Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Одеська політехніка»
Навчально-науковий інститут публічної служби та управління
Кафедра публічної служби та права

Матвєєнко І.В.

ПРЕДСТАВНИЦЬКА ВЛАДА

Конспект лекцій

Для здобувачів вищої освіти
спеціальності D4 – Публічне управління та адміністрування,
освітня програма «Державне управління та місцеве самоврядування» (2025 р.)
перший (бакалаврський) рівень вищої освіти

[Електронний ресурс]

Одеса – 2025

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Одеська політехніка»
Навчально-науковий інститут публічної служби та управління
Кафедра публічної служби та права

ПРЕДСТАВНИЦЬКА ВЛАДА

Конспект лекцій

УЗГОДЖЕНО на засіданні кафедри ПСП протокол № 1 від 01.09.2025 р.	УЗГОДЖЕНО з НМВ __.__.2025 № _____

Одеса - 2025

Матвєєнко І.В. Конспект лекцій з дисципліни «Представницька влада» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності D4 «Публічне управління та адміністрування» / Уклад.: І.В. Матвєєнко. – Одеса: ОНПУ, 2025. – 182 с.

Укладач: І.В. Матвєєнко, д.держ.упр., доц.

Конспект лекцій з дисципліни «Представницька влада» призначений для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності D4 «Публічне управління та адміністрування» денної та заочної форм навчання, освітня програма «Державне управління та місцеве самоврядування».

ЗМІСТ

ВСТУП 8

Лекція 1. Природа, сутність та системні характеристики парламентаризму 10

1.1. Основні підходи до вивчення парламентаризму 10

1.2. Структура парламенту, організація й компетенція його палат 11

1.3. Сучасні моделі парламентаризму 14

1.4. Основні типи парламентаризму і види їх компетенцій 17

Запитання для самоперевірки знань 17

Методичні рекомендації 18

Література 18

Лекція 2. Глобальні виклики та роль інновацій у розвитку та діяльності парламентів. 19

2.1. Міжнародний досвід упровадження інновацій у парламентах 19

2.2. Інноваційні підходи до розвитку парламентської демократії та участі громадян у сучасному світі 26

Запитання для самоперевірки знань 32

Методичні рекомендації 32

Література 33

Лекція 3. Правовий статус та організація діяльності Верховної Ради України. 34

3.1. Особливості правового статусу та повноваження Верховної Ради України як представницького органу влади 34

3.2. Законотворчий процес як основна функція парламенту 41

3.3. Контрольна, установча та представницька функція парламенту 44

3.4. Депутатський корпус, правовий статус народних депутатів України 46

Запитання для самоперевірки знань 48

Методичні рекомендації 48

Література 49

Лекція 4. Представницькі органи влади у системі місцевого самоврядування України. 49

4.1. Правовий статус представницьких органів місцевого самоврядування. 49

4.2. Порядок формування представницьких органів місцевого самоврядування. 51

4.3. Функції і компетенція представницьких органів місцевого самоврядування. 52

4.4. Правовий статус та форми діяльності депутатів місцевих рад. 54

Запитання для самоперевірки знань 57

Методичні рекомендації 57

Література 57

Лекція 5. Моделі демократичних інновацій у представницькій владі в умовах глобальних ризиків та кризових явищ. 58

5.1. Інноваційні моделі участі громадян у процесах представницької влади 58

5.2. Демократичні інновації та моделі громадської участі у зміцненні представницької влади 64

Запитання для самоперевірки знань 67

Методичні рекомендації 67

Література 68

Лекція 6. Форми і методи діяльності представницьких органів місцевого самоврядування. 68

6.1. Форми і методи роботи постійних комісій місцевих рад. 68

6.2. Форми й методи роботи тимчасових контрольних комісій рад. 70

6.3. Повноваження сільських, селищних, міських рад 70

6.4. Повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад 75

6.5. Повноваження сільського, селищного, міського голови 91

Запитання для самоперевірки знань 93

Методичні рекомендації 93

Література 94

Лекція 7. Діяльність політичних партій в Україні в умовах цифровізації. 94

7.1. Гарантії діяльності політичних партій в Україні 94

7.2. Правовий статус політичних партій в України. 94

7.3. Депутатські групи та фракції. 94

7.4. Комунікації політичних партій з громадянами в умовах цифровізації. 95

Запитання для самоперевірки знань 96

Методичні рекомендації 97

Література 97

Лекція 8. Організація виборчого процесу в Україні 97

8.1. Виборчий Кодекс України. Поняття виборів. 97

8.2. Види місцевих виборів, порядок і строки їх проведення 99

8.3. Суб’єкти виборчого процесу. 102

8.4. Висування кандидатів у депутати. 103

Запитання для самоперевірки знань 104

Методичні рекомендації 104

Література 104

Лекція 9. Регламенти і процедури в представницьких органах влади. 10

9.1. Регламенти і процедури в органах місцевого самоврядування 105

9.2. Прийняття рішень в органах місцевого самоврядування 105

9.3. Статут територіальної громади 107

9.4. Матеріальна і фінансова основа місцевого самоврядування 108

Запитання для самоперевірки знань 111

Методичні рекомендації 111

Література 111

Лекція 10. Організація роботи депутатів місцевих рад. 112

10.1. Статус депутатів місцевих рад. 112

10.2. Депутат місцевої ради - представник інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу. 114

10.3 Індивідуальні та колективні форми реалізації депутатом місцевої ради своїх повноважень у виборчому окрузі. 115

10.4 Сесійні та позасесійні форми роботи депутата місцевої ради у раді та її органах. 119

Запитання для самоперевірки знань 123

Методичні рекомендації 123

Література 123

Лекція 11. Діяльність місцевих депутатів та їх команд. 124

11.1. Основні гарантії депутатської діяльності. 125

11.2. Процедура відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою. 126

11.3. Сучасні виклики депутатської діяльності в умовах воєнного стану. 132

11.4. Аналітика та оцінювання ефективності депутатської роботи. 134

Запитання для самоперевірки знань 136

Методичні рекомендації 137

Література 137

Лекція 12. Виклики та перспективи запровадження цифрових інновацій у представницькій владі в умовах ризиків та кризових явищ. 137

12.1 Інновації в діяльності представницької влади: напрями розвитку громад під час воєнного стану. 137

12.2 Цифрові інновації в публічному управлінні: виклики та перспективи для представницької влади України в умовах ризиків і криз. 147

Запитання для самоперевірки знань 155

Методичні рекомендації 156

Література 156

Лекція 13. Сучасні форми залучення громадян на рівні місцевого самоврядування. 158

13.1 Громадські слухання. 158
13.2 Електронна петиція. 159
13.3 Громадський бюджет. 160
13.4 Місцева ініціатива. 165
13.5. Консультативно-дорадчі органи. 166
Запитання для самоперевірки знань 169
Методичні рекомендації 169
Література 170
Лекція 14. Асоціації органів місцевого самоврядування. 170
14.1 Порядок створення та припинення діяльності асоціації 170
14.2 Повноваження та органи управління асоціації 173
14.3 Гарантії діяльності і відповідальність органів управління асоціацій 174
14.4 Міжнародні зв'язки асоціацій органів місцевого самоврядування України. 174
Запитання для самоперевірки знань 175
Методичні рекомендації 176
Література 176
Лекція 15. Формування та здійснення громадського контролю в представницьких органах влади в координатах інноваційного розвитку. 176
15.1 Правові основи здійснення громадського контролю представницьких органів влади 177
15.2 Процедури громадського контролю представницьких органів влади в державах світу та в Україні 178
15.3 Складові запровадження громадського контролю представницьких органів влади 179
15.4 Методи громадського контролю представницьких органів влади 179
Запитання для самоперевірки знань 181
Методичні рекомендації 181
Література 182

ВСТУП

Лекція є однією з основних форм навчальних занять. Лекція – логічно завершений, науково обґрунтований, послідовний і систематизований виклад певного наукового або науково-методичного питання, теми чи розділу навчальної дисципліни.

Завданнями лекції є формування у здобувачів теоретичних засад відповідних компетентностей за освітньо-професійною програмою «Державне управління та місцеве самоврядування», а також визначення напрямків, основного змісту і характеру практичних занять та самостійної роботи здобувачів з навчальної дисципліни «Представницька влада».

Мета вивчення навчальної дисципліни:

1) формування у здобувачів вищої освіти системи знань стосовно процесів становлення, розвитку та організації представницької влади, а також формування уявлення про особливості представлення інтересів громадськості на всіх рівнях управління з урахуванням інноваційних підходів, цифрових технологій і сучасних практик публічного врядування;

2) надання теоретико-прикладних основ щодо розуміння сутності представницької влади, передумов та етапів її виникнення; опанування методології організації ефективного функціонування системи представницької влади в контексті запровадження інновацій; формування знань, умінь та навичок щодо аналізу з реалізації принципів представницької влади на сучасному етапі державотворення з урахуванням глобалізаційних ризиків та кризових явищ;

3) ознайомити здобувачів з механізмами здійснення представництва інтересів громадян, в тому числі з урахуванням інноваційних тенденцій; основними моделями демократичних інновацій у представницькій владі, правовими засадами діяльності українського та зарубіжних парламентів, місцевих рад, а також вміння визначати основні виклики, з якими стикаються представницькі органи влади в умовах війни, повоєнний період та визначати шляхи їх вирішення з урахуванням інноваційних підходів і тенденцій глобалізації.

Предметом навчальної дисципліни «Представницька влада» є система суспільних відносин, принципів, інститутів, механізмів та процесів, що забезпечують формування, організацію, функціонування і розвиток представницьких органів влади в демократичній державі, а також взаємодію цих органів із громадянським суспільством, виконавчою та судовою владою в контексті сучасних інноваційних, цифрових і глобалізаційних трансформацій.

Практичне значення та використання отриманих знань. Отримані знання та сформовані компетентності в подальшому будуть використані здобувачами у професійній діяльності в органах публічної влади, зокрема щодо оволодіння механізмами демократичного управління, у тому числі проведення та організації виборчого процесу, підвищення обізнаності щодо функціонування органів влади та визначення інструментарію впливу громадян на прийняття управлінських рішень. Особлива увага приділяється знанню структури й функцій представницьких органів, розвитку партнерських взаємовідносин між органами місцевого самоврядування та громадськістю, а також упровадженню інноваційних форм, цифрових технологій та демократичних інструментів участі громадян у процесах публічного управління на всіх рівнях. Отримані компетентності сприятимуть формуванню критичного мислення, лідерських якостей та аналітичних здібностей, необхідних для прийняття ефективних управлінських рішень в умовах глобалізаційних ризиків, кризових явищ, правового режиму воєнного стану та повоєнного відновлення України. У практичному вимірі це дозволить здобувачам адаптувати інноваційні моделі представницької влади до національного контексту, впроваджувати європейські стандарти відкритого врядування, забезпечуючи інституційну стійкість парламентських та муніципальних структур у період викликів та криз різного характеру.

Для досягнення мети сприятимуть методи:

за особливостями навчально-пізнавальної діяльності: при проведенні лекцій (вивчення теоретичного матеріалу) використовується пояснювально-ілюстративний та пояснювальний метод викладання і репродуктивний метод здобувача. При проведенні практичних занять

використовуються інструктивно-практичний метод викладання і продуктивно-практичний метод здобувача вищої освіти, пояснювально-спонукальний метод викладання і частково-пошуковий метод здобувача, проблемного виконання, частково-пошуковий (евристичний), дослідницький;

для формування пізнавальних інтересів використовуються наступні методи при проведенні лекцій та практичних занять: опори на життєвий та професійний досвід здобувачів вищої освіти, пізнавальних ігор, створення ситуації новизни навчального матеріалу, створення відчуття успіху в навчанні, «робота в малих групах», стимулювання обов'язку і відповідальності в навчанні, контролю і самоконтролю за ефективність навчально-пізнавальної діяльності, індивідуалізації навчального процесу.

Протягом вивчення дисципліни формуються наступні гнучкі навички (softskills): креативність щодо розробки напрямів вдосконалення системи представницької влади, шляхом виокремлення особливостей, які забезпечують здатність політичної системи бути ефективною й перешкоджати загрозам відтворення системи (як всередині самої системи, так і ззовні), її спроможності швидко й адекватно реагувати (а саме, створювати алгоритм подолання наявних загроз) та передбачати майбутні виклики; критичного мислення щодо аналізу з реалізації принципів представницької демократії на сучасному етапі державотворення з урахуванням інноваційних підходів; публічного виступу з актуальних питань врядування; роботи в команді при реалізації принципу колегіальності у здійсненні врядування; лідерські якості, етичної поведінки, почуття відповідальності в процесі реалізації громадського управління.

Лекція № 1. Природа, сутність та системні характеристики парламентаризму.

1.1. Основні підходи до вивчення парламентаризму.
1.2. Структура парламенту, організація й компетенція його палат.
1.3. Сучасні моделі парламентаризму.
1.4. Основні типи парламентаризму і види їх компетенцій.

1.1. Основні підходи до вивчення парламентаризму.

Парламентаризм – це визначена в конституції та інших законах і відповідним чином трансформована у практичну площину організація влади в державі і суспільстві, при якій парламент, побудований на демократичних засадах, володіє юридичним статусом і реальними повноваженнями представницького, законодавчого, контрольного й установчого характеру в бюджетно-фінансовій і зовнішньополітичній сферах і своєю активною діяльністю виступає гарантом захисту інтересів як більшості, так і меншості громадян країни. Отже, парламентаризм є вищою якістю функціонування парламенту в сучасних умовах.

Що таке парламент та парламентаризм?

Парламент – це виборний колегіальний орган держави, тобто це вищий орган народного представництва, який виражає суверенну волю народу, покликаний регулювати важливі суспільні відносини головним чином шляхом прийняття законів, здійснює контроль за діяльністю органів виконавчої влади і вищих посадових осіб.

Парламент і парламентаризм – поняття взаємопов'язані і взаємозумовлені, але зовсім не рівнозначні. Парламентаризм не може існувати без парламенту, адже його підвалиною є саме сильний і повновладний парламент. Але парламентаризм є водночас вищою якістю парламенту.

Парламентаризм має свою передісторію. Ще в VI ст. до н. е. в Афінах із складу найбільш заможних груп обирали колегіальний орган - раду чотирьохсот. Представництво встановлювалось від кожної так званої філії (племені), на які ще з часів родового устрою поділялось афінське суспільство. В подальшому установи представницького характеру створювались протягом майже всіх періодів існування давньогрецької демократії. Це ж саме стосується державно-політичної історії Стародавнього Риму. Однак усі ці установи були інститутами рабовласницької держави, а їхні склад та діяльність обмежувались інтересами панівної частини тогочасного суспільства.

Термін «парламент» відомий з часів феодалізму, спочатку він визначався як правосуддя. У Франції в XIII ст. королівська курія була поділена на палати. Одна з них займалася судовими справами і називалася парламентом. Цей парламент, що набув назви паризького, існував і далі як судова установа і тільки за часів революції XVIII ст. зійшов з історичної арени. Проте він ніколи не був ні представницьким, ні законодавчим органом.

Парламент — це виборний колегіальний орган держави, наділений нормотворчими, фінансовими та контрольними повноваженнями, що діє в умовах демократичного режиму.

Парламентаризм у широкому розумінні слова — це система формування та діяльності верховного представницького органу, держави, а також політико-державних відносин та інститутів, прямо чи непрямо пов'язаних з ним за умови існування у суспільстві демократичного режиму. У країнах, де нормально функціонують парламенти та існує політичний режим, створюються сприятливі умови для формування системи парламентаризму.

Парламент і парламентаризм є показниками рівня стану демократизму в суспільстві. У країнах, де відсутня демократія, а парламент функціонує лише формально, не виконуючи належним чином своїх функцій, не формується система парламентаризму.

Парламентаризм — це цілісна політико-державна система, що складається з ряду демократичних і бюрократичних елементів і зв'язків, що взаємодіють між собою. Вони містяться у державній структурі, закріплюються конституціями та іншими правовими актами. У той самий час структура парламентаризму розгалужується. До неї включаються елементи та

взаємовідносини, що не входять до державної системи, до яких належить, наприклад, участь політичних партій у формуванні парламенту і т. ін.

Парламентаризм є установою, що являє собою важливу частину політичної системи суспільства. Парламентаризм — це форма державного керівництва суспільством, якій притаманні керівна роль представницького органу в системі органів держави, контроль парламенту за виконавчою владою, поділ діяльності законодавчої та виконавчої, привілейоване становище депутатів та їх юридична незалежність від виборців.

Принцип "поділу влади" на законодавчу, виконавчу та судову є характерним для парламентаризму.

1.2. Структура парламенту, організація й компетенція його палат.

Характеристика парламентаризму набуває завершеності тільки тоді, коли враховуються структура і організація, зміст компетенції і головні напрями діяльності самих представницьких органів. Розгляд цих питань дає змогу скласти об'єктивне уявлення про те, як реалізуються засади теорії народного представництва, наскільки їхня природа відповідає політичним потребам сьогодення. Тільки завдяки аналізу загальних закономірностей побудови і визначенню основних функцій парламентів та врахуванню відповідних особливостей, властивих конкретним країнам, можна встановити реальну роль представницьких органів у здійсненні державної влади, справжнє місце їх у державному механізмі.

Термін «парламент» має узагальнююче значення. Представницькі органи нерідко мають інші офіційні назви. Наприклад «національні збори». Ця назва досить вдало передає характерні риси парламенту як загальнодержавного органу. Близькими за змістом до неї є назви «народні збори» (так зафіксовано в конституціях Албанії та Болгарії) або «державні збори» (Естонія та Угорщина). У деяких країнах назва парламенту відбиває форму державного устрою - «федеральні (союзні) збори» (Швейцарія). Є країни, представницькі органи яких мають такі назви, як «законодавчі збори (асамблея)» або «палата представників (депутатів)». Ці назви прямо вказують на одну з головних формальних прикмет представництва — колегіальність. Те саме можна сказати і про таку назву, «конгрес».

Одним з вихідних моментів у характеристиці парламентаризму як загального явища та визначенні особливостей представницьких органів конкретних країн є їх побудова. У свою чергу, головною ознакою побудови парламентів значної кількості країн є двопалатність, або бікамералізм. Двопалатність тривалий час була типовою рисою парламентаризму. Історично створення або збереження верхніх палат відображало компроміси, що були досягнуті між буржуазією і феодальним класом в їхній боротьбі за політичну владу. В наш час існування верхніх палат передусім пояснюється потребами оптимізації парламентської організації. Акцент звичайно ставиться на необхідності забезпечити врівноважений підхід у парламентській роботі, надати їй високого професійного рівня. Нерідко пишуть, що діяльність верхніх палат має стримувати нижні, створювати такі умови, за яких буде забезпечений зважений законодавчий процес, виключене прийняття непродуманих та поквапливих рішень і зберігатиметься рівновага в державному механізмі.

У федеративних державах двопалатна побудова парламентів вважається чи не обов'язковою і пояснюється необхідністю представництва на загальнонаціональному рівні інтересів суб'єктів федерації та їхнього населення. За прийнятою формулою, депутати нижніх палат парламенту представляють увесь народ (виборчий корпус) в цілому, а верхніх - тільки свій штат, провінцію тощо. Історично верхні палати сприймалися і певною мірою сприймаються нині як консервативний за своєю політичною природою елемент парламентаризму. Цьому сприяють різні державно-правові фактори, які супроводжують їх формування і діяльність, про що йтиметься нижче. Проте все це є не більше, ніж загальна схема. Реальність не завжди відповідає такій схемі. Сьогодні двопалатність вже не має значення типової риси явища парламентаризму. До другої світової війни однопалатні парламенти в Західній Європі в умовах демократичного правління існували лише в Люксембурзі й Фінляндії. У повоєнні роки на засадах однопалатності були реформовані парламенти в таких європейських країнах, як Греція, Данія, Португалія і Швеція. Не прийняли принцип бікамералізму у

переважній більшості молоді незалежні країни Азії і Африки. Однопалатні представницькі органи були утворені в країнах Центральної та Східної Європи (за винятком Югославії). Проте характерно, що в наші дні Польща, Румунія, Словенія, Чехія і Хорватія звернулися до двопалатної форми побудови парламентів.

У двопалатних парламентах палати мають різні назви. Однією з найбільш поширених назв нижніх палат є «палата представників». Таку назву встановили конституції Австралії, Бельгії, Ірландії, Уругваю, Філіппін, США, Японії та деяких інших держав. Для парламентів більшості президентських республік Латинської Америки, Іспанії, Італії та інших характерною назвою нижніх палат є «палата (асамблея, конгрес) депутатів». Конституції фіксують і інші назви нижніх палат: «національні збори» (Франція), «палата громад» (Великобританія, Канада), «сейм» (Польща). Для верхніх палат майже універсальною назвою є «сенат». Її мають верхні палати парламентів США і президентських республік Латинської Америки, а також Австралії, Канади, Філіппін та інших. В Європі таку назву мають верхні палати парламентів Бельгії, Ірландії, Іспанії, Італії, Польщі, Румунії, Чехії і Франції. Такі назви верхніх палат, як «палата лордів» (Великобританія), «палата округів» (Хорватія) або «палата радників» (Японія) є винятком із загального правила.

В окремих федераціях назви палат парламентів відображають не тільки відповідну форму державного устрою, а й різний характер представництва. Так, в Австрії нижня палата має назву національної ради, а верхня — союзної ради. У Швейцарії — відповідно національна рада і рада кантонів. Назви палат парламенту ФРН — союзні збори і союзна рада — засвідчують лише федеральний устрій цієї держави. (У вітчизняній літературі палати парламенту ФРН називаються відповідно бундестаг і бундесрат, що є транскрипцією з німецької мови.) Інколи в назвах палат лише умовно позначається формальне положення їх у рамках представницького органу. Так, у Нідерландах верхню палату парламенту називають першою палатою, а нижню - другою.

Істотне значення в характеристиці побудови парламентів має порядок формування палат. Нижні палати двопалатних парламентів, як і однопалатні парламенти в цілому, практично повсюдно формуються на основі прямих виборів. При цьому в законодавстві звичайно фіксується норма представництва, тобто визначається середня кількість виборців, від якої в палату (парламент) обирається один депутат. Такий порядок формування нижніх палат іноді забезпечує представницький характер парламенту в цілому. Порядок формування верхніх палат має істотні відмінності і звичайно відрізняється від прийнятого для нижніх. В ряді країн застосовуються прямі вибори. Їх нерідко проводять не тільки на основі виборчого права з більш високим віковим цензом, а й з використанням інших виборчих систем. Зокрема, так формують іспанський, італійський, польський, румунський і чеський сенати, а також палату радників парламенту Японії. Свої особливості мають прямі вибори у верхні палати парламентів деяких федеративних держав. Представництво в таких палатах насамперед враховує наявність суб'єктів федерації. Від кожного суб'єкта обирається рівна кількість депутатів. Так, сенат конгресу СІЛА обирається безпосередньо виборчим корпусом за принципом «по два сенатори від кожного штату». На таких самих засадах відбуваються вибори верхніх палат парламентів Венесуели, Мексики і Бразилії. У Швейцарії до ради кантонів обирають по два представники від кожного суб'єкта федерації. Для цього у 22 кантонах проводять прямі вибори, в одному відповідна процедура відбувається в рамках кантонального представницького органу.

Представництво у верхній палаті парламенту Австралії забезпечують 12 сенаторів від кожного штату і два сенатори від кожної з так званих територій, що не мають статусу штату. За аналогічними або близькими принципами формується повністю або частково склад верхніх палат парламентів таких федеративних держав, як Малайзія та Нігерія. Суб'єкти федерацій мають різну чисельність населення і, отже, різняться кількісним складом виборчого корпусу. Тому розглянута практика формування верхніх палат призводить до фактичного порушення принципу рівного представництва у масштабах усієї країни. Проте ці порушення вважаються об'єктивними. Існують країни, де принцип рівного представництва суб'єктів федерацій у верхніх палатах парламентів трансформувався у рівне представництво

від адміністративно-територіальних одиниць. Так, у Хорватії до палати округів обирають по три представники від кожної відповідної одиниці. В окремих країнах склад верхніх палат формується шляхом непрямих, або багатоступінчастих виборів. Прикладом може бути сенат парламенту Франції, який за конституцією забезпечує представництво «територіальних колективів» республіки, а також французів, що мешкають за межами країни.

Сенаторів обирають спеціальні колегії, що утворюються в департаментах - одиницях адміністративно-територіального поділу. До складу кожної такої колегії входять депутати національних зборів (нижньої палати) від департаменту, генеральні радники (члени представницького органу самоврядування) і делегати від муніципальних органів комун — найнижчої ланки адміністративно-територіального поділу. Враховуючи те, що депутати національних зборів і генеральні радники департаментів самі обрані населенням, а делегатів від комун обирають муніципалітети, тобто обрані населенням відповідних територій представницькі органи самоврядування, вибори в сенат французького парламенту слід визнати дво- і триступінчастими.

У Нідерландах верхня (перша) палата формується на основі двоступінчастих виборів. Її члени обираються провінційними штатами, які є представницькими органами самоврядування. З використанням процедури непрямих виборів заміщуються всі або частина місць у верхніх палатах парламентів деяких інших країн. Свої особливості мають непрямі вибори у верхню палату парламенту Австрії. Законодавчі органи (ландтаги) земель обирають своїх представників до федеральної ради. Кількість цих представників залежить від чисельності населення суб'єктів федерації і варіюється від трьох до дванадцяти. При цьому члени федеральної ради обираються на строки власних повноважень ландтагів. Враховуючи, що ці строки різняться, депутати верхньої палати федерального парламенту перебувають не в рівному становищі.

Своєрідним є порядок формування верхньої палати парламенту Словенії -національної ради. Її члени також займають свої місця у представницькому органі за результатами непрямих виборів. Однак найважливішим є те, що представництво в цій палаті має, по суті, корпоративний характер: з 40 радників по чотири обирають від підприємців, від осіб, зайнятих за наймом, від фермерів, представників так званого малого (бізнесу і «вільних» професій, шість — від різного роду громадських об'єднань і установ, що займаються неприбутковою діяльністю, і 22 - від територій. Усі радники є обраними на п'ять років, хоч порядок виборів їх неоднаковий. Подібне представництво іноді називають реальним. Воно відоме історії парламентаризму. Проте на сьогодні така практика майже унікальна. Тому не дивно, що конституційні повноваження верхньої палати парламенту Словенії мають обмежений характер.

У формуванні верхніх палат використовуються і деякі інші виборчі процедури. В цілому слід підкреслити, що виборні верхні і нижні палати діють у різних умовах. Як зазначалося, на виборах у верхні палати віковий ценз для пасивного виборчого права звичайно вищий, ніж у нижні. Відмінності виявляються і в тому, що строк повноважень (так званий строк легіслатури) членів верхніх палат нерідко більш тривалий. Так, у конгресі США членів нижньої палати обирають на два роки, а верхньої — на шість. У парламенті Австралії — відповідно на три і шість років, у Японії — на чотири і шість, у Франції — на п'ять і дев'ять. Більш тривалий строк повноважень членів верхніх палат ставить їх у меншу залежність від виборців у порівнянні з членами нижніх палат. Крім того, це зумовлює більшу стабільність в роботі, забезпечує депутатам верхніх палат більші можливості для політичного маневру. Слід також пам'ятати, що в країнах з парламентарними формами правління достроковому розпуску підлягають, як правило, тільки нижні палати. Однак головною особливістю парламентів з різними строками повноважень палат є те, що склад верхніх палат частково оновлюється. У США і Чехії кожні два роки обирається третина членів сенату, у Франції це відбувається кожні три роки. В Австралії та Японії кожні три роки оновлюється половина складу верхніх палат. На думку теоретиків зарубіжного парламентаризму, такий порядок має на меті забезпечити спадковість у роботі представницького органу. Разом з тим принцип часткового переобрання членів верхніх палат утворює їм певні організаційно-функціональні переваги перед нижніми палатами в процесі парламентської діяльності. Пі переваги можуть мати суттєве значення, наприклад коли верхня

палата відхиляє законопроект, прийнятий нижньою палатою незадовго до закінчення строку її повноважень. Природно, що немає ніяких гарантій вчасного узгодження цього законопроекту палатами. Ще більш проблематичним є повторне прийняття законопроекту новим складом нижньої палати. В умовах часткового переобрання верхня палата набуває якості постійного елементу парламентської побудови. У ряді країн, де верхні палати повністю або частково формуються на основі виборчих процедур, встановлені однакові строки повноважень обох палат. У Бельгії, Іспанії, Нідерландах, Польщі, Румунії, Хорватії, Швейцарії і Югославії це чотири роки, в Італії та Ірландії - п’ять років.

Для членів однопалатних парламентів тривалість легіслатури встановлена, як правило, в межах чотирьох-п’яти років. Прикладом може бути парламентська практика європейських країн. Чотирирічний строк повноважень парламентів визначений конституціями Албанії, Болгарії, Греції, Естонії, Ісландії, Данії, Норвегії, Португалії, Фінляндії та деяких інших держав. На такий самий строк обираються депутати до нижніх палат парламентів ряду федерацій, де верхні палати повністю або частково формуються на невиборних засадах (ФРН) або де цей строк неможливо встановити через різні умови виборів депутатів від окремих суб’єктів (Австрія).

1.3. Сучасні моделі парламентаризму.

Для того щоб зрозуміти роль, сутність, цілі та завдання різних парламентів, найкраще застосувати традиційний спосіб вивчення матеріалу – класифікувати його. Є різні класифікації парламенту, але найчастіше починають класифікувати парламенти за структурою. Говорячи про структуру парламенту насамперед мають на увазі структуру парламенту як цільного органу, парламенту взагалі. У цьому випадку говорять про однопалатний або двопалатний парламент. Однопалатні називаються монокамеральними, двопалатні – бікамеральними. З 58 других палат, що існують у світі, 43 називалися "сенатами" (або аналогічним словом місцевою офіційною мовою). Інші найменування – федеральна рада (Австрія, Ефіопія, Німеччина), Рада штатів (Індія, Швейцарія), Палата народів (Боснія і Герцеговина), Національна рада (Намібія, Непал), палата радників (Японія), палата представників (Буркіна-Фасо), Збори народних представників (Киргизстан), перша палата (Нідерланди), палата лордів (Великобританія), палата земель (Хорватія), державна рада (Люксембург), Національна рада (Словенія). У літературі прийнято відносити до других палат німецьку Федеральну раду – бундесрат (Bundesrat). Відповідно до німецької конституції, парламент ФРН складається з однієї палати – Федерального парламенту – бундестагу (Bundestag), а бундесрат є органом представництва земель (суб'єктів федерації), але зазвичай такі органи класифікуються як другі, верхні палати парламенту. Аналогічна ситуація – у Європейському Союзі, однак у цьому випадку відповідний орган – Рада міністрів – не прийнято зараховувати до других палат. Як однопалатні також розглядають парламенти, подібні до норвезького стортингу, що після виборів розділяється на дві підпадати. Складність питання про те, до якої категорії відносити той або інший парламент, можна проілюструвати прикладом Національної ради Словенії. Цей орган виконує важливі контролюючі функції в законодавчій та іншій сферах, тому ряд авторів наполягає на віднесенні його до категорії "других палат".

Спочатку (історично) парламент був однопалатним. Британський парламент – родоначальник усіх сучасних парламентів – став двопалатним лише у середині XIV ст. Палата лордів представляла аристократію, а палата громад – буржуазію. Двопалатна структура в Англії та інших країнах старої парламентської системи гарантувала від поспішних рішень нижньої палати, убезпечувала аристократію від несподіванок. Традиційно верхня палата була більш консервативною, захищаючи традиції, нижня – більш демократичною і прогресивною. Вони становили певний баланс.

У Західній Європі в період буржуазних революцій створювалися однопалатні парламенти, які були більш мобільними і краще пристосованими для реалізації революційних ідей. Однак ці однопалатні парламенти в деяких країнах перевищували свої повноваження й перетворювалися на знаряддя деспотії. У Франції в 1795 р. після гострих революційних потрясінь також був створений двопалатний парламент.

У США в 1787 р. однопалатний конгрес конфедерації був замінений, відповідно до Конституції, двопалатним Конгресом. Перевага двопалатності в той час вбачалася в тому, що верхня палата утримувала нижню від непродуманих і надто популістських рішень.

Незважаючи на те, що парламент поділявся й поділяється на дві палати і кожна з них має своє коло повноважень, свої керівні органи, парламент повинен бути єдиним органом, а прийняті ним акти повинні відповідати потребам громадян і втілювати погоджену волю обох палат.

У двопалатних парламентах є дві моделі відносин. Є двопалатні парламенти з рівним правовим статусом палат і така система, коли у палат статус не однаковий. У США обидві палати Конгресу – палата представників і сенат – мають однакові права в законодавчій сфері. Законопроект спочатку може бути внесений будь-якою палатою. Хоча в США кожна з палат має певну специфіку у сфері повноважень.

Тривалий час принцип рівності палат уважався ознакою демократії, він став особливо пропагуватися після Другої світової війни. У ряді країн він закріплений у конституціях. Наприклад, у Конституції Італії (1947) йдеться про рівність палат у законодавчій сфері. Однак практика показала, що рівність прав палат не завжди дає позитивні результати. Про це писали численні закордонні вчені, зокрема, Г. Кельзен, який вважав, що обидві палати мають формуватися відповідно до різних принципів, щоб одна не була даремним дублікатом іншої.

Незважаючи на критику другої палати, є безперечні докази того, що Зї існування абсолютно виправдане. Там, де встановлена федеративна форма державного устрою, практично завжди існує спеціальна друга палата для представництва суб'єктів федерації. Такий порядок діє у США, Австралії, Австрії, Венесуелі, Індії, Мексиці та ін. У цих країнах друга палата неначе "страхує" суб'єкти федерації від рішень, які можуть бути прийняті нижньою палатою, утвореною за територіальним принципом.

У ряді унітарних держав друга палата іноді також утворюється за принципом територіального представництва. Такий тип других палат в Італії, Франції, а також в Іспанії, де в Сенаті представлено й звичайні територіальні одиниці, і автономні одиниці, які входять до складу держави. Слід зазначити, що Італія й Іспанія представляють так звані складні унітарні держави.

В останні роки ідею існування другої палати почали пов'язувати з концепцією органу, який збирає представників, що володіють особливим знанням, особливим політичним і професійним досвідом. Цей орган є більш нейтральним на відміну від нижньої, завжди політизованої палати, і з урахуванням цього – більш неупередженим органом, який може спокійно й заглиблено вивчати важливі питання державного життя. Ряд державознавців говорить про те, що двопалатна структура може дати більше можливостей для забезпечення ширшого представництва різних суспільних інтересів. Другі палати подібного типу представляються в літературі як корисне доповнення нижньої палати. Такої думки дотримуються не всі автори. Деякі доводять, що в більшості випадків в унітарних державах другі палати – це "відстійник політиканів, які вийшли в тираж".

Але за всього цього недоліки двопалатної системи залишаються, оскільки двопалатна система – це завжди ускладнення законодавчого процесу, це певне консервативне ставлення до новацій, це ускладнені процедури й найчастіше затримка прогресивних починань. Справді, друга палата може виправити помилку, загальмувати надто поспішне рішення, але питання це не однозначне, і суперечки із приводу необхідності другої палати будуть тривати довго. У будь-якому разі кожна країна повинна вирішувати це питання самостійно.

Цікавою є класифікація зарубіжних парламентів за обсягом їхньої компетенції. Компетенція – найважливіший фактор, який визначає роль і значення парламенту в житті країни та відносини з іншими органами держави. У науці найчастіше зарубіжні парламенти за обсягом компетенції поділяють на три групи.

Перша група – парламенти з абсолютно обмеженою компетенцією (більш м'яко вона називається "абсолютно визначеною компетенцією"). Це тип парламентів, для яких конституції й закони встановлюють точний перелік повноважень, тобто точне коло питань, з яких вони

можуть приймати рішення, і ці парламенти не можуть перевищувати своїх повноважень – приймати закони з того кола питань, які не названі у конституції. Класичним прикладом такого парламенту є Конгрес США, оскільки розділ 8 ст. 1 американської Конституції включає перелік з 18 пунктів, які дозволяють Конгресу здійснювати певні дії. Розділ 9 цієї самої статті визначає те, чого Конгрес не може робити. Таким чином, діяльність Конгресу обмежена рамками вищого законодавчого акта. Це пояснюється тим, що США – федеративна держава, і створюючи конституцію, "батьки-засновники" подбали про те, щоб достатній комплекс повноважень зберігся у окремих штатів і їхніх законодавчих органів. Тому те, що названо, стосується федеральної влади, а те, що Конгресу забороняється – діяльності окремих штатів. У принципі, такий самий метод застосований у

Франції. Стаття 84 французької Конституції дає вичерпний перелік повноважень парламенту, додаючи, що ці повноваження можуть бути доповнені органічними законами.

Другу групу становлять парламенти з абсолютно необмеженою компетенцією. Їх називають ще парламентами з "абсолютно невизначеною компетенцією". До таких відносять парламенти, для яких юридично не визначається перелік повноважень. Вони мають право видавати закони, що стосуються будь-яких сторін життя. Це найменування – "абсолютна необмежена компетенція" – досить умовне, тому що завжди складається коло реальних повноважень, але "де-юре" ця компетенція не обмежена. Такою компетенцією пишаються члени парламентів Великобританії, Нової Зеландії. У принципі, можна віднести до цієї групи парламенти Італії й Ірландії, оскільки конституції цих держав також не встановлюють переліків повноважень парламентів.

Найцікавіше в цьому те, що парламент, який формально має абсолютно необмежену компетенцію – британський, насправді виконує майже службову роль при уряді, приймаючи дев'яносто з лишком відсотки) законопроектів, які внесені урядом. А парламенти нібито з абсолютно обмеженою компетенцією наділені дуже могутніми правами, займаючи свою нішу в системі поділу влади, можуть впливати на інші галузі влади й мають дійсно серйозні повноваження. Юридичні найменування не збігаються з реальним станом речей.

Третю групу становлять парламенти, компетенція яких називається "щодо обмеженої". Це парламенти, у яких є непостійна (рухлива) компетенція. У більшості випадків така компетенція властива парламентам федеративних держав (Індія, Малайзія, ФРН). Наприклад, Конституція Індії встановлює три сфери повноважень. Перша – це питання, що належать до виключної компетенції всієї федерації і рішення з яких може приймати лише федеральний парламент. Друга група – питання, віднесені до компетенції окремих штатів Індії. Третя – питання, що входять до загальної компетенції. Така загальна компетенція – питання, які можуть вирішувати і федеральний парламент, і законодавчі органи штатів – це і є відносно визначена (обмежена) компетенція.

Приблизно так само вирішують ці питання деякі інші федеративні держави. Стаття 73 Основного закону ФРН установлює перелік повноважень федерального парламенту, а в ст. 70 сказано, що землі, тобто суб'єкти федерації ФРН, мають право законодавства в тій мірі, в якій цим законом права законодавчої влади не надано федерації. Конституція ФРН застосовує термін "конкуруюча" законодавча компетенція. Це означає, що "землі мають право законодавства лише тоді й остільки, коли й оскільки федерація не використає своїх прав законодавства") (ст. 72), тобто коли федерація "уступає" свої повноваження.

Називається в літературі й інша важлива підстава класифікації парламентів: поділ на чотири групи, або чотири моделі, парламентів. Ці чотири групи пов'язані із устроєм вищої державної влади.

Перша модель характерна для парламентських форм правління. Ці парламенти називаються парламентами, які працюють на основі принципу парламентського відповідального правління. Головна ознака цього парламенту – інститут політичної відповідальності уряду. Це група парламентів, яким надане право винесення вотуму недовіри уряду, право відправляти уряд у відставку. Тут класичним прикладом є Великобританія, іноді цю модель називають Вестмінстерською моделлю за місцем розташування парламенту – у Вестмінстерському палаці.

Ця модель є в тих країнах, де існує парламентська республіка (або парламентська монархія): Нідерланди, Італія, Німеччина, Австрія, Болгарія, Угорщина та ін.

Друга модель парламенту властива країнам із президентською формою правління. Це парламенти й країни, де діє жорсткий принцип поділу влади. Такі парламенти не мають права вотуму недовіри, а уряд не має права розпускати парламент. Класична модель такого парламенту – США. У цих країнах, крім принципу поділу влади, діє жорсткий принцип "стримувань і противаг". Виконавча влада має право вето, законодавча – право використати імпічмент та ін.

Третя модель парламенту – парламент у країнах, де існує змішана форма правління, що поєднує елементи парламентської і президентської систем. Відносини між парламентом і виконавчою владою тут інші. Парламент, з одного боку, наділений правом вотуму недовіри, і там є реальний інститут парламентської відповідальності уряду, але й у президента дуже важливі повноваження, пов'язані з діяльністю парламенту. У цих країнах президент наділений правом розпускати парламент, Класичним прикладом такої моделі є Франція.

Четверта модель – парламенти в країнах, де вони відіграють майже декоративну роль. Іноді застосовується термін "консультативні парламенти". У певних країнах такий термін навіть застосовується на практиці (Катар). Це законодорадчі органи. Такі консультативні парламенти передбачено конституціями деяких ісламських країн (Кувейт, Бахрейн, Об'єднані Арабські Емірати). Парламенти за абсолютної влади монарха фактично є квазіпарламентами. Вони іноді розпускаються, іноді відновлюються, іноді вони обираються громадянами, іноді призначаються монархами.

До цієї ж групи законодорадчих парламентів можна віднести парламенти в країнах, де збереглася соціалістична система. Це деякі країни реального соціалізму – Корейська Народна Демократична Республіка, Куба, КНР, В'єтнам, Лаос. Зрозуміло, що основні рішення й основні закони приймаються не парламентами, хоча вони там є. Про це свідчить робота цих парламентів: вони скликаються на два-три дні на рік, одностайно 100-відсоткового голосують "за", не утримуючись, не голосуючи "проти".

1.4. Основні типи парламентаризму і види їх компетенцій.

Відомий класик конституціоналізму англієць У. Дайсі поділив законодавчі органи на суверенні й несуверенні. До суверенних належать, на його думку, парламенти, де не існує закону, якого парламент не міг би змінити, де немає розбіжності між конституційними і неконституційними законами і немає органу, що міг би оголосити закон, прийнятий парламентом, недійсним.

Несуверенні парламенти, на думку Дайсі, працюють в умовах поділу законів на звичайні, конституційні та інші. У таких державах є органи, які можуть оголосити закон таким, що не відповідає конституції. На думку Дайсі, до таких несуверенних законодавчих органів належать парламенти країн, де в органи конституційного контролю, наприклад, США, Швейцарія, Аргентина.

Сучаснішою класифікацією парламентів уважається розподіл законодавчих органів на активні, реактивні, маргінальні, мінімальні. Активними називають парламенти, що як відіграють активну роль у прийнятті законів, так і беруть участь у формуванні уряду або в його відставці. Під відставкою іноді мається на увазі й право оголошувати імпічмент. Активними парламентами називають Конгрес США й парламенти, наділені аналогічними повноваженнями.

Реактивними називають парламенти в країнах, у яких більшою мірою домінує виконавча влада, але водночас парламенти впливають на уряд. Там простежується взаємозв'язок між парламентом і урядом. Це Великобританія, Австралія, Канада – держави англосаксонської правової системи і британської моделі парламенту.

Маргінальними називають парламенти, які контролюються верховною виконавчою владою такою мірою, що їхній внесок у реальну політику дуже незначний.

Мінімальні – це парламенти, які тільки за назвою є представницькими органами. Вони зберігаються "для вивіски", щоб інші країни не дорікали у відсутності парламентаризму. Багато в чому ця класифікація близька до тієї, яку дав Дайсі.

Запитання для самоперевірки:

1. Що таке парламентаризм і у чому полягає його сутність?
2. Які історичні етапи становлення парламентаризму можна виділити?
3. Які основні ознаки парламентської демократії?
4. Які чинники визначають ефективність парламенту як інституту представницької влади?
5. Які існують типи парламентів за структурою (однопалатні, двопалатні)?
6. Які переваги та недоліки мають однопалатна і двопалатна системи?
7. Які основні функції парламенту?
8. У чому полягає відмінність між законодавчою, контрольної та установчою функціями парламенту?
9. У чому полягає суть класичного (британського) парламентаризму?
10. Які приклади сучасних держав із різними моделями парламентаризму можна навести?
11. Як впливає виборча система на модель парламентаризму?
12. Яким чином парламент взаємодіє з урядом у різних політичних системах?
13. Які чинники зумовлюють трансформацію сучасних моделей парламентаризму?
14. Що означає поняття «парламентська відповідальність уряду»?
15. Як розподіляються компетенції між палатами парламенту у двопалатних системах?
16. Які функції є спільними для парламентів різних типів?
17. Які сучасні тенденції розвитку парламентської компетенції в європейських країнах?

Методичні рекомендації:

Матеріали даної лекції передбачають самостійну підготовку здобувачів до лекції-обговорення. Під час заняття будуть зроблені акценти на основних моментах із переліку питань, зокрема на сутності парламентаризму, його структурі, моделях та типах.

Лекція-обговорення передбачає порівняння різних підходів до розуміння парламентаризму, аналіз організації парламентів у зарубіжних країнах та в Україні**,** а також обговорення ефективності їхніх компетенцій. Попереднє ознайомлення з матеріалами лекції є важливим для усвідомлення ролі парламенту в системі поділу влади**,** розуміння сучасних тенденцій розвитку парламентаризму та підготовки до подальшого вивчення питань представницької влади. Під час лекції доцільно звернути увагу на порівняльний аналіз моделей парламентаризму**,** роль політичних партій і виборчих систем**,** а також на українські особливості становлення парламентаризму. Опанування теми полегшить сприйняття матеріалів наступних лекцій, присвячених інститутам представницької влади та парламентському контролю.

Література:

1. Аліксійчук О.В. Механізм функціонування та сучасні тенденції розвитку європейського парламентаризму. Філософія та політологія в контексті сучасної культури. Вип. 1. Т. 13. 2021. С. 73-78.

2. Гончаренко В. Склад верхньої палати бікамерального парламенту (історико-правовий аспект). Вісн. Нац. акад. прав. наук України: збірник наукових праць. Вип. 3 (74). 2013. С.48-55.

3. Дубас В. Європейські стандарти сучасного парламентаризму (за позиціями європейської комісії «за демократію через право»). Український часопис конституційного права. Вип. 2. 2019. С. 61-73.

4. Іванова У. Парламентаризм: суть та основні ознаки. Український політолог. 2023. URL: http://www.politolog.net.ua/uk/2023/09/10/parlamentarizm-sut-ta-osnovni-princip/

5. Омельченко Н.Л. Парламентаризм як концептуальна та інституційна основа сучасного парламентського права. Часопис Київського університету права. 2017. Вип. 4. С. 74-79.

6. Основи вітчизняного парламентаризму: підруч. Для студ. Вищ. Навч. закл. : у 2-х чат./ за заг. ред. В.А. Гошовської. К., НАДУ, 2012. Т. 1. 408 с. URL: https://ipacs.knu.ua/pages/dop/337/files/8361a45d-01a0-4ee9-9822-aab2e2602856.pdf

7. Парламентаризм: підручник / В.А. Гошовска та ін.., за заг. ред. В.А. Гошовської. 2-ге видання допов. та розшир. К.: НАДУ, 2019. 704 с.

8. Парламентські процедури. Посібник для депутатів місцевих рад та активістів громад. К., 2015. URL: https://ipo.org.ua/library/?material-type-type=posibnyk

9. Сачко Д.В. Особливості, історія та перспективи сучасного парламентаризму в Україні. URL: *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування*. Вип. 2. С. 74-81. https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2022.2.10

10. Сучасні моделі парламентаризму. Історична еволюція парламентаризму в Україні та світі. Верховна Рада України. URL: https://e-learning.rada.gov.ua/lessons/suchasni-modeli-parlamentarizmu-istorichna-evolyuciya-parlamentarizmu-v-ukrajini-ta-sviti

11. Телестакова А.А., Амбруш Г.Л., Мірзоян С.А. Імплементація зарубіжного досвіду в український парламентаризм. Актуальні проблеми інноваційного розвитку кластерного підприємництва в Україні: IV Всеукраїнська науково-практична конференція. 2020. С. 199-202.

Лекція 2. Глобальні виклики та роль інновацій у розвитку та діяльності парламентів.

2.1. Міжнародний досвід упровадження інновацій у парламентах.

2.2. Інноваційні підходи до розвитку парламентської демократії та участі громадян у сучасному світі.

2.1. Міжнародний досвід упровадження інновацій у парламентах.

Парламенти виступають основним інститутом демократії та відіграють визначальну роль у формуванні політичної системи і розвитку суспільства. Вони мають різні структури, традиції та правила, однак вони постійно удосконалюються, щоб відповідати новим викликам та очікуванням громадян. У сучасному світі парламенти не функціонують ізольовано. Взаємодія між ними на міжнародному рівні сприяє визначенню спільних стандартів та кращих практик. Колективний досвід різних політичних систем інтегрується у набори стандартів і керівних принципів, які формують бачення демократичного парламенту та допомагають втілити його в реальність.

Центр інновацій у парламенті (CIP) (далі – Центр), що створений і координований Міжпарламентським союзом (IPU), виступає міжнародною платформою, яка сприяє використанню інноваційного потенціалу розвитку у парламентах, забезпечує співпрацю для впровадження інновацій, спільного пошуку рішень та поширення кращих практик у світовій парламентській спільноті [1]. Новітні технології мають значний вплив на операційне середовище та культурний ландшафт парламентів. Завдяки використанню інноваційних інструментів парламенти отримують змогу встановлювати більш ефективний та інтерактивний зв'язок із громадянами, що ще кілька років тому видавалося малоймовірним. Внутрішні системи функціонування парламентів посилюються, управлінські процеси зазнають трансформацій, а соціальні мережі та відкриті дані стають ключовими механізмами для забезпечення прозорості та активнішої взаємодії між суспільством і представницькими інституціями [1].

Вагому роль у цьому процесі відіграє Центр, який є глобальною платформою, що об'єднує парламенти для розробки та поширення кращих практик цифрової трансформації, а також для формування практичних методів нарощування інституційного потенціалу. Серед пріоритетних напрямів діяльності Центру визначено:

- стратегічне планування цифрових інструментів;

- розвиток відкритості парламенту, застосування відкритих стандартів та відкритих даних;

- залучення громадян до парламентської діяльності;

- використання Інтернету та соціальних мереж як каналів комунікації;

- електронний документообіг і цифрове управління інформацією;

- розвиток цифрових бібліотек і науково-дослідницьких служб [1].

Центр постійно забезпечує постійний моніторинг інновацій у світі та публікує щоквартальний Трекер інновацій (Innovation Tracker), що висвітлює нові практики та проєкти, реалізовані різними парламентами. Підтримка з боку Центру сприяє інноваційному розвитку парламентів у світі [1].

Трекер інновацій регулярно надає новини від Центру інновацій у парламенті, партнерства між Міжнародним союзом парламентів та парламентами для підтримки парламентських інновацій шляхом покращення використання цифрових інструментів. Завдяки цій платформі депутати та співробітники знаходять ідеї для вирішення деяких проблем, з якими вони стикаються під час парламентської діяльності. Він охоплює всі види інновацій у парламенті, включаючи цифрові технології [2].

Сучасні парламенти звертаються до можливостей штучного інтелекту, прагнучи підвищити ефективність, результативність та продуктивність своєї роботи. Водночас шлях від усвідомлення потенціалу штучного інтелекту до його реального впровадження часто виявляється складним і пов’язаний із технічними та етичними викликами. Саме тому важливим інструментом стають «приклади використання», які виступають своєрідною дорожньою картою для парламентів у процесі впровадження інновацій. На відміну від кейс-стаді, які описують фактичні реалізації проєктів, «приклади використання» демонструють, як саме має функціонувати система, і застосовується для планування, розробки та оцінки впровадження. Ці приклади перетворюються на практичні сценарії, які можна протестувати та поступово інтегрувати в парламентську діяльність багатьох країн світу. У рамках проєкту Центру інновацій у парламенті сформовано «Керівні принципи управління штучним інтелектом», який координує Парламентський центр науки про дані (PDS) Палати депутатів Бразилії, парламенти різних країн розробляють власні приклади використання. Палата депутатів Бразилії, Парламент Естонії, Європейський парламент, а також Палата депутатів і Сенат Італії представили сорок варіантів застосування штучного інтелекту. Ці приклади охоплюють широкий спектр напрямів:

- система класифікації – обробка та впорядкування великих масивів даних;

- розробка законопроєктів та поправок – автоматизація процесу законотворчості;

- транскрипція та переклад – створення дослівних звітів, субтитрів та багатомовних матеріалів;

- чат-боти та асистенти – допомога користувачам у навігації парламентськими даними;

- залучення громадськості – аналіз великих обсягів публічних заявок і комунікація з виборцями [3].

Частина цих інструментів уже застосовується або проходить етапи експериментального тестування. Такий підхід дозволяє парламентам поступово оцінювати можливості ШІ, формувати прототипи та коригувати свої плани без ризику передчасного масштабного впровадження. Ці експериментальні практики допомагають оцінити технологічний ефекти та визначити потребу в ресурсах, ризики для етики та безпеки, а також виробити політичні та управлінські принципи регулювання ШІ. Крім того, приклади використання слугують платформою для діалогу між парламентарями, експертами, технічними фахівцями та громадськістю, забезпечуючи прозорість і підзвітність інновацій [3].

Разом із тим можливості впровадження штучного інтелекту та цифрових рішень значною мірою залежать від інституційної спроможності парламентів. Це особливо помітно у випадку малих острівних держав Тихого океану, які стикаються з унікальними викликами, зумовленими географічною ізоляцією та обмеженими ресурсами. У більшості з них парламентські апарати невеликі, а ІКТ-підрозділи часто складаються лише з однієї особи або взагалі відсутні. Це створює додаткові труднощі у впровадженні та підтримці сучасних цифрових рішень. У цих

умовах на перший план виходять прагматичні та стійкі інновації, які здатні забезпечити ефективність парламентської роботи навіть у віддалених та ресурсно обмежених умовах. Одним із переломних рішень стало використання супутникового Інтернету Starlink. Його впровадження дало змогу значно покращити підключення до мережі та забезпечити доступність онлайн-ресурсів для законодавчих органів [4].

Покращення доступу до Інтернету відкрило нові можливості для хмарних сервісів. Парламенти переходять на хмарні рішення з управління документами, що дозволяє уникати витрат на складну локальну інфраструктуру, водночас підвищуючи рівень безпеки та стійкості зберігання даних. Це забезпечує довгострокову стабільність і робить парламентське адміністрування більш ефективним. Ще однією інновацією стало розширене використання відеоконференцій, особливо у роботі парламентських комітетів. Так, під час пандемії COVID-19 ця практика була вимушеним рішенням, зараз вона стає сталою частиною парламентської діяльності. Деякі парламенти (наприклад, Парламент Островів Кука, навіть переглядають свої регламенти для офіційного впровадження гібридних засідань). У сфері комунікації з громадянами відбувається поступовий перехід до соціальних мереж. Пряма трансляція засідань на YouTube чи Facebook робить парламентські процеси доступнішими та створює архіви для подальшого використання. Також, у Трекері інновацій зазначається, що доступ до інтернету залишається дорогим для пересічних громадян, а традиційні канали (радіо, телебачення) зберігають своє значення. Це змушує окремі парламенти створювати власні радіопідрозділи [4].

Національна асамблея Малаві зробила значний крок у цифровій трансформації, успішно впровадивши нову систему управління палатами, яка дозволяє проводити пленарні засідання без паперового документообігу. Це нововведення підвищило ефективність парламентської роботи та стало прикладом інноваційного підходу до модернізації законодавчих процесів. Система, що запроваджена у вересні 2024 року, надає депутатам своєчасний доступ до необхідної документації, зокрема до порядку денного, законопроєктів, резолюцій та сесійних матеріалів. Це сприяло скороченню часу на голосування (раніше процес займав понад годину, зараз, усі депутати можуть віддати свій голос менш ніж за 10 хв). Запровадження безпаперового формату вимагало змін у постійних наказах асамблеї. Тепер усі документи за замовчуванням надаються депутатам у цифровій формі, а друковані версії доступні лише «на вимогу». Це рішення вже має позитивний ефект, який полягає у зменшенні витрат на друк та зниження негативного впливу на довкілля [5].

Успішне впровадження цієї системи стало важливим етапом у цифровій модернізації парламенту Малаві. Воно демонструє, що навіть за обмежених ресурсів можна досягти суттєвих змін, якщо поєднати технологічні рішення з чітким стратегічним баченням та злагодженою роботою команди. Національна асамблея Малаві планує ділитися набутим досвідом із колегами з інших парламентів під час спеціального вебінару, організованого регіональним центром CIP у Південній Африці [5].

Національна асамблея Малаві здійснила суттєвий крок уперед у напрямі цифрової трансформації, модернізувавши систему підготовки стенограм пленарних засідань. Завдяки впровадженню нових технологій парламент публікує звіти Hansard у цифровому форматі протягом кількох днів (раніше цей процес займав тижні). Така зміна дозволила значно прискорити доступ членів парламенту та громадськості до офіційних матеріалів. Завдяки новій системі цифровий аудіозапис пленарних засідань тепер автоматично зберігається та розподіляється між парламентськими репортерами у режимі реального часу. Проєкт, реалізований за підтримки ПРООН у Малаві, став основним елементом стратегії цифрової трансформації Національної асамблеї. Вона включає інші ініціативи, зокрема, створення сучасного парламентського вебсайту відповідно до керівних принципів Міжпарламентського Союзу, а також модернізацію камерних технологій для підвищення мобільності депутатів. Важливою складовою успіху стало вивчення міжнародного досвіду. Зокрема, парламент Малаві активно переймав практики від парламенту Фіджі, де власні інноваційні напрацювання поширюються через Центр інновацій у парламенті [6].

Національна асамблея Маврикія, незважаючи на свій невеликий розмір (70 депутатів і близько 80 співробітників), стала регіональним лідером у сфері парламентських інновацій. Її досвід демонструє, що цифрова трансформація є не розкішшю, а необхідністю сучасного врядування. З часу створення департаменту інформаційно-комунікаційних технологій у 2003 році функція цифрових рішень зазнала істотних змін. Це пов'язано із переходом від технічної підтримки та управління мережею до стратегічного партнера у законодавчому процесі. Сьогодні ІКТ інтегровані у такі парламентські процедури, як: електронний документообіг; автоматична транскрипція дебатів; безпаперові операції; функціонування систем прозорої комунікації з громадянами; мобільний додаток для депутатів тощо. Успіх цифрової трансформації обумовлений кількома чинниками, які пов'язують із підтримкою керівництва парламенту, інвестиціями в ІКТ-інфраструктуру та навчання персоналу, партнерством із міжнародними організаціями, а також відкритістю до обміну досвідом у глобальних мережах, зокрема у співпраці з Центром інновацій у парламенті [7].

Поряд із досягненнями, виокремлено ряд викликів, які пов'язують із кіберзагрозами, обмеженими ресурсами та опором до змін. Їх подолання відбувається шляхом зміцнення кіберзахисту, міжнародної підтримки та активного навчання персоналу і депутатів [7].

Суть парламентських інновацій полягає у використанні цифрових технологій як інструменту прозорості, ефективності та громадської участі. Процеси технологічного вдосконалення та стратегічні зміни, перетворили парламент на відкриту, доступну та підзвітну інституцію, здану оперативно реагувати на виклики врядування.

Приклад Парламенту Ямайки демонструє, що цифрові технології активно інтегруються у роботу сучасних парламентів, трансформуючи як комунікацію з громадянами, так і внутрішні процеси законотворення. Одним із ключових напрямів інновацій стало активне використання соціальних мереж, зокрема Facebook та TikTok, для взаємодії з виборцями. Депутати виступають не лише законодавцями, а й виробниками цифрового контенту, що вимагає креативності та володіння новими комунікаційними навичками. Цей підхід робить політику більш доступною та наближеною до суспільства, створюючи додаткові канали для діалогу та участі громадян. Водночас цифровізація приносить і нові виклики. Дезінформація, діпфейки та онлайн-образи, особливо спрямовані проти жінок-депутатів, становлять серйозну загрозу для політичної стабільності та психологічної стійкості парламентарів. Враховуючи це, актуальним стає питання розробки інструментів захисту від кібернасильства та забезпечення безпечного цифрового середовища для депутатів [8].

Ще одним важливим вектором інновацій є розвиток цифрових послуг парламентської адміністрації. Це охоплює надання депутатам доступу до інтернет-систем, онлайн-досліджень, віртуальних просторів для роботи з документами та цифрових архівів. Такі інструменти підвищують ефективність роботи, дозволяючи парламентарям швидше отримувати інформацію та готуватися до засідань. Цифрові технології сприяють гнучкості в роботі парламентарів. Використання електронних документів, дистанційний доступ до матеріалів та перегляд парламентських процедур із урахуванням можливостей цифровізації створюють нові умови для модернізації парламентських практик [8].

Досвід Ямайки засвідчує, що цифрові інструменти можуть стати потужним ресурсом для підвищення ефективності, відкритості та інклюзивності парламентаризму.

В Австрії інновації активно застосовуються у парламентській діяльності, що полягає у виробленні візуалізації бюджету, які підвищують прозорість, доступність та залучення громадян до процесу ухвалення рішень. Австрійське парламентське бюджетне управління (PBO) розробило інноваційний онлайн-інструмент «Бюджет громадянина», який забезпечує процес вивчення державного бюджету більш зрозумілим і доступним для депутатів та громадськості. Ця ініціатива є прикладом того, як сучасні технології та візуалізація даних сприяють підвищенню прозорості парламентської діяльності. Створення такого ресурсу розпочалося у 2019 році, коли Австрійське парламентське бюджетне управління представило концепцію громадянського бюджету. Першим кроком стало впровадження інтерактивного веб-сайту, що дозволило користувачам досліджувати бюджетну структуру. Система підтримує річний аналіз,

перегляд динаміки у вигляді часових рядів, що дає можливість простежити зміни у бюджетній політиці з часом. Окремо було передбачено інтерактивні графіки для демонстрації відхилень між плановими та фактичними показниками. Особливу увагу було приділено питанню доступності. Інструмент отримав позитивні відгуки з боку народних депутатів, серед експертів та журналістів. Найбільший інтерес спостерігається у період розглядів нових бюджетів [9].

Центр інновацій у парламенті (CIP) та Парламентський центр науки про дані (PDS), що координуються Палатою депутатів Бразилії, акцентують увагу на актуальності формування нових підходів до управління використання технологій штучного інтелекту в законодавчих органах. Йдеться про необхідність інтеграції інновацій для забезпечення відповідального управління їх розробкою та використанням, а також підвищення ефективності управлінських систем. На думку Міжпарламентського Союзу (МПС), оптимальний шлях досягнення цих цілей полягає у створенні спеціальних майданчиків для спільного напрацювання політик і практик між парламентами різних країн. Такий підхід сприятиме обміну досвідом, підвищенню якості управлінських рішень і гармонізації стандартів застосування інноваційних технологій у сфері законотворчої діяльності [10].

Керівні принципи у практичному вимірі повинні стати дієвими інструментами, що вироблені парламентами для парламентів. Вони орієнтовані на парламентських IT-менеджерів та персонал, визначатимуть пріоритетність дій для підтримки парламентів на їхньому шляху до культури управління на основі даних, забезпечуючи надійну основу для можливого використання штучного інтелекту в майбутньому. Ініціатива розпочалася з очного семінару, що відбувся у квітні 2024 року в Бразилії. У заході взяли участь експерти з 13 парламентів, які визначили основні сфери, на які поширюватимуться керівні принципи. Зокрема, йдеться про: законодавчі та адміністративні процеси; взаємодію з громадянами; державний нагляд; ризики неналежного використання штучний інтелект; упередження; етичні принципи використання ШІ; управління штучним інтелектом на стратегічному рівні; допоміжні процеси для управління штучним інтелектом; управління інформацією; інформаційну безпеку; управління ризиками; управління портфелем штучного інтелекту; процес розробки штучного інтелекту; людські ресурси; сертифікацію систем штучного інтелекту; аутсорсинг штучного інтелекту [10].

Впровадження цифрових технологій у діяльність парламентських інституцій стає визначальним чинником їхньої модернізації та підвищення ефективності. Одну із кращих прикладів є досвід парламенту Намібії, який у 2020 році представив концепцію «цифрової палати». Ця ініціатива мала на меті запровадження безпаперових пленарних засідань, втім згодом, ця практика стала широко масштабованою. У парламенті Намібія було реалізовано комплексну цифрову систему управління конференціями, що дозволила повністю відмовитися від традиційного документообігу на паперових носіях. Члени парламенту отримали доступ до електронних замовлень, протоколів та виступів. Такий підхід сприяв оптимізації процедур, значному зменшенню витрат на друк та мінімізації екологічних наслідків у вигляді паперових відходів [11].

Процеси цифровізації парламенту спряли вироблення нового підходу управління змінами. Пріоритетним чинником успіху стала активна участь народних представників у підготовці та впровадженні реформи, що підвищило їхню готовність до використання нових інструментів. У результаті близько 95% документообігу відбувається в електронному форматі, а кількість запитів на друковані матеріали постійно зменшується. Інновація мала значний вплив на відкритість та прозорість парламенту. Завдяки цифровим технологіям започатковано повноцінні прямі трансляції всіх пленарних засідань у соціальних мережах (Facebook, YouTube). Це створило якісно новий формат взаємодії парламенту з громадськістю, який змінив усталену практику медіа-ретрансляцій вибіркових фрагментів парламентських дебатів. Цифровізація сприяла запровадженню нових перспективних форм парламентської діяльності. Проведення гібридних засідань дає змогу підтримувати ефективність роботи незалежно від кризових ситуацій чи пандемій. Розробляється мобільний додаток для депутатів, який включатиме інструменти дистанційної роботи, а також функцію залучення громадян до парламентських процесів «Голос Намібії» [11].

Цифрова трансформація парламенту Мозамбіку відбувається поступово та в умовах обмежених ресурсів, але водночас відкриває нові можливості для підвищення ефективності та відкритості парламентських інституцій із переходом до хмарних технологій. Парламент Мозамбіку розглядає хмару як спосіб забезпечення безперебійності сервісів, підвищення безпеки та оперативного розширення обсягів даних. Йдеться про перенесення до хмари таких систем, як електронна пошта, офіційний веб-сайт, бібліотечні та офісні сервіси, а також електронний кабінет. Це дозволить забезпечити стабільний доступ до інформації для членів парламенту та адміністративного персоналу. Інновації обмежуються відсутністю національного регулювання для використання хмарних сервісів у державному секторі. Водночас парламент активно очікує на ухвалення законодавчих норм, які створюють правове підґрунтя для легітимного використання хмарних технологій. Це свідчить про розуміння необхідності інтеграції цифрових рішень у загальнонаціональний нормативний контекст. Парламент зосереджує увагу на створенні сучасної мережевої інфраструктури та власного дата-центру. Вартість впровадження хмарних технологій визначається як ключовий виклик. Бюджетна нестійкість не дозволяє розпочати масштабний перехід, однак парламент розглядає можливість пілотних хмарних проєктів. Як інноваційний підхід парламент розглядає запуск першого демонстраційного хмарного проєкту для підтримки роботи спікера та постійного комітету (Mesa) [12].

У січні 2023 року Центр інновацій у парламенті Міжпарламентського Союзу організував вебінар, присвячений презентації Звіту про всесвітній електронний парламент за 2022 рік. Головною темою для обговорення були «примусові інновації», які стали необхідною реакцією парламентських інституцій на пандемію COVID-19. Період глобальної кризи змусив парламенти переглянути традиційні підходи до організації роботи та управління парламентськими процесами. Особливо це стосувалося застосування цифрових технологій та форм дистанційної взаємодії. Парламенти змушені були оперативно перейти на використання відеоконференцій, електронного документообігу, онлайн-голосування та цифрових платформ для комунікації, що сприяло появі нових цифрових практик. Дистанційні засідання трансформувалися у гібридну модель, яка поєднує фізичну та віртуальну участь членів парламентів. Виклики пандемії сприяли формуванню нових механізмів управління змінами, парламенти швидко адаптували регламенти, процедури та інфраструктуру для забезпечення легітимності рішень у цифровому середовищі. Дистанційний формат відкрив нові можливості для громадськості, медіа та міжнародних партнерів у доступі до парламентських засідань, що стало важливим елементом демократичної підзвітності [13].

Важливим прикладом трансформації парламенту у технологічно орієнтовану інституцію є досвід Палати депутатів Італії, яка використала кризу пандемії COVID-19 для розвитку цифрових інструментів та впровадження гібридних форматів роботи. Так, у 2016 році Палата представила додаток Geo-Camera, це «цифровий портфель» для депутатів, що забезпечував доступ до парламентських документів зі смартфонів і планшетів як у будівлі парламенту, так і поза його межами. Нові функціональні модулі дозволили подавати в електронному форматі парламентські запити, інтерпеляції, поправки, пропозиції та законопроєкти. Використання додатку стало офіційно рекомендованим для депутатів, помічників депутатів та співробітників парламентських груп. Успішною практикою цифрової трансформації стала щорічна бюджетна сесія у грудні 2022 року, яка відбулася у гібридному та цифровому форматі. Так, через Geo-Camera депутати подали більше 3000 поправок, що в режимі реального часу надходили на інформаційну панель комітету. Це дало можливість оперативно формувати цифрові досьє, а члени парламенту могли дистанційно визнавати або оскаржувати рішення щодо поправок. Під час засідань у гібридному форматі всі учасники, незалежно від присутності у залі чи онлайн, отримували доступ до актуальних текстів безпосередньо зі своїх пристроїв. Після пандемії цифрові практики залишилися сталим елементом роботи парламенту. Планується подальше розширення функціоналу Geo-Camera, зокрема модуль для консультацій з текстами у режимі реального часу під час пленарних засідань [14].

Таким чином, Палата депутатів Італії демонструє, як цифрові інновації та гібридні технології можуть зробити парламентські процеси більш ефективними, прозорими та стійкими. Цей досвід підтверджує, що модернізація парламенту підвищує його функціональність, сприяє формуванню сучасного парламентського середовища, здатного враховувати та відповідати на ризик та кризові явища.

Звіт Всесвітнього електронного парламенту за 2020 рік, який представлений Центром інновацій у парламенті, відобразив процес, через який парламенти проваджувати інновації та адаптували нові способи роботи, підкріплені інформаційно-комунікаційними технологіями. Наступне дослідження, опубліковане у 2022 році, спрямоване на аналіз того, як пандемія COVID-19 змінила роботу парламентів і яким чином вони продовжують модернізуватися та зміцнювати свою стійкість у нових умовах. У Звіті за 2022 рік підкреслюється, що пандемія стала потужним каталізатором трансформаційних цифрових практик. Багато парламентів, навіть повертаючись до звичайного режиму роботи, зберегли зміни, запроваджені під час кризового періоду. Водночас пандемія також виявила проблеми, з якими стикаються парламенти, які не мають достатніх ресурсів для впровадження нових методів роботи або для інвестицій у складні цифрові платформи та сервіси [15].

У Звіті за 2022 рік йдеться про те, що сучасні парламенти активно впроваджують концепцію «Парламенти як послуга», що відображає перехід від локальних систем до хмарних рішень. Цей підхід передбачає перенесення даних і програм у хмару через сервіси SaaS (Software as a Service) та IaaS (Infrastructure as a Service), що дозволяє парламентам віртуалізувати свої процеси та працювати віддалено. Впровадження таких технологій вимагає нових архітектур, стратегій управління та перегляду внутрішніх мереж. Хмарні обчислення є важливими для парламентів, які прагнуть забезпечити безперервну діяльність навіть у віддаленому режимі. Це включає підвищену пропускну здатність інтернету, використання віртуальних приватних мереж (VPN) та увагу до кібербезпеки. Однією із успішних практик є приклад парламенту Кенії, який відзначив необхідність резервування мереж і наявності незалежних провайдерів для забезпечення безперебійної роботи під час віртуальних засідань. Пандемія COVID-19, а також глобальні конфлікти, підсилили потребу у безпечних цифрових рішеннях для парламентів. Конгрес депутатів Іспанії підкреслив, що кібербезпека стала одним із ключових пріоритетів, оскільки цифровізація та віддалена робота збільшують складність і ризики для парламентських систем [16].

Зростання цифрових ризиків вимагає не лише технічних заходів, а й навчання персоналу. Парламенти активно працюють над підвищенням обізнаності членів та співробітників, розробкою навчальних пакетів та процесів для безпечного доступу до цифрових ресурсів. Національна Асамблея Замбії, наприклад, зазначила пріоритетними напрямками: навчання щодо ефективного та безпечного використання ІКТ, посилення заходів кібербезпеки та перегляд внутрішніх положень і угод про рівень обслуговування з постачальниками [16].

Пандемія COVID-19 суттєво прискорила впровадження нових способів роботи в парламентах. Дистанційні інструменти почали активно застосовуватися для членів парламентів, що дозволило забезпечити гнучкість у проведенні комітетських слухань та пленарних засідань. Ця трансформація підвищила довіру депутатів до цифрових технологій: 88% парламентів відзначають, що члени стали більш відкритими до нових методів роботи, а 80% стверджують про зростання довіри до ІКТ [16].

Віддалена робота персоналу стала більш прийнятною, підкреслюючи баланс між ефективністю та особистим життям. Хмарні технології та рішення SaaS інтегруються у парламентські процеси, змінюючи моделі закупівель і підтримки ІКТ. Пандемія показала важливість швидкої адаптації, що зробило роботу парламентарів більш гнучкою та відкрила можливості для гнучкого графіку для співробітників. Втім, парламенти визнають, що цифрові інструменти не можуть повністю замінити фізичну присутність членів. Водночас сучасні технології дозволяють швидше реагувати на складні ситуації, підвищують ефективність роботи та закладають основу для довгострокових інновацій у парламентських процесах [16].

Пандемія COVID-19 підкреслила вразливість парламентських установ і зробила стійкість основним пріоритетом. Стійкість визначається як здатність організації протистояти збоям, відновлюватися після них та продовжувати ефективно функціонувати. Протягом останніх двох років парламенти тестували свої плани забезпечення безперервності бізнесу (ПББ), виявляючи як сильні сторони, так і прогалини. Термін «безперевність бізнесу» у документах парламентів використовується для позначення здатності парламенту продовжувати виконувати свої функції піж час кризових ситуацій або перебоїв. Опитування показало, що 59% парламентів вважали свої ПББ ефективними під час пандемії, але 73% змушені були виходити за рамки існуючих планів для забезпечення функціонування. Як наслідок, 72% парламентарів зазначили, що їхні ПББ вдосконалилися, а 78% погодилися, що парламентська стійкість зросла. Ці дані свідчать про те, що більшість парламентів стали більш підготовленими до криз, ніж до пандемії [16].

Також у Звіті (2022) розроблено наголос, що сучасний парламент повинен мати резервування систем і гнучкість для роботи з більш складними та розподіленими технологіями, здатність керувати перебоями та кризами. Більшість парламентів висловилось, що стійкість є фундаментальною характеристикою цифрового парламенту, а її досягнення вимагає координації процесів, ефективного прийняття рішень, управління ризиками та планування під час кризових ситуацій. Приклади конкретних інституцій демонструють різні підходи до зміцнення стійкості. Парламент Великої Британії інвестував у гібридні системи, що дозволяють проводити засідання у разі втрати однієї з палат, забезпечуючи гнучкість і додаткові інструменти для реагування на кризові сценарії. Європейський Парламент розглядає стійкість як безперервні інновації, що забезпечують готовність до різних ситуацій. Основним чинником підвищення стійкості виявився обмін досвідом та знаннями між парламентами. Національні асамблеї Маврикію та Південної Африки відзначили, що координація та консультації з іншими установами допомогли краще управляти непередбаченими кризами, включно з пандемією та надзвичайними подіями, такими як пожежа в парламентській залі [16].

Пандемія Covid-19 значно вплинула на способи взаємодії громадськості з парламентами. Обмеження пересування та закриття громадських будівель, включно з парламентськими, знизили фізичний доступ для громадян, що потенційно могло обмежити демократичні можливості та підзвітність. Підвищився суспільний інтерес до діяльності парламентів, що спонукало інституції посилити цифрову взаємодію та забезпечити нові шляхи комунікації з громадянами [16].

2.2. Інноваційні підходи до розвитку парламентської демократії та участі громадян у сучасному світі.

Дослідження Глобального парламентського звіту 2022 року показує, що багато парламентів активізували свої стратегії цифрового залучення, що дозволило громадянам продовжувати звертатися до законодавчих органів зі своїми запитаннями та пропозиціями. У багатьох країнах, зокрема в Італії, збільшився інтерес до парламентських документів та онлайн-трансляцій дебатів, а дистанційна участь стала більш прийнятною. За даними Звіту, більшість парламентів (54%) відзначили зростання інтересу громадськості до участі в їх роботі, при цьому 38% вважають, що залучення трохи зросло, а 16% – що значно зросло. Разом із цим, не всі парламенти змогли паралельно збільшити можливості для участі: 42% парламентів залишили ці можливості на колишньому рівні, а у 19% вони навіть скоротилися. Досвід Шотландського парламенту свідчить, що гібридні механізми участі можуть робити парламент більш інклюзивним і доступним, дозволяючи різноманітному колу громадян брати участь у процесах, не обмежуючись традиційними методами. Аналогічні тенденції виявленні у Новій Зеландії: опитування 2021 року показало, що громадяни стали активніше обговорювати політичні питання, підписувати петиції та звертатися до парламентських комітетів [16].

Останніми роками Європейський Парламент докладає зусиль для модернізації та оновлення методів роботи парламентів, щоб зробити їх ближчими до громадян. Інновації полягають у розробці та адаптації новітніх інструментів участі громадян для того, щоб зробити парламенти сильнішими. Зокрема, у грудні 2020 року за ініціативи Європарламенту відбулася міжнародна конференція на тему «Парламенти та демократичні інновації», організована спільно

з Європейською комісією та проєктом ЄС «INTER PARES – Парламенти у партнерстві». Спільно з депутатами Європейського Парламенту, міжнародними експертами та практиками досліджувались демократичні інновації та обговорювався потенціал дорадчої демократії як інструменту підтримки демократії у світі. Пріоритетним питанням для обговорення стали Громадським зборам, що складаються з обраних громадян, та які визначають важливі питання і затверджують рекомендації для парламенту [17].

У Чорногорії у 2021 та 2022 роках було організовано дві Асамблеї громадян за участю місцевого парламенту та місцевих акторів. Ця успішна практика підтримується Європейським Парламентом щодо продовження процесів запровадження партисипативної демократії на Західних Балканах. У січні 2024 року в Приштині відбулася Асамблея громадян з дезінформації у співпраці з Асамблеєю Косова та Європейським партнерством за демократію. У березні 2024 року відбулася Міжнародна конференція «Парламентські інновації для підтримки демократії», організована у співпраці з Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Під час заходу було підсумовано низку ініціатив, започаткованих Європейським Парламентом, та окреслено дві ключові переваги Асамблей громадян: сприяння зниженню рівня поляризації та формування нових каналів взаємодії між громадянами й інституціями [17].

Ініціатива Мережа підтримки демократії (далі – Мережа), створена у вересні 2020 року Європейським Парламентом, об'єднує адміністрації національних парламентів країн ЄС у спільну платформу для співпраці. Діяльність Мережі спрямована на посилення партнерства між парламентами та обмін досвідом у сфері розвитку демократичних інституцій. Регулярні зустрічі учасників хабу створюють умови для систематичного поширення інформації, пошуку ефективних практик і узгодження заходів, спрямованих на підтримку демократії в країнах-партнерах. У кожному національному парламенті держав-членів діє представник Мережі, який відповідає за комунікацію та обмін напрацюваннями. Усі ініціативи з підтримки демократії відображаються на спеціалізованій міжпарламентській інформаційній платформі ЄС, що сприяє прозорості та координації дій. Така мережа підвищує компетентності парламентарів та дозволяє уникати дублювання діяльності та підвищує результативність спільних зусиль. Також зазначено, що важливою складовою інфраструктури є цифрова платформа міжпарламентського співробітництва IPEX [18].

Окремої уваги заслуговує міжнародний Проєкт INTER PARES – «Парламенти в партнерстві», що реалізується за фінансової підтримки Європейського Союзу. Його мета полягає у посиленні спроможності парламентів по всьому світу. Проєкт підтримує як депутатів, так і парламентський апарат у виконанні ключових функцій (законодавчих, бюджетних та контрольних). Крім програм, адаптованих до потреб окремих країн, INTER PARES співпрацює з Європейським Парламентом над розвитком демократичних інновацій, включно з дорадчими асамблеями та цифрово-гібридними форматами роботи парламентів [18]. Реалізація даного підходу у практичному вимірі, поєднує ініціативи DSN, інструменти міжпарламентського обміну та міжнародних проєктів. Це формує сучасну архітектуру підтримки демократії, спрямовану на посилення парламентських інституцій як усередині ЄС, так і за його межами.

На початку кожного п'ятирічного циклу роботи Європейського Парламенту Група підтримки демократії та координації виборів визначає «пріоритетні країни», у яких зосереджуються основні зусилля у сфері сприяння демократичному розвитку. Втім, перелік цих держав не є сталим, він підлягає регулярному перегляду та може змінюватися залежно від внутрішньополітичних процесів у країнах-бенефіціарах та з урахуванням актуальних політичних орієнтирів самого Європейського Парламенту. У межах дев'ятого парламентського терміну діяльність Європейського Парламенту з підтримки демократії була структурована у форматі всеосяжного підходу, що передбачав концентрацію ресурсів та інституційної уваги на обраних пріоритетних країнах. Такий підхід давав змогу не лише підвищити ефективність окремих інструментів парламентської дипломатії, а й посилити взаємодію з інституціями громадянського суспільства, національними парламентами та міжнародними організаціями [19].

Після початку переговорів про вступ до ЄС 19 липня 2022 року та проведення подальших аналітичних перевірок acquis, Албанія орієнтована на зміцнення верховенства права, боротьбу з

корупцією та організованою злочинністю, а також просуванню реформ, пов'язаних із євроінтеграцією, незважаючи на численні економічні та соціальні виклики, спричинені землетрусом 2019 року, пандемією COVID-19 та повномасштабним вторгненням в Україні. Парламент Албанії активно працює над законодавчими змінами, спрямованими на посилення своєї ролі в процесі інтеграції до ЄС та подолання значної політичної поляризації, зокрема внутрішніх розбіжностей у найбільшій опозиційній партії. На місцевих виборах 14 травня 2023 року взяли участь усі ключові політичні сили країни. З метою підтримки парламенту Албанії у зміцненні його політичної та інституційної спроможності у контексті євроінтеграції, у 2023 році Європейський парламент організував низку заходів, включно з програмою для молодих політичних лідерів, ініціативами з розвитку потенціалу та місіями зі спостереження за виборами [19].

У відповідь на посилення поляризації в Парламенті Албанії, у листопаді 2023 року Європейський Парламент у співпраці з Представництвом ОБСЄ в Тирані провів пілотний захід для 15 членів Молодіжного клубу Парламенту в рамках програми «Молоді політичні лідери». Діяльність включала підвищення потенціалу парламентарів, обмін досвідом та кращими практиками законодавчих процесів, досягнення консенсусу та всебічний огляд позиції Албанії в процесі вступу до ЄС. Також, протягом 2023 року Юридична служба Європейського Парламенту провела серію тренінгів для юридичної служби Парламенту Албанії, зосередивши увагу на державних закупівлях та судовій практиці ЄС. Албанські юристи проходили навчання у фахівців ЄП щодо законодавчих процедур, ролі юристів-лінгвістів у роботі з законодавчими текстами та практичних аспектів формулювання нормативних документів. У травні 2023 року секретаріат Європарламенту приймав наукового співробітника з Албанського парламенту в рамках передвступної програми ЄП, що надало можливість отримати цінний досвід роботи комітетів AFCO (Комітет з конституційних питань) та JURI (Комітет з юридичних питань) [19].

Інновації парламенту Албанії полягають у законодавчих змінах та системному підході до підвищення потенціалу депутатів і персоналу, запровадженні практик партнерства та консенсусу, а також у використанні міжнародних стандартів та програм ЄС як моделі ефективного парламентського управління.

Після проведення президентських та загальних виборів у Боснії та Герцеговині в жовтні 2022 року, Європейський Парламент зосередив свої зусилля на підтримці заходів з розвитку потенціалу, спрямованих на посилення підзвітності національного парламенту перед громадянами. У жовтні 2023 року відбувся навчальний візит членів Комітету з інтеграції до ЄС Боснії та Герцеговини до Європарламенту. Метою візиту було сприяти обміну досвідом і думками з євродепутатами, Радою ЄС та Європейською Комісією щодо пакету розширення та процесу вступу країни. Зокрема, увага була приділена питанням подальшої підтримки Комітету та його членів у роботі над поглибленням розуміння процесу інтеграції до ЄС та необхідних реформ. Європарламент започаткував спеціалізовану навчальну програму з усного перекладу для секретаріату Парламенту Боснії та Герцеговини в рамках діяльності з розвитку потенціалу. Програма була зосереджена на питаннях ЄС у конкретних сферах експертизи, включаючи юридичну, процесуальну та інституційну термінологію, а також на підтримці синхронного перекладу. Вона спрямована на підвищення здатності секретаріату тлумачити складну термінологію та процедури ЄС, забезпечувати ефективнішу комунікацію та законодавчі процеси [19].

Отже, інноваційність підходів парламенту Боснії та Герцеговини проявляється у впровадженні спеціалізованих програм розвитку потенціалу та навчання, що дозволяє зміцнювати інституційну спроможність, підвищувати ефективність законодавчих процесів та інтеграцію в європейські стандарти.

Європарламент надає підтримку Парламенту Чорногорії. У 2021 та 2022 роках було реалізовано дві успішні Асамблеї громадян за участю Парламенту Чорногорії та місцевих громадських організацій. У 2023 році акцент підтримки Європарламенту зосереджувався на розбудові парламентського потенціалу та інституційній реформі, спрямованих на зміцнення функціонування та цілісності парламентських установ Чорногорії. Два основних навчальних

візити відбулися у 2023 році, де обговорювались питання з представниками громадян, депутатами та громадськими організаціями щодо вироблення моделей покращення адміністративної роботи та боротьби з корупцією, а також перспективних напрямів щодо подальшого вступу до ЄС. Учасники продовжують взаємодію з представниками Європейського офісу з питань боротьби з шахрайством та Офісом омбудсмена ЄС [19].

Інноваційність підходу у поєднанні партисипативних підходів (Громадянська асамблея), спеціалізованих навчальних візитів та стажування у комітетах Європейського Парламенту, дозволяє парламентарям Чорногорії активно інтегрувати міжнародні стандарти, покращувати законодавчі процедури та підвищувати інституційну спроможність щодо підтримки процесів євроінтеграції.

Після початку переговорів про вступ до ЄС із Північною Македонією в липні 2022 року процес перевірки ЄС проходив протягом 2022-2023 років. Постійна політична поляризація в парламенті Північної Македонії призводила до затримок у прийнятті реформаторських законів і важливих призначень. Для подолання цих викликів Європарламент у 2023 році реалізував заходи з підтримки демократії. Ці зусилля були спрямовані на виконання попередніх зобов'язань, включаючи перегляд Правил процедури парламенту. Програма стипендій Європейського Парламенту перед вступом підтримала Північну Македонію у 2023 році та підвищила здатність країни до у процесах інтеграції ЄС [19].

Інноваційність підходів проявляється у поєднанні міжпарламентського діалогу, спеціальних тренінгів та стипендіальних програм, що дозволяє Парламенту Північної Македонії підвищувати ефективність законодавчих процесів, покращувати процедури прийняття рішень з урахування управлінських інновацій та зміцнювати політичний консенсус, необхідних для інтеграції до ЄС.

Після виборів у квітні 2022 року та конституції парламенту Сербії провідні депутати Європарламенту від Західних Балкан продовжували взаємодіяти з Національною асамблеєю Республіки Сербія протягом 2022-2023 років. Ця взаємодія базувалася на успішному Міжпартійному діалозі та започаткувала новий формат підтримки, який отримав назву «Процес парламентського діалогу». Підтримка Сербії з боку Європейського парламенту включала численні місії в рамках «Процесу парламентського діалогу», спостереження за виборами та відновлення заходів із розбудови потенціалу. Ключовим заходом став навчальний візит для новообраних членів Національної асамблеї Сербії, організований DEG 7 березня 2023 року. Під час візиту було зроблено акцент на обміні досвідом, що дозволило сербським депутатам обговорити зі своїми колегами з Європейського парламенту важливі питання, пов'язані з процесом інтеграції до ЄС та роллю міжпарламентської співпраці. Завдяки цій взаємодії сербські парламентарі отримали інформацію про роботу Європейського Парламенту та практичні аспекти просування зусиль Сербії щодо вступу до ЄС [19].

Інноваційність підходу щодо підтримки Верховної Ради України з боку Європарламенту здійснюється через розвиток парламентського потенціалу з урахуванням запровадження правового режиму воєнного стану та прагнення України інтеграції до ЄС. Співпраця ґрунтується на оновленому Меморандумі про взаєморозуміння та Дорожній карті внутрішньої реформи, зосереджуючись на інституційному реформуванні та розбудові потенціалу Верховної Ради України. Особливу актуальність ці зусилля набули після відкриття переговорів про вступ до ЄС у червні 2024 року. Однією з головних ініціатив є Програма розбудови потенціалу з макроекономічних та фінансових питань, яка забезпечує парламентський контроль за використанням Фонду ЄС для України (50 млрд євро) та поєднує онлайн-хаби для обміну знаннями з особистими навчальними візитами [19]. Такий комплексний підхід дозволяє швидко адаптувати парламентську діяльність до викликів післявоєнного часу та інтеграції у європейські механізми.

Європейський Парламент реалізує свої ініціативи у тісній кооперації з міжнародними партнерами, зокрема INTER PARES, International IDEA та RADA Next Generation (RANG), що сприяє поширенню кращих міжнародних практик у законодавчій та адміністративній роботі Верховної Ради України. Інноваційним підходом є також Парламентський виборчий діалог, що

відбувся у травні 2023 року, присвячений післявоєнному голосуванню за межами України. У ньому брали участь парламентарі, представники Центральної виборчої комісії, Міністерства закордонних справ, громадянського суспільства та міжнародних постачальників виборчої допомоги, що сприяло підвищенню прозорості та ефективності виборчого процесу. Окрему увагу Європарламент приділяє приведенню законодавчих та етичних стандартів ВРУ у відповідність до європейських норм. Проведено онлайн-семінари, навчальні візити депутатів до Європейського парламенту та обговорення процесуальних і етичних стандартів. Завдяки таким заходам парламентарі та працівники апарату Верховної Ради України отримують практичні знання щодо врядування, підзвітності та найкращих законодавчих практик [19].

Інновації Європарламенту полягають у комплексному, адаптивному та інтегрованому підході до розбудови потенціалу Верховної Ради України, що включає поєднання дистанційного навчання, міжнародного обміну досвідом та практичних навчальних програм. Це дозволяє Верховній Раді України ефективно реагувати на виклики воєнного стану, інтеграції до ЄС та модернізації інституційних процесів.

У Звіті ОЕСР «OECD Guidelines for Citizen Participation Processes» (2022) наголошується, що керівні принципи спрямовані на підтримку будь-якої державної посадової особи або установи, зацікавленої у проведенні процесів участі громадян, та включають покрокові рекомендації щодо розробки, планування, впровадження й оцінювання таких процесів, опис восьми методів залучення громадян, а також дев’ять принципів, які забезпечують якість і ефективність участі [20].

Процеси участі громадян повинні проводитися лише тоді, коли існує реальна можливість для значущого впливу громадян на прийняття рішень. Дотримання цих кроків дозволяє державним органам системно інтегрувати участь громадян у процеси представницької влади, підвищуючи якість ухвалення рішень, прозорість та довіру суспільства в умовах глобалізаційних ризиків та кризових явищ.

З метою ефективного планування, впровадження та оцінювання таких процесів ОЕСР рекомендує десять ключових кроків:

- визначення проблеми, що потребує участі - чітке формулювання суспільної проблеми у вигляді питання та визначення етапу циклу політики, на якому громадяни можуть брати участь;
- визначення очікуваних результатів – визначення репрезентативної групи громадян або зацікавлених сторін, використовуючи різні стратегії залучення;
- вибір методів участі - оцінка основних методів залучення громадян: інформація та комунікація, відкриті зустрічі, громадський моніторинг, публічні консультації, відкриті інновації, громадянська наука, бюджет участі та репрезентативні дорадчі процеси;
- вибір цифрових інструментів – підбір технологій для полегшення взаємодії громадян з урахуванням цифрових розривів, ресурсів та прозорості процесу;
- комунікація як ефективний процес – забезпечення постійного, чіткого та доступного інформування громадськості на всіх етапах для підвищення прозорості та залучення;
- реалізація процесу участі - підготовка графіку, ресурсів, забезпечення доступності та інклюзивності, а також супровід громадян протягом всього процесу;
- використання внесків та зворотній зв'язок – врахування рекомендацій громадян із чітким обґрунтуванням рішень, комунікація про результати та впровадження внесків у політичні рішення;
- оцінка процесу участі – дозволяє виміряти його якість і нейтральність, продемонструвати результати громадськості та надати висновки для покращення майбутніх практик;
- розвиток культури участі – інституціоналізація участі громадян, розширення можливостей для постійного демократичного впливу та зміцнення громадянського простору [27].

Методи участі громадян, викладені у керівних принципах ОЕСР, базуються на принципах належної практики для забезпечення високої якості процесів, де основні акценти робляться на:

- впливі - учасники повинні чітко розуміти завдання та вплив своєї участі на прийняття рішень;

- зобов'язаність та підзвітність – органи влади повинні відповідально реагувати на внески громадян та інформувати про результати;

- прозорість – доступність інформації про мету, методи, учасників і результати процесу;

- інклюзивінсть та доступність – залучення різних груп населення, врахування особливих потреб учасників, забезпечення рівних можливостей для участі;

- цілісність та конфіденційність – підтримка неупередженості процесу та захист приватності учасників;

- інформація та ресурси – забезпечення учасників точними, релевантними даними та необхідними ресурсами для участі;

- оцінка – систематичне оцінювання процесу для покращення майбутніх практик та підвищення ефективності методів участі [20].

Підсумовуючи зазначимо, що моделі демократичних інновацій у представницькій владі в умовах глобальних ризиків та кризових явищ базуються на поєднанні інституційної модернізації, цифрових інструментів та системної участі громадян. Трансформаційні зміни, що відбуваються при встановленні взаємодії між органами влади та суспільством полягають у формуванні інтегрованої моделі представництва та багаторівневої співучасті, де громадяни стають активними партнерами у процесі вироблення/співвироблення управлінських рішень. Демократичні інновації запроваджуються у складному багаторівневому управлінському середовищі та впливають на формування політики через взаємодію трьох рівнів:

- рівень змісту політики – зміни у цілях, інструментах та формах врегулювання;

- рівень поведінки учасників – вплив на поведінку та ставлення учасників управлінського процесу;

- інституційний рівень – трансформація та функціонування інституцій шляхом зміни формальних правил, норм та уявлень про участь громадян.

Новизна цієї концепції полягає у переході до багаторівневого контекстуально зумовленого впливу.

У наукових дослідження та практиках публічного управління виокремлюється декілька моделей демократичних інновацій, зокрема:

- інституційна модель демократичних інновацій, яка ґрунтується на двох взаємопов'язаних сферах дії – інноваціях першого порядку (формуються урядовими структурами у вигляді нових процедур і інституцій для підвищення підзвітності та ефективності політики) та інноваціях другого порядку (виникають у громадянському суспільстві та соціальних рухах, впливають на управлінську культуру та легітимність рішень);

- модель багаторівневого формування політики як різновид демократичних інновацій, передбачає інтеграцію громадян та організацій у багаторівневий процес розробки політики з поступовим обговоренням для врахування різноманітних інтересів та пріоритетів;

- модель партисипативного планування: забезпечення активної, багатоступеневої участі громадян і громадських організацій у формуванні довгострокових стратегій та політик, що підвищує їх легітимність, враховує різноманітні інтереси та сприяє більш ефективному управлінню;

- модель гібридних інновацій, інтегрує різні форми участі та ухвалення рішень, поєднуючи деліберативні та виборчі механізми для підвищення інклюзивності, легітимності й ефективності демократії;

- тривимірна модель демократичних інновацій поєднує представницьку демократію (інновації зосереджуються на удосконалення процедур прийняття рішень, підвищенні підзвітності політиків та використанні цифрових інструментів для відкритості та контролю); демократію участі (інновації полягають у створенні нових форматів прямої участі – консультації, громадські слухання, платформи, які розширюють можливості впливу на управлінські рішення); самоорганізовану демократію (інновації зосереджуються на розвитку

механізмів автономної ініціативи громад, створенні інструментів самоорганізації та фасилітації участі без прямого втручання влади).

Інновації відіграють ключову роль у розвитку парламентів держав світу, сприяючи підвищенню їх ефективності, прозорості та відкритості. Створення міжпарламенських цифрових та організаційних платформ співпраці між парламентами країн ЄС, забезпечують систематичний обмін досвідом, розвиток демократичних практик та підвищення спроможності парламентів. Інновації в зарубіжних парламентах стосуються: цифровізації процедур парламентської діяльності (цифрове управління інформацією; стратегічне планування цифрових інструментів; розширення можливостей штучного інтелекту; перехід на безпаперовий документообіг; електронні системи голосування; автоматична транскрипція засідань, що скорочує час обробки інформації та підвищує ефективність; використання хмарних технологій та мобільних додатків для зручного доступу депутатів до документів і процедур; підвищення відкритості та прозорості (публікація матеріалів пленарних засідань у цифровому форматі у короткі терміни; он-лайн трансляції засідань, створення архівів, використання соціальних мереж як каналів комунікації); активного залучення громадян (інтерактивний зв'язок із громадянами; використання цифрових інструментів для збору думок громадян; комунікація через чат-боти; інтерактивні платформи); інституційної трансформації (технічна підтримка законодавчого процесу; запровадження нових регламентів і процедур, що враховують цифровізацію та гібридні формати роботи парламентів); безпеки та стійкості (розробка стандартів кіберзахисту та протидії дезінформації; створення безпечного цифрового середовища для депутатів та громадян тощо).

Підтримка Верховної Ради України щодо запровадження інновацій надається Європейським Парламентом та міжнародними партнерами (INTER PARES, RADA Next Generation (RANG), International IDEA) в межах ініціативи Global Democracy Support та стосується наступного: інституційного реформування; підвищення ефективності законодавчого процесу; забезпечення прозорості та підзвітності; підвищення компетенцій парламентарів; адаптації до особливостей воєнного стану, повоєнного відновлення та євроінтеграційних процесів.

Структура рівнів громадської участі у формуванні рішень представницької влади, пов’язується їх з конкретними методами участі, технологіями та інструментами, очікуваними результатами та інноваційними підходами. Так, рівень участі визначає ступінь залучення громадян у процес ухвалення рішень, зокрема, від простого інформування до безпосередньої участі у розробці політик. Методи участі охоплюють різні форми взаємодії, які використовуються на кожному рівні, такі як поширення інформації, опитування, громадські слухання або створення дорадчих органів. Технології/інструменти – це цифрові та комунікаційні рішення, що забезпечують реалізацію методів участі, наприклад, веб-портали, онлайн-опитування, інтерактивні платформи, мобільні застосунки. Очікуваний результат у представницькій владі показує вплив застосуванням методів участі на процеси прийняття рішень, підвищення прозорості, підзвітності та довіри громадян до органів влади. Інновації визначають нові технологічні та організаційні підходи, що сприяють ефективнішому залученню громадян та підвищенню якості управління. Це може бути пов’язано із застосуванням штучного інтелекту, гібридних платформ, цифрових інструментів відкритих інновацій та мобільних додатків. Запропонована структура демонструє, як цифрові інструменти та інноваційні підходи змінюють традиційну модель взаємодії громадян з представницькими органами влади, створюючи нові можливості для участі та підвищення ефективності публічного управління.

Запитання для самоперевірки знань:

1. У чому полягає сутність інноваційного розвитку представницьких органів влади в сучасному світі?
2. Які основні напрями цифрової трансформації парламентів можна виокремити?
3. Як цифрові технології сприяють підвищенню відкритості, прозорості та підзвітності парламентів?

4. Які сучасні інструменти залучення громадян до парламентських процесів використовуються у світовій практиці?

5. Яку роль відіграють міжнародні організації (ЄС, ОЕСР, Міжпарламентський союз) у формуванні нових стандартів парламентської демократії?

6. Які виклики та ризики супроводжують процес цифровізації парламентів і демократичних інновацій?

7. Які можливості адаптації зарубіжного досвіду цифрового парламентаризму існують в Україні?

Методичні рекомендації:

Матеріали лекції передбачають самостійну підготовку здобувачів до лекції-дискусії. У ході заняття увага буде зосереджена на ключових напрямах цифрової трансформації парламентів**,** інноваційних практиках участі громадян, а також на порівнянні міжнародного та українського досвіду розвитку парламентської демократії.

Лекція-дискусія передбачає обговорення таких аспектів: роль цифрових технологій (e-Parliament, штучний інтелект, онлайн-консультації) у підвищенні відкритості та підзвітності парламентів; інноваційні підходи до участі громадян у процесах ухвалення рішень; вплив міжнародних організацій на формування нових стандартів парламентської діяльності. Попереднє опрацювання матеріалів дозволить студентам активно долучитися до дискусії**,** аргументовано порівнювати практики цифрового парламентаризму різних країн, визначати можливості адаптації таких моделей в Україні**.** Під час лекції варто звернути увагу на кейси парламентів ЄС, Канади, Японії, Естонії**,** які є прикладами впровадження демократичних інновацій та інструментів електронної участі. Опанування теми сприятиме розумінню сучасних тенденцій розвитку представницької влади, зміцненню навичок аналітичного мислення, порівняльного аналізу та публічної аргументації**.**

Література:

1. Centre for innovation in parliament. Inter-Parliamentary Union. URL: https://www.ipu.org/impact/democracy-and-strong-parliaments/centre-innovation-in-parliament

2. IPU Innovation Tracker. *Inter-Parliamentary Union*. URL: https://www.ipu.org/knowledge/ipu-innovation-tracker

3. Use cases for AI in parliaments. *Inter-Parliamentary Union. Innovation tracker.* Iss. 18. July, 22, 2024. URL: https://www.ipu.org/innovation-tracker/story/use-cases-ai-in-parliament

4. Pragmatic innovations for parliaments in small island developing States. *Inter-Parliamentary Union. Innovation tracker*. Iss. 19. October, 01, 2024. URL: https://www.ipu.org/innovation-tracker/story/pragmatic-innovations-parliaments-in-small-island-developing-states

5. New digital chamber goes live in the National Assembly of Malawi. *Inter-Parliamentary Union. Innovation tracker*. Iss. 19. October, 01, 2024. URL: https://www.ipu.org/innovation-tracker/story/new-digital-chamber-goes-live-in-national-assembly-malawi

6. Digital transformation of parliamentary reporting at the National Assembly of Malawi. *Inter-Parliamentary Union. Innovation tracker*. Iss. 14. April, 19, 2023. URL: https://www.ipu.org/innovation-tracker/story/digital-transformation-parliamentary-reporting-national-assembly-malawi

7. Innovation in the National Assembly of Mauritius: an interview with Ms. Saseeta Ramsahye-Rakha. *Inter-Parliamentary Union. Innovation tracker*. Iss. 19. October, 01, 2024. URL: https://www.ipu.org/innovation-tracker/story/innovation-in-national-assembly-mauritius-interview-with-ms-saseeta-ramsahye-rakha

8. An MP's perspectives on tech – Tamika Davis, Member of the House of Representatives of Jamaica. *Inter-Parliamentary Union. Innovation tracker*. Iss. 18. July, 22, 2024. URL: https://www.ipu.org/innovation-tracker/story/mps-perspectives-tech-tamika-davis-member-house-representatives-jamaica

9. A data visualization tool for the Citizen's Budget in Austria. *Inter-Parliamentary Union. Innovation tracker.* Iss. 18. July, 22, 2024. URL: https://www.ipu.org/innovation-tracker/story/data-visualization-tool-citizens-budget-in-austria

10. Co-creating guidelines on AI governance in parliaments. Innovation tracker. Iss. 17. May, 31, 2024. URL: https://www.ipu.org/innovation-tracker/story/co-creating-guidelines-ai-governance-in-parliaments

11. A "digital-first" chamber for a more open, greener parliament in Namibia. *Inter-Parliamentary Union. Innovation tracker*. Iss. 15. August, 02, 2023. URL: https://www.ipu.org/innovation-tracker/story/digital-first-chamber-more-open-greener-parliament-in-namibia

12. Reflections on the cloud from Mozambique. *Inter-Parliamentary Union. Innovation tracker*. Iss. 15. August, 02, 2023. URL: https://www.ipu.org/innovation-tracker/story/reflections-cloud-mozambique

13. Will hybrid parliaments become the new normal? *Inter-Parliamentary Union. Innovation tracker*. Iss. 14. April, 19, 2023. URL: https://www.ipu.org/innovation-tracker/story/will-hybrid-parliaments-become-new-normal

14. Making the legislative process more resilient in the Chamber of Deputies of Italy. *Inter-Parliamentary Union. Innovation tracker*. Iss. 14. April, 19, 2023. URL: https://www.ipu.org/innovation-tracker/story/making-legislative-process-more-resilient-in-chamber-deputies-itay

15. World e-Parliament Report 2022. *Inter Parliamentary Union*. URL: https://www.ipu.org/resources/publications/reports/2022-11/world-e-parliament-report-2022

16. World e-Parliament Report 2022. Parliaments after the pandemic. *Inter-Parliamentary Union.* 2022. URL: https://www.ipu.org/file/15804/download

17. Democratic Innovations. Global democracy support. *European Parliament.* URL: https://www.europarl.europa.eu/globaldemocracysupport/en/parliaments/democratic-innovations

18. Strategic Partners. Global democracy support. *European Parliament.* URL: https://www.europarl.europa.eu/globaldemocracysupport/en/parliaments/strategic-partners

19. Priority countries. Global democracy support. *European Parliament*. URL: https://www.europarl.europa.eu/globaldemocracysupport/en/parliaments/priority-countries

20. OECD Guidelines for Citizen Participation Processes. *OECD Public Governance Reviews*. 2022. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-guidelines-for-citizen-participation-processes_f765caf6-en.html

Лекція 3. Правовий статус та організація діяльності Верховної Ради України.

3.1. Особливості правового статусу та повноваження Верховної Ради України як представницького органу влади

3.2. Законотворчий процес як основна функція парламенту

3.3. Контрольна, установча та представницька функція парламенту

3.4. Депутатський корпус, правовий статус народних депутатів України

3.1. **Особливості правового статусу та повноваження Верховної Ради України як представницького органу влади.**

Конституція України - Розділ IV «Верховна Рада України».

Стаття 75. Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент - Верховна Рада України.

Стаття 76. Конституційний склад Верховної Ради України - чотириста п'ятдесят народних депутатів України, які обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років.

Народним депутатом України може бути обрано громадянина України, який на день виборів досяг двадцяти одного року, має право голосу і проживає в Україні протягом останніх п'яти років.

Не може бути обраним до Верховної Ради України громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку.

Повноваження народних депутатів України визначаються Конституцією та законами України.

Строк повноважень Верховної Ради України становить п'ять років.

Стаття 77. Чергові вибори до Верховної Ради України відбуваються в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень Верховної Ради України.

Позачергові вибори до Верховної Ради України призначаються Президентом України і проводяться в період шістдесяти днів з дня опублікування рішення про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України.

Порядок проведення виборів народних депутатів України встановлюється законом.

Стаття 78. Народні депутати України здійснюють свої повноваження на постійній основі.

Народні депутати України не можуть мати іншого представницького мандата, бути на державній службі, обіймати інші оплачувані посади, займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової та творчої діяльності), входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку.

Вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності встановлюються законом.

У разі виникнення обставин, що порушують вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, народний депутат України у двадцятиденний строк з дня виникнення таких обставин припиняє таку діяльність або подає особисту заяву про складення повноважень народного депутата України.

Стаття 79. Перед вступом на посаду народні депутати України складають перед Верховною Радою України таку присягу:

"Присягаю на вірність Україні. Зобов'язуюсь усіма своїми діями боронити суверенітет і незалежність України, дбати про благо Вітчизни і добробут Українського народу.

Присягаю додержуватися Конституції України та законів України, виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників".

Присягу зачитує найстарший за віком народний депутат України перед відкриттям першої сесії новообраної Верховної Ради України, після чого депутати скріплюють присягу своїми підписами під її текстом.

Відмова скласти присягу має наслідком втрату депутатського мандата.

Повноваження народних депутатів України починаються з моменту складення присяги.

Стаття 80. Народні депутати України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп.

Стаття 81. Повноваження народних депутатів України припиняються одночасно з припиненням повноважень Верховної Ради України.

Повноваження народного депутата України припиняються достроково у разі:

1) складення повноважень за його особистою заявою;

2) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;

3) визнання його судом недієздатним або безвісно відсутнім;

4) припинення його громадянства або його виїзду на постійне проживання за межі України;

5) якщо протягом двадцяти днів з дня виникнення обставин, які призводять до порушення вимог щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, ці обставини ним не усунуто;

6) невходження народного депутата України, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), до складу депутатської фракції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій) або виходу народного депутата України із складу такої фракції;

7) його смерті.

Повноваження народного депутата України припиняються достроково також у разі дострокового припинення відповідно до Конституції України повноважень Верховної Ради України - в день відкриття першого засідання Верховної Ради України нового скликання.

Рішення про дострокове припинення повноважень народного депутата України у випадках, передбачених пунктами 1, 4 частини другої цієї статті, приймається Верховною Радою України, а у випадку, передбаченому пунктом 5 частини другої цієї статті, - судом.

У разі набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо народного депутата України, визнання народного депутата України недієздатним або безвісно відсутнім його повноваження припиняються з дня набрання законної сили рішенням суду, а в разі смерті народного депутата України - з дня смерті, засвідченої свідоцтвом про смерть.

У разі невходження народного депутата України, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), до складу депутатської фракції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій) або виходу народного депутата України із складу такої фракції його повноваження припиняються достроково на підставі закону за рішенням вищого керівного органу відповідної політичної партії (виборчого блоку політичних партій) з дня прийняття такого рішення.

Стаття 82. Верховна Рада України працює сесійно.

Верховна Рада України є повноважною за умови обрання не менш як двох третин від її конституційного складу.

Верховна Рада України збирається на першу сесію не пізніше ніж на тридцятий день після офіційного оголошення результатів виборів.

Перше засідання новообраної Верховної Ради України відкриває найстарший за віком народний депутат України.

Стаття 83. Чергові сесії Верховної Ради України починаються першого вівторка лютого і першого вівторка вересня кожного року.

Позачергові сесії Верховної Ради України, із зазначенням порядку денного, скликаються Головою Верховної Ради України на вимогу Президента України або на вимогу не менш як третини народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України.

У разі оголошення указу Президента України про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або окремих її місцевостях Верховна Рада України збирається на засідання у дводенний строк без скликання.

У разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України під час дії воєнного чи надзвичайного стану її повноваження продовжуються до дня першого засідання першої сесії Верховної Ради України, обраної після скасування воєнного чи надзвичайного стану.

Порядок роботи Верховної Ради України встановлюється Конституцією України та Регламентом Верховної Ради України.

У Верховній Раді України за результатами виборів і на основі узгодження політичних позицій формується коаліція депутатських фракцій, до складу якої входить більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України.

Коаліція депутатських фракцій у Верховній Раді України формується протягом одного місяця з дня відкриття першого засідання Верховної Ради України, що проводиться після чергових або позачергових виборів Верховної Ради України, або протягом місяця з дня припинення діяльності коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України.

Коаліція депутатських фракцій у Верховній Раді України відповідно до цієї Конституції вносить пропозиції Президенту України щодо кандидатури Прем'єр-міністра України, а також відповідно до цієї Конституції вносить пропозиції щодо кандидатур до складу Кабінету Міністрів України.

Засади формування, організації діяльності та припинення діяльності коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України встановлюються Конституцією України та Регламентом Верховної Ради України.

Депутатська фракція у Верховній Раді України, до складу якої входить більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України, має права коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, передбачені цією Конституцією.

Стаття 84. Засідання Верховної Ради України проводяться відкрито. Закрите засідання проводиться за рішенням більшості від конституційного складу Верховної Ради України.

Рішення Верховної Ради України приймаються виключно на її пленарних засіданнях шляхом голосування.

Голосування на засіданнях Верховної Ради України здійснюється народним депутатом України особисто.

Стаття 85. До повноважень Верховної Ради України належить:

1) внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII цієї Конституції;

2) призначення всеукраїнського референдуму з питань, визначених статтею 73 цієї Конституції;

3) прийняття законів;

4) затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього, контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання;

5) визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору;

6) затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля;

7) призначення виборів Президента України у строки, передбачені цією Конституцією;

8) заслуховування щорічних та позачергових послань Президента України про внутрішнє і зовнішнє становище України;

9) оголошення за поданням Президента України стану війни і укладення миру, схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України;

10) усунення Президента України з поста в порядку особливої процедури (імпічменту), встановленому статтею 111 цієї Конституції;

11) розгляд і прийняття рішення щодо схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України;

12) призначення за поданням Президента України Прем'єр-міністра України, Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України, призначення за поданням Прем'єр-міністра України інших членів Кабінету Міністрів України, Голови Антимонопольного комітету України, Голови Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Голови Фонду державного майна України, звільнення зазначених осіб з посад, вирішення питання про відставку Прем'єр-міністра України, членів Кабінету Міністрів України;

12[1]) призначення на посаду та звільнення з посади за поданням Президента України Голови Служби безпеки України;

13) здійснення контролю за діяльністю Кабінету Міністрів України відповідно до цієї Конституції та закону;

14) затвердження рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням;

15) прийняття Регламенту Верховної Ради України;

16) призначення на посади та звільнення з посад Голови та інших членів Рахункової палати;

17) призначення на посаду та звільнення з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; заслуховування його щорічних доповідей про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні;

18) призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України за поданням Президента України;

19) призначення на посади та звільнення з посад половини складу Ради Національного банку України;

20) призначення на посади та звільнення з посад половини складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;

21) призначення на посади та звільнення з посад членів Центральної виборчої комісії за поданням Президента України;

22) затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій Служби безпеки України, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також Міністерства внутрішніх справ України;

23) схвалення рішення про надання військової допомоги іншим державам, про направлення підрозділів Збройних Сил України до іншої держави чи про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України;

24) встановлення державних символів України;

25) надання згоди на призначення на посаду та звільнення з посади Президентом України Генерального прокурора; висловлення недовіри Генеральному прокуророві, що має наслідком його відставку з посади;

26) призначення на посади третини складу Конституційного Суду України;

27) пункт 27 частини першої статті 85 виключено

28) дострокове припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим за наявності висновку Конституційного Суду України про порушення нею Конституції України або законів України; призначення позачергових виборів до Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

29) утворення і ліквідація районів, встановлення і зміна меж районів і міст, віднесення населених пунктів до категорії міст, найменування і перейменування населених пунктів і районів;

30) призначення чергових та позачергових виборів до органів місцевого самоврядування;

31) затвердження протягом двох днів з моменту звернення Президента України указів про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію, про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації;

32) надання законом згоди на обов'язковість міжнародних договорів України та денонсація міжнародних договорів України;

33) здійснення парламентського контролю у межах, визначених цією Конституцією та законом;

34) прийняття рішення про направлення запиту до Президента України на вимогу народного депутата України, групи народних депутатів України чи комітету Верховної Ради

України, попередньо підтриману не менш як однією третиною від конституційного складу Верховної Ради України;

35) призначення на посаду та звільнення з посади керівника апарату Верховної Ради України; затвердження кошторису Верховної Ради України та структури її апарату;

36) затвердження переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, визначення правових засад вилучення об'єктів права приватної власності;

37) затвердження законом Конституції Автономної Республіки Крим, змін до неї.

Верховна Рада України здійснює також інші повноваження, які відповідно до Конституції України віднесені до її відання.

Стаття 86. Народний депутат України має право на сесії Верховної Ради України звернутися із запитом до органів Верховної Ради України, до Кабінету Міністрів України, до керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ і організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності.

Керівники органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій зобов'язані повідомити народного депутата України про результати розгляду його запиту.

Стаття 87. Верховна Рада України за пропозицією Президента України або не менш як однієї третини народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України може розглянути питання про відповідальність Кабінету Міністрів України та прийняти резолюцію недовіри Кабінету Міністрів України більшістю від конституційного складу Верховної Ради України.

Питання про відповідальність Кабінету Міністрів України не може розглядатися Верховною Радою України більше одного разу протягом однієї чергової сесії, а також протягом року після схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України або протягом останньої сесії Верховної Ради України.

Стаття 88. Верховна Рада України обирає із свого складу Голову Верховної Ради України, Першого заступника і заступника Голови Верховної Ради України та відкликає їх з цих посад.

Голова Верховної Ради України:

1) веде засідання Верховної Ради України;

2) організовує роботу Верховної Ради України, координує діяльність її органів;

3) підписує акти, прийняті Верховною Радою України;

4) представляє Верховну Раду України у зносинах з іншими органами державної влади України та органами влади інших держав;

5) організовує роботу апарату Верховної Ради України.

Голова Верховної Ради України здійснює повноваження, передбачені цією Конституцією, у порядку, встановленому Регламентом Верховної Ради України.

Стаття 89. Верховна Рада України для здійснення законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до її повноважень, виконання контрольних функцій відповідно до Конституції України створює з числа народних депутатів України комітети Верховної Ради України та обирає голів, перших заступників, заступників голів та секретарів цих комітетів.

Верховна Рада України у межах своїх повноважень може створювати тимчасові спеціальні комісії для підготовки і попереднього розгляду питань.

Верховна Рада України для проведення розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес, утворює тимчасові слідчі комісії, якщо за це проголосувала не менш як одна третина від конституційного складу Верховної Ради України.

Висновки і пропозиції тимчасових слідчих комісій не є вирішальними для слідства і суду.

Організація і порядок діяльності комітетів Верховної Ради України, її тимчасових спеціальних і тимчасових слідчих комісій встановлюються законом.

Стаття 90. Повноваження Верховної Ради України припиняються у день відкриття першого засідання Верховної Ради України нового скликання.

Президент України має право достроково припинити повноваження Верховної Ради України, якщо:

1) протягом одного місяця у Верховній Раді України не сформовано коаліцію депутатських фракцій відповідно до статті 83 цієї Конституції;

2) протягом шістдесяти днів після відставки Кабінету Міністрів України не сформовано персональний склад Кабінету Міністрів України;

3) протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися.

Рішення про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України приймається Президентом України після консультацій з Головою Верховної Ради України, його заступниками та головами депутатських фракцій у Верховній Раді України.

Повноваження Верховної Ради України, що обрана на позачергових виборах, проведених після дострокового припинення Президентом України повноважень Верховної Ради України попереднього скликання, не можуть бути припинені протягом одного року з дня її обрання.

Повноваження Верховної Ради України не можуть бути достроково припинені Президентом України в останні шість місяців строку повноважень Верховної Ради України або Президента України.

Стаття 91. Верховна Рада України приймає закони, постанови та інші акти більшістю від її конституційного складу, крім випадків, передбачених цією Конституцією.

Стаття 92. Виключно законами України визначаються:

1) права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина;

2) громадянство, правосуб'єктність громадян, статус іноземців та осіб без громадянства;

3) права корінних народів і національних меншин;

4) порядок застосування мов;

5) засади використання природних ресурсів, виключної (морської) економічної зони, континентального шельфу, освоєння космічного простору, організації та експлуатації енергосистем, транспорту і зв'язку;

6) основи соціального захисту, форми і види пенсійного забезпечення; засади регулювання праці і зайнятості, шлюбу, сім'ї, охорони дитинства, материнства, батьківства; виховання, освіти, культури і охорони здоров'я; екологічної безпеки;

7) правовий режим власності;

8) правові засади і гарантії підприємництва; правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання;

9) засади зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної діяльності, митної справи;

10) засади регулювання демографічних та міграційних процесів;

11) засади утворення і діяльності політичних партій, інших об'єднань громадян, засобів масової інформації;

12) організація і діяльність органів виконавчої влади, основи державної служби, організації державної статистики та інформатики;

13) територіальний устрій України;

14) судоустрій, судочинство, статус суддів; засади судової експертизи; організація і діяльність прокуратури, нотаріату, органів досудового розслідування, органів і установ виконання покарань; порядок виконання судових рішень; засади організації та діяльності адвокатури;

15) засади місцевого самоврядування;

16) статус столиці України; спеціальний статус інших міст;

17) основи національної безпеки, організації Збройних Сил України і забезпечення громадського порядку;

18) правовий режим державного кордону;

19) правовий режим воєнного і надзвичайного стану, зон надзвичайної екологічної ситуації;

20) організація і порядок проведення виборів і референдумів;

21) організація і порядок діяльності Верховної Ради України, статус народних депутатів України;

22) засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них.

Виключно законами України встановлюються:

1) Державний бюджет України і бюджетна система України; система оподаткування, податки і збори; засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України; порядок утворення і погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргу; порядок випуску та обігу державних цінних паперів, їх види і типи;

2) порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав; порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України;

3) одиниці ваги, міри і часу; порядок встановлення державних стандартів;

4) порядок використання і захисту державних символів;

5) державні нагороди;

6) військові звання, дипломатичні ранги та інші спеціальні звання;

7) державні свята;

8) порядок утворення і функціонування вільних та інших спеціальних зон, що мають економічний чи міграційний режим, відмінний від загального.

Законом України оголошується амністія.

Стаття 93. Право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить Президентові України, народним депутатам України та Кабінету Міністрів України.

Законопроекти, визначені Президентом України як невідкладні, розглядаються Верховною Радою України позачергово.

Стаття 94. Закон підписує Голова Верховної Ради України і невідкладно направляє його Президентові України.

Президент України протягом п'ятнадцяти днів після отримання закону підписує його, беручи до виконання, та офіційно оприлюднює його або повертає закон зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями до Верховної Ради України для повторного розгляду.

У разі якщо Президент України протягом встановленого строку не повернув закон для повторного розгляду, закон вважається схваленим Президентом України і має бути підписаний та офіційно оприлюднений.

Якщо під час повторного розгляду закон буде знову прийнятий Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу, Президент України зобов'язаний його підписати та офіційно оприлюднити протягом десяти днів. У разі якщо Президент України не підписав такий закон, він невідкладно офіційно оприлюднюється Головою Верховної Ради України і опубліковується за його підписом.

Закон набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування.

Стаття 95. Бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами.

Виключно законом про Державний бюджет України визначаються будь-які видатки держави на загальносуспільні потреби, розмір і цільове спрямування цих видатків.

Держава прагне до збалансованості бюджету України.

Регулярні звіти про доходи і видатки Державного бюджету України мають бути оприлюднені.

Стаття 96. Державний бюджет України затверджується щорічно Верховною Радою України на період з 1 січня по 31 грудня, а за особливих обставин - на інший період.

Кабінет Міністрів України не пізніше 15 вересня кожного року подає до Верховної Ради України проект закону про Державний бюджет України на наступний рік. Разом із проектом закону подається доповідь про хід виконання Державного бюджету України поточного року.

Стаття 97. Кабінет Міністрів України відповідно до закону подає до Верховної Ради України звіт про виконання Державного бюджету України.

Поданий звіт має бути оприлюднений.

Стаття 98. Контроль від імені Верховної Ради України за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням здійснює Рахункова палата.

Організація, повноваження і порядок діяльності Рахункової палати визначаються законом.

Стаття 99. Грошовою одиницею України є гривня.

Забезпечення стабільності грошової одиниці є основною функцією центрального банку держави - Національного банку України.

Стаття 100. Рада Національного банку України розробляє основні засади грошово-кредитної політики та здійснює контроль за її проведенням.

Правовий статус Ради Національного банку України визначається законом.

Стаття 101. Парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

3.2. Законотворчий процес як основна функція парламенту.

Кожна функція Верховної Ради України (законодавча, установча, контрольна тощо) має свій порядок здійснення, який зазвичай іменується процедурою або процесом.

Регламент Верховної Ради України виділяє законодавчу процедуру (розділ IV) та визначає порядок розгляду Верховною Радою України питань за спеціальними процедурами (розділ V), до яких віднесено: розгляд законопроектів про внесення змін до Конституції України (глава 26); затвердження Державного бюджету України і контроль за його виконанням (глава 27); порядок проведення Верховною Радою України урочистого засідання з приводу складення присяги Українському народові новообраним Президентом України (глава 28); заслуховування Верховною Радою України щорічних та позачергових послань Президента України (глава 29); порядок дострокового припинення повноважень Президента України у зв'язку з неможливістю виконання ним своїх повноважень за станом здоров'я, а також у разі усунення Президента України з поста в порядку імпічменту (глава 30) тощо. У розділі III Регламенту також визначено процедуру формування органів Верховної Ради України, обрання, призначення та відкликання її посадових осіб, а у розділі VI - процедуру розгляду питань, пов'язаних із здійсненням контрольних функцій Верховною Радою України.

Законодавча функція притаманна передусім народу як єдиному джерелу влади, а Верховна Рада реалізує законодавчу функцію, будучи уповноваженою Українським народом представляти його інтереси.

Слід зауважити, що термін "законодавчий процес" та "законотворчість" не є тотожними. Під законотворчістю розуміють більш широке поняття, ніж законодавчий процес. Законотворчість передбачає не лише діяльність, пов'язану з прийняттям закону, а й вияв та аналіз основних питань, що потребують законодавчого регулювання, встановлення мети такого регулювання, підготовку законопроектів. Законотворчий процес є частиною правотворчого процесу, який становить упорядковану систему стадій прийняття, зміни і скасування правових приписів, включених до загальної системи чинного законодавства, вид діяльності держави.

Відповідно до Регламенту Верховної Ради України законодавча процедура включає такі стадії:

- внесення законопроектів (через вияв законодавчої ініціативи);
- розгляд і прийняття законопроекту за процедурою трьох читань;
- підготовку прийнятих законів до направлення на підпис Президенту України;

- підписання та оприлюднення (опублікування) закону. Кожна з цих основних стадій має окремі етапи.

Законодавчий процес поділяється на види:

- конституційний процес, що визначає порядок внесення змін до Конституції України;

- звичайний законодавчий процес, що визначає порядок прийняття, зміни, втрати чинності законами та іншими актами Верховної Ради України.

Стадії законодавчого процесу - це відносно самостійні комплекси процесуальних дій уповноважених суб'єктів у межах законодавчо визначених процедур, спрямованих на створення і оприлюднення закону.

Стадії законодавчого процесу.

1) внесення (подання) законопроекту до парламенту;

2) попередній розгляд і обговорення законопроекту у комітетах парламенту;

3) обговорення, прийняття рішень щодо законопроекту на пленарних засіданнях Верховної Ради України, тобто прийняття закону або відхилення законопроекту;

4) підписання, офіційне оприлюднення закону та набрання ним чинності. Остання стадія законодавчого процесу обов'язково включає процесуальні дії Президента України, оскільки саме за його підписом закон оприлюднюється, за умови що цей закон не ветований ним.

Законодавча процедура (від лат. procedo - проходжу) - це офіційно встановлена послідовність дій відповідних суб'єктів, що забезпечують цілеспрямований розвиток законодавчого процесу з метою перетворення законопроекту на закон. Проте деякі вчені пропонують інші визначення законодавчої процедури, зокрема, що це процедура розгляду законопроекту у парламенті, синонім законодавчого процесу, механізм регулювання законодавчого процесу тощо.

Законодавча ініціатива - це офіційно встановлений порядок внесення законопроекту до парламенту уповноваженими суб'єктами.

Право законодавчої ініціативи дає можливість уповноваженим суб'єктам представляти у парламенті інтереси осіб, громадян та органів, а також формувати державну волю, враховуючи інтереси членів суспільства.

Розробка проектів законів може здійснюватися в різний спосіб:

1) законодавчо уповноваженими суб'єктами;

2) за доручення Верховної Ради України, зокрема відповідним комітетом чи комісією парламенту;

3) відповідними суб'єктами, наприклад, окремими вченими або науково-дослідними інститутами на договірній основі;

4) в ініціативному порядку, зокрема окремими громадянами, громадськими організаціями та ін.

Розробляти законопроекти може практично необмежене коло осіб, проте офіційно вносити їх до Верховної Ради України на розгляд можуть лише суб'єкти законодавчої ініціативи.

Суб'єктами законодавчої ініціативи у Верховній Раді України згідно зі ст. 93 Конституції України є:

1) Президент України;

2) народні депутати України;

3) Кабінет Міністрів України;

4) Національний банк України.

Суб'єкти законодавчої ініціативи, які мають виключне право вносити на розгляд парламенту ті чи інші законопроекти:

Кабінет Міністрів України має виключне право на внесення проекту Закону про Державний бюджет України;

Президент України або Кабінет Міністрів України уповноважені вносити проект закону про надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів України;

Президентом України або не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України згідно зі ст. 156

Конституції України подається до парламенту законопроект про внесення змін до розділів I, III, XIII Конституції України тощо.

Право законодавчої ініціативи здійснюється шляхом внесення до парламенту (ч. 5 ст. 89 Закону України "Про Регламент Верховної Ради України"):

1) проектів законів, постанов - законів, постанов Верховної Ради, які містять положення нормативного характеру;

2) проектів інших актів Верховної Ради України - проекти декларацій, постанов, резолюцій, звернень, заяв, що випливають з установчих, організаційних, контрольних та інших функцій парламенту;

3) пропозицій до законопроектів - внесення змін до тексту законопроекту (статей, їх частин, пунктів, речень), зміни порядку розміщення, об'єднання розділів, глав, статей, їх частин і пунктів, а також виділення тих чи інших положень в окремі розділи, глави, статті;

4) поправок до законопроектів - виправлень, уточнень, усунення помилок і текстових суперечностей.

Законопроект, проект іншого акта має бути оформлений відповідно до нормативних вимог, зокрема за підписом особи, яка має право законодавчої ініціативи або представляє орган, наділений таким правом. Якщо законопроект, проект іншого акта ініційовано кількома народними депутатами України, ініціатором його внесення вважається депутат, прізвище якого на ньому зазначено першим. Кожен законопроект повинен містити положення щодо порядку набрання ним чинності.

Супровідними документами до законопроекту, проекту іншого акта згідно зі ст. 91 Закону України "Про Регламент Верховної Ради України" є:

1) законопроект, проект іншого акта, який вноситься на обговорення;

2) проект постанови Верховної Ради України за результатами розгляду законопроекту з пояснювальною запискою, яка має містити:

а) обґрунтування необхідності прийняття законопроекту, цілей, завдань і основних його положень та місця в системі законодавства;

б) обґрунтування очікуваних соціально-економічних, правових та інших наслідків застосування закону після його прийняття;

в) інші відомості, необхідні для розгляду законопроекту.

3.3. Контрольна, установча та представницька функція парламенту.

Представницька функція Верховної Ради являє собою вид діяльності парламенту України, що полягає в представництві Українського народу - громадян України всіх національностей - у здійсненні законодавчої влади шляхом виявлення, узагальнення, узгодження, формування, реалізації та захисту його інтересів.

Основними складовими змісту цієї функції є, зокрема, призначення всеукраїнського референдуму з питань, визначених Конституцією, та виборів; обговорення питань внутрішньої і зовнішньої політики та визначення засад внутрішньої! зовнішньої політики; затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля; заслуховування щорічних та позачергових послань Президента України до народу про внутрішнє та зовнішнє становище України; прийняття законів, внесення змін до Конституції і законів та інших правових актів тощо. Адже загальновизнано, що парламенти є не лише законодавцями, а й "великим жюрі" кожної нації.

Іншою не менш важливою функцією Верховної Ради України з числа її головних функцій є установча (державотворча) функція. Пріоритетними напрямами діяльності парламенту зі здійснення цієї функції є, звичайно, формування або участь у формуванні органів виконавчої і судової влади. Але ці напрями далеко не вичерпують собою установчу функцію Верховної Ради. Ця функція охоплює собою також такі напрями державотворчої діяльності Верховної Ради, як формування власних, парламентських структур; призначення чи обрання на посади, звільнення з посад, надання згоди на призначення і звільнення з посад осіб інших органів державної влади та державних організацій, сприяння формуванню органів місцевого самоврядування; вирішення

питань, що стосуються інших елементів (атрибутів) механізму держави: територіального устрою. Збройних Сил України та інших складових механізму держави.

Головним напрямом діяльності Верховної Ради України зі здійснення установчої функції є. звичайно, формування Уряду. Відповідно до Закону України "Про внесення змін до Конституції України" від 8 грудня 2004 р. Верховна Рада України призначає за поданням Президента України Прем'єр-міністра України. Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України, а також призначає за поданням Прем'єр-міністра України інших членів Кабінету Міністрів України, Голову Антимонопольного комітету України, Голову Державного комітету телебачення та радіомовлення України, Голову Фонду державного майна України, звільняє зазначених осіб з посад, вирішує питання про відставку Прем'єр-міністра України, членів Кабінету Міністрів України.

Іншим не менш важливим напрямом установчої діяльності Верхової Ради є формування органів судової влади та участь у призначенні Генерального прокурора України. Зокрема. Верховна Рада України призначає на посади та звільняє з посад третину складу Конституційного Суду України, обирає суддів безстроково, надає згоду на призначення на посаду та звільнення з посади Генерального прокурора України; може висловлювати недовіру Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади.

Поряд з цими напрямами установчої діяльності Верховна Рада має ряд повноважень щодо формування інших органів державної влади і державних організацій та служб. Зокрема, Верховна Рада призначає на посаду та звільняє з посади за поданням Президента України Голову Служби безпеки України; призначає на посаду та звільняє з посади Голову Національного банку України за поданням Президента України; призначає на посади та звільняє з посад половину складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення; призначає на посади та звільняє з посад членів ЦВК за поданням Президента України; затверджує загальну структуру, чисельність, визначає функції Служби безпеки України, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також Міністерства внутрішніх справ України.

Складовим напрямом установчої діяльності Верховної Ради України є також формування внутрішніх структур Верховної Ради. Зокрема, Верховна Рада України обирає зі свого складу Голову Верховної Ради України, Першого заступника і заступника Голови Верхової Ради України та відкликає їх з цих посад; для здійснення законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до її повноважень, виконання контрольних функцій відповідно до Конституції України створює з числа народних депутатів України комітети Верховної Ради України та обирає голів, перших заступників, заступників голів та секретаріатів цих комітетів; у межах своїх повноважень може створювати тимчасові спеціальні комісії для підготовки і попереднього розгляду питань та для проведення розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес, утворює тимчасові слідчі комісії, якщо за це проголосувала не менш як одна третина від конституційного складу Верхової Ради України; призначає на посаду та звільняє з посади керівника апарату Верхової Ради України; затверджує кошторис Верховної Ради України та структуру його апарату.

Верховна Рада також призначає на посади та звільняє з посад Голову та інших членів Рахункової палати; призначає на посаду та звільняє з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, заслуховуючи його щорічні доповіді про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні.

Значне місце в діяльності Верховної Ради України, як і парламентів інших країн, займає парламентський контроль. За чинною Конституцією України функція парламентського контролю не лише залишилась за ним, але й певною мірою збагатилась.

Основними напрямками контрольної діяльності Верховної Ради є: 1) контроль за діяльністю Кабінету Міністрів України, відповідно до Конституції та Закону України "Про внесення змін до Конституції України"; 2) парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та їх захист, що здійснюється через Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; 3) бюджетно-фінансовий контроль, що

здійснюється насамперед через Рахункову палату; 4) прийняття рішення Верховною Радою України про направлення запиту до Президента України на вимогу народного депутата України, групи народних депутатів України чи Комітету Верховної Ради України; 5) запит народного депутата України на сесії Верховної Ради України; 6) здійснення парламентського контролю з окремих питань безпосередньо або через тимчасові спеціальні і тимчасові слідчі комісії в межах, визначених Конституцією та Законом України "Про внесення змін до Конституції України".

Багатогранною за змістом і формами є бюджетно-фінансова функція Верховної Ради. Верховна Рада має значні повноваження зі здійснення цієї функції. Вона затверджує законом Державний бюджет та вносить у відповідній формі до нього зміни, здійснює контроль за виконанням Державного бюджету України, приймає рішення щодо звіту про його виконання (ст. 85 Конституції України).

Про зовнішньополітичну функцію Верховної Ради свідчать такі її повноваження, як визначення засад зовнішньої політики; законодавча діяльність в галузі зовнішніх зносин; надання Верховною Радою у встановлений законом строк згоди на обов'язковість міжнародних договорів України та денонсація міжнародних договорів України; затвердження протягом двох днів з моменту звернення Президента України, указів про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію, про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації; про схвалення рішення про надання військової допомоги іншим державам, про направлення підрозділів Збройних Сил України до іншої держави чи про допуск підрозділів Збройних сил інших держав на територію України.

Підтвердженням наявності у Верховної Ради відповідних зовнішніх функцій є її міжпарламентські зв'язки, зовнішньоекономічна діяльність, діяльність у сфері митної справи, щодо основ національної безпеки, організації Збройних Сил України; щодо правового режиму воєнного і надзвичайного стану, які визначаються виключно законами України.

Поряд Із законодавчою, представницькою, установчою, контрольною, бюджетно-фінансовою та зовнішньополітичною функціями як головними функціями парламенту. Верховна Рада України, як і парламенти багатьох країн, здійснює й ряд інших функцій, зокрема об'єктні функції, тобто ті, що опосередковують собою зміст діяльності держави. Головними об'єктними функціями держави є: політична, економічна, соціальна, культурна, екологічна (з числа внутрішніх функцій) і захисна (оборонна), зовнішньополітична, зовнішньоекономічна та інші (з числа зовнішніх функцій держави).

Оскільки ці функції держави здійснюють насамперед І головним чином органи державної влади, в тому числі законодавчої, то природно, що всім цим органам державної влади або принаймні їх переважній більшості, властиві функції, аналогічні основним об'єктивним функціям держави.

Зокрема, Верховна Рада як орган законодавчої влади здійснює серед внутрішніх функцій: політичну, економічну, соціальну, культурну та екологічну функції, а серед зовнішніх - оборонну, зовнішньополітичну, зовнішньоекономічну та інші зовнішні функції.

3.4. Депутатський корпус, правовий статус народних депутатів України.

Народний депутат України є обраним відповідно до Конституції і законів України повноважним представником українського народу у Верховній Раді України, який протягом строку дії депутатського мандата здійснює законодавчо визначені повноваження.

Правовий статус народного депутата України - це його місце і роль у системі правовідносин як представника українського народу в парламенті, визначені і гарантовані Конституцією і законами України.

Правовий статус зберігається на весь строк дії депутатського мандата.

У своїй діяльності народний депутат України повинен дотримуватися загальновизнаних норм моралі, зберігати власну гідність, поважати честь і гідність інших громадян України, утримуватися від дій, заяв та вчинків, що компрометують його самого, виборців, Верховну Раду

України, державу. Народний депутат України не повинен використовувати мандат у корисливих цілях.

Народним депутатом України може бути громадянин України (ч. 2 ст. 76 Конституції України), який:

* на день виборів досяг двадцяти одного року;

* має право голосу;

* проживає в Україні протягом останніх п'яти років.

Не може бути обраним до Верховної Ради України громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку (ч. 3 ст. 76 Конституції України).

Принципи правового статусу народного депутата України - це основні засади та вихідні ідеї, які відображають найсуттєвіші характерні ознаки правового стану народного депутата України в суспільстві та державі.

Основними принципами правового статусу народного депутата України є:

* рівноправність депутатів, що означає їх однакову можливість обирати та бути обраними до органів парламенту (комісій, комітетів та ін.), займати посади у Верховній Раді України, реалізовувати своє право на депутатський запит та звернення, виступати на пленарних засіданнях парламенту, мати право законодавчої ініціативи, користуватися пільгами, що передбачені чинним законодавством тощо;

* несумісність депутатського мандата з іншими видами діяльності Народні депутати України не можуть мати іншого представницького мандата чи бути на державній службі (ч. 2 ст. 78 Конституції України). Вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності встановлюються законом. У разі невиконання вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності повноваження народного депутата України припиняються достроково на підставі закону за рішенням суду (ч. 4 ст. 8 І Конституції У країни);

* виконання народним депутатом України своїх повноважень на постійній основі (ч. 1 ст. 78 Конституції України). Це означає, що народний депутат України за виконання депутатських повноважень отримує заробітну плату у розмірах, встановлених Верховною Радою України, а в трудовій книжці має бути відповідний запис про працевлаштування такої особи;

статус народного депутата України відображає правовий статус українського парламенту, ступінь демократичності суспільства та стан безпосередньої і представницької демократії в державі. Статус народного депутата України є багатогранним як за функціями і повноваженнями, так і за змістом та видами діяльності, які здійснює народний депутат України. Це пояснюється тим, що народний депутат України - це виборний представник українського народу у Верховній Раді України, покликаний здійснювати функції парламенту, українського народу та Української держави у відповідності до Конституції та законів України.

Повноваження народного депутата України - це сукупність закріплених Конституцією і законами України, його прав та обов'язків для здійснення покладених на нього функцій.

Повноваження народного депутата України в парламенті:

1) бере участь у засіданнях Верховної Ради України;

2) бере участь у роботі депутатських фракцій, комітетів, комісій, утворених Верховною Радою України;

3) виконує доручення Верховної Ради України та її органів;

4) має право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України, яке передбачене у ст. 93 Конституції України і є одним з найважливіших його прав;

5) бере участь у роботі над законопроектами, іншими актами Верховної Ради України, у парламентських слуханнях;

6) має право ухвального голосу щодо всіх питань, що розглядаються на засіданнях Верховної Ради України та її органів, до складу яких його обрано;

7) має право пропонувати питання для розгляду Верховною Радою України або її органами;

8) має право депутатського запиту і депутатського звернення до Президента України, органів Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та інших суб'єктів правовідносин тощо.

Депутатський запит - це вимога народного депутата України, народних депутатів України чи комітету Верховної Ради України, яка заявляється на сесії Верховної Ради України до Президента України, органів Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ і організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності, дати офіційну відповідь з питань, віднесених до їх компетенції.

Депутатське звернення - викладена в письмовій формі пропозиція народного депутата України, звернена до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, керівників підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян, здійснити певні дії, дати офіційне роз'яснення чи викласти позицію з питань, віднесених до їх компетенції. Суб'єкти, яким адресовано депутатське звернення, зобов'язані протягом десяти днів з моменту його одержання розглянути і дати письмову відповідь. У разі неможливості розгляду звернення народного депутата України у визначений строк його повідомляють про це офіційним листом з викладенням причин продовження строку розгляду. Строк розгляду депутатського звернення з урахуванням продовження не може перевищувати одного місяця з моменту його одержання. Вмотивована відповідь на депутатське звернення повинна бути надіслана народному депутату України не пізніш як на другий день після розгляду звернення. Відповідь надається в обов'язковому порядку і безпосередньо тим суб'єктом, до якого було направлено звернення.

Повноваження народного депутата України у взаємовідносинах з виборцями:

1) постійно підтримувати зв'язки з виборцями у порядку, визначеному законом;

2) зустрічатися з виборцями, колективами підприємств, установ та організацій, об'єднаннями громадян, у чому йому повинні невідкладно сприяти їх керівники ;

3) розглядати відповідно до закону звернення виборців, а також від підприємств, установ, організацій, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, вживати заходи для

Для роботи з виборцями народному депутату України щомісячно встановлюються відповідні дні у визначеному законом порядку.

реалізації їх пропозицій і законних вимог, інформувати виборців про свою депутатську діяльність під час особистих зустрічей з ними та через засоби масової інформації.

Повноваження народного депутата України у взаємовідносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, об'єднаннями громадян України та іноземних держав:

1) захист незалежності, суверенітету, інтересів України, її громадян і не завдання ним своїми вчинками шкоди;

2) право невідкладного прийому з питань депутатської діяльності керівниками та іншими посадовими особами в межах України;

3) участь з правом дорадчого голосу у роботі сесій сільських, селищних, міських, районних у містах (в містах з районним поділом), районних і обласних рад та засіданнях їх органів;

4) одержання інформації з питань, пов'язаних із здійсненням ним депутатських повноважень, від державних і самоврядних органів, їх посадових осіб та ін.

Строк повноважень народного депутата України, як і Верховної Ради України, становить п'ять років. Повноваження народних депутатів України припиняються одночасно з припиненням повноважень парламенту.

Підстави достроково припинення повноважень народного депутата України (ст. 81 Конституції України):

1) складення повноважень за його особистою заявою;

2) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;

3) визнання його судом недієздатним або безвісно відсутнім;
4) припинення його громадянства або виїзду на постійне проживання за межі України;
5) смерть.

Запитання для самоперевірки знань:

1. Яке місце Верховної Ради України визначено в системі органів державної влади відповідно до Конституції України?
2. Які основні функції та повноваження здійснює Верховна Рада України?
3. Які вимоги встановлені до народних депутатів України та порядок набуття ними повноважень?
4. Яка структура Верховної Ради України та які органи діють у її складі (керівництво, комітети, фракції, групи)?
5. Які форми парламентського контролю передбачені законодавством України?
6. Які принципи та засади внутрішньої організації діяльності Верховної Ради визначені Регламентом?

Методичні рекомендації:

Дана лекція проходитиме у форматі лекції-обговорення. Для ефективної підготовки до заняття здобувачам рекомендується заздалегідь ознайомитись із матеріалами лекції. Проведення лекції передбачає активну участь здобувачів у уточненні та деталізації змісту теми, зокрема у контексті практичного застосування знань про правовий статус та організацію діяльності Верховної Ради України в сучасних умовах державного розвитку та забезпечення публічного управління.

Література:

1. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text
2. Конституція України. Верховна Рада України: Конституція України № 254к/96-ВР 28.06.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
3. Особливості правового статусу та повноваження Верховної Ради України як єдиного представницького органу. Верховна Рада України. URL: https://e-learning.rada.gov.ua/lessons/osoblivosti-pravovogo-statusu-ta-povnovazhennya-verhovnoji-radi-ukrajini-yak-yedinogo-predstavnickogo-organu
4. Правовий статус та організація діяльності Верховної Ради України. Освітній Хаб. URL: https://eduhub.in.ua/modules/pravoviy-status-ta-organizaciya-diyalnosti-verhovnoji-radi-ukrajini-1
5. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.1991 № 2939-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text
6. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text
7. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text
8. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 04.04.1995 № 116/95-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/95-%E2%F0#Text
9. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text
10. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 № 1861-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text
11. Про статус народного депутата України: Закон України від 17.11.1992 № 2790-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12#Text

12. Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України: Закон України від 19.12.2019 № 400-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/400-20#Text

Лекція 4. Представницькі органи влади у системі місцевого самоврядування України.

4.1. Правовий статус представницьких органів місцевого самоврядування
4.2. Порядок формування представницьких органів місцевого самоврядування.
4.3. Функції і компетенція представницьких органів місцевого самоврядування.
4.4. Правовий статус та форми діяльності депутатів місцевих рад.

4.1. Правовий статус представницьких органів місцевого самоврядування.

Правовий статус представницьких органів місцевого самоврядування розуміється як сукупність їх прав і обов'язків, які визначаються Конституцією України, Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні", іншими законами та нормативно-правовими актами.

Основою цих прав і обов'язків рад є повноваження місцевого самоврядування, які згідно з п. 2 ст. 3 Закону про місцеве самоврядування здійснюються як територіальними громадами безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: представницькими й виконавчими органами базового рівня, а також через районні та обласні ради, які представляють інтереси територіальних громад базового рівня.

Органи місцевого самоврядування в цілому є неоднаковими за своїм статусом (представницькі та виконавчі), але діють не хаотично, а системно, тобто в порядку, зумовленому засобами їх утворення, взаємовідносинами, що забезпечують у комплексі досягнення загальних цілей.

З'ясувати зміст правового статусу представницьких органів місцевого самоврядування можна лише на підставі проведення порівняльного аналізу прав і обов'язків ради з повноваженнями органів державної влади, органів, які утворюються в межах території, на яку поширюється юрисдикція територіальної громади, закладених в Законі про місцеве самоврядування, принципів розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування, і, нарешті, в результаті визначення представницькими органами місцевого самоврядування власної внутрішньої структури.

Представницькі органи місцевого самоврядування не входять до системи державних органів. Конституція і Закон про місцеве самоврядування наділяють їх притаманними лише їм повноваженнями, відповідною матеріально-фінансовою базою, необхідною для здійснення радами наданих їм повноважень. Рішення представницьких органів місцевого самоврядування обов'язкові для виконання, як і акти органів державної влади. Ось чому не можна розглядати діяльність рад як абсолютно незалежної від функціонування державних органів.

Конституція України та Закон про місцеве самоврядування в Україні виходить з принципу самостійності місцевого самоврядування.

Самостійність як знакова ознака будь-якого самоврядування, тим паче місцевого, автоматично не переноситься на утворюваний територіальною громадою як первинною ланкою місцевого самоврядування представницький орган, не перетворює його на своєрідного диктатора, оскільки він співпрацює з органами державної влади, особливо на регіональному рівні представницьких органів місцевого самоврядування.

Крім того, самостійність місцевого самоврядування теж не є абсолютною, оскільки його повноваження можуть здійснюватися як територіальною громадою безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування, в першу чергу, через представницькі (п. 2 ст. 2 Закону). Але представницький орган не є своєрідним "органом в органі", тобто не входить як структурна частина до іншого органу, як це властиво, наприклад, постійним комісіям ради. Він не є і частиною "вертикалі" рад радянського періоду і тому не підпорядкований будь-якому органу

публічної влади: як муніципальної, так і державної. Представницьким органам притаманна підпорядкованість лише по горизонталі територіальній громаді, яка і формує ці органи.

Підставою ефективного розподілу праці між громадою і радами є компетенція. Ради наділяються законом притаманною лише їм власною компетенцією; вони вправі самостійно її здійснювати, а також нести відповідальність за її реалізацію. Аналіз цієї компетенції рад дозволяє зробити висновок про те, що саме на них покладається основний обсяг самоврядних повноважень.

Представницький орган місцевого самоврядування має право вирішувати будь-яке питання, віднесене до повноважень місцевого самоврядування, крім тих питань які є предметом виключного відання територіальної громади. Тобто рада як представницький орган територіальної громади може в принципі вирішувати будь-яке питання, віднесене до повноважень органів місцевого самоврядування. У той же час, територіальна громада правомочна вирішувати будь-яке питання, віднесене до відання місцевого самоврядування в цілому. Згідно з п. 3 ст. 10 Закону про місцеве самоврядування в Україні, представницькі органи місцевого самоврядування, сільські, селищні, міські голови, виконавчі органи місцевого самоврядування діють за принципом розподілу повноважень у порядку і в межах, визначених законами.

Законі йдеться не про поділ владних повноважень, а про функціональне розмежування по напрямах діяльності між відповідними радами, їх виконавчими органами та сільським, селищним, міським головою. Так, ради виконують представницькі функції відповідно до статей 25,26,43,44 Закону, виконавчі органи здійснюють виконавчі функції відповідно до статей 27—41 Закону, сільський, селищний, міський голова як головна посадова особа територіальної громади обирається для здійснення повноважень, передбачених статтями 12 і 42 Закону.

При цьому Закон закріплює принцип верховенства рад по відношенню до виконавчих органів, за яким ради мають підзвітні виконавчі органи (ст. 11 Закону).

З'ясування місця і ролі представницьких органів серед інших органів місцевого самоврядування безпосередньо пов'язано з їх структурою, оскільки певні рівні цих органів свій зміст значною мірою розкривають через структуру елементів, які в сукупності складають цей зміст. Тобто структура — це сукупність внутрішніх елементів об'єкта, в даному разі представницького органу.

Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» не розглядає питання про структурну побудову представницьких органів місцевого самоврядування і навряд чи в цьому є потреба. Адже в Конституції України і в цьому Законі закріплені права населення самостійно визначати систему органів місцевого самоврядування, в тому числі і представницьких.

Тому питання про структурний устрій представницьких органів доцільно вирішувати в статутах територіальних громад, правових документах, що регулюють організацію місцевого самоврядування (регламентах, положеннях тощо).

Слід також підкреслити те положення, що визначення правового статусу рад, безпосередньо пов'язане зі способом формування цього представницького органу. Адже органи місцевого самоврядування можуть бути виборними і такими, які формуються шляхом призначення, делегування, кооптування тощо.

Закон не встановлює способи, з допомогою яких органи місцевого самоврядування можуть бути сформовані. Одночасно в цьому передбачена обов'язковість наявності виборних органів місцевого самоврядування.

До числа обов'язкових виборних органів відносять передусім представницькі органи місцевого самоврядування. Наявність виборних представницьких органів самоврядування — безумовна організаційна умова його реальності та ефективності.

Ради як виборні органи не можуть призначатися "зверху", їх склад не повинен погоджуватися з державними владними структурами.

Отже, важливою ознакою представницького органу, яка безпосередньо пов'язана зі змістом його правового статусу, є те, що він об'єднує у своїй особі все місцеве товариство і уповноважений ним на вирішення найважливіших питань його життєдіяльності.

Представницькі органи самоврядування як виборні є органами, що здійснюють особливу функцію прогностичного характеру: виявлення і формування інтересів населення місцевого самоврядування, тобто вироблення на підставі порівняння, обговорення, консенсусу загальної волі багатьох депутатів, які, у свою чергу, висловлюють інтереси певних груп населення, і в кінцевому підсумку — розробка рішень, що визначать шляхи розвитку місцевого самоврядування.

Найбільшою мірою правовий статус представницьких органів місцевого самоврядування окрім перерахованого виявляється у закріпленому в законі переліку питань виключного відання рад, тобто таких питань, які вправі вирішувати лише представницькі органи самоврядування і ніякі інші. Саме це гарантує провідну роль представницьких органів серед усіх інших органів місцевого самоврядування.

Отже, правовий статус представницького органу місцевого самоврядування визначається не лише сукупністю його прав і обов'язків, визначених Конституцією і законами України та іншими нормативно-правовими актами. Тому можна запропонувати таке визначення поняття правового статусу представницького органу місцевого самоврядування.

4.2. Порядок формування представницьких органів місцевого самоврядування.

1. Сільська, селищна, міська, районна в місті (у разі її створення), районна, обласна рада складається з депутатів, які обираються жителями відповідного села, селища, міста, району в місті, району, області на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

2. Порядок організації і проведення виборів депутатів визначається законом.

3. Загальний склад ради визначається відповідно до закону про вибори.

4. Рада вважається повноважною за умови обрання не менш як двох третин депутатів від загального складу ради.

5. У разі якщо до ради обрано менше двох третин її складу, до обрання необхідної кількості депутатів продовжує здійснювати повноваження рада попереднього скликання.

6. У разі дострокового припинення повноважень деяких депутатів, внаслідок чого до складу ради входить менш як дві третини депутатів, до обрання необхідної кількості депутатів така рада вважається повноважною за наявності більше половини депутатів від загального складу ради.

7. Строк повноважень місцевої ради, обраної на чергових місцевих виборах, визначається Конституцією України.

8. Повноваження місцевої ради, обраної на позачергових, повторних або перших виборах, закінчуються в день відкриття першої сесії відповідної ради, обраної на наступних (чергових або позачергових) виборах.

4.3. Функції і компетенція представницьких органів місцевого самоврядування.

Конституція України, Закон про місцеве самоврядування та інші закони наділяють місцеві ради повноваженнями — правами й обов'язками, які випливають із завдань і функцій місцевого самоврядування на відповідній території.

У функціях представницьких органів місцевих рад найбільш повно розкривається соціальне призначення місцевого самоврядування. Як важливий елемент правового статусу представницьких органів місцевого самоврядування функції обумовлюють конкретно-предметну визначеність цих основних органів у системі самоврядування. Вони є своєрідною основою, з якої випливають повноваження, форми й методи діяльності рад.

Однак функції не можна ототожнювати з цілями, завданнями, повноваженнями представницьких органів.

Функції — це зумовлені соціальним призначенням представницьких органів місцевого самоврядування в Україні основні напрями або види діяльності рад по здійсненню завдань, визначених Конституцією України, Законом про місцеве самоврядування, іншими законами і нормативними актами.

Складність класифікації функцій пов'язана з різноманітністю їх змісту, специфіки кожної з них. Тому досить складно знайти прийнятний критерій класифікації функцій, оскільки вони

повинні охоплювати разом усі сторони і напрями діяльності представницьких органів місцевого самоврядування.

Комплекс функцій у певному обсязі можуть врахувати в процесі своєї діяльності всі ради в цілому як на базовому, так і на регіональному рівнях. Разом з тим, у кожному з цих рівнів існує певна диференціація функцій, окреслена роль кожної ради як виконавця тієї чи іншої функції.

Є також відмінності у функціях рад базового та регіонального рівнів.

На механізм використання функцій впливають ще такі фактори, як відмінність прав і обов'язків рад базового і регіонального рівнів, їх голів тощо; територіальні межі їх здійснення; певні форми й методи діяльності тощо.

Критеріями класифікації функцій представницьких органів місцевого самоврядування можуть бути: правова, організаційна та матеріально-фінансова самостійність в межах повноважень визначених законом про місцеве самоврядування та іншими законами; територіальні межі здійснення повноважень рад; конкретні сфери діяльності місцевого самоврядування; завдання, які вирішують ці ознаки на певному етапі діяльності рад; способи впливу цих органів на певні об'єкти тощо.

Оскільки, відповідно до п. 2 ст. 23 Закону "Про місцеве самоврядування в Україні", місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні і обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст, функції територіальних громад реалізуються переважно через відповідні ради та їх органи.

Функції представницьких органів місцевого самоврядування виходять з функцій територіальних громад як основних, оскільки соціальна роль місцевого самоврядування розкривається у функціях їх представницьких органів. При цьому функції є основою, базою, з яких випливають повноваження, форми й методи діяльності сільських, селищних, міських рад.

Тобто функцію не можна безпосередньо реалізувати, оскільки вона є основою захисту повноважень представницьких місцевих органів, які завжди були і є конкретними, положення яких можна реалізувати в процесі їх застосування під час вирішення питання місцевого значення.

Виходячи з основних властивостей функцій, до яких слід віднести їх загальність, стабільність, мету (на досягнення якої спрямовується вся діяльність цих органів) та їх органічний зв'язок з територіальною громадою, можна визначити такі функції органів місцевого самоврядування як основні, найбільш загальні і постійні напрями і види муніципальної діяльності, які виражають волю та інтереси відповідних територіальних громад та забезпечують вирішення питань місцевого значення при оптимальному поєднанні інтересів певної території з загальними державними інтересами.

Оскільки функції представницьких органів — це основні напрями і види їх діяльності на місцевому рівні, то критеріями класифікації можуть бути основні елементи такої діяльності, тобто об'єкти, суб'єкти, способи, засоби, форми діяльності.

Відповідно до різних сфер, тобто об'єктів діяльності, розрізняють політичні, економічні, соціальні, культурні, екологічні як внутрішні об'єктні функції.

Політична функція полягає у вирішенні політичних питань місцевого значення, пов'язаних з формуванням шляхом виборів рад відповідного рівня, участі населення у всеукраїнських і місцевих референдумах, виборах Президента України, народних депутатів, реалізацією інших форм народного волевиявлення.

Економічна функція виявляється у вирішенні радами економічних питань місцевого значення.

До соціальних і культурних функцій належать питання прийняття і реалізації відповідними радами програм соціального й культурного значення, управління закладами соціально-культурного призначення, вирішення соціальних і культурних питань на території відповідної ради.

Екологічна функція представницьких органів виявляється в процесі прийняття відповідних програм охорони навколишнього середовища та участь у підготовці загальнодержавних і регіональних програм.

За способами й засобами діяльності рад розрізняють представницьку, нормотворчу, фінансово-бюджетну, контрольну, матеріально-технічну, оборонну та інші функції.

Представницька функція - основа управління державними і громадськими справами, що здійснюється відповідними радами, на підставі їх повноважень.

Нормотворча функція - найбільшою мірою характерна для повноважень, в процесі реалізації яких приймаються та скасовуються акти представницькими органами.

Фінансово-бюджетна функція - спрямована на прийняття і здійснення місцевих бюджетів, місцевих податків і зборів тощо.

Контрольна функція передбачає контроль з боку відповідних рад за діяльністю органів, посадових осіб, установ і організацій, розташованих на території ради, захист інтересів, прав і свобод населення.

Матеріально-технічна функція здійснюється у сфері управління об'єктами комунальної власності, інфраструктури сіл, селищ, міст.

Важливе значення має і оборонна функція.

Залежно від спрямованості муніципальної діяльності представницьких органів окрім внутрішніх об'єктних функцій розрізняють ще зовнішні об'єктні функції — зовнішньоекономічну, зовнішньосоціальну, зовнішньокультурну, зовнішньоекологічну.

Об'єктні функції опосередковують собою сфери діяльності представницьких органів місцевого самоврядування, зокрема, зовнішні функції розкривають роль цих органів у здійсненні регіональної та загальнодержавної політики.

За суб'єктами, тобто органами, які здійснюють муніципальну діяльність, розрізняються функції сільських, селищних, місцевих рад, районних і обласних рад.

Найбільш поширеним видом класифікації функцій представницьких органів місцевого самоврядування є способи і засоби їх діяльності, які необхідні для реалізації через повноваження відповідних рад перерахованих функцій.

Реалізуються функції представницькими органами місцевого самоврядування не лише організаційно-правовими, а й матеріальними та фінансовими засобами.

Усі функції місцевих рад в сукупності створюють складну динамічну систему, яка виражає найбільш характерні риси рад.

Предметним відображенням функцій є повноваження органів місцевого самоврядування. Термін "повноваження" звичайно визначається як офіційно надане кому-небудь право певної діяльності, ведення справ. Юридична наука використовує цей термін для характеристики прав і обов'язків певних органів, посадових осіб. Він рівною мірою охоплює і права, і обов'язки.

Повноваження місцевого самоврядування — це закріплювані нормами муніципального права за населенням (територіальними громадами), виборними та іншими органами місцевого самоврядування, посадовими особами права і обов'язки, необхідні для здійснення завдань і функцій місцевого самоврядування на своїй території.

Законодавство наділяє місцеві ради функціями керівництва, забезпечення, організації, контролю тощо. Закріплюючи функції як реальні правові важелі, закон про місцеве самоврядування створює в такий спосіб необхідні юридичні передумови для їх здійснення. Поряд з правовими нормами з цією метою використовуються ще й інші засоби. Одним з таких засобів є повноваження місцевих рад, тобто їх права і обов'язки в конкретних сферах місцевого, господарського, соціального і культурного будівництва. Тобто повноваження об'єктивно співвідносяться з основними функціями місцевих рад.

Як вторинні, похідні від функцій, повноваження, безумовно, не вичерпують всіх можливих шляхів їх реалізації, тому для здійснення передбачених функцій існують також неправові засоби. Зокрема, в механізмі реалізації функцій місцевими радами використовуються певні форми й методи організації їх роботи: планування, контроль тощо.

4.4. Правовий статус та форми діяльності депутатів місцевих рад.

Закон України «Про статус депутатів місцевих рад» відповідно до Конституції України, Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні", інших законів України визначає правовий статус депутата сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради (далі - місцева рада) як представника інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу та рівноправного члена місцевої ради, встановлює гарантії депутатської діяльності та порядок відкликання депутата місцевої ради.

Стаття 1. Законодавство про статус депутатів місцевих рад.

Статус депутата місцевої ради визначається Конституцією України, цим Законом та іншими законами України.

Стаття 2. Депутат місцевої ради - представник інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу

1. Депутат сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради (далі - депутат місцевої ради) є представником інтересів територіальної громади села, селища, міста чи їх громад, який відповідно до Конституції України і закону про місцеві вибори обирається на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування на строк, встановлений Конституцією України.

2. Депутат місцевої ради як представник інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу зобов'язаний виражати і захищати інтереси відповідної територіальної громади та її частини - виборців свого виборчого округу, виконувати їх доручення в межах своїх повноважень, наданих законом, брати активну участь у здійсненні місцевого самоврядування.

Стаття 3. Депутат місцевої ради - повноважний і рівноправний член відповідної ради

1. Депутат місцевої ради є повноважним і рівноправним членом відповідної ради - представницького органу місцевого самоврядування.

2. Депутат місцевої ради відповідно до цього Закону наділяється всією повнотою прав, необхідних для забезпечення його реальної участі у діяльності ради та її органів.

Стаття 4. Виникнення і строк повноважень депутата місцевої ради

1. Депутат місцевої ради набуває свої повноваження в результаті обрання його до ради відповідно до Закону України "Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів".

2. Повноваження депутата місцевої ради починаються з дня відкриття першої сесії відповідної ради з моменту офіційного оголошення підсумків виборів відповідною територіальною виборчою комісією і закінчуються в день відкриття першої сесії цієї ради нового скликання, крім передбачених законом випадків дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради або ради, до складу якої його обрано.

3. Повноваження депутата місцевої ради, обраного замість того депутата, який вибув, або на повторних виборах, починаються з дня заслуховування на черговому після виборів депутата місцевої ради пленарному засіданні відповідної місцевої ради повідомлення територіальної виборчої комісії про підсумки виборів.

4. Інформація про підсумки виборів доводиться територіальною виборчою комісією до відома відповідної місцевої ради. Спори щодо набуття повноважень депутатів місцевої ради вирішуються судом.

Стаття 5. Дострокове припинення повноважень депутата місцевої ради

1. Повноваження депутата місцевої ради припиняються достроково за наявності перелічених підстав, засвідчених офіційними документами, без прийняття рішення відповідної ради у разі:

1) його відкликання за народною ініціативою у встановленому цим Законом порядку;

3) припинення його громадянства України або виїзду на постійне проживання за межі України;

4) обрання або призначення його на посаду, зайняття якої згідно з Конституцією України і законом не сумісне з виконанням депутатських повноважень;

5) обрання його депутатом іншої місцевої ради;

6) визнання його судом недієздатним або безвісно відсутнім;

7) набрання законної сили обвинувальним вироком суду, за яким його засуджено до позбавлення волі, або набрання законної сили рішенням суду, яким його притягнуто до відповідальності за вчинення корупційного правопорушення або правопорушення, пов’язаного з корупцією, та застосовано покарання або накладено стягнення у виді позбавлення права займати посади або займатися діяльністю, що пов’язані з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування;

7-1) набрання законної сили рішенням суду про визнання його активів чи активів, набутих за його дорученням іншими особами або в інших передбачених статтею 290 Цивільного процесуального кодексу України випадках, необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави;

8) його смерті.

2. Повноваження депутата місцевої ради можуть припинятися достроково також за рішенням відповідної ради у зв'язку:

1) з набранням законної сили обвинувальним вироком суду, за яким його засуджено до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі;

2) з особистою заявою депутата місцевої ради про складення ним депутатських повноважень;

3) з несплатою аліментів на утримання дитини, що призвела до виникнення заборгованості, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за дванадцять місяців з дня пред’явлення виконавчого документа до примусового виконання.

3. Спори щодо дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради вирішуються судом.

7. У разі дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради вибори чи заміщення депутата, який достроково припинив повноваження, проводяться відповідно до закону про місцеві вибори.

Стаття 6. Поєднання депутатської діяльності з виконанням виробничих або службових обов'язків

1. Депутат місцевої ради здійснює свої повноваження, не поривaючи з виробничою або службовою діяльністю.

2. Депутат місцевої ради, обраний секретарем сільської, селищної, міської ради, головою, заступником голови районної, обласної, районної у місті ради, працює у відповідній раді на постійній основі і не може суміщати свою службову діяльність з іншою роботою, у тому числі на громадських засадах (за винятком викладацької, наукової та творчої у позаробочий час), займатися підприємницькою діяльністю, одержувати від цього прибуток, якщо інше не передбачено законом.

3. За рішенням обласної, Київської та Севастопольської міських рад депутат, обраний головою постійної комісії з питань бюджету, може працювати в раді на постійній основі.

Стаття 7. Несумісність статусу депутата місцевої ради з деякими посадами та видами діяльності

1. Депутат місцевої ради, який перебуває на посаді керівника місцевого органу виконавчої влади чи на іншій посаді, на яку поширюються вимоги Конституції та законів України щодо обмеження сумісництва, не може поєднувати свою службову діяльність на цій посаді з посадою сільського, селищного, міського голови, секретаря сільської, селищної, міської ради, голови та заступника голови районної у місті, районної, обласної ради, а також з іншою роботою на постійній основі в радах, їх виконавчих органах та апараті.

2. Депутат місцевої ради не може використовувати свій депутатський мандат в цілях, не пов'язаних з депутатською діяльністю.

3. Депутат місцевої ради не може мати іншого представницького мандата.

Стаття 8. Депутатська етика

1. Депутат місцевої ради як представник інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу та член ради, здійснюючи депутатські повноваження, повинен дотримуватися таких правил депутатської етики:

1) керуватися загальнодержавними інтересами та інтересами територіальної громади чи виборців свого виборчого округу, від яких його обрано;

2) не використовувати депутатський мандат в особистих інтересах чи в корисливих цілях;

3) керуватися у своїй діяльності та поведінці загальновизнаними принципами порядності, честі і гідності;

4) не розголошувати відомостей, що становлять державну або іншу таємницю, яка охороняється законом, інших відомостей з питань, що розглядалися на закритих засіданнях ради чи її органів і не підлягають за їх рішенням розголошенню, та відомостей, які стосуються таємниці особистого життя депутата місцевої ради або виборця, що охороняється законом, чи стали йому відомі у зв'язку з його участю в депутатських перевірках;

5) не допускати образливих висловлювань, не використовувати у публічних виступах недостовірні або неперевірені відомості стосовно органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ і організацій, їх керівників та інших посадових чи службових осіб, депутатських груп, фракцій, окремих депутатів місцевих рад;

6) не приймати будь-яких гонорарів, подарунків, не отримувати винагород безпосередньо чи опосередковано за дії, пов'язані зі здійсненням ним депутатських повноважень.

2. Регламентом ради чи статутом відповідної територіальної громади можуть бути встановлені також інші правила депутатської етики та заходи впливу щодо тих депутатів місцевих рад, які порушують ці правила.

3. На депутатів місцевих рад поширюється дія Закону України "Про запобігання корупції".

Депутати місцевих рад зобов’язані щороку до 1 квітня подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за минулий рік відповідно до Закону України "Про запобігання корупції", а також дотримуватися інших вимог фінансового контролю, передбачених зазначеним Законом.

Стаття 9. Депутатське посвідчення та нагрудний знак депутата місцевої ради

1. Після набуття депутатом місцевої ради повноважень йому видаються посвідчення і нагрудний знак.

2. Зразки посвідчень і нагрудних знаків депутата місцевої ради, а також Положення про них затверджуються Верховною Радою України.

Запитання для самоперевірки знань:

1. Що таке представницькі органи місцевого самоврядування та яке їхнє місце в системі влади України?

2. Які законодавчі акти регламентують правовий статус представницьких органів місцевого самоврядування?

3. Які основні права та обов’язки представницьких органів місцевого самоврядування?

4. Який порядок формування представницьких органів місцевого самоврядування в Україні?

5. Які вимоги висуваються до кандидатів у депутати місцевих рад?

6. Які основні функції виконують представницькі органи місцевого самоврядування?

7. Які повноваження належать до компетенції місцевих рад?

8. Який правовий статус депутатів місцевих рад та їхні основні права й обов’язки?

9. Які форми діяльності депутатів місцевих рад існують?

10. Як здійснюється контроль за діяльністю представницьких органів місцевого самоврядування?

Методичні рекомендації:

Здобувачам рекомендовано завчасно ознайомитись із матеріалами лекції. Лекція спрямована на вивчення правового статусу, порядку формування, функцій та компетенції

представницьких органів місцевого самоврядування України, а також особливостей діяльності депутатів місцевих рад. Лекція проводитиметься у форматі лекції-діалогу з активною участю здобувачів. Здобувачі можуть наводити приклади з практики діяльності органів місцевого самоврядування для обговорення та аналізу під час заняття.

Література:

1. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text

2. Процедурні питання організації роботи органів місцевого самоврядування: Практичний посібник АМУ для громад. 3-тє видання. К., 2020 49 с. URL: https://decentralization.ua/uploads/library/file/649/modul_2.pdf

3. Садикова Є.О. Депутатська діяльність в органах місцевого самоврядування: юридичний і творчий підходи. Політикус. 2017. Вип. 3. С. 95-99.

4. Представницька влада у державотворчому процесі України: монографія / В.А.Гошовська, В.С.Куйбіда [та ін.]. – К. : НАДУ, 2018. – 398 с. – Наукова школа вітчизняного парламентаризму. Серія "Бібліотека народного депутата".

5. Депутатський контроль – важлива складова діяльності. Центр політичної освіти. К., 2021. URL: https://politosvita.ba.org.ua/novyny/deputatskyj-kontrol-vazhlyva-skladova-diyalnosti/

6. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text

7. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11.07.2002 № 93-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15#Text

Лекція 5. Моделі демократичних інновацій у представницькій владі в умовах глобальних ризиків та кризових явищ.

5.1. Інноваційні моделі участі громадян у процесах представницької влади

5.2. Демократичні інновації та моделі громадської участі у зміцненні представницької влади.

5.1. Інноваційні моделі участі громадян у процесах представницької влади

Глобальні ризики та кризові явища змінюють умови функціонування представницьких інститутів, ставлячи нові вимоги до їх здатності реагувати на складні суспільні виклики. У цьому контексті демократичні інновації виступають як ключові механізми підвищення ефективності, підзвітності та прозорості участі громадян у процесах ухвалення рішень. Інновації у сфері публічного управління з 1980-х років, переважно, розглядалися як інструменти розвитку та модернізації представницьких інституцій. Спершу вони були спрямовані на підвищення ефективності роботи урядів, парламентів, місцевих рад через оптимізацію управлінських процедур, раціональне використання ресурсів і забезпечення результативності прийняття рішень. Такі «соціальні», «політичні» та «адміністративні інновації» дозволяли зміцнювати здатність представницьких органів реагувати на суспільні потреби та підвищувати ефективність їхньої діяльності. Проте з часом інновації почали відігравати вагому роль не лише в адміністративній площині, а й у зміцненні демократичних засад. У другій половині XX – на початку XXI століття зростаючі вимоги громадян щодо участі у процесах ухвалення рішень супроводжувалися зниженням рівня довіри до традиційних представницьких інститутів.

Низький рівень громадянської активності, недостатній рівень довіри до парламентських і урядових структур, призвело до пошуку інновацій та трансформації класичної моделі представницької демократії [1].

У відповідь на ці виклики реформування представницьких інституцій виявилося недостатнім. Традиційні зміни в управлінських практиках виявилися нездатними для зміцнення легітимності інститутів представницької влади та запобігання зростанню суспільної напруженості. Це обумовило необхідність розробки та запровадження інновацій у системі публічного управління, що поєднують механізми представницької влади з інструментами прямої та партисипативної демократії, створюючи нові форми взаємодії між усіма учасниками управлінського процесу. Йдеться про розширення можливостей участі громадськості у розробці, моніторингу та оцінюванні політики; застосування цифрових технологій для залучення широких груп населення до парламентських слухань, консультацій та відкритих дебатів; інтеграцію результатів громадських ініціатив у процеси законотворчості та урядових рішень [1].

Таким чином, інновації у представницькій владі виходять за межі простого вдосконалення процедур. Вони формують нову якість взаємодії між державою та суспільством, у якій представницькі інститути зберігають провідну роль, але водночас відкриваються для партисипативних практик. Це дозволяє знижувати відчуття ізольованості громадян, відновлювати довіру до демократичних інститутів та забезпечувати більш стійкий і легітимний розвиток публічного управління в умовах глобалізаційних трансформацій та зростання суспільної мобільності.

Проблема кризи представницької влади та демократичних процесів зумовлює необхідність пошуку нових форм взаємодії між владою та громадянами, серед яких особливе значення набувають демократичні інновації. Так, на думку зарубіжних дослідників (Jacquet V., Ryan M., Does R., 2023), в першу чергу, ці інновації стосуються бюджету участі та збори громадян, що відкриває нові можливості для громадян впливати на вирішення політичних проблем та робити значний внесок. Водночас критики наголошують, що ці інститути не здатні суттєво розширити громадянську участь, оскільки вони потенційно послаблюють традиційні механізми демократичного представництва та ефективного урядування. Натомість прихильники стверджують, що демократичні інновації сприяють підвищенню інклюзивності та демократичності політичних систем [2].

У публікації Jacquet V., Ryan M., Does R., 2023 зазначається, що у науковому та практичному дискурсі термін «демократичні інновації» набуває ного значення та використовується для позначення широкого кола процесів, спрямованих на поглиблення участі громадян у формуванні політики. Вони розглядаються як «інноваційні» у тому сенсі, що пропонують нові підходи, які відходять від традиційної моделі політики як виключної сфери професійних політиків, організованих інтересів та експертів. Концептуалізація демократичних інновацій продовжує розвиватися завдяки порівняльним дослідженням. При цьому «новизна» демократичних інновацій не завжди означає створення зовсім нових інструментів. В окремих випадках вони дійсно відкривають нові формати громадянської участі, як, наприклад, Постійний громадянський діалог у Бельгії. У зарубіжних країнах широко застосовуються вже апробовані практики, наприклад партисипативне бюджетування (Перу) [2].

Таким чином, демократичні інновації можна визначити як динамічне явище, що поєднує як абсолютно нові підходи, так і адаптацію чи повторне використання вже відомих практик у нових контекстах та з урахуванням тенденцій глобалізаційних ризиків та кризових явищ.

На думку зарубіжних дослідників (Jacquet V., Ryan M., van der Does R., 2023) демократичні інновації діють у складному та багаторівневому управлінському середовищі, де

їхній вплив визначається неоднозначно. У сучасних наукових дослідженнях виокремлюються різноманітні підходи щодо осмислення впливу демократичних інновацій на розробку політики, що обумовлено складністю процесу. Зазвичай, поняття впливу розробки політики у науковому вимірі розуміється як бінарна зміна або «вплив проти відсутності впливу». Це пов'язано з тим, що розробка політики характеризується кількома потоками формулювання проблем, рішень, динамічністю управлінського процесу, а також відсутністю єдиного управлінського органу, який приймає рішення та прозоро їх впроваджує. Складність процесу обумовлено великою кількістю державних та недержавних акторів, що намагаються впливати на політику з кількох рівнів управління. Їхні очікування не завжди чіткі, раціоналізуються постфактум, а взаємодія формується під впливом формальних та неформальних інституцій [2].

Демократичні інновації впливають на політику на кількох рівнях. По-перше, вони можуть змінювати саму політику, впливати на її якість, включаючи цілі, інструменти та форми врегулювання. По-друге, демократичні інновації впливають на ставлення та поведінку учасників політичного процесу, а їх впровадження здатне змінювати моделі поведінки та ставлення до управлінського процесу. По-третє, демократичні інновації впливають на функціонування політично значущих інституцій, які включають регулятивні, нормативні та культурно-когнітивні елементи, що забезпечують стабільність і сенс соціального життя. Це може проявлятися у змінах формальних правил, норм та спільних уявлень щодо участі громадян в управлінських процесах тощо [2]. Враховуючи зазначене, демократичні інновації формують політику через взаємодію трьох рівнів: вплив на зміст самої політики, на суб'єктів та їхню поведінку, а також на функціонування інституцій.

Науковці Jacquet V., Ryan M., Does R. (2023) зазначають, що одним із популярних поглядів на демократичні інновації є визначення надане Smith G. (2009), який трактує їх як новітні інститути, «спеціально розроблені для збільшення та поглиблення участі громадян у процесі прийняття політичних рішень» [2]. Сутність цього визначення зосереджена на передбачуваних наслідках демократичних інновацій та орієнтована на досягнення конкретних результатів. Вона базується на численних нормативних і радикально-демократичних теоріях, спрямованих на підвищення рівності участі та якості обговорень у процесах управління. З часом ця концепція стала частиною загальноприйнятого підходу в демократичній теорії та вплинула на практичну реалізацію демократичних інновацій. Втім, попри активний розвиток демократичних інновацій та досліджень у цій підгалузі, бракує системних доказів їхнього впливу на політичні системи. Оцінка цих наслідків ускладнюється широкими та неоднозначними поняттями демократії, участі та обговорення, а також ризиком зосередження на поверхневих показниках. Основною метою досліджень є «поглиблення демократії», що трактують по-різному, і точне визначення та операціоналізація цього концепту необхідні для стандартизованого аналізу наслідків демократичних інновацій. Зростання ролі інновацій у дорадчих процесах зумовлюється необхідністю реагувати на складність сучасних управлінських систем, підвищувати рівень участі громадян, забезпечувати більш інклюзивні та прозорі механізми ухвалення рішень, а також експериментувати з новими формами взаємодії між владою та суспільством, які здатні враховувати різноманітні інтереси та асиметрії представницької влади [2].

У рамках кількох теорій, що застосовуються в аналізі демократичних інновацій, існують неперевірені припущення про те, що дотримання певних процедур автоматично призводить до кращих результатів. Зокрема, значна частина теорії виходить з того, що обговорювальні процедури забезпечують взаємоприйнятні результати. Складність полягає в тому, що за сильних нормативних зобов'язань це припущення часто сприймається як аксіома, а не як гіпотеза,

підлягаюча перевірці. Проблемою у демократичних моделях є наявність інформаційної асиметрії, яка призводить до порушення комунікації між органами влади та громадськістю. Одним із підходів до вивчення наслідків демократичних інновацій є спостереження за їхніми відмінностями [2].

Виокремлюється значна кількість досліджень, спрямованих на удосконалення концептуальної точності та чіткості визначень понять, що використовуються в аналізі демократичних інновацій, а також на застосування порівняльних методів для оцінки їх наслідків. До них належать, зокрема:

- вимірювання зміни уподобань у деліберативних опитуваннях;
- оцінка задоволеності громадян результатами управлінських процесів у різних контекстах;
- аналіз взаємозв'язку між деліберативною зміною уподобань та висловленою волею громадян;
- вивчення впливу партисипативного бюджетування на соціальні показники;
- фактори підтримки демократичних інновацій політичними партіями;
- детермінанти участі у партисипативних процесах на рівні громад;
- аналіз впровадження пропозицій із партисипативних процесів;
- особливості обговорень у різних контекстах;
- вплив партисипативного бюджетування на явку виборців тощо [2].

Уряди багатьох країн світу створюють та фінансують нові простори для участі громадськості та консультацій, що стало підґрунтям формування нового напрямку досліджень «демократичних інновацій» (Smith, 2009). Практичний вимір цього полягає у тому, що результати та висновки досліджень демократичних інновацій можуть безпосередньо впливати на державне управління: вони дають змогу урядам оцінювати ефективність створених механізмів громадської участі, покращувати процеси прийняття рішень і підвищувати легітимність політичних рішень через більш прозору та інтегровану взаємодію з громадянами [2].

Mantoiu E. (2024) зазначає, шо виклики, які існують перед сучасними демократіями підкреслюють необхідність інноваційних підходів до державного управління. Демократичні інновації відкривають нові перспективи до їх запровадження, що в подальшому, створює можливості для відновлення довіри, посилення участі громадян та створення більш інклюзивних процесів прийняття рішень. Кращу практику в цьому напрямі демонструє проєкт «Дослідження демократичних інновацій у всьому світі» (2024), який висвітлює не лише різноманітні способи успішного впровадження інновацій, а також вказує на проблеми, з якими ці інновації стикаються. Основний акцент зроблено на приділення уваги обговоренню, співтворчості та співпраці між урядами, організація громадянського суспільства та громадянами. Встановлення чітких цілей, зміцнення довіри та запровадження цифрових технології характеризуються як головні чинники процесу формування політики. Вказано на доцільності переформатування демократичного простору, де інновації є основоположними елементами демократії, а не експериментальною практикою [3].

Модель демократичних інновацій охоплює три взаємопов'язані рівні дії:

- розширення можливостей громадян у вже існуючих консультативних процесах;
- впровадження відкритих форм участі, які залучають ширші верстви населення та сприяють формуванню спільної політичної думки;
- інтеграція громадян у політичні процеси та взаємодія з іншими акторами, що забезпечує більш комплексне вирішення соціально-політичних проблем [3].

У науковій публікації зазначається, що в останні роки європейські уряди, у тому числі через ініціативи Європейського Союзу, такі як Конференція з питань майбутнього Європи та громадські панелі, почали активно впроваджувати інновації для підвищення залучення громадян і зміцнення демократичних процесів. Водночас, незважаючи на зростаюче визнання значущості таких інновацій, вони часто просуваються повільно, що обмежує їх ефективність і здатність задовольнити очікування як громадян, так і політичних інституцій. В Європі демократичні інновації найчастіше набували форм дорадчих ініціатив, у яких громадяни відігравали консультативну роль (громадські збори, громадські журі, колегії тощо). У практичному вимірі, такі підходи дозволяють залучати громадян до обговорення управлінських питань і формулювання рекомендацій для урядів. Втім, більшість подібних ініціатив залишаються одноразовими, не завжди інтегруються в регулярну практику державного управління, а їхні результати не завжди є реалізованими, що підриває довіру громадян до процесу управління. Перехід до нової моделі демократичних інновацій передбачає подолання обмежень традиційної дорадчої участі та створення більш гнучких, трансформаційних механізмів взаємодії. Ключовими елементами цієї моделі є:

1. чітке визначення цілей та очікувань – формування пріоритетних питань, що відповідають стратегічним завданням, а в подальшому забезпечить прозорість процедур ухвалення рішень;

2. активне поєднання різних акторів – залучення громадян, представників влади та організацій громадянського суспільства через творчі вправи, колективне моделювання політик та спільне ухвалення рішень;

3. прозорість та зворотній зв'язок – систематичне роз’яснення мотивів управлінських рішень, що набуває особливого значення у випадках, коли рекомендації громадян не можуть бути реалізовані, з метою збереження довіри та легітимності інновацій;

4. гнучкість формату – відмова від жорсткого обмеження на конкретні процедури (збори громадян, журі тощо) та заохочення більш творчих підходів до залучення громадян, що дозволяє створювати експериментальні простори для нових політичних рішень [3].

Успіх демократичних інновацій залежить від низки факторів, включаючи рівень залучення зацікавлених сторін та наявність фінансових ресурсів. Дослідження таких ініціатив, як тайванська g0v або індійська Gram Sabha (маленькі парламенти), демонструють ефективність моделі, що ставить громадян у центр прийняття рішень та надає їм простір для пропозиції рішень повсякденних проблем. Впровадження інновацій потребує зміни політики урядів, управлінців, представників громадського сектору, посилення підзвітності перед громадянами та активного залучення громадян як учасників процесу. За результатами комплексного дослідницького Проєкту «Lessons for Europe from Global Democratic Innovations», виділено шість ключових уроків для Європи щодо ефективного впровадження демократичних інновацій, які стосуються наступного:

1. демократичні інновації потребують заохочення експериментів і повторюваних ініціатив, в тому числі, враховуючи ризики, оскільки це створює можливості для навчання громадян, політиків та новаторів та сприяє формуванню довгострокових успішних практик;

2. демократичні інновації мають бути інтегровані в основну політичну практику через співпрацю між урядами, організаціями громадянського суспільство та громадянами, поступове масштабування місцевих ініціатив і активну участь політиків, що зміцнює довіру та забезпечує стійке впровадження інновацій;

3. залучення громадян здійснюється протягом усього циклу політики, а не лише на консультативному етапі, забезпечуючи їхню активну участь у впровадженні рішень та демократизації процесу управління;

4. використання цифрових рішень у демократичних інноваціях має бути ефективним і інтегрованим, забезпечувати постійне застосування та активне залучення громадян, при цьому не замінюючи традиційні форми участі;

5. інклюзивність є ключовими для успіху демократичних інновацій, тому дорадчі та партисипативні процеси мають забезпечувати широкий доступ і підтримку для всіх учасників;

6. успіх демократичних інновацій залежить від підвищення потенціалу державних інституцій та посадовців через навчання, розвиток компетенцій і ефективну комунікацію з громадянами щодо дорадчих і партисипативних процесів [3].

Отже, вихід за рамки традиційної моделі дорадчої участі до нової моделі демократичних інновацій передбачає запровадження гнучких, трансформаційних механізмів взаємодії, які поєднують громадян, представників влади та організації громадянського суспільства через творчі вправи, колективне моделювання політик та спільне ухвалення рішень; встановлення чітких цілей та очікувань, прозорих процедур і зворотного зв'язку, а також відмову від жорсткого форматування процесу, що дозволяє створювати більш інтерактивний, інклюзивний та адаптивний демократичний простір, де громадяни мають реальну можливість впливати на формування політики і сприяти стійким та результативним демократичним практикам.

В інших публікації наголошується, що представницька влада та демократія стикається з численними економічними, соціальними та політичними викликами, що призводить до зниження її ефективності і легітимності [4]. Зменшення політичної участі громадян, падіння довіри до політичних еліт та посилення соціальної і культурної різноманітності населення створюють нові «дефіцити демократії», які традиційні інститути не завжди здатні подолати. Ці виклики обумовлюють зростання інтересу до демократичних інновацій, які орієнтовані на вироблення нових практик та інститутів, які доповнюють класичні механізми представницької демократії та орієнтовані на підвищення участі громадян, прозорості та підзвітності. Демократичні інновації охоплюють широкий спектр практик, включно зі зборами громадян, громадянськими журі, бюджетами участі, онлайн-дорадчими платформами та іншими формами партисипативної демократії. Вони спрямовані на поглиблення участі громадян у процесі прийняття рішень, розвиток нових форм представництва та навчання як державних службовців, так і громадян, забезпечуючи більш інтерактивну, інклюзивну та адаптивну демократичну практику [4].

Модель демократичних інновацій передбачає дві взаємопов'язані сфери дії. Перша - це інновації «першого порядку», що створюються урядовими суб'єктами у формі нових процедур та інституцій для підвищення підзвітності та ефективності політики. Друга - інновації «другого порядку», що формуються громадянським суспільством та соціальними рухами, впливають на політичну культуру, легітимність державних рішень і здатність демократії реагувати на потреби громадян поза формальними інститутами. Головною метою цієї моделі є забезпечення демократичної легітимності та ефективності в умовах глобалізаційних трансформацій, економічної мобільності капіталу, соціальної неоднорідності та політичної фрагментації. Демократичні інновації сприяють адаптації традиційної демократії до нових викликів, зміцнюючи її потенціал як багаторівневої системи, де національна держава залишається ключовим центром політичної влади та основою формування колективної легітимності, необхідної для розвитку демократичних практик і збереження демократії в майбутньому [4].

В межах цієї моделі демократичні інновації розглядаються як інструмент подолання комплексних викликів сучасної представницької влади. Ця модель фокусується на трьох ключових складових:

1) економічна – як демократії реагують на глобалізацію, мобільність капіталу та транснаціональні ринкові процеси, забезпечуючи ефективне та легітимне регулювання економіки;

2) соціальна – як демократії справляються із зростаючою соціальною, етнічною та культурною неоднорідністю, нерівністю та дискримінацією, забезпечуючи рівний доступ громадян до участі в управлінському процесі;

3) політична – як демократії підтримують легітимність через залучення громадян і відповідають на кризи довіри органів влади, а також реагують на інші виклики, які виникають у результаті реалізації попередніх реформ [4].

Ця модель підкреслює, що демократичні інновації першого і другого порядку (інституційні експерименти та соціальні/громадянські ініціативи) потрібні для підтримки легітимності та ефективності демократії в умовах економічних, соціальних і політичних трансформацій.

У регіональному дослідженні Європейського демократичного хабу (2020) визначено два типи демократичних інновацій, що були впровадженні в Латинській Америці. Багаторівневе формування політики як модель демократичних інновацій є особливою формою демократичної інновації, що передбачає інтеграцію громадян та громадських організацій у процес розробки політики та визначення пріоритетів політичного порядку денного разом із представниками уряду. Особливістю цієї моделі є її багаторівневий характер, що полягає у розширенні обговорень на основі кумулятивних рівнів участі. Багаторівневе формування політики передбачає наявність щонайменше двох рівнів обговорення, яких можуть відбуватися одночасно або послідовно. Обговорення не обмежується лише певним простором чи моментом часу, а спрямоване на вироблення кінцевого результату, який відображає різноманітність внесків, накопичених на попередніх етапах. Ця модель дозволяє краще враховувати місцеві та регіональні потреби у політиці, яка застосовується на рівні всього регіону чи країни. Як правило, обговорення в межах багаторівневої розробки політики охоплює всі адміністративні рівні держави. Процес може здійснюватися у два етапи (від місцевого до регіонального рівня) або у три етапи (від місцевого через регіональний до національного рівня). У будь-якому випадку мета полягає в тому, щоб врахувати думку громадян на кожному рівні, забезпечивши інтеграцію інтересів мешканців різних муніципалітетів у національну чи регіональну політику [5].

5.2. Демократичні інновації та моделі громадської участі у зміцненні представницької влади.

На думку експерта Європейського демократичного хабу Pogrebinschi T. (2022) багаторівневе формування політики набуває різних форм та назв. Найпоширенішими є conferências (політичні конференції) та diálogos (національні діалоги). Політичні конференції зазвичай передбачають вертикальне масштабування дорадчого процесу, тоді як національні діалоги охоплюють послідовні та горизонтальні процеси обговорення. Дані LATINNO показують, що кожна країна Латинської Америки впровадила принаймні один тип багаторівневого процесу розробки політики. Загалом у регіоні налічено 128 різних інституційних структур, при цьому більшість з них зосереджені у кількох країнах. Лідером за традиціями багаторівневої політики є Бразилія, де зафіксовано 47 прикладів відповідних процесів. У більшості випадків багаторівнева розробка політики ініціюється урядами та має

національний масштаб, хоча іноді проводиться на місцевому чи регіональному рівнях. Втім, 70% випадків обмежуються визначенням порядку денного і не передбачають безпосередньої участі громадян у прийнятті рішень, 81% процесів завершуються певною формою рішення, хоча зазвичай воно не є обов'язковим. Крім того, 98% випадків, щодо яких є доступні дані, мали певний результат, такий як набір рекомендацій або сама політика. З цих випадків 60% були реалізовані на практиці, що свідчить про позитивний вплив багаторівневого партисипативного обговорення на формування політики [5].

Партисипативне планування є різновидом демократичної інновації, спрямованим на активне залучення громадян та громадських організацій у процес формування довгострокової політики, стратегій і планів дій представницької влади. Суть цієї моделі полягає у забезпеченні змістовної участі громадян на кількох етапах політичного процесу, що дозволяє враховувати різноманітні думки та інтереси при прийнятті рішень. Основними принципами партисипативного планування є:

1) Спільне управління та участь громадян. Громадяни та організації громадянського суспільства беруть участь у визначенні політичного порядку денного та формулюванні політики, висувають свої вимоги, пропонують альтернативні рішення та впливають на стратегічні плани, які визначають напрямки дій уряду на тривалий період;

2) Багатоетапність процесу. Партисипативне планування передбачає проведення кількох етапів обговорень, що можуть включати різні форми участі, зокрема: локальні семінари, громадські слухання, цифрові платформи. Такий підхід забезпечує систематичне врахування внесків учасників на різних етапах процесу та підвищує якість прийнятих рішень;

3) Орієнтація на довгострокову перспективу. На відміну від інших форм демократичних інновацій, таких як багаторівневе формування політики, партисипативне планування зосереджене на створенні довгострокових стратегій і політик, а не лише на одноразових консультаціях або визначенні порядку денного;

4) Інституційна підтримка та міжнародне залучення. Основними ініціаторами процесів є уряди, втім, міжнародні організації також беруть участь у розробці та впровадженні партисипативних планів. В першу чергу, там, де фінансова та технічна підтримка орієнтована на досягнення довгострокових цілей розвитку;

5) Реалізація та результативність. Більшість процесів призводить до обов'язкових рішень та завершуються формуванням рекомендацій або політики. За даними досліджень, близько 50% політик, розроблених у рамках партисипативного планування, були впроваджені на практиці, що свідчить про реальний вплив моделі на державне управління та демократичний процес [5].

Отже, модель партисипативного планування спрямована на демократизацію процесу планування, забезпечення змістовної участі громадян та створення більш легітимної і довгостроково орієнтованої політики представницької влади, здатної враховувати різноманітні інтереси та потреби суспільства, в тому числі на місцевому рівні.

Важливе місце у посиленні представницької влади відіграють *гібридні демократичні інновації,* оскільки вони поєднують різні форми громадської участі та механізми ухвалення рішень, забезпечуючи більш збалансоване поєднання деліберативних і виборчих елементів. Hendriks F. (2023) зауважує, що сучасний стан демократії у багатьох країнах, зокрема у Нідерландах, характеризується викликами, що пов'язані із необхідністю реагувати на численні кризові ситуації в управлінській системі. У цьому контексті актуалізується питання про пошук нових інституційних рішень, здатних посилити легітимність і стабільність демократичного процесу. Гібридні демократичні інновації становлять основу для посилення трансформаційних процесів представницької демократії, вони доповнюють та оновлюють її через поєднання різних

інструментів участі, зокрема громадянських зборів та референдумів [6]. Кращу практику щодо запровадження гібридних інновацій має Ірландія, де застосування комбінованих інструментів дозволяє досягти суспільного консенсусу та зберегти «класичні» форми участі громадськості. Особливість гібридних інновацій полягає в тому, що вони дозволяють поєднувати деліберативні елементи (наприклад, обговорення у громадянських асамблеях) із рішеннями, заснованими на волевиявленні (референдуми чи інші форми голосування). Такий підхід забезпечує можливість охоплювати ширші аудиторії, враховувати різні цінності та інтереси, а також посилювати інклюзивність демократичного процесу [6].

У наукових дискусіях щодо демократичних інновацій спостерігається певна поляризація. Критики наголошують, що складні політичні рішення слід залишати професійним політикам, тоді як прихильники, часто розглядають будь-яку нову форму участі як універсальний засіб вирішення проблем демократії. Така дихотомія підходу до гібридних демократичних інновацій створює ризики щодо очікування результатів і методологічної невизначеності. Hendriks F. (2023) стверджує, що ключовим завданням є виокремлення дієвих механізмів та їхнє довгострокове інституційне закріплення. З цієї позиції, гібридні демократичні інновації слід розглядати не як альтернативу, а як доповнення до представницької демократії, де вони виконують роль каталізатора чи додаткового каналу легітимації політичних рішень, сприяючи сталому розвитку демократичних систем. Також зроблено наголос, що у сучасних політичних системах спостерігається тенденція до активного впровадження демократичних інновацій, проте суспільні очікування щодо їхньої ефективності часто виявляються дещо завищеними. Зокрема, випадкові збори громадян (burgerberaden), які останнім часом стали популярними в Нідерландах, демонструють певний потенціал у вирішенні конкретних питань, однак не можуть розглядатися як універсальне вирішення усіх демократичних викликів. Значно більш перспективними виявляються комбіновані форми інновацій, що поєднують різні інструменти участі (наприклад, збори громадян та референдум). Подібні гібридні моделі засвідчили свою результативність у подоланні політичних і суспільних тупиків, як це сталося в Ірландії чи на локальному рівні в Антверпені. Основними завданням таких інновацій є створення умов для взаємодії різних аудиторій та одночасне забезпечення кількох демократичних цінностей, де головну роль відіграють колективні рішення. Демократичні інновації у даному випадку розглядаються як додаткові інструменти, здатні виконувати роль підсилення, каталізатора або корекції існуючих механізмів представництва [6].

Незважаючи на те, що в Нідерландах рівень довіри та підтримки демократії залишається відносно високим, політична система стикається з низкою стійких проблем. Передусім йдеться про дефіцит чутливості політичних інститутів до суспільних сигналів: значна частина громадян не відчуває себе почутими, а політики часто ігнорують важливі суспільні запити. Другою проблемою є фрагментарний характер управлінських процесів, коли досягнення тимчасового консенсусу призводить до швидкого просування політичних ініціатив, тоді як питання, що вимагають довгострокового реагування, залишаються у стані стагнації. Одним із можливих способів подолання цих викликів є впровадження демократичних інновацій, орієнтованих не лише на тимчасову політичну моду, а на реальні потреби суспільства. Гібридні демократичні інструменти, які поєднують механізми обговорення та голосування, демонструють особливий потенціал. Приклад міста Антверпені, де застосування громадського бюджету нового типу дозволило не лише формувати та обговорювати проєкти, але й забезпечити їхню легітимацію через ширше голосування громадськості. Важливим аспектом є врахування різноманітних стилів і потреб громадян щодо участі. Дорадчі формати часто привабливі для високоосвічених груп, тоді як інші громадяни надають перевагу чітким і зрозумілим варіантам вибору,

наприклад, у цифрових голосуваннях. Це означає, що ефективна демократична інновація рідко може обмежуватися одним інструментом; необхідною є комбінація методів, здатних забезпечити почутість і видимість широкого спектру суспільних інтересів. Розвиток та впровадження інновацій потребує активної взаємодії державних інституцій, політичних еліт і громадянського суспільства. Життєздатне громадянське суспільство відіграє основну роль у підтриманні балансу влади та забезпеченні її підзвітності. У цьому контексті гібридні демократичні інновації дозволяють мобілізувати ресурси суспільства задля зміцнення демократичного врядування та оновлення довіри до політичних інститутів. Це вид інновації дозволяє долати обмеження окремих інструментів участі, сприяють формуванню більш інклюзивного порядку денного, а також підвищують легітимність політичних рішень завдяки залученню ширшого кола громадян і груп інтересів [6].

Залучення громадян до державного управління може відбуватися двома способами. На думку Edelenbos J., Meerkerk I., Koppenjan J. (2017) уряди можуть цілеспрямовано створювати умови для участі, визначати правила та встановлювати ролі для громадян у процесі прийняття рішень. Водночас громадяни самі можуть ініціювати участь, організовуючи власні процеси впливу на політику. Самоорганізація стає особливо помітною у сучасних демократіях, де представницька влада забезпечує рамки та підтримку для активної громадянської участі, сприяючи її ефективності навіть без прямого втручання держави. Представницька влада виступає як координатор і фасилітатор процесів самоорганізації, встановлюючи правила взаємодії, надаючи ресурси та контролюючи дотримання демократичних принципів. Самоорганізація громади водночас виступає як нова форма інтерактивного врядування, що змінює традиційні урядові процеси і структури, надаючи громадянам можливості готувати, розробляти та реалізовувати власні ініціативи. Такий підхід формує новий рівень взаємодії між громадянським суспільством та урядовими органами, де представницька влада забезпечує баланс між автономією громад і необхідністю дотримання законності та ефективності, впливаючи на політичну поведінку та прийняття рішень [7].

У наукових публікаціях (Edelenbos J., Meerkerk I., Koppenjan J., 2017). виділено три основні моделі демократії: представницьку, участі та самоорганізовану. У *представницькій демократії* ключову роль відіграють виборні політики, які приймають рішення від імені громадян. Тут демократія розглядається насамперед як механізм колективного прийняття рішень та захисту суспільства від надмірного втручання уряду. У *моделі демократії участі* громадяни отримують можливість безпосередньо впливати на політичні процеси, представляючи власні інтереси та цінності. Політики в цій системі стають організаторами та координаторами процесу: вони визначають умови участі, встановлюють рамки і контролюють реалізацію рішень, підтримуючи цілісність і ефективність політичного діалогу. *Самоорганізована демократія* відрізняється тим, що громадяни отримують значну автономію і можуть самостійно розробляти та реалізовувати ініціативи. Політики у цій моделі виконують роль фасилітаторів: вони створюють сприятливий контекст для діяльності громад, надають ресурси та підтримку, але не втручаються у зміст рішень. Вони слідкують за дотриманням демократичних принципів, забезпечують прозорість процесів і підзвітність, а також допомагають захищати інтереси вразливих груп [7].

Разом ці заходи створюють основу для посилення соціальної інтеграції, громадянської активності та сталого розвитку громад. Водночас важливим завданням представницької влади є забезпечення балансу між підтримкою і надмірним втручанням, щоб уникнути формування залежності від держави та водночас сприяти реальному розширенню прав і можливостей громадян і спільнот.

Запитання для самоперевірки знань:

1. Що таке демократичні інновації і яку роль вони відіграють у розвитку представницької влади?
2. Які основні моделі демократії виділяють в наукових дослідженнях та чим вони відрізняються між собою?
3. У чому полягає сутність багаторівневого формування політики та які його основні форми?
4. Що таке партисипативне планування і які його ключові принципи?
5. Які переваги та виклики мають гібридні демократичні інновації у контексті кризових явищ у публічному управлінні?
6. Як гібридні інструменти громадської участі можуть підвищувати легітимність політичних рішень?
7. Які приклади успішного застосування демократичних інновацій наведено у дослідження?
8. Як представницька влада може поєднувати підтримку громадської участі та уникати надмірного втручання у процес самоорганізації громад?

Методичні рекомендації:

Матеріали даної лекції передбачають самостійну підготовку здобувачів до лекції-обговрення. Під час заняття буде зроблено акцент на ключових аспектах моделей демократичних інновацій та їхній ролі у зміцненні представницької влади в умовах глобальних викликів та криз. Лекція передбачає проведення порівняння різних моделей демократії (представницької, участі та самоорганізованої) та інструментів демократичних інновацій, таких як багаторівневе формування політики, партисипативне планування та гібридні моделі. Окрема увага буде приділена порівнянню досвіду зарубіжних країн та української практики у застосуванні цих моделей. Опанування матеріалів лекції значно полегшить сприйняття інформації в наступних заняттях і сприятиме глибшому розумінню взаємозв'язку між демократичними інноваціями та розвитком представницької демократії в умовах глобальних ризиків.

Література:

1. Innovations in Participatory Governance. LATINNO. URL: https://latinno.net/en/concepts/
2. Jacquet V., Ryan M., R. van der Does. *The Impacts of Democratic Innovations.* European Consortium for Political Research (ECPR). 2023. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-guidelines-for-citizen-participation-processes_f765caf6-en.html
3. Mantoiu E. Lessons for Europe from Global Democratic Innovations. European Democracy Hub. August, 21, 2024. URL: https://europeandemocracyhub.epd.eu/lessons-for-europe-from-global-democratic-innovations/
4. Challenges and Innovations of Democracy. *Goethe University International.* URL: https://www.goethe-university-frankfurt.de/52185927/Challenges_and_Innovations_of_Democracy
5. Pogrebinschi T. Latin America – Exploring Worldwide Democratic Innovations. *European Democracy Hub.* September, 01, 2022. URL: https://europeandemocracyhub.epd.eu/exploring-worldwide-democratic-innovations-latin-america/
6. Hendriks F. Hybrid democratic innovations can strengthen representative democracy. *Tilburg University.* 2023. URL:

https://www.tilburguniversity.edu/magazine/hybrid-democratic-innovations-can-strengthen-representative-democracy

7. Edelenbos J., Meerkerk I., Koppenjan J. The challenge of innovating politics in community self-organization: the case of Broekpolder. *Public Management Review.* 2017. Vol. 19. Iss. 1. URL: https://doi.org/10.1080/14719037.2016.1200663

8. Centre for innovation in parliament. Inter-Parliamentary Union. URL: https://www.ipu.org/impact/democracy-and-strong-parliaments/centre-innovation-in-parliament

Лекція 6. Форми і методи діяльності представницьких органів місцевого самоврядування.

6.1. Форми і методи роботи постійних комісій місцевих рад.
6.2. Форми й методи роботи тимчасових контрольних комісій рад.
6.3. Повноваження сільських, селищних, міських рад.
6.4. Повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад.
6.5. Повноваження сільського, селищного, міського голови

6.1. Форми і методи роботи постійних комісій місцевих рад.

Постійні комісії ради є органами ради, що обираються з числа її депутатів, для вивчення, попереднього розгляду і підготовки питань, які належать до її відання, здійснення контролю за виконанням рішень ради, її виконавчого комітету.

Постійні комісії обираються радою на строк її повноважень у складі голови і членів комісії. Всі інші питання структури комісії вирішуються відповідною комісією.

До складу постійних комісій не можуть бути обрані сільський, селищний, міський голова, секретар сільської, селищної, міської ради, голова районної у місті (у разі її створення), районної, обласної ради, їх заступники.

Постійні комісії за дорученням ради або за власною ініціативою попередньо розглядають проекти програм соціально-економічного і культурного розвитку, місцевого бюджету, звіти про виконання програм і бюджету, вивчають і готують питання про стан та розвиток відповідних галузей господарського і соціально-культурного будівництва, інші питання, які вносяться на розгляд ради, розробляють проекти рішень ради та готують висновки з цих питань, виступають на сесіях ради з доповідями і співдоповідями.

Постійні комісії попередньо розглядають кандидатури осіб, які пропонуються для обрання, затвердження, призначення або погодження відповідною радою, готують висновки з цих питань.

Постійні комісії за дорученням ради, голови, відповідно заступника голови районної у місті, районної ради чи першого заступника, заступника голови обласної ради, секретаря сільської, селищної, міської ради або за власною ініціативою вивчають діяльність підзвітних і підконтрольних раді та виконавчому комітету сільської, селищної, міської, районної у місті ради органів, а також з питань, віднесених до відання ради, місцевих державних адміністрацій, підприємств, установ та організацій, їх філіалів і відділень незалежно від форм власності та їх посадових осіб, подають за результатами перевірки рекомендації на розгляд їх керівників, а в необхідних випадках - на розгляд ради або виконавчого комітету сільської, селищної, міської, районної у місті ради; здійснюють контроль за виконанням рішень ради, виконавчого комітету сільської, селищної, міської, районної у місті ради.

Постійні комісії у питаннях, які належать до їх відання, та в порядку, визначеному законом, мають право отримувати від керівників органів, підприємств, установ, організацій та їх філіалів і відділень необхідні матеріали і документи.

Організація роботи постійної комісії ради покладається на голову комісії. Голова комісії скликає і веде засідання комісії, дає доручення членам комісії, представляє комісію у відносинах з іншими органами, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами, організаціями, а

також громадянами, організує роботу по реалізації висновків і рекомендацій комісії. У разі відсутності голови комісії або неможливості ним виконувати свої повноваження з інших причин його функції здійснює заступник голови комісії або секретар комісії.

Засідання постійної комісії скликається в міру необхідності і є повноважним, якщо в ньому бере участь більше половини депутатів від загального складу комісії.

Засідання постійної комісії транслюється в мережі Інтернет у режимі реального часу та підлягає відеофіксації з подальшим зберіганням та оприлюдненням відеозапису засідання на умовах і в порядку, визначених частиною вісімнадцятою статті 46 цього Закону.

За результатами вивчення і розгляду питань постійні комісії готують висновки і рекомендації. Висновки і рекомендації постійної комісії приймаються відкритим поіменним голосуванням більшістю голосів від загального складу комісії і підписуються головою комісії, а в разі його відсутності - заступником голови або секретарем комісії. Протоколи засідань комісії, в яких зазначаються результати поіменного голосування, підписуються головою і секретарем комісії. Проекти порядку денного засідань постійної комісії ради, висновки і рекомендації постійної комісії, протоколи її засідань є відкритими та оприлюднюються і надаються на запит відповідно до Закону України "Про доступ до публічної інформації".

Рекомендації постійних комісій підлягають обов'язковому розгляду органами, підприємствами, установами, організаціями, посадовими особами, яким вони адресовані. Про результати розгляду і вжиті заходи повинно бути повідомлено комісіям у встановлений ними строк.

Постійна комісія для вивчення питань, розробки проектів рішень ради може створювати підготовчі комісії і робочі групи з залученням представників громадськості, вчених і спеціалістів. Питання, які належать до відання кількох постійних комісій, можуть за ініціативою комісій, а також за дорученням ради, її голови, відповідно заступника голови районної у місті, районної ради чи першого заступника, заступника голови обласної ради, секретаря сільської, селищної, міської ради розглядатися постійними комісіями спільно. Висновки і рекомендації, прийняті постійними комісіями на їх спільних засіданнях, підписуються головами відповідних постійних комісій.

Депутати працюють у постійних комісіях на громадських засадах. За рішенням обласних рад голови постійних комісій з питань бюджету можуть працювати в раді на постійній основі. Постійні комісії є підзвітними раді та відповідальними перед нею.

Перелік, функціональна спрямованість і порядок організації роботи постійних комісій визначаються регламентом відповідної ради та Положенням про постійні комісії, що затверджується радою з урахуванням вимог Закону України "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності" щодо реалізації повноважень ради у здійсненні державної регуляторної політики постійними комісіями відповідної ради.

6.2. Форми й методи роботи тимчасових контрольних комісій рад.

Тимчасові контрольні комісії ради є органами ради, які обираються з числа її депутатів для здійснення контролю з конкретно визначених радою питань, що належать до повноважень місцевого самоврядування. Контрольні комісії подають звіти і пропозиції на розгляд ради.

Рішення про створення тимчасової контрольної комісії ради, її назву та завдання, персональний склад комісії та її голову вважається прийнятим, якщо за це проголосувало не менше однієї третини депутатів від загального складу ради.

Засідання тимчасових контрольних комісій ради проводяться, як правило, закриті. Депутати, які входять до складу тимчасової контрольної комісії, та залучені комісією для участі в її роботі спеціалісти, експерти, інші особи не повинні розголошувати інформацію, яка стала їм відома у зв'язку з її роботою.

Повноваження тимчасової контрольної комісії ради припиняються з моменту прийняття радою остаточного рішення щодо результатів роботи цієї комісії, а також у разі припинення повноважень ради, яка створила цю комісію.

6.3. Повноваження сільських, селищних, міських рад

Загальна компетенція сільських, селищних, міських рад

Сільські, селищні, міські ради правомочні розглядати і вирішувати питання, віднесені Конституцією України, цим та іншими законами до їх відання.

Виключна компетенція сільських, селищних, міських рад

1. Виключно на пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради вирішуються такі питання:

1) затвердження регламенту ради;

2) утворення і ліквідація постійних та інших комісій ради, затвердження та зміна їх складу, обрання голів комісій;

3) утворення виконавчого комітету ради, визначення його чисельності, затвердження персонального складу; внесення змін до складу виконавчого комітету та його розпуск;

4) обрання на посаду та звільнення з посади секретаря ради у порядку, передбаченому цим Законом;

5) затвердження за пропозицією сільського, селищного, міського голови структури виконавчих органів ради, загальної чисельності апарату ради та її виконавчих органів відповідно до типових штатів, затверджених Кабінетом Міністрів України, витрат на їх утримання;

6) утворення за поданням сільського, селищного, міського голови інших виконавчих органів ради;

6^{-1}) утворення старостинських округів, затвердження Положення про старосту, затвердження на посаду та звільнення з посади старости відповідно до закону;

7) затвердження плану роботи ради та заслуховування звіту про його виконання з урахуванням вимог статті 32 Закону України "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності";

8) заснування місцевих публічних аудіовізуальних медіа у порядку, визначеному Законом України "Про медіа";

9) заслуховування звіту сільського, селищного, міського голови про діяльність виконавчих органів ради, у тому числі щорічного звіту про здійснення державної регуляторної політики виконавчими органами відповідної ради;

10) прийняття рішення про недовіру сільському, селищному, міському голові;

11) заслуховування звітів постійних комісій, керівників виконавчих органів ради та посадових осіб, яких вона призначає або затверджує;

12) заслуховування повідомлень депутатів про роботу в раді, виконання ними доручень ради;

13) розгляд запитів депутатів, прийняття рішень по запитах;

14) прийняття рішень щодо дострокового припинення повноважень депутата ради в порядку, встановленому законом;

15) скасування актів виконавчих органів ради, які не відповідають Конституції чи законам України, іншим актам законодавства, рішенням відповідної ради, прийнятим у межах її повноважень;

16) прийняття рішення щодо дострокового припинення повноважень сільського, селищного, міського голови у випадках, передбачених цим Законом;

18) прийняття рішення про проведення місцевого референдуму;

19) прийняття відповідно до законодавства рішень щодо організації проведення референдумів та виборів органів державної влади, місцевого самоврядування та сільського, селищного, міського голови;

20) прийняття рішень про наділення органів самоорганізації населення окремими власними повноваженнями органів місцевого самоврядування, а також про передачу коштів, матеріально-технічних та інших ресурсів, необхідних для їх здійснення;

21) прийняття рішень про об'єднання в асоціації або вступ до асоціацій, інших форм добровільних об'єднань органів місцевого самоврядування та про вихід з них;

21^{-1}) схвалення угод про об’єднання єврорегіонального співробітництва, прийняття рішень про утворення об’єднання єврорегіонального співробітництва, про приєднання до такого

об’єднання або про вихід з нього, затвердження статуту об’єднання єврорегіонального співробітництва та внесення до нього змін;

21[-2]) схвалення угод про європейське об’єднання територіального співробітництва, прийняття рішень про утворення європейського об’єднання територіального співробітництва, про приєднання до такого об’єднання або про вихід з нього;

21[-3]) прийняття рішень про вступ до відповідних міжнародних асоціацій, інших об’єднань;

21[-4]) прийняття рішень щодо фінансування діяльності органів міжтериторіального та транскордонного співробітництва;

22) затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, цільових програм з інших питань місцевого самоврядування;

22[-1]) прийняття рішень про відновлення пошкодженого/знищеного нерухомого майна на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, яке постраждало внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, і затвердження відповідних місцевих програм з відновлення пошкоджених/знищених (зруйнованих) об’єктів нерухомого майна;

22[-2]) прийняття рішень про передачу у власність отримувачам компенсації за пошкоджені/знищені об’єкти нерухомого майна, які було пошкоджено/знищено внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, об’єктів нерухомого майна, відновлених у рамках реалізації місцевих програм з відновлення пошкоджених/знищених (зруйнованих) об’єктів нерухомого майна або в іншому порядку, передбаченому законодавством України;

22[-3]) затвердження місцевих планів зменшення обсягів антропогенних викидів парникових газів та збільшення обсягів видалення парникових газів поглиначами, а також місцевих стратегій адаптації до зміни клімату або прийняття рішень про включення політик та заходів щодо пом’якшення наслідків зміни клімату та адаптації до неї до регіональних стратегій розвитку, стратегій розвитку територіальних громад та планів заходів щодо їх реалізації, місцевих та регіональних програм охорони довкілля та інших документів планування місцевого рівня;

23) розгляд прогнозу місцевого бюджету, затвердження місцевого бюджету, внесення змін до нього; затвердження звіту про виконання відповідного бюджету;

24) встановлення місцевих податків і зборів відповідно до Податкового кодексу України;

25) утворення цільових фондів, затвердження положень про ці фонди;

25[-1]) утворення місцевих фондів фінансової підтримки кінематографії, у тому числі програм грантової, конкурсної або позаконкурсної підтримки кінематографії, визначення умов та порядку використання цих фондів;

26) прийняття рішень щодо здійснення місцевих запозичень;

27) прийняття рішень щодо передачі коштів з відповідного місцевого бюджету;

28) прийняття рішень щодо надання відповідно до чинного законодавства пільг по місцевих податках і зборах, а також земельному податку;

28[-1]) прийняття рішень про укладення спеціальних інвестиційних договорів відповідно до Закону України "Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями";

29) встановлення для підприємств, установ та організацій, що належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, розміру частки прибутку, яка підлягає зарахуванню до місцевого бюджету;

30) прийняття рішень щодо відчуження відповідно до закону комунального майна; затвердження місцевих програм приватизації, а також переліку об'єктів комунальної власності, які не підлягають приватизації; визначення доцільності, порядку та умов приватизації об'єктів права комунальної власності; вирішення питань про придбання в установленому законом порядку приватизованого майна, про включення до об'єктів комунальної власності майна, відчуженого у процесі приватизації, договір купівлі-продажу якого в установленому порядку

розірвано або визнано недійсним, прийняття рішення про здійснення державно-приватного партнерства щодо об’єктів комунальної власності, у тому числі на умовах концесії, про створення, ліквідацію, реорганізацію та перепрофілювання підприємств, установ та організацій комунальної власності відповідної територіальної громади.

Реорганізація або ліквідація навчальних закладів комунальної форми власності здійснюється за рішенням місцевої ради;

30^{-1}) прийняття рішень про визначення критеріїв, відповідно до яких утворення наглядової ради є обов’язковим у комунальних унітарних підприємствах та у господарських товариствах, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать територіальній громаді; про затвердження порядку утворення наглядової ради, порядку призначення членів наглядової ради комунального унітарного підприємства; про визначення кола питань, що належать до виключної компетенції наглядової ради комунального унітарного підприємства; про встановлення вимог до незалежних членів наглядової ради комунальних унітарних підприємств і господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать територіальній громаді;

30^{-2}) визначення критеріїв відбору незалежного аудитора та критеріїв віднесення комунальних унітарних підприємств і господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать територіальній громаді, до таких, фінансова звітність яких (у тому числі консолідована) підлягає обов’язковій перевірці незалежним аудитором, та затвердження порядку такої перевірки і порядку залучення незалежного аудитора;

31) прийняття рішень про передачу іншим органам окремих повноважень щодо управління майном, яке належить до комунальної власності відповідної територіальної громади, визначення меж цих повноважень та умов їх здійснення;

32) створення у разі необхідності органів і служб для забезпечення здійснення з іншими суб'єктами комунальної власності спільних проектів або спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, установ та організацій, визначення повноважень цих органів (служб);

33) вирішення відповідно до законодавства питань про створення підприємствами комунальної власності спільних підприємств, у тому числі з іноземними інвестиціями;

33^{-1}) прийняття рішень щодо надання згоди на організацію співробітництва територіальних громад, суб’єктом якого є територіальна громада села, селища, міста, у формах, визначених статтею 4 Закону України "Про співробітництво територіальних громад", щодо схвалення проекту договору про співробітництво та інших рішень, пов’язаних із здійсненням відповідно до зазначеного Закону співробітництва територіальних громад;

33^{-2}) заслуховування звітів, пов’язаних із здійсненням відповідно до Закону України "Про співробітництво територіальних громад" співробітництва територіальних громад, суб’єктом якого є територіальна громада села, селища, міста;

34) вирішення відповідно до закону питань регулювання земельних відносин;

34^{-1}) прийняття рішень щодо здійснення виконавчим органом сільської, селищної, міської ради державного контролю за використанням та охороною земель;

35) затвердження ставок земельного податку відповідно до Податкового кодексу України;

36) вирішення відповідно до закону питань про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення, а також про скасування такого дозволу;

37) прийняття рішень про організацію територій і об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення та інших територій, що підлягають особливій охороні; внесення пропозицій до відповідних державних органів щодо оголошення природних та інших об'єктів, що мають екологічну, історичну, культурну або наукову цінність, пам'ятками природи, історії або культури, які охороняються законом, прийняття рішень про оголошення в місцях масового розмноження та вирощування потомства дикими тваринами "сезону тиші" з обмеженням господарської діяльності та добуванням об’єктів тваринного світу;

37[-1]) прийняття рішень про утворення кінокомісії, організацію територій та об’єктів як привабливих локацій для кінозйомок, а також ефективне використання потенціалу української сервісної індустрії в галузі кінематографії, формування бази даних відповідних об’єктів, визначення умов їх використання;

37[-2]) прийняття рішень про організацію та здійснення заходів щодо захисту тварин від жорстокого поводження;

37[-3]) вжиття заходів та забезпечення дотримання заборони провадження діяльності пересувних звіринців, пересувних зоопарків, пересувних виставок диких тварин та іншої забороненої Законом України "Про захист тварин від жорстокого поводження" діяльності в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці;

38) надання відповідно до законодавства згоди на розміщення на території села, селища, міста нових об'єктів, у тому числі місць чи об'єктів для управління відходами, сфера екологічного впливу діяльності яких згідно з діючими нормативами включає відповідну територію;

39[-1]) прийняття рішення про створення відповідно до закону за рахунок коштів місцевого бюджету спеціалізованих установ з надання безоплатної первинної правничої допомоги, призначення і звільнення керівників цих установ, залучення в установленому законом порядку юридичних осіб приватного права, адвокатів та інших фахівців у відповідній галузі права до надання безоплатної первинної правничої допомоги;

40) заслуховування інформації прокурорів та керівників органів Національної поліції про стан законності, боротьби із злочинністю, охорони громадської безпеки і порядку та результати діяльності на відповідній території;

41) прийняття рішень з питань адміністративно-територіального устрою в межах і порядку, визначених цим та іншими законами;

42) затвердження в установленому порядку місцевих містобудівних програм, генеральних планів забудови відповідних населених пунктів, іншої містобудівної документації;

43) затвердження договорів, укладених сільським, селищним, міським головою від імені ради, з питань, віднесених до її виключної компетенції;

44) встановлення відповідно до законодавства правил з питань благоустрою території населеного пункту, забезпечення в ньому чистоти і порядку, торгівлі на ринках, додержання тиші в громадських місцях, за порушення яких передбачено адміністративну відповідальність;

45) прийняття у межах, визначених законом, рішень з питань боротьби зі стихійним лихом, епідеміями, епізоотіями, за порушення яких передбачено адміністративну відповідальність;

45[-1]) визначення територій, на яких можуть проводитися потенційно небезпечні заходи в умовах присутності цивільного населення за участю особового складу Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів з використанням озброєння і військової техніки;

46) прийняття рішень, пов'язаних із створенням спеціальних вільних та інших зон, змінами в статусі цих зон, внесення до відповідних органів пропозицій з цих питань; надання згоди на створення таких зон за ініціативою Президента України або Кабінету Міністрів України;

47) прийняття рішення про дострокове припинення повноважень органів територіальної самоорганізації населення у випадках, передбачених цим Законом;

48) затвердження статуту територіальної громади;

49) затвердження відповідно до закону Положення про зміст, опис та порядок використання символіки територіальної громади;

50) прийняття рішень щодо виконання положень статей 7, 11, 12, 20, 24 Закону України "Про засади державної мовної політики";

51) надання згоди на передачу об'єктів з державної у комунальну власність та прийняття рішень про передачу об'єктів з комунальної у державну власність, а також щодо придбання об'єктів державної власності;

52) створення відповідно до законодавства комунальної аварійно-рятувальної служби, а також пожежно-рятувальних підрозділів для забезпечення місцевої та/або добровільної пожежної охорони;

53) затвердження відповідно до закону Положення про помічника-консультанта депутата ради та опису посвідчення помічника-консультанта депутата ради;

54) вирішення питань управління небезпечними відходами у складі побутових відходів відповідно до законодавства;

54^{-1}) затвердження місцевих планів управління відходами;

54^{-2}) визначення адміністратора послуги з управління побутовими відходами;

56) визначення шляхів стимулювання користування електромобілями та іншими екологічними видами транспорту;

56^{-1}) затвердження вимог до облаштування майданчиків для паркування транспортних засобів з урахуванням норм, нормативів, стандартів у сфері благоустрою населених пунктів, державних будівельних норм, технічних умов, Правил дорожнього руху та інших нормативних документів;

57) встановлення плати за доступ до об'єкта будівництва, транспорту, енергетики, кабельної каналізації електрозв'язку, будинкової розподільної мережі комунальної власності відповідно до Закону України "Про доступ до об'єктів будівництва, транспорту, електроенергетики з метою розвитку електронних комунікаційних мереж";

58) прийняття рішення про запровадження системи енергетичного менеджменту, затвердження положення про систему енергетичного менеджменту;

59) затвердження місцевих енергетичних планів та середньострокових цільових програм з їх виконання.

2. Виключно на пленарних засіданнях міських рад (міст з районним поділом), крім питань, зазначених у частині першій цієї статті, вирішуються такі питання:

1) визначення обсягу і меж повноважень, які здійснюють районні у містах (у разі їх створення) ради та їх виконавчі органи в інтересах територіальних громад районів у містах;

2) встановлення нормативів централізації коштів від земельного податку на спеціальних бюджетних рахунках районів міста.

Рішення органів, зазначених у частині третій статті 33 Кодексу цивільного захисту України (крім керівників суб'єктів господарювання), про обов'язкову евакуацію населення є підставою для обов'язкового прийняття відповідним органом місцевого самоврядування в межах територій, щодо яких прийнято рішення про обов'язкову евакуацію населення, рішень про встановлення податкових пільг зі сплати плати за землю (земельного податку та орендної плати за земельні ділянки державної та комунальної власності) та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, для фізичних та юридичних осіб.

На період дії воєнного чи надзвичайного стану в Україні на територіях, де тимчасово не здійснюють свої повноваження відповідні сільські, селищні, міські ради та щодо яких прийнято рішення про обов'язкову евакуацію населення, рішення про встановлення податкових пільг зі сплати плати за землю (земельного податку та орендної плати за земельні ділянки державної та комунальної власності) та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, для фізичних та юридичних осіб приймають відповідні військові адміністрації та військово-цивільні адміністрації у порядку, передбаченому для сільських, селищних, міських рад.

6.4. Повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад.

Повноваження у сфері соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку

До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:

а) власні (самоврядні) повноваження:

1) підготовка програм соціально-економічного та культурного розвитку сіл, селищ, міст, цільових програм з інших питань самоврядування, подання їх на затвердження ради, організація їх виконання; подання раді звітів про хід і результати виконання цих програм;

2) забезпечення збалансованого економічного та соціального розвитку відповідної території, ефективного використання природних, трудових і фінансових ресурсів;

2^{-1}) забезпечення популяризації та ефективного використання територій та об'єктів для потреб кінематографії, розроблення місцевих програм фінансової підтримки кінематографії та місцевих програм використання потенціалу місцевої сервісної індустрії в галузі кінематографії, проведення заходів кінокомісій, спрямованих на просування (промоцію) відповідних територій та об'єктів, забезпечення співпраці з кінокомісіями інших територіальних громад;

2^{-2}) звернення до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері кінематографії, Ради з державної підтримки кінематографії щодо одержання державних субсидій для проведення заходів кінокомісій, спрямованих на популяризацію України та її регіонів як привабливих локацій для створення кінематографічної продукції та аудіовізуальних творів, а також для проведення заходів кінокомісій, спрямованих на просування (промоцію) національних фільмів у населених пунктах територіальної громади, які не мають діючих кінотеатрів;

2^{-3}) узгодження із суб'єктами кінематографії питань щодо проведення зйомок на території відповідної територіальної громади за поданням кінокомісій;

3) забезпечення складання балансів фінансових, трудових ресурсів, грошових доходів і видатків, необхідних для управління соціально-економічним і культурним розвитком відповідної території, а також визначення потреби у місцевих будівельних матеріалах, паливі;

4) розгляд проектів планів підприємств і організацій, які належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, внесення до них зауважень і пропозицій, здійснення контролю за їх виконанням;

5) попередній розгляд планів використання природних ресурсів місцевого значення на відповідній території, пропозицій щодо розміщення, спеціалізації та розвитку підприємств і організацій незалежно від форм власності, внесення у разі потреби до відповідних органів виконавчої влади пропозицій з цих питань;

6) подання до районних, обласних рад необхідних показників та внесення пропозицій до програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідно районів і областей, а також до планів підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, розташованих на відповідній території, з питань, пов'язаних із соціально-економічним та культурним розвитком території, задоволенням потреб населення;

7) залучення на договірних засадах підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності до участі в комплексному соціально-економічному розвитку сіл, селищ, міст, координація цієї роботи на відповідній території;

8) розміщення на договірних засадах замовлень на виробництво продукції, виконання робіт (послуг), необхідних для територіальної громади, на підприємствах, в установах та організаціях;

9) утворення цільових фондів соціальної допомоги особам з інвалідністю, визначення порядку і умов витрачання коштів цих фондів;

б) делеговані повноваження:

1) участь у здійсненні державної регуляторної політики в межах та у спосіб, встановлені Законом України "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності";

2) розгляд і узгодження планів підприємств, установ та організацій, що не належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, здійснення яких може викликати негативні соціальні, демографічні, екологічні та інші наслідки, підготовка до них висновків і внесення пропозицій до відповідних органів;

3) статистичний облік громадян, які постійно або тимчасово проживають на відповідній території;

4) організаційне забезпечення надання адміністративних послуг органів виконавчої влади через центри надання адміністративних послуг.

Повноваження в галузі бюджету, фінансів і цін

До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:

а) власні (самоврядні) повноваження:

1) складання, схвалення та подання на розгляд відповідної ради прогнозу місцевого бюджету, складання проекту місцевого бюджету, подання його на затвердження відповідної ради, забезпечення виконання бюджету; щоквартальне подання раді письмових звітів про хід і результати виконання бюджету; підготовка і подання відповідно до районних, обласних рад необхідних фінансових показників і пропозицій щодо складання проектів районних і обласних бюджетів;

2) встановлення в порядку і межах, визначених законодавством, тарифів на теплову енергію (у тому числі її виробництво, транспортування та постачання), тарифів на централізоване водопостачання та централізоване водовідведення, на інші комунальні послуги (крім тарифів на теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання, тарифів на комунальні послуги, які встановлюються Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг), побутові, транспортні та інші послуги;

3) встановлення за узгодженим рішенням відповідних рад порядку використання коштів та іншого майна, що перебувають у спільній власності територіальних громад;

4) здійснення в установленому порядку фінансування видатків з місцевого бюджету;

5) залучення на договірних засадах коштів підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, розташованих на відповідній території, та коштів населення, а також бюджетних коштів на будівництво, розширення, ремонт і утримання на пайових засадах об'єктів соціальної і виробничої інфраструктури та на заходи щодо охорони навколишнього природного середовища;

6) об'єднання на договірних засадах коштів відповідного місцевого бюджету та інших місцевих бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування комунальних підприємств, установ та організацій, вирішення інших питань, що стосуються спільних інтересів територіальних громад;

7) укладення з юридичними і фізичними особами договорів на справляння місцевих зборів, обов'язковість укладення яких установлена законодавством;

8) підготовка та затвердження переліку спеціально відведених місць для паркування транспортних засобів;

9) участь в організації та фінансуванні капітальних ремонтів житлових будинків, капітальних ремонтів майна, що перебуває у спільній власності співвласників багатоквартирного будинку, в межах бюджетних програм, визначених за рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради;

б) делеговані повноваження:

1) здійснення відповідно до закону контролю за дотриманням зобов'язань щодо платежів до місцевого бюджету на підприємствах і в організаціях незалежно від форм власності;

2) здійснення відповідно до закону контролю за дотриманням цін і тарифів;

3) сприяння здійсненню інвестиційної діяльності на відповідній території.

Повноваження щодо управління комунальною власністю

До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:

а) власні (самоврядні) повноваження:

1) управління в межах, визначених радою, майном, що належить до комунальної власності відповідних територіальних громад;

2) встановлення порядку та здійснення контролю за використанням прибутків підприємств, установ та організацій комунальної власності відповідних територіальних громад;

3) заслуховування звітів про роботу керівників підприємств, установ та організацій комунальної власності відповідних територіальних громад;

4) підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо порядку та умов відчуження комунального майна, проектів місцевих програм приватизації та переліку об'єктів комунальної

власності, які не підлягають приватизації; організація виконання цих програм; подання раді письмових звітів про хід та результати відчуження комунального майна.

Повноваження в галузі житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, громадського харчування, транспорту і зв'язку

До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:

а) власні (самоврядні) повноваження:

1) управління об'єктами житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, транспорту і зв'язку, що перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, забезпечення їх належного утримання та ефективної експлуатації, необхідного рівня та якості послуг населенню;

1^{-1}) забезпечення функціонування системи енергетичного менеджменту, зокрема щодо будівель бюджетних установ;

2) облік громадян, які відповідно до законодавства потребують поліпшення житлових умов; розподіл та надання відповідно до законодавства житла, що належить до комунальної власності; вирішення питань щодо використання нежилих приміщень, будинків і споруд, що належать до комунальної власності;

3) сприяння розширенню житлового будівництва, подання громадянам, які мають потребу в житлі, допомоги в будівництві житла, в отриманні кредитів, у тому числі пільгових, та субсидій для будівництва чи придбання житла; подання допомоги власникам квартир (будинків) в їх обслуговуванні та ремонті; сприяння створенню об'єднань співвласників багатоквартирних будинків;

4) прийняття рішень про організацію громадських вбиралень, стоянок та майданчиків для паркування автомобільного транспорту, здійснення контролю за їх діяльністю відповідно до закону;

5) забезпечення соціально-культурних закладів, які належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, а також населення паливом, електроенергією, газом та іншими енергоносіями; вирішення питань водопостачання, відведення та очищення стічних вод; здійснення контролю за якістю питної води;

6) організація управління побутовими відходами, відходами будівництва та знесення, знешкодження та захоронення трупів тварин;

7) організація благоустрою населених пунктів, залучення на договірних засадах з цією метою коштів, трудових і матеріально-технічних ресурсів підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, а також населення; здійснення контролю за станом благоустрою населених пунктів, організації озеленення, охорони зелених насаджень і водойм, створення місць відпочинку громадян;

7^{-1}) прийняття рішень про розміщення, обладнання та функціонування майданчиків для паркування транспортних засобів та стоянок таксі на вулицях і дорогах населених пунктів, здійснення контролю за дотриманням визначених правилами паркування транспортних засобів вимог щодо розміщення, обладнання та функціонування майданчиків для паркування;

впровадження в межах відповідного населеного пункту автоматизованої системи контролю оплати вартості послуг з паркування, затвердження технічних вимог та завдання до цієї системи;

уповноваження інспекторів з паркування здійснювати у випадках, визначених законом, розгляд справ про адміністративні правопорушення та проводити тимчасове затримання транспортних засобів;

8) організація місцевих ринків, ярмарків, сприяння розвитку всіх форм торгівлі;

9) встановлення зручного для населення режиму роботи підприємств комунального господарства, торгівлі та громадського харчування, побутового обслуговування, що належать до комунальної власності відповідних територіальних громад;

10) затвердження маршрутів і графіків руху, правил користування міським пасажирським транспортом незалежно від форм власності, узгодження цих питань стосовно транзитного пасажирського транспорту у випадках, передбачених законодавством;

10^{-1}) прийняття рішення про впровадження автоматизованої системи обліку оплати проїзду в міському пасажирському транспорті незалежно від форм власності та визначення особи, уповноваженої здійснювати справляння плати за транспортні послуги в разі запровадження автоматизованої системи обліку оплати проїзду;

10^{-2}) встановлення порядку функціонування та вимог до автоматизованої системи обліку оплати проїзду в міському пасажирському транспорті незалежно від форм власності, а також видів, форм носіїв, порядку обігу та реєстрації проїзних документів;

11) забезпечення утримання в належному стані кладовищ, інших місць поховання та їх охорони

12) залучення на договірних засадах підприємств, установ та організацій, що не належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, до участі в обслуговуванні населення засобами транспорту і зв'язку;

13) надання дозволу в порядку, встановленому законодавством, на розміщення реклами;

14) сприяння діяльності Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;

15) розроблення та реалізація місцевих планів управління відходами;

15^{-1}) розроблення та реалізація місцевих енергетичних планів та середньострокових цільових програм з їх виконання;

16) затвердження норм надання послуг з управління побутовими відходами;

17) видача дозволу на порушення об’єктів благоустрою у випадках та порядку, передбачених законом;

18) організація недискримінаційного доступу постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг, уповноважених ними осіб до інфраструктури об’єктів будівництва, транспорту, енергетики, кабельної каналізації електрозв’язку, будинкової розподільної мережі комунальної власності на договірній основі з підприємствами, на балансі яких перебуває ця інфраструктура;

20) призначення у випадках та в порядку, встановлених законом, управителя багатоквартирного будинку;

21) встановлення нормативів (норм) споживання комунальних послуг у порядку, передбаченому Кабінетом Міністрів України;

22) визначення одиниці виміру обсягу наданих послуг з управління побутовими відходами;

23) визначення у встановленому порядку суб’єктів господарювання, які здійснюють збирання, перевезення, відновлення та видалення побутових відходів;

24) прийняття рішення про початок та закінчення опалювального періоду з урахуванням кліматичних умов згідно з будівельними нормами і правилами, правилами технічної експлуатації теплових установок і мереж, державними санітарними нормами і правилами та іншими нормативними документами;

25) запровадження роздільного збирання побутових відходів та забезпечення виконання цільових показників щодо підготовки для повторного використання та рециклінгу побутових відходів;

26) забезпечення ліквідації несанкціонованих сміттєзвалищ у межах населених пунктів;

27) передача відходів, власник яких не встановлений, суб’єктам господарювання у сфері управління відходами для їх оброблення;

28) надання інформації та проведення просвітницької роботи серед населення щодо управління відходами;

29) встановлення тарифу на послугу з управління побутовими відходами та тарифів на збирання, перевезення, відновлення та видалення побутових відходів як окремих його складових;

30) затвердження інвестиційних програм суб’єктів господарювання у сфері управління побутовими відходами;

б) делеговані повноваження:

1) здійснення заходів щодо розширення та вдосконалення мережі підприємств житлово-комунального господарства, торгівлі, громадського харчування, побутового обслуговування, розвитку транспорту і зв'язку;

2) здійснення відповідно до законодавства контролю за належною експлуатацією та організацією обслуговування населення підприємствами житлово-комунального господарства, торгівлі та громадського харчування, побутового обслуговування, транспорту, зв'язку, за технічним станом, використанням та утриманням інших об'єктів нерухомого майна усіх форм власності, за належними, безпечними і здоровими умовами праці на цих підприємствах і об'єктах; прийняття рішень про скасування даного ними дозволу на експлуатацію об'єктів у разі порушення нормативно-правових актів з охорони праці, екологічних, санітарних правил, інших вимог законодавства;

3) здійснення контролю за дотриманням законодавства щодо захисту прав споживачів;

4) встановлення за погодженням з власниками зручного для населення режиму роботи розташованих на відповідній території підприємств, установ та організацій сфери обслуговування незалежно від форм власності;

5) облік відповідно до закону житлового фонду, здійснення контролю за його використанням;

6) надання відповідно до закону громадянам, які потребують соціального захисту, безоплатного житла або за доступну для них плату;

7) здійснення контролю за станом квартирного обліку та додержанням житлового законодавства на підприємствах, в установах та організаціях, розташованих на відповідній території, незалежно від форм власності;

8) видача ордерів на заселення жилої площі в будинках державних та комунальних організацій;

9) облік нежилих приміщень на відповідній території незалежно від форм власності, внесення пропозицій їх власникам щодо використання таких приміщень для задоволення потреб територіальної громади;

10) облік відповідно до закону об’єктів нерухомого майна незалежно від форми власності та подання необхідних відомостей до бази даних національного фонду будівель відповідно до Закону України "Про енергетичну ефективність будівель";

11) вирішення відповідно до законодавства питань, пов'язаних з наданням Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України службових жилих приміщень, житлової площі та інших об'єктів, житлово-комунальних послуг; здійснення контролю за їх використанням та наданням послуг;

12) здійснення заходів щодо ведення в установленому порядку єдиного державного реєстру громадян, які потребують поліпшення житлових умов;

13) здійснення контролю за дотриманням підприємствами комунальної власності вимог законодавства щодо забезпечення на договірній основі безперешкодного доступу постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг, уповноважених ними осіб до інфраструктури об’єктів будівництва, транспорту, енергетики, кабельної каналізації електрозв’язку, будинкової розподільної мережі, що перебуває у них на балансі, а також за правильністю обрахування плати за доступ. Виконавчим органам сільських, селищних, міських рад забороняється делегування цих повноважень з контролю суб’єктам господарювання.

Повноваження у галузі будівництва

1. До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:

а) власні (самоврядні) повноваження:

1) організація за рахунок власних коштів і на пайових засадах будівництва, реконструкції і ремонту об'єктів комунального господарства та соціально-культурного призначення, жилих будинків, шляхів місцевого значення, а також капітального та поточного ремонту вулиць і доріг населених пунктів та інших доріг, які є складовими автомобільних доріг державного значення (як співфінансування на договірних засадах);

3) розгляд і внесення до відповідних органів виконавчої влади пропозицій до планів і програм будівництва та реконструкції об'єктів на відповідній території;

4) залучення на договірних засадах підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності до участі в розвитку потужностей будівельної індустрії і промисловості будівельних матеріалів, у створенні, розвитку та реконструкції об'єктів інженерного забезпечення і транспортного обслуговування;

5) визначення у встановленому законодавством порядку відповідно до рішень ради території, вибір, вилучення (викуп) і надання землі для містобудівних потреб, визначених містобудівною документацією;

6) підготовка і подання на затвердження ради відповідних місцевих містобудівних програм, генеральних планів забудови населених пунктів, іншої містобудівної документації;

7) встановлення на відповідній території режиму використання та забудови земель, на яких передбачена перспективна містобудівна діяльність;

8) координація на відповідній території діяльності суб'єктів містобудування щодо комплексної забудови населених пунктів;

9) надання відповідно до закону містобудівних умов і обмежень забудови земельних ділянок;

10) проведення громадського обговорення містобудівної документації;

11) організація роботи, пов’язаної із завершенням будівництва багатоквартирних житлових будинків, що споруджувалися із залученням коштів фізичних осіб, у разі неспроможності забудовників продовжувати таке будівництво;

12) організація розвитку інфраструктури об’єктів будівництва, транспорту комунальної власності для розміщення технічних засобів електронних комунікацій з метою задоволення потреб населення у електронних комунікаційних послугах;

б) делеговані повноваження:

1) надання (отримання, реєстрація) документів, що дають право на виконання підготовчих та будівельних робіт, здійснення державного архітектурно-будівельного контролю та прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об’єктів у випадках та відповідно до вимог, встановлених Законом України "Про регулювання містобудівної діяльності";

2) організація роботи, пов'язаної зі створенням і веденням містобудівного кадастру населених пунктів;

3) здійснення в установленому порядку державного контролю за дотриманням законодавства, затвердженої містобудівної документації при плануванні та забудові відповідних територій; зупинення у випадках, передбачених законом, будівництва, яке проводиться з порушенням містобудівної документації і проектів окремих об'єктів, а також може заподіяти шкоди навколишньому природному середовищу;

4) здійснення контролю за забезпеченням надійності та безпечності будинків і споруд незалежно від форм власності в районах, що зазнають впливу небезпечних природних і техногенних явищ та процесів;

5) організація охорони, реставрації та використання пам'яток історії і культури, архітектури та містобудування, палацово-паркових, паркових і садибних комплексів, природних заповідників;

6) вирішення відповідно до законодавства спорів з питань містобудування;

7) здійснення державного контролю за дотриманням договірних зобов’язань забудовниками, діяльність яких пов’язана із залученням коштів фізичних осіб у будівництво багатоквартирних житлових будинків;

8) здійснення контролю за реалізацією інженерно-технічних заходів цивільного захисту на мирний час та на особливий період під час будівництва будинків, споруд, розміщення інших господарських об’єктів, інженерних мереж і транспортних комунікацій.

Повноваження у сфері освіти, охорони здоров’я, культури, молодіжної політики, фізкультури і спорту, утвердження української національної та громадянської ідентичності

До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:

а) власні (самоврядні) повноваження:

1) управління закладами освіти, охорони здоров’я, культури, фізкультури і спорту, оздоровчими закладами, молодіжними центрами, які належать територіальним громадам або передані їм, молодіжними підлітковими закладами за місцем проживання, організація їх матеріально-технічного та фінансового забезпечення;

2) забезпечення здобуття повної загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти у державних і комунальних закладах освіти, створення необхідних умов для виховання дітей та молоді, розвитку їхніх здібностей, трудового навчання, професійної орієнтації, продуктивної праці учнів, сприяння діяльності дошкільних та позашкільних закладів освіти, дитячих, молодіжних та науково-просвітницьких громадських об’єднань, молодіжних центрів;

3) створення при загальноосвітніх навчальних закладах комунальної власності фонду загальнообов'язкового навчання за рахунок коштів місцевого бюджету, залучених з цією метою на договірних засадах коштів підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, а також коштів населення, інших джерел; контроль за використанням коштів цього фонду за призначенням;

4) забезпечення пільгового проїзду учнів, вихованців, студентів та педагогічних працівників до місця навчання і додому у порядку та розмірах, визначених органами місцевого самоврядування, за рахунок видатків відповідних місцевих бюджетів;

5) вирішення питань про надання професійним творчим працівникам, молодіжним та дитячим громадським об’єднанням на пільгових умовах у користування приміщень під майстерні, студії та лабораторії, молодіжні центри, молодіжні простори, необхідних для творчої діяльності або реалізації завдань молодіжної політики;

6) організація медичного обслуговування та харчування у закладах освіти, культури, фізкультури і спорту, оздоровчих закладах, які належать територіальним громадам або передані їм;

7) створення умов для розвитку культури, сприяння відродженню осередків традиційної народної творчості, національно-культурних традицій населення, художніх промислів і ремесел;

8) сприяння роботі творчих спілок, національно-культурних товариств, асоціацій, інших громадських та неприбуткових організацій, які діють у сфері охорони здоров’я, культури, фізкультури і спорту, молодіжної політики;

9) створення умов для занять фізичною культурою і спортом за місцем проживання населення та в місцях масового відпочинку;

10) сприяння розвитку молодіжних та дитячих громадських об’єднань, молодіжних центрів, молодіжних рад, молодіжної інфраструктури;

11) сприяння утвердженню української національної та громадянської ідентичності, створення умов для національно-патріотичного, військово-патріотичного виховання та громадянської освіти;

б) делеговані повноваження:

1) забезпечення в межах наданих повноважень доступності і безоплатності освіти і медичного обслуговування на відповідній території, можливості отримання освіти державною мовою;

2) забезпечення відповідно до закону розвитку всіх видів освіти і медичного обслуговування, розвитку і вдосконалення мережі освітніх і лікувальних закладів усіх форм власності, фізичної культури і спорту, визначення потреби та формування замовлень на кадри для цих закладів, укладення договорів на підготовку спеціалістів, організація роботи щодо удосконалення кваліфікації кадрів, залучення роботодавців до надання місць для проходження виробничої практики учнями професійно-технічних навчальних закладів;

3) забезпечення відповідно до законодавства пільгових категорій населення лікарськими засобами та виробами медичного призначення;

4) організація обліку дітей дошкільного та шкільного віку;

5) надання допомоги випускникам загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів державної або комунальної форми власності у працевлаштуванні;

6) забезпечення школярів із числа дітей-сиріт, дітей з інвалідністю/осіб з інвалідністю I-III групи, дітей, позбавлених батьківського піклування, та дітей із сімей, які отримують допомогу відповідно до Закону України "Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям", які навчаються в державних і комунальних навчальних закладах, безоплатними підручниками, створення умов для самоосвіти;

7) організація роботи щодо запобігання бездоглядності неповнолітніх;

8) вирішення відповідно до законодавства питань про повне державне утримання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, у дитячих будинках сімейного типу, закладах професійної (професійно-технічної) освіти та утримання учнів спеціальних закладів освіти, про надання пільг на утримання дітей у пансіонах закладів освіти, а також щодо оплати харчування дітей у закладах освіти (групах подовженого дня);

9) вирішення питань про надання неповнолітнім, учням, студентам, пенсіонерам та особам з інвалідністю права на безкоштовне і пільгове користування об'єктами культури, фізкультури і спорту, а також визначення порядку компенсації цим закладам вартості послуг, наданих безкоштовно або на пільгових умовах;

10) забезпечення охорони пам'яток історії та культури, збереження та використання культурного надбання;

11) внесення пропозицій до відповідних органів про ліцензування індивідуальної підприємницької діяльності у сфері охорони здоров'я;

12) забезпечення у межах, визначених законом, права на використання мов відповідних національних меншин (спільнот) України у населених пунктах, в яких традиційно проживають особи, які належать до національних меншин (спільнот) України, або в яких такі особи складають значну частину населення.

Повноваження у сфері регулювання земельних відносин та охорони навколишнього природного середовища

1. До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:

а) власні (самоврядні) повноваження:

1) підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо встановлення ставки земельного податку, розмірів плати за користування природними ресурсами, вилучення (викупу), а також надання під забудову та для інших потреб земель, що перебувають у власності територіальних громад; визначення в установленому порядку розмірів відшкодувань підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності за забруднення довкілля та інші екологічні збитки; встановлення платежів за користування комунальними та санітарними мережами відповідних населених пунктів;

2) підготовка і подання на затвердження ради проектів місцевих програм охорони довкілля, участь у підготовці загальнодержавних і регіональних програм охорони довкілля;

3) підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо прийняття рішень про організацію територій і об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення та інших територій, що підлягають особливій охороні; внесення пропозицій до відповідних державних органів про оголошення природних та інших об'єктів, що мають екологічну, історичну, культурну або наукову цінність, пам'ятками природи, історії або культури, які охороняються законом, підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо прийняття рішень про оголошення в місцях масового розмноження та вирощування потомства дикими тваринами "сезону тиші" з обмеженням господарської діяльності та добуванням об'єктів тваринного світу;

5) оприлюднення у мережі Інтернет геопросторових даних та метаданих, що створені за рахунок коштів місцевого бюджету, коштів міжнародної технічної допомоги та передані органу місцевого самоврядування, згідно із Законом України "Про національну інфраструктуру геопросторових даних";

6) забезпечення охорони, захисту, відтворення, підвищення продуктивності лісових насаджень, посилення їх корисних властивостей, підвищення родючості ґрунтів, дотримання правил і норм використання лісових ресурсів у межах лісів комунальної власності;

7) підготовка і подання на затвердження ради проектів місцевих планів зменшення обсягів антропогенних викидів парникових газів та збільшення обсягів видалення парникових газів поглиначами, а також місцевих стратегій адаптації до зміни клімату або забезпечення включення політик та заходів щодо пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації до неї до регіональних стратегій розвитку, стратегій розвитку територіальних громад та планів заходів щодо їх реалізації, місцевих та регіональних програм охорони довкілля та інших документів планування місцевого рівня;

б) делеговані повноваження:

1) здійснення контролю за додержанням природоохоронного законодавства, використанням і охороною природних ресурсів загальнодержавного та місцевого значення, відтворенням лісів;

4) погодження клопотань про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів загальнодержавного значення;

5) вирішення земельних спорів у порядку, встановленому законом;

7^{-1}) здійснення контролю за діяльністю суб'єктів господарювання у сфері управління побутовими відходами;

8) підготовка висновків щодо надання або вилучення в установленому законом порядку земельних ділянок, що проводиться органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування;

9) організація і здійснення землеустрою, погодження проектів землеустрою;

10) здійснення державного контролю за використанням та охороною земель у межах та порядку, встановлених законом;

11) створення та забезпечення функціонування місцевих екологічних автоматизованих інформаційно-аналітичних систем, які є складовою мережі загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації;

12) здійснення контролю за додержанням юридичними та фізичними особами вимог у сфері управління відходами та розгляд справ про адміністративні правопорушення або передача їх матеріалів на розгляд інших державних органів у разі порушення законодавства про управління відходами;

13) надання відомостей з Державного земельного кадастру відповідно до закону;

14) здійснення контролю за забезпеченням безперешкодного і безоплатного доступу громадян до узбережжя водних об'єктів та островів для загального водокористування відповідно до закону;

15) надання податковим органам у строки та в порядку, встановлені Податковим кодексом України, інформації щодо власників та користувачів, у тому числі на правах оренди (суборенди), емфітевзису, земельних ділянок сільськогосподарського призначення, розташованих на території відповідної сільської, селищної, міської ради, ради об'єднаної територіальної громади, що створена згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, а також іншої інформації, визначеної Податковим кодексом України;

16) здійснення заходів у сфері забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією відповідно до закону;

17) забезпечують виконання заходів щодо пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації до неї, здійснюють контроль за їх виконанням;

18) забезпечують здійснення моніторингу виконання заходів щодо пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації до неї.

2. До відання виконавчих органів міських (за винятком міст районного значення) рад, крім повноважень, зазначених у пункті "б" частини першої цієї статті, належить координація на

відповідній території діяльності спеціально уповноважених державних органів управління з охорони природи.

Повноваження у сфері соціального захисту населення

1. До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:

а) власні (самоврядні) повноваження:

1) встановлення за рахунок власних коштів і благодійних надходжень додаткових до встановлених законодавством гарантій щодо соціального захисту населення;

2) вирішення відповідно до законодавства питань про подання допомоги особам з інвалідністю, ветеранам війни та праці, сім'ям загиблих (померлих або визнаних такими, що пропали безвісти) військовослужбовців, а також військовослужбовців, звільнених у запас (крім військовослужбовців строкової служби та військової служби за призовом осіб офіцерського складу) або відставку, особам з інвалідністю з дитинства, багатодітним сім'ям у будівництві індивідуальних жилих будинків, проведенні капітального ремонту житла, у придбанні будівельних матеріалів; відведення зазначеним особам у першочерговому порядку земельних ділянок для індивідуального будівництва, садівництва та городництва;

3) організація для малозабезпечених громадян похилого віку, осіб з інвалідністю будинків-інтернатів, побутового обслуговування, продажу товарів у спеціальних магазинах і відділах за соціально доступними цінами, а також безоплатного харчування;

4) вирішення питань про надання за рахунок коштів місцевих бюджетів ритуальних послуг у зв'язку з похованням самотніх громадян, ветеранів війни та праці, а також інших категорій малозабезпечених громадян; подання допомоги на поховання громадян в інших випадках, передбачених законодавством;

5) звернення до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань державного нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, чи його територіального органу про порушення суб’єктом господарювання законодавства про працю та зайнятість населення;

б) делеговані повноваження:

1) підготовка і подання на затвердження ради цільових місцевих програм поліпшення стану безпеки і умов праці та виробничого середовища, територіальних програм зайнятості та заходів щодо соціальної захищеності різних груп населення від безробіття, організація їх виконання; участь у розробленні цільових регіональних програм поліпшення стану безпеки і умов праці та виробничого середовища, зайнятості населення, що затверджуються відповідно районними, обласними радами;

2) забезпечення здійснення передбачених законодавством заходів щодо поліпшення житлових і матеріально-побутових умов осіб з інвалідністю, ветеранів війни та праці, громадян, реабілітованих як жертви політичних репресій, військовослужбовців, а також військовослужбовців, звільнених у запас або відставку, сімей, які втратили годувальника, багатодітних сімей, громадян похилого віку, які потребують обслуговування вдома, до влаштування в будинки осіб з інвалідністю і громадян похилого віку, які мають потребу в цьому, дітей, що залишилися без піклування батьків, на виховання в сім'ї громадян;

2^{-1}) вирішення відповідно до законодавства питань надання соціальних послуг особам та сім’ям з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги, забезпечення утримання та виховання дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах;

3) вирішення відповідно до законодавства питань про надання пільг і допомоги, пов'язаних з охороною материнства і дитинства;

4) вирішення у встановленому законодавством порядку питань опіки і піклування;

5) подання відповідно до законодавства одноразової допомоги громадянам, які постраждали від стихійного лиха;

6) вирішення відповідно до законодавства питань про надання компенсацій і пільг громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, в інших випадках, передбачених законодавством;

7) організація проведення громадських та тимчасових робіт для осіб, зареєстрованих як безробітні, а також учнівської та студентської молоді у вільний від занять час на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до комунальної власності, а також за договорами - на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до інших форм власності;

8) здійснення контролю за охороною праці, забезпеченням соціального захисту працівників підприємств, установ та організацій усіх форм власності, у тому числі зайнятих на роботах із шкідливими та небезпечними умовами праці, за якістю проведення атестації робочих місць щодо їх відповідності нормативно-правовим актам про охорону праці, за наданням працівникам відповідно до законодавства пільг та компенсацій за роботу в шкідливих умовах;

9) участь у соціальному діалозі, веденні колективних переговорів, укладенні територіальних угод, здійсненні контролю за їх виконанням, вирішенні колективних трудових спорів (конфліктів) щодо підприємств, установ та організацій, розташованих на відповідній території; повідомна реєстрація в установленому порядку колективних договорів і територіальних угод відповідного рівня;

10) встановлення відповідно до законодавства розмірів і порядку виплати щомісячної допомоги особам, які здійснюють догляд за самотніми громадянами, які за висновком медичних закладів потребують постійного стороннього догляду;

11) здійснення контролю за поданням відповідно до закону підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності відомостей про наявність вільних робочих місць (посад); організація інформування населення про потребу підприємств, установ та організацій усіх форм власності у працівниках;

12) прийняття рішень про створення на підприємствах, в установах та організаціях спеціальних робочих місць для осіб з обмеженою працездатністю, організація їх професійної підготовки, а також погодження ліквідації таких робочих місць;

14) здійснення згідно із законодавством заходів соціального патронажу щодо осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, а також осіб, до яких застосовано пробацію;

15) організація надання соціальних послуг бездомним особам;

16) здійснення відповідно до закону заходів, спрямованих на запобігання бездомності осіб;

17) визначення видів безоплатних суспільно корисних робіт для осіб, яким призначено покарання у виді громадських робіт;

18) надання особі, стосовно якої згідно із Законом України "Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей" встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, або членам сім’ї такої особи грошової допомоги, передбаченої частиною п’ятою статті 7 Закону України "Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей";

19) сприяння зайнятості осіб, стосовно яких згідно із Законом України "Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей" встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, після їх звільнення, організація їх професійної підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації;

20) забезпечення житлом для тимчасового проживання осіб, стосовно яких згідно із Законом України "Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей" встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України.

2. До відання виконавчих органів сільських, селищних рад, крім повноважень, зазначених у пункті "б" частини першої цієї статті, належить також вирішення питань щодо надання працівникам освіти, культури, охорони здоров'я, іншим категоріям громадян, які працюють у сільській місцевості, встановлених законодавством пільг, а також щодо додаткового

фінансового заохочення та забезпечення службовим житлом і службовим транспортом працівників охорони здоров’я, які працюють у сільській місцевості.

3. До відання виконавчих органів міських рад міст обласного значення та об’єднаних територіальних громад, крім повноважень, визначених пунктом "б" частини першої цієї статті, належать:

1) здійснення на підприємствах, в установах та організаціях, що перебувають у комунальній власності відповідної територіальної громади, контролю за додержанням законодавства про працю та зайнятість населення у порядку, встановленому законодавством.

4. До відання виконавчих органів міських рад міст обласного значення та рад об’єднаних територіальних громад, крім повноважень, визначених пунктом "а" частини першої цієї статті, належить забезпечення надання соціальних послуг відповідно до закону.

Повноваження в галузі зовнішньоекономічної діяльності

До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:

а) власні (самоврядні) повноваження:

1) укладення і забезпечення виконання у встановленому законодавством порядку договорів з іноземними партнерами на придбання та реалізацію продукції, виконання робіт і надання послуг;

2) сприяння зовнішньоекономічним зв'язкам підприємств, установ та організацій, розташованих на відповідній території, незалежно від форм власності;

3) сприяння у створенні на основі законодавства спільних з іноземними партнерами підприємств виробничої і соціальної інфраструктури та інших об'єктів; залучення іноземних інвестицій для створення робочих місць;

б) делеговані повноваження:

1) організація та контроль прикордонної і прибережної торгівлі;

2) створення умов для належного функціонування митних органів, сприяння їх діяльності;

3) забезпечення на відповідній території в межах наданих повноважень реалізації міжнародних зобов'язань України.

Повноваження в галузі оборонної роботи

До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать такі делеговані повноваження:

1) забезпечення організації призову громадян на військову службу за призовом осіб офіцерського складу та альтернативну (невійськову) службу, направлення для проходження базової військової служби, підготовки молоді до військової служби; сприяння в організації навчальних (перевірочних) та спеціальних військових зборів; забезпечення доведення до підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, а також населення розпорядження керівника місцевої державної адміністрації (військової, військово-цивільної) або керівника територіального центру комплектування та соціальної підтримки про проведення заходів мобілізації чи виклик військовозобов’язаних та резервістів до територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки;

2) забезпечення на території відповідних населених пунктів ведення персонально-первинного військового обліку призовників, військовозобов’язаних та резервістів, забезпечення бронювання військовозобов’язаних на період мобілізації та на воєнний час;

3) організація та участь у здійсненні заходів, пов’язаних з підготовкою і виконанням завдань територіальної оборони, на відповідній території;

3-1) здійснення під час мобілізації своєчасного оповіщення і забезпечення прибуття громадян, які залучаються до виконання обов’язку щодо мобілізації, транспортних засобів та техніки на збірні пункти та у військові частини у порядку, визначеному Законом України "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію", шляхом вжиття відповідних інформаційних та організаційно-технічних заходів;

3-2) забезпечення на території відповідних населених пунктів планування та проведення мобілізаційної підготовки, а також проведення заходів мобілізації та демобілізації після набрання чинності відповідним указом Президента України;

4) вирішення відповідно до законодавства питань, пов'язаних з наданням військовим частинам, установам, навчальним закладам Збройних Сил України службових приміщень і жилої площі, інших об'єктів, комунально-побутових послуг; здійснення контролю за їх використанням, наданням послуг;

5) сприяння організації виробництва і поставкам у війська підприємствами та організаціями, що належать до комунальної власності, замовленої продукції, послуг, енергоресурсів;

6) здійснення заходів щодо створення належних умов для функціонування пунктів пропуску через Державний кордон України;

7) сприяння Державній прикордонній службі України у підтриманні відповідного режиму на державному кордоні;

8) здійснення заходів щодо підготовки населення України до участі в русі національного спротиву;

9) підготовка і подання відповідним районним/обласним радам пропозицій до цільових місцевих програм підготовки територіальної оборони та підготовки населення України до участі в русі національного спротиву та участь в організації їх виконання.

Повноваження щодо організації та забезпечення цивільного захисту

1. До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:

а) власні повноваження:

1) підготовка, подання на затвердження, організація виконання та реалізація місцевих програм у сфері цивільного захисту;

1-1) утворення відповідно до законодавства територіальних формувань та спеціалізованих служб цивільного захисту;

2) здійснення заходів щодо забезпечення діяльності створених відповідно до законодавства комунальної аварійно-рятувальної служби, формувань та спеціалізованих служб цивільного захисту, а також пожежно-рятувальних підрозділів для забезпечення місцевої та/або добровільної пожежної охорони;

3) створення та використання відповідно до законодавства матеріальних резервів для запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, ліквідації їх наслідків та надання термінової допомоги постраждалим на відповідній території;

4) організація та забезпечення відповідно до законодавства підготовки працівників пожежно-рятувальних підрозділів, а також комунальних аварійно-рятувальних служб та членів добровільної пожежної охорони - у разі їх утворення на відповідній території;

5) утворення місцевих комісій з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій для координації діяльності, пов’язаної із забезпеченням захисту населення і територій від наслідків надзвичайних ситуацій, запобігання виникненню надзвичайних ситуацій і реагування на них;

6) утворення (за потреби) спеціальної комісії з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та призначення керівника робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій на відповідній території;

7) утворення органів з евакуації, планування, підготовка та проведення на відповідній території у разі виникнення або загрози виникнення надзвичайної ситуації, пожежі, іншої небезпечної події евакуації населення, культурних і матеріальних цінностей, їх розміщення та життєзабезпечення населення;

8) забезпечення складення довідок про визнання особи постраждалою внаслідок надзвичайної ситуації, списків (реєстрів) постраждалих осіб, а також формування списків загиблих осіб на підставі їх ідентифікації;

9) забезпечення оповіщення та інформування населення, яке проживає на відповідній території, про виникнення або загрозу виникнення надзвичайної ситуації, у тому числі у доступній для осіб з вадами зору та слуху формі;

10) виконання вимог законодавства щодо визначення потреби, створення, використання, утримання, реконструкції та ведення обліку фонду захисних споруд цивільного захисту територіальної громади, здійснення контролю за станом утримання таких споруд та готовності їх до використання за призначенням та підтримкою в належному технічному стані;

11) розроблення та здійснення заходів із забезпечення сталого функціонування суб'єктів господарювання, що належать до сфери їх управління, в умовах надзвичайних ситуацій та в особливий період;

12) забезпечення завчасного накопичення і підтримання у постійній готовності засобів індивідуального захисту для населення та формувань цивільного захисту, а також приладів дозиметричного і хімічного контролю та розвідки;

13) організація та забезпечення життєдіяльності постраждалих від наслідків надзвичайних ситуацій, а також під час ведення воєнних (бойових) дій або внаслідок таких дій;

14) організація на відповідній території робіт із ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, гасіння пожеж та забезпечення проведення відновлювальних робіт, залучення в установленому законом порядку до таких робіт суб'єктів господарювання, сил цивільного захисту, волонтерів та населення;

15) організація за рахунок коштів місцевих бюджетів харчування осіб, залучених до гасіння пожеж, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій у випадках, передбачених законодавством;

б) делеговані повноваження:

1) забезпечення виконання передбачених законодавством вимог щодо пожежної та техногенної безпеки на відповідних територіях;

2) розроблення, забезпечення та виконання визначених законодавством планів у сфері цивільного захисту;

3) утворення субланок ланок територіальних підсистем єдиної державної системи цивільного захисту, затвердження положення про них, керівництво їх діяльністю та забезпечення виконання ними завдань у сфері цивільного захисту;

4) виконання на відповідній території передбачених законодавством заходів щодо радіаційного, хімічного, біологічного, медичного захисту населення та інженерного захисту територій від наслідків надзвичайних ситуацій;

5) підготовка відповідно до вимог законодавства пропозицій щодо віднесення територій і населених пунктів до груп із цивільного захисту та суб'єктів господарювання, що належать до сфери їх управління, - до категорій із цивільного захисту та подання таких пропозицій на розгляд Ради міністрів Автономної Республіки Крим, відповідних місцевих державних адміністрацій;

6) створення за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, та підтримання у постійній готовності місцевої автоматизованої системи централізованого оповіщення про виникнення або загрозу виникнення надзвичайної ситуації, здійснення її модернізації та забезпечення функціонування;

7) забезпечення відповідно до вимог законодавства навчання з питань цивільного захисту посадових осіб, працівників органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання комунальної форми власності з числа керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією та здійсненням заходів цивільного захисту; організація навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях, формування планів проведення і облік проведених спеціальних об'єктових навчань та тренувань з питань цивільного захисту на відповідній території;

8) здійснення у межах, визначених законом, інших повноважень у сфері цивільного захисту на відповідній території.

Повноваження щодо вирішення питань адміністративно-територіального устрою

До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать такі власні (самоврядні) повноваження:

1) підготовка і внесення на розгляд ради питань щодо найменування (перейменування) вулиць, провулків, проспектів, площ, парків, скверів, мостів та інших споруд, розташованих на території відповідного населеного пункту, повідомлення про прийняті рішення з таких питань адміністратора інформаційної системи Міністерства юстиції України, з питань найменування (перейменування) вулиць, провулків, проспектів, площ тощо - національного оператора поштового зв'язку, органу ведення Державного реєстру виборців;

1-1) прийняття рішень про присвоєння, зміну, коригування, анулювання адрес об'єктів нерухомого майна у випадках та порядку, встановлених Законом України "Про регулювання містобудівної діяльності";

2) підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо питань адміністративно-територіального устрою в порядку і межах повноважень, визначених законом.

Повноваження у сфері реєстрації місця проживання фізичних осіб

1. До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать такі делеговані повноваження:

1) формування та ведення реєстру територіальної громади відповідно до закону.

Повноваження щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян

1. До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:

а) власні (самоврядні) повноваження:

1) підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо створення відповідно до закону міліції, що утримується за рахунок коштів місцевого самоврядування, вирішення питань про чисельність працівників такої міліції, про витрати на їх утримання, здійснення матеріально-технічного забезпечення їх діяльності, створення для них необхідних житлово-побутових умов;

2) сприяння діяльності органів суду, прокуратури, юстиції, служби безпеки, Національної поліції, Національного антикорупційного бюро України, Бюро економічної безпеки України, адвокатури і Державної кримінально-виконавчої служби України;

3) внесення подань до відповідних органів про притягнення до відповідальності посадових осіб, якщо вони ігнорують законні вимоги та рішення рад і їх виконавчих органів, прийняті в межах їх повноважень;

4) звернення до суду про визнання незаконними актів органів виконавчої влади, інших органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, які обмежують права територіальної громади, а також повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування;

10) централізоване тимчасове зберігання архівних документів, нагромаджених у процесі документування службових, трудових або інших правовідносин юридичних і фізичних осіб на відповідній території, та інших архівних документів, що не належать до Національного архівного фонду;

б) делеговані повноваження:

1) забезпечення вимог законодавства щодо розгляду звернень громадян, здійснення контролю за станом цієї роботи на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форм власності;

2) вжиття у разі надзвичайних ситуацій необхідних заходів відповідно до закону щодо забезпечення державного і громадської безпеки і порядку, життєдіяльності підприємств, установ та організацій, врятування життя людей, захисту їх здоров'я, збереження матеріальних цінностей;

2-1) вжиття необхідних заходів щодо захисту критичної інфраструктури, відновлення функціонування важливих державних об'єктів національної економіки, об'єктів критичної інфраструктури та об'єктів, які забезпечують життєдіяльність населення, підвищення стійкості громад до кризових ситуацій, викликаних припиненням або погіршенням надання важливих для

їх життєдіяльності послуг чи припиненням здійснення життєво важливих функцій, взаємодія між суб'єктами національної системи захисту критичної інфраструктури з урахуванням вимог Закону України "Про критичну інфраструктуру";

3) вирішення відповідно до закону питань про проведення зборів, мітингів, маніфестацій і демонстрацій, спортивних, видовищних та інших масових заходів; здійснення контролю за забезпеченням при їх проведенні громадської безпеки і порядку;

3-1) погодження проекту плану проведення потенційно небезпечних заходів в умовах присутності цивільного населення за участю особового складу Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів з використанням озброєння і військової техніки; взаємодія з органами військового управління під час планування та проведення таких заходів з метою запобігання і недопущення надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків відповідно до закону;

4) розгляд справ про адміністративні правопорушення, віднесені законом до їх відання; утворення адміністративних комісій та комісій з питань боротьби зі злочинністю, спрямування їх діяльності;

5) вчинення нотаріальних дій з питань, віднесених законом до їх відання, реєстрація актів цивільного стану;

7) державна реєстрація у встановленому порядку юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців;

8) державна реєстрація речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень.

2. До відання виконавчих органів міських (за винятком міст районного значення) рад, крім повноважень, зазначених у пункті "б" частини першої цієї статті, належить:

1) утворення служб у справах дітей та спостережної, спрямування їх діяльності;

3) вирішення спільно з відповідними органами Національної поліції питань щодо створення належних умов для служби та відпочинку поліцейських;

4) зберігання документів Національного архівного фонду, що мають місцеве значення, і управління архівною справою та діловодством на відповідній території;

Повноваження у сфері надання безоплатної первинної правничої допомоги

1. До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад у сфері надання безоплатної первинної правничої допомоги належать такі власні (самоврядні) повноваження:

1) утворення в установленому порядку спеціалізованих установ з надання безоплатної первинної правничої допомоги з урахуванням потреб територіальної громади;

2) підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо утворення спеціалізованих установ з надання безоплатної первинної правничої допомоги, вирішення питань про чисельність працівників таких установ, про витрати на їх утримання, здійснення матеріально-технічного забезпечення їх діяльності, надання для їх функціонування необхідних приміщень;

3) забезпечення координації діяльності спеціалізованих установ з надання безоплатної первинної правничої допомоги на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці;

4) здійснення фінансування спеціалізованих установ з надання безоплатної первинної правничої допомоги та контролю за використанням коштів такими установами за призначенням;

5) розгляд письмових звернень про надання безоплатної первинної правничої допомоги та надання такої допомоги з питань, що належать до їхньої компетенції, відповідно до закону;

6) надання роз'яснень положень законодавства та консультацій щодо порядку звернення про надання безоплатної вторинної правничої допомоги;

7) забезпечення особистого прийому осіб для надання безоплатної первинної правничої допомоги;

8) залучення на підставі договорів адвокатів, інших фахівців у відповідній галузі права та юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правничої допомоги;

9) координація діяльності з місцевими органами виконавчої влади та територіальними органами центральних органів виконавчої влади щодо надання безоплатної первинної правничої допомоги;

10) надання документів та інших матеріалів або їх копій, необхідних для надання безоплатної вторинної правничої допомоги;

11) організація семінарів, конференцій з питань надання безоплатної первинної правничої допомоги.

2. Виконавчі органи сільських, селищних, міських рад взаємодіють з центрами з надання безоплатної правничої допомоги та надають їм сприяння в межах своїх повноважень.

Повноваження щодо відзначення державними нагородами України

Виконавчі органи сільських, селищних, міських рад розглядають клопотання підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності і вносять у встановленому порядку до відповідних органів виконавчої влади подання про нагородження державними нагородами України.

Інші повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад

Виконавчі органи сільських, селищних, міських рад, крім повноважень, передбачених цим Законом, здійснюють й інші надані їм законом повноваження.

Особливості повноважень районних у містах рад та їх виконавчих органів

1. Питання організації управління районами в містах належать до компетенції міських рад.

2. Районні у містах ради (у разі їх створення) та їх виконавчі органи відповідно до Конституції та законів України здійснюють управління рухомим і нерухомим майном та іншими об'єктами, що належать до комунальної власності територіальних громад районів у містах, формують, затверджують, виконують відповідні бюджети та контролюють їх виконання, а також здійснюють інші повноваження, передбачені цим Законом, в обсягах і межах, що визначаються міськими радами.

3. Обсяг і межі повноважень районних у містах рад та їх виконавчих органів визначаються відповідними міськими радами за узгодженням з районними у містах радами з урахуванням загальноміських інтересів та колективних потреб територіальних громад районів у містах.

4. Визначений міськими радами обсяг повноважень районних у місті рад та їх виконавчих органів не може змінюватися міською радою без згоди відповідної районної у місті ради протягом даного скликання.

5. Порядок формування, структура, форми діяльності районних у містах рад та їх органів визначаються відповідно до цього та інших законів.

6.5. Повноваження сільського, селищного, міського голови.

Повноваження новообраного сільського, селищного, міського голови починаються з моменту складення ним присяги відповідно до Закону України "Про службу в органах місцевого самоврядування" на пленарному засіданні відповідної сільської, селищної, міської ради, на якому відповідною територіальною виборчою комісією були оголошені рішення щодо його обрання та реєстрації. Повноваження сільського, селищного, міського голови закінчуються в день відкриття першої сесії відповідної сільської, селищної, міської ради, обраної на наступних чергових місцевих виборах, або, якщо рада не обрана, з моменту вступу на цю посаду іншої особи, обраної на наступних місцевих виборах, крім випадків дострокового припинення його повноважень відповідно до частин першої та другої статті 79 цього Закону.

2. У разі звільнення з посади сільського, селищного, міського голови у зв'язку з достроковим припиненням його повноважень або його смерті, а також у разі неможливості здійснення ним своїх повноважень повноваження сільського, селищного, міського голови здійснює секретар відповідної сільської, селищної, міської ради, крім випадків дострокового припинення повноважень сільського, селищного, міського голови відповідно до Закону України "Про військово-цивільні адміністрації" або Закону України "Про правовий режим воєнного стану". Секретар сільської, селищної, міської ради тимчасово здійснює зазначені

повноваження з моменту дострокового припинення повноважень сільського, селищного, міського голови і до моменту початку повноважень сільського, селищного, міського голови, обраного на позачергових виборах відповідно до закону, або до дня відкриття першої сесії відповідної сільської, селищної, міської ради, обраної на чергових місцевих виборах.

3. Повноваження сільського, селищного, міського голови можуть бути припинені достроково у випадках, передбачених статтею 79 цього Закону, що має наслідком звільнення його з посади. Не пізніш як на п'ятнадцятий день після звільнення з посади або смерті сільського, селищного, міського голови особа, яка на цей час відповідно до закону здійснює повноваження сільського, селищного, міського голови, звертається до Верховної Ради України з клопотанням щодо призначення позачергових виборів сільського, селищного, міського голови.

Таке клопотання розглядається Верховною Радою України не пізніше ніж у дев’яностоденний строк з дня дострокового припинення повноважень відповідного сільського, селищного, міського голови.

4. Сільський, селищний, міський голова:

1) забезпечує здійснення у межах наданих законом повноважень органів виконавчої влади на відповідній території, додержання Конституції та законів України, виконання актів Президента України та відповідних органів виконавчої влади;

2) організує в межах, визначених цим Законом, роботу відповідної ради та її виконавчого комітету;

3) підписує рішення ради та її виконавчого комітету;

4) вносить на розгляд ради пропозицію щодо кандидатури на посаду секретаря ради;

5) вносить на розгляд ради пропозиції про кількісний і персональний склад виконавчого комітету відповідної ради;

6) вносить на розгляд ради пропозиції щодо структури виконавчих органів ради, апарату ради та її виконавчого комітету, їх штатів, встановлених відповідно до типових штатів, затверджених Кабінетом Міністрів України;

7) здійснює керівництво апаратом ради та її виконавчого комітету;

8) скликає сесії ради, вносить пропозиції та формує порядок денний сесій ради і головує на пленарних засіданнях ради;

9) забезпечує підготовку на розгляд ради проектів програм соціально-економічного та культурного розвитку, цільових програм з інших питань самоврядування, місцевого бюджету та звіту про його виконання, рішень ради з інших питань, що належать до її відання; оприлюднює затверджені радою програми, бюджет та звіти про їх виконання;

10) призначає на посади та звільняє з посад керівників відділів, управлінь та інших виконавчих органів ради, підприємств, установ та організацій, що належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, крім випадків, передбачених частиною другою статті 21 Закону України "Про культуру";

11) скликає загальні збори громадян за місцем проживання;

11-1) вносить на розгляд ради пропозиції про утворення спеціалізованої установи з надання безоплатної первинної правничої допомоги;

11-2) вносить на розгляд ради пропозиції щодо кандидатури на посаду керівника спеціалізованої установи з надання безоплатної первинної правничої допомоги;

12) забезпечує виконання рішень місцевого референдуму, відповідної ради, її виконавчого комітету;

13) є розпорядником бюджетних коштів, використовує їх лише за призначенням, визначеним радою;

14) представляє територіальну громаду, раду та її виконавчий комітет у відносинах з державними органами, іншими органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності, громадянами, а також у міжнародних відносинах відповідно до законодавства;

15) звертається до суду щодо визнання незаконними актів інших органів місцевого самоврядування, місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, які обмежують права та інтереси територіальної громади, а також повноваження ради та її органів;

16) укладає від імені територіальної громади, ради та її виконавчого комітету договори відповідно до законодавства, а з питань, віднесених до виключної компетенції ради, подає їх на затвердження відповідної ради;

17) веде особистий прийом громадян;

18) забезпечує на відповідній території додержання законодавства щодо розгляду звернень громадян та їх об'єднань;

18-1) бере участь у здійсненні державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності в межах та у спосіб, встановлені Законом України "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності";

19) здійснює інші повноваження місцевого самоврядування, визначені цим та іншими законами, якщо вони не віднесені до виключних повноважень ради або не віднесені радою до відання її виконавчих органів;

20) видає розпорядження у межах своїх повноважень;

5. Сільський, селищний, міський голова несе персональну відповідальність за здійснення наданих йому законом повноважень.

6. При здійсненні наданих повноважень сільський, селищний, міський голова є підзвітним, підконтрольним і відповідальним перед територіальною громадою, відповідальним - перед відповідною радою, а з питань здійснення виконавчими органами ради повноважень органів виконавчої влади - також підконтрольним відповідним органам виконавчої влади. Сільський, селищний, міський голова щорічно звітує відповідно сільській, селищній, міській раді про здійснення державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності виконавчими органами відповідної ради.

7. Сільський, селищний, міський голова не рідше одного разу на рік звітує про свою роботу перед територіальною громадою на відкритій зустрічі з громадянами. На вимогу не менше половини депутатів відповідної ради сільський, селищний, міський голова зобов'язаний прозвітувати перед радою про роботу виконавчих органів ради у будь-який визначений ними термін.

Запитання для самоперевірки знань:

1. Які форми роботи застосовуються у діяльності місцевих рад відповідно до законодавства України?

2. Які завдання виконують постійні комісії місцевих рад та які методи їх роботи?

3. У чому особливість діяльності тимчасових контрольних комісій місцевих рад?

4. Які повноваження мають сільські, селищні та міські ради відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»?

5. Які основні завдання виконавчих органів місцевих рад та яким нормативним актом вони регламентуються?

6. Що входить до повноважень сільського, селищного або міського голови?

7. Як форми і методи роботи представницьких органів місцевого самоврядування впливають на якість місцевого врядування?

Методичні рекомендації:

Дана лекція проводиться у форматі лекції-обговорення з метою ознайомлення здобувачів з основними формами і методами роботи представницьких органів місцевого самоврядування, їх повноваженнями та організаційною структурою. Значна увага приділяється розгляду діяльності постійних і тимчасових комісій, виконавчих органів місцевих рад та посадових обов’язків голів місцевих рад. Лекція передбачає детальне розглядання повноважень сільських, селищних та міських рад, а також їх виконавчих органів, що забезпечують реалізацію рішень ради та управління місцевими справами.

Література:

1. Білий Б. Детальний чи загальний регламент місцевої ради: пошук оптимальної моделі для ефективного самоврядування. Громадский простір. 2024. URL: https://www.prostir.ua/?Library=detalnyj-chy-zahalnyj-rehlament-mistsevoji-rady-poshuk-optymalnoji-modeli-dlya-efektyvnoho-samovryaduvannya

2. Конституція України. Верховна Рада України: Конституція України № 254к/96-ВР 28.06.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

3. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text

4. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11.07.2002 № 93-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15#Text

5. Регламент місцевої ради: архітектура демократичного врядування на місцевому рівні. Міжнародний фонд «Відродження». Проєкт «Стійкість та розвиток – методичні рекомендації для територіальної громади». URL: https://www.csi.org.ua/wp-content/uploads/2025/04/bb-reglament-misczevoh-rady-lya.pdf

Лекція 7. Діяльність політичних партій в Україні в умовах цифровізації.

7.1. Гарантії діяльності політичних партій в Україні.
7.2. Правовий статус політичних партій в Україні.
7.3. Депутатські групи та фракції.
7.4. Комунікації політичних партій з громадянами в умовах цифровізації.

7.1. Гарантії діяльності політичних партій в Україні

Політичні партії є рівними перед законом.

Органам державної влади, органам місцевого самоврядування, їх посадовим особам заборонено виокремлювати у своєму ставленні певні політичні партії чи надавати їм привілеї, а також сприяти політичним партіям, якщо інше не передбачено законом, у провадженні їх діяльності.

Втручання з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування або їх посадових осіб у створення і внутрішню діяльність політичних партій та їх структурних утворень забороняється, за винятком випадків, передбачених Законом України «Про політичні партії в Україні».

7.2. Правовий статус політичних партій в України.

Правова основа і регламентація діяльності політичних партій

Політичні партії провадять свою діяльність відповідно до Конституції України, Закону України «Про політичні партії в Україні» від 05.04.2001 № 2365-III, а також інших законів України та згідно із партійним статутом, прийнятим у визначеному Законом України «Про політичні партії в Україні» порядку.

Політичні партії в Україні створюються і діють тільки із всеукраїнським статусом.

7.3. Депутатські групи та фракції.

Депутатські групи та фракції, з одного боку, мають схоже законодавче регулювання, але з іншого - є абсолютно різними поняттями. Зокрема, депутат може бути членом тільки однієї фракції, натомість входити одночасно до багатьох депутатських груп. Хоча і те, і те є добровільними об’єднаннями депутатів, які створюються за їхньою взаємною згодою для спільної роботи зі здійснення депутатських повноважень, але фракція - це об’єднання на партійній, політичній основі, а депутатська група може об’єднувати різних депутатів на дуже

різних засадах. Основні правила депутатської групи, визначені у п. 1 ст. 26 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад»:

• потрібно мінімум 3 депутати для утворення групи в сільських та селищних радах, а також мінімум 5 у міських, районних та обласних радах;
• депутатська група реєструється;
• період роботи групи - за необхідністю, на розсуд депутатів;
• може створюватися з метою виконання доручень виборців;
• організація діяльності депутатських груп визначається відповідною місцевою радою;
• рада координує та може заслуховувати групи щодо діяльності;
• кількість груп, до яких може входити депутат, необмежена.

У чинному законодавстві чітко зазначено, що «депутатські фракції місцевих рад формуються на партійній основі депутатами місцевих рад», і це вносить ясність у природу правового регулювання роботи фракцій. Це призвело до того, що досі в документах місцевих рад, зокрема в регламентах, застаріло трактують поняття фракцій, не дають створюватися фракціям, якщо депутатів менше п'яти. При цьому в більшості рад досі за інерцією розуміють депутатські фракції як добровільні депутатські об'єднання, подібно до депутатських груп, і саме так вони відображені у регламентах рад. Але як попередня, так і чинна редакція Закону визначає, що «інші питання створення та діяльності депутатських фракцій визначаються регламентом місцевої ради». Цей момент надзвичайно важливий саме тому, що з Закону випливає, що в регламентах місцевих рад обов'язково повинні бути деталізовані положення про створення та діяльність депутатських фракцій. Аналіз багатьох чинних регламентів місцевих рад в Україні виявляє відсутність таких норм та відсутність відсилочної норми в регламенті про те, «що питання діяльності депутатських фракцій регулюється окремим положенням про роботу депутатських фракцій, що затверджується рішенням ради». Отже, у більшості місцевих рад депутатські фракції позбавлені повноцінної правової бази для здійснення депутатської діяльності.

7.4. Комунікації політичних партій з громадянами в умовах цифровізації.

Організація інформаційного висвітлення Для депутатів місцевих рад важливим є питання створення активної програми зв'язків з громадськістю, що посилить позитивне значення їхньої організаційної роботи. Депутати місцевих рад часто недооцінюють надзвичайну важливість такої діяльності. Вона вимагає порівняно невеликих коштів, при цьому діяльність депутатів місцевих рад може стати набагато успішнішою і результативнішою. Успіх роботи депутатів місцевих рад залежить від поінформованості суспільства й зацікавленості друкованих та електронних ЗМІ на національному, регіональному і місцевому рівнях. Щоб забезпечити успішне виконання поставлених завдань, депутати повинні чітко викладати свої погляди, окреслювати сфери інтересів та позитивно висвітлювати свою діяльність так, щоб вони були зрозумілі різним верствам населення. Таке завдання вимагає встановлення двосторонніх зв'язків депутатів зі ЗМІ задля підтримання постійних контактів з якомога ширшими колами громадськості. Для самого ж депутата найголовнішим в організації роботи зі зв'язків з громадськістю, звісно, є створення медіакарти для поширення інформації

Відповідно до законодавства прямих обов'язків для ЗМІ висвітлювати депутатську діяльність немає. Але такий обов'язок можна створити рішеннями ради, особливо якщо місцева рада виділяє кошти або фінансує програми підтримки, висвітлення, інформаційного забезпечення ради або веде власний вебсайт. Правила використання вебсайту ради також слід ухвалити радою та забезпечити депутатам усі необхідні можливості висвітлення діяльності через офіційний сайт: від звітів про зустрічі з громадянами до оприлюднення результатів роботи з депутатськими запитами і зверненнями.

В площині комунікації лежить один з ключів якісної взаємодії між громадянами та представниками політичних партій.

Тому впродовж травня-червня 2021 року ВІ "Активна громада" за підтримки Національного Демократичного Інституту в Україні та за фінансування, наданого Агентством США з Міжнародного Розвитку (USAID) провели дослідження. Було проаналізовано

комунікаційні процеси політичних партій з громадянами на місцевому рівні. Географія дослідження охопила 27 населених пунктів України.

Стратегії залучення нових членів до партії

Згідно із дослідженням, єдиної стратегії, яку використовує хоча б половина партій, не існує. Кожен із респондентів посилається на власний досвід, позитивні практики, які перевірені часом.

Найчастіше зустрічаються наступні стратегії:

- робота з виборцями, особисті зустрічі на округах;
- позиціювання роботи фракції в місцевій раді;
- робота приймалень;
- організація масових заходів;
- співпраця зі ЗМІ;
- допомога ветеранам та військовим.

Одне з питань дослідження стосувалася того, чому, на думку партійців, громадяни мають долучатися саме до їхньої партії. Цим визначалася і самоідентичність політичного об'єднання.

Серед основних відповідей:

- тривала історія та міцна структура партії;
- реалізація національної платформи;
- активність і діяльність місцевого осередку;
- пропозиції реформ;
- ідеологічні та ціннісні орієнтири.

Як показують різноманітні опитування, переважно саме в таких напрямках діяльності партій найбільш зацікавлені громадяни та потребують щодо них більше інформації. Особливо, якщо це стосується роботи на місцях, оскільки наближеність партійців до громадян є потужним інструментом побудови між ними міцних зв'язків та довіри.

Канали для комунікації між партійними осередками та громадянами у міжвиборчий та виборчі періоди

Статистичні дані, зібрані в ході дослідження, демонструють нам, які канали найчастіше використовуються в ході просування партії на місцях та її популяризацію. "Лідером" у просування інформації щодо партійної діяльності є соціальні мережі.

Варто зазначити, що особисті зустрічі з виборцями характерні для населених пунктів, де проживає менш як 90 тисяч осіб. Це пов'язано з традиційно міцними зв'язками громадян та партійців.

У виборчий період дані змінюються: партії роблять наголос на прямому контакті з виборцями, тому особисті зустрічі та спеціальні заходи переважають над висвітленням діяльності осередків у ЗМІ, активізується робота приймалень для вибудови позитивного іміджу кандидатів у місцеві депутати.

Представники політичних партій звертаються до громадян у разі необхідності інформації щодо розробки місцевих рішень та програм, потреб у фінансовій підтримці чи соціальній допомозі. Окремо можна зауважити той факт, що 60% партій цікавляться думкою громадян щодо розподілу місцевого бюджету.

Громадяни ж найчастіше звертаються до партійних осередків з питаннями на тему комунальної сфери, медицини, корупційної діяльності. В останній час актуальною стає тема незаконних забудов.

Таким чином, ми бачимо що між запитами партій та громадян є розбіжності. Є потреба в налагодженні комунікації між ними, щоб питання щодо розробки місцевих рішень стосувалися тих проблем, з якими громадяни приходять до партійців.

Запитання для самоперевірки знань:

1. Які гарантії діяльності політичних партій в Україні?
2. Охарактеризуйте правовий статус політичних партій в Україні?

3. Які основні принципи регулювання діяльності політичних партій визначені Законом України «Про політичні партії в Україні»?

4. Які основні переваги та ризики використання цифрових технологій у діяльності політичних партій?

5. Як зміни у законодавстві щодо звітування політичних партій впливають на прозорість їх діяльності?

6. Яким чином відеоформати конференцій і зборів політичних партій впливають на процес прийняття рішень?

7. Як цифрові інновації можуть підвищити ефективність комунікацій політичних партій з громадянами?

Методичні рекомендації:

Лекція проводиться у форматі кейс-дискусії з активним залученням здобувачів до аналізу та обговорення реальних прикладів цифрових інновацій у діяльності політичних партій як в Україні, так і за кордоном. Особлива увага приділяється дослідженню впливу цифрових технологій на організацію роботи партій, їхню взаємодію з громадянами, прозорість діяльності та процес прийняття рішень у рамках механізмів представницької влади. Лекція спрямована на формування критичного мислення щодо переваг і ризиків цифровізації управлінського процесу та оцінки її впливу на легітимність, підзвітність і ефективність представницьких інституцій.

Література:

1. Активність змінює країну. Інститут «Республіка». URL: https://inrespublica.org.ua/anonsy/prezentatsiya- URL: doslidzhennya-komunikatsiya-politychnyh-partij-z-gromadyanamy.html

2. Андрухова Є. Як депутати комунікують з громадянами під час війни: Рух ЧЕСНО презентував дослідження. URL: https://www.chesno.org/post/6527/

3. Комунікація політичних партій з громадянами: стратегії та недопрацювання. Інститут «Республіка». URL: https://inrespublica.org.ua/novyny/komunikatsiya-politychnyh-partij-z-gromadyanamy-strategiyi-ta-nedopratsyuvannya.html

4. Кузняк О.В. Місце цифрових та інтернет-технологій в інформаційному супроводі діяльності політичних партій. URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3799/BDI_3_2020-65-73.pdf?Sequence=1

5. Потіха А. Інформаційно-аналітичний ресурс засобів масової комунікації політичних партій України (1990–2010-ті рр.) : монографія / А. Потіха ; наук. Ред. М. Закіров ; НАН України, Нац. Б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2023. – 192 с. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/er-0004657.pdf

6. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001 № 2365-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text

7. Ротар Н. Функціонування інституту політичних партій в умовах цифрових трансформацій політичного поля: тенденції, проблеми та перспективи. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2025. Вип. (51). С. 210–221. URL: https://doi.org/10.31861/mhpi2025.51.210-221

8. Старикова Г.В. Діяльність політичних партій на місцевому рівні та їх вплив на демократизацію. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2021. Вип. 12. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/12_2021/74.pdf

9. Цигвінцев І. Політична культура в епоху цифровізації: нові дослідницькі інструменти. Політична культура та ідеологія. 2024. Вип. 2 (8). С. 137-155. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2024/11/7_Tsyhvintsev.pdf

Лекція 8. Організація виборчого процесу в Україні.

8.1. Виборчий Кодекс України. Поняття виборів.

8.2. Види місцевих виборів, порядок і строки їх проведення.
8.3. Суб’єкти виборчого процесу.
8.4. Висування кандидатів у депутати.

8.1. Виборчий Кодекс України. Поняття виборів.

Прийняття Виборчого кодексу України у грудні 2019 року стало завершенням тривалого періоду розгляду та доопрацювання законодавчого акта, завданням якого було здійснити консолідацію виборчого законодавства України.

Преамбула законодавчого акта призначена для викладу цілей і мотивів прийняття відповідного акта, окреслює його загальний предмет регулювання. Саме останню функцію виконує Преамбула коментованого Кодексу, яка обмежує предмет цього законодавчого акта регулюванням виборчих прав громадян та їх гарантій, а також порядком (процедурами) підготовки і проведення виборів в Україні. Преамбула містить перелік виборів, які регулює цей Кодекс; цей перелік охоплює як загальнодержавні вибори - вибори Президента України, народних депутатів України, - так і місцеві - вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад (обласних, районних, сільських, селищних, міських, районних у містах), а також вибори сільських, селищних, міських голів (щодо типів і видів виборів див. коментар до статті 3 цього Кодексу)

Розділ I Виборчого кодексу має вступний характер і містить достатньо загальні положення, на яких ґрунтується подальший виклад нормативного матеріалу. Назва Розділу I «Поняття виборів» лише частково відображає його зміст. Вибори в Україні є одною з найважливіших форм реалізації суверенітету народу, безпосереднього виявлення волі громадян. Концептуальному значенню виборів у системі демократичного державного режиму присвячена частина перша статті 1. Частина друга цієї статті повторює основні конституційні принципи об’єктивного виборчого права. Стаття 3 містить перелік типів виборів, підготовка і проведення яких регулюється цим Кодексом, а також визначає окремі види таких виборів та умови їх одночасного проведення. Стаття 5 присвячена визначенню одного з центральних понять, пов’язаних з виборами, - дня голосування (дня виборів). Водночас не всі статті коментованого розділу стосуються визначення поняття виборів. Зокрема, стаття 2 окреслює в загальних рисах обсяг законодавства про вибори, яке тлумачиться як сукупність нормативно-правових актів, що регулюють підготовку та проведення виборів.

Вибори в Україні є основною формою народного волевиявлення, способом безпосереднього здійснення влади Українським народом.

2. Вибори є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

Підготовка та проведення виборів регулюються Конституцією України, цим Кодексом, законами України "Про Центральну виборчу комісію", "Про Державний реєстр виборців", іншими законами України, а також прийнятими відповідно до них іншими актами законодавства та актами Центральної виборчої комісії.

Типи виборів

1. Відповідно до Конституції України в Україні проводяться такі типи виборів:

1) вибори Президента України;

2) вибори народних депутатів України;

3) місцеві вибори:

а) вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

б) вибори депутатів сільської, селищної, міської ради;

в) вибори сільського, селищного, міського голови;

г) вибори депутатів районної ради;

ґ) вибори депутатів обласної ради;

д) вибори депутатів районної у місті ради (у містах, де утворені районні у місті ради).

Виборчі права громадян України

1. Виборчі права громадян України - це гарантовані Конституцією України та цим Кодексом їхні права на участь у виборах, які проводяться в Україні.

2. Основні виборчі права громадян України включають:

1) право вільно обирати (право голосу на виборах);

2) право бути обраним.

3. Громадяни України мають також інші права на участь у виборчому процесі, пов’язані з їхніми основними виборчими правами.

4. Виборчі права громадян України здійснюються в обсязі і порядку, передбачених виборчим законодавством.

Загальне виборче право

1. Вибори в Україні є загальними. Право голосу мають громадяни України, яким на день голосування виповнилося 18 років.

2. Не має права голосу громадянин, визнаний судом недієздатним.

3. Громадяни України, які мають право голосу, є виборцями.

4. Підставою реалізації виборцем свого права голосу на виборах є його включення до списку виборців на виборчій дільниці відповідно до цього Кодексу.

5. Право голосу на виборах депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим мають виборці, виборча адреса яких віднесена до території Автономної Республіки Крим.

Право голосу на виборах депутатів сільської, селищної, міської ради, сільського, селищного, міського голови мають виборці, виборча адреса яких віднесена до території відповідної територіальної громади.

Право голосу на виборах депутатів сільської, селищної, міської ради територіальної громади та сільського, селищного, міського голови мають виборці, виборча адреса яких віднесена до території відповідної територіальної громади.

Право голосу на виборах депутатів районної ради мають виборці, виборча адреса яких віднесена до території однієї з територіальних громад відповідного району.

Право голосу на виборах депутатів обласної ради мають виборці, виборча адреса яких віднесена до території однієї з територіальних громад відповідної області.

Право голосу на виборах депутатів районної у місті ради (у місті з районним поділом, де утворені районні у місті ради) мають виборці, виборча адреса яких віднесена до території відповідного району в місті.

Право голосу на додаткових виборах депутатів сільської, селищної ради мають виборці, виборча адреса яких віднесена до території територіальної громади, що приєдналася до іншої територіальної громади в порядку, визначеному Законом України "Про добровільне об’єднання територіальних громад".

6. Належність громадянина до відповідної територіальної громади та проживання його на відповідній території визначаються його виборчою адресою (крім випадків, передбачених законом).

7. Військовослужбовці строкової служби, громадяни України, які проживають за кордоном, а також особи, визнані судом недієздатними, та громадяни України, які за вироком суду перебувають у місцях позбавлення волі, вважаються такими, що не належать до жодної територіальної громади, та не мають права голосу на місцевих виборах.

8. Будь-які прямі чи непрямі привілеї або обмеження виборчих прав громадян України за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, інвалідності та стану здоров’я, за мовними або іншими ознаками забороняються. Не допускаються обмеження щодо участі громадян України у виборчому процесі, крім обмежень, передбачених Конституцією України та цим Кодексом.

9. З метою реалізації виборчих прав виборці з порушенням здоров’я (у зв’язку з інвалідністю, тимчасовим розладом здоров’я, віком) мають право на забезпечення розумним пристосуванням у відповідності до індивідуальних потреб для безперешкодної участі у виборчому процесі в порядку, визначеному цим Кодексом.

8.2. Види місцевих виборів, порядок і строки їх проведення.

Види місцевих виборів та порядок їх призначення

1. Місцеві вибори можуть бути черговими, позачерговими, повторними, проміжними, додатковими або першими.

2. Чергові місцеві вибори призначаються у зв'язку із закінченням строку повноважень місцевих рад, сільських, селищних міських голів, обраних на попередніх чергових місцевих виборах.

Чергові місцеві вибори проводяться одночасно на всій території України в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень рад, голів, обраних на попередніх чергових місцевих виборах.

Чергові вибори районних у містах рад (у разі їх створення) проводяться одночасно з іншими черговими виборами на всій території України у терміни та відповідно до положень цього Кодексу.

Рішення про призначення чергових виборів депутатів обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, сільських, селищних, міських голів приймається Верховною Радою України.

Рішення про призначення чергових виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим приймається Верховною Радою Автономної Республіки Крим відповідно до Конституції України.

3. Позачергові місцеві вибори призначаються Верховною Радою України у разі дострокового припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, районної, міської, районної у місті, сільської, селищної ради, сільського, селищного, міського голови, а також в інших випадках, передбачених законами України. Таке рішення приймається Верховною Радою України не пізніше ніж у дев'яностоденний строк з дня дострокового припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради, сільського, селищного, міського голови.

4. Повторні місцеві вибори призначаються територіальною виборчою комісією у разі визнання відповідних місцевих виборів такими, що не відбулися, в порядку, встановленому цим Кодексом.

Підстави для визнання місцевих виборів такими, що не відбулися, та призначення повторних виборів визначені у статті 280 цього Кодексу.

5. Проміжні вибори депутата сільської, селищної, міської ради (територіальної громади з кількістю виборців до 10 тисяч) призначаються у відповідному багатомандатному окрузі у зв'язку з достроковим припиненням повноважень депутата відповідної ради, обраного у цьому окрузі. При призначенні виборів територіальна виборча комісія визначає кількість депутатських мандатів, які будуть розподілятися на таких виборах в багатомандатному виборчому окрузі.

6. Додаткові вибори депутатів сільських, селищних рад від територіальної громади, що приєдналася до іншої територіальної громади, призначаються Центральною виборчою комісією в порядку, визначеному цим Кодексом.

Депутати сільських, селищних рад, обрані на додаткових виборах, здійснюють свої повноваження до обрання нового складу відповідної ради на наступних чергових або позачергових місцевих виборах у порядку, встановленому Конституцією України, цим Кодексом та законами України.

7. Перші вибори депутатів сільських, селищних, міських рад, сільських селищних, міських голів призначаються Центральною виборчою комісією за відповідним зверненням уповноваженого органу.

Перші вибори депутатів обласних, районних рад призначаються Центральною виборчою комісією за відповідним зверненням уповноваженого органу на підставі рішення про утворення обласних, районних рад.

Перші вибори депутатів районних у місті рад (у разі їх створення) призначаються відповідною міською радою на підставі рішення про утворення районних у місті рад.

8. У рік проведення чергових місцевих виборів додаткові вибори не призначаються та не проводяться, а перші місцеві вибори призначаються та проводяться разом з черговими місцевими виборами.

9. Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну регіональну політику, державну політику у сфері розвитку місцевого самоврядування, територіальної організації влади та адміністративно-територіального устрою, не пізніш як за сто десять днів до дня голосування на чергових місцевих виборах надає Центральній виборчій комісії за встановленою нею формою інформацію щодо переліку місцевих рад із зазначенням адміністративно-територіальних одиниць, що входять до їх складу, в кожній області України, а також у Автономній Республіці Крим.

Строки призначення місцевих виборів та оголошення виборчого процесу

1. Чергові місцеві вибори призначаються не пізніше ніж за дев'яносто днів до дня виборів, позачергові місцеві вибори - не пізніше ніж за шістдесят днів до дня виборів.

Виборчий процес розпочинається за п'ятдесят днів до дня чергових, позачергових місцевих виборів.

2. Повторні місцеві вибори призначаються на останню неділю шістдесятиденного строку з дня прийняття рішення про їх призначення, а виборчий процес розпочинається за п'ятдесят днів до дня повторних місцевих виборів.

Рішення про призначення повторних місцевих виборів приймається відповідною територіальною виборчою комісією не пізніш як у десятиденний строк з дня настання обставин, передбачених цим Кодексом, для призначення таких виборів або з дня припинення обставин, що стали підставою для припинення виборчого процесу відповідних місцевих виборів.

3. Проміжні вибори депутатів (депутата) сільської, селищної, міської ради (територіальної громади з кількістю виборців до 10 тисяч) у багатомандатному окрузі призначаються з урахуванням положень статті 5 цього Кодексу на найближчу останню неділю березня або останню неділю жовтня (крім року проведення чергових місцевих виборів), а виборчий процес розпочинається за п'ятдесят днів до дня проміжних місцевих виборів.

Рішення про призначення проміжних виборів депутатів (депутата) сільської, селищної, міської ради (територіальної громади з кількістю виборців до 10 тисяч) приймається територіальною виборчою комісією не пізніш як у десятиденний строк з дня надходження до територіальної виборчої комісії повідомлення відповідної місцевої ради про дострокове припинення повноважень депутата, обраного у відповідному виборчому окрузі, але не пізніш як за шістдесят днів до дня проведення найближчих проміжних виборів, визначеного відповідно до положень статті 5 цього Кодексу.

4. Додаткові вибори призначаються не пізніше ніж за сімдесят днів до дня виборів, а виборчий процес розпочинається за п'ятдесят днів до дня додаткових виборів з урахуванням положень статті 5 цього Кодексу.

5. Перші місцеві вибори призначаються не пізніше ніж за сімдесят днів до дня виборів, а виборчий процес розпочинається за п'ятдесят днів до дня перших місцевих виборів.

6. Місцеві вибори (повторне голосування на місцевих виборах) призначаються на неділю.

7. Орган, який відповідно до статті 194 цього Кодексу прийняв рішення про призначення місцевих виборів, не пізніш як на третій день з дня прийняття такого рішення оприлюднює його у визначений ним спосіб, а також доводить до відома Центральної виборчої комісії в цей самий строк.

8. Центральна виборча комісія шляхом прийняття відповідного рішення оголошує про початок виборчого процесу чергових місцевих виборів, перших виборів депутатів місцевої ради, сільського, селищного, міського голови, додаткових виборів депутатів сільських, селищних рад, а територіальна виборча комісія - про початок виборчого процесу позачергових, повторних, проміжних місцевих виборів на своєму засіданні, про що зазначається у протоколі засідання комісії. Офіційним оголошенням є прийняття відповідною виборчою комісією рішення про початок виборчого процесу відповідного виду місцевих виборів. Рішення відповідної виборчої

комісії про оголошення початку виборчого процесу відповідного виду місцевих виборів оприлюднюється не пізніше ніж на третій день після його прийняття у визначений нею спосіб.

Офіційне оголошення шляхом прийняття рішення про початок виборчого процесу здійснюється Центральною виборчою комісією не пізніш як за п’ять днів до дня початку виборчого процесу місцевих виборів, територіальною виборчою комісією - не пізніш як за п’ять днів до дня початку виборчого процесу позачергових, проміжних місцевих виборів, а в разі призначення територіальною виборчою комісією повторних місцевих виборів - одночасно з прийняттям нею такого рішення.

9. У разі невиконання територіальною виборчою комісією вимог цього Кодексу (бездіяльність виборчої комісії) щодо призначення повторних чи проміжних місцевих виборів такі вибори можуть бути призначені Центральною виборчою комісією у п’ятиденний строк з дня виявлення бездіяльності відповідної територіальної виборчої комісії. У разі бездіяльності територіальної виборчої комісії рішення про початок виборчого процесу може прийняти Центральна виборча комісія.

Виборчий процес місцевих виборів

1. Виборчий процес місцевих виборів включає такі етапи:

1) утворення виборчих округів;

2) утворення дільничних виборчих комісій;

3) складання списків виборців, їх перевірка та уточнення;

4) висування та реєстрація кандидатів;

5) проведення передвиборної агітації;

6) голосування у день виборів;

7) підрахунок голосів виборців, установлення підсумків голосування і результатів місцевих виборів.

2. У випадках, передбачених цим Кодексом, виборчий процес включає також такі етапи:

1) повторне голосування;

2) підрахунок голосів виборців, установлення підсумків повторного голосування і результатів місцевих виборів.

3. Виборчий процес завершується через 15 днів після офіційного оприлюднення результатів місцевих виборів у порядку, передбаченому цим Кодексом.

4. Усі місцеві вибори, крім чергових, можуть проводитися одночасно з виборами Президента України, виборами народних депутатів України, референдумом.

Визначення загального складу Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад

1. Загальний склад (кількість депутатів) Верховної Ради Автономної Республіки Крим визначається Конституцією Автономної Республіки Крим.

2. Загальний склад (кількість депутатів) сільської, селищної, міської, районної в місті, районної, обласної ради визначається відповідно до частин третьої та четвертої цієї статті залежно від кількості виборців, які належать до територіальних громад сіл, селищ, міст, проживають на території району в місті, району, області.

3. Загальний склад (кількість депутатів) місцевої ради становить при чисельності виборців.

8.3. Суб’єкти виборчого процесу.

1. Суб’єктом виборчого процесу відповідних виборів є:

1) виборець, який має право голосу на відповідних виборах;

2) виборча комісія, уповноважена здійснювати підготовку і проведення відповідних виборів;

3) партія (організація партії), яка висунула кандидатів на відповідних виборах;

4) кандидат, зареєстрований для участі у відповідних виборах у порядку, встановленому цим Кодексом;

5) офіційний спостерігач від кандидата чи партії (організації партії) - суб'єкта відповідного виборчого процесу або від громадської організації, зареєстрований у порядку, встановленому цим Кодексом.

2. Кандидат, реєстрація якого скасована з підстав і в порядку, встановлених цим Кодексом, втрачає статус кандидата на відповідних виборах з дня, наступного за днем закінчення строку оскарження такого рішення, або, у разі оскарження, з дня, наступного за днем набрання законної сили відповідним рішенням суду.

3. Партія (організація партії), якій відмовлено у реєстрації усіх висунутих нею кандидатів або у якої скасовано реєстрацію усіх висунутих нею кандидатів на відповідних виборах з підстав і в порядку, встановлених цим Кодексом, втрачає статус суб'єкта виборчого процесу відповідних виборів з дня, наступного за днем закінчення строку оскарження рішення про відмову в реєстрації (скасування реєстрації) усього списку або останнього кандидата зі списку або, у разі оскарження, з дня, наступного за днем набрання законної сили відповідним рішенням суду.

4. Дільничні виборчі комісії одночасно є суб'єктами усіх виборчих процесів, в організації і проведенні яких вони беруть участь.

8.4. Висування кандидатів у депутати.

1. Право висування кандидатів у депутати реалізується виборцями через партії у порядку, передбаченому Виборчим Кодексом України.

2. Висування кандидатів у депутати розпочинається з першого дня виборчого процесу і закінчується за сорок п'ять днів до дня голосування.

3. Висування кандидатів у депутати партією, формування та затвердження загальнодержавного виборчого списку та регіональних виборчих списків здійснюються на її з'їзді (зборах, конференції) у порядку, встановленому статутом партії та цією статтею.

На з'їзді (зборах, конференції) партії щодо висування кандидатів у депутати за дорученням Голови Центральної виборчої комісії має право бути присутнім член Центральної виборчої комісії.

4. Повідомлення про час і місце проведення з'їзду (зборів, конференції) партії з метою висування кандидатів у депутати, порядок акредитації на такому з'їзді (зборах, конференції) представників засобів масової інформації, визначений його організаторами, не пізніш як за п'ять днів до дня проведення з'їзду (зборів, конференції) розміщується на офіційному веб-сайті партії та подається до Центральної виборчої комісії. Центральна виборча комісія не пізніше наступного дня з дня отримання такого повідомлення розміщує його на своєму офіційному веб-сайті.

5. Партія може висунути кандидатом у депутати особу, яка є членом цієї партії, або безпартійну особу, яка відповідно до статті 134 цього Кодексу має право бути обраною депутатом.

6. Партія висуває кандидатів із числа осіб, зазначених у частині п'ятій цієї статті, у вигляді загальнодержавного виборчого списку, який формується та затверджується на з'їзді (зборах, конференції) партії.

Закон України «Про місцеві вибори» від 14.07.2015 № 595-VIII. {Закон втратив чинність, крім положень щодо організації та проведення повторних, проміжних, додаткових виборів і заміщення депутатів, обраних у багатомандатному виборчому окрузі, повноваження яких достроково припинені, що діють до наступних чергових або позачергових виборів депутатів місцевих рад, на підставі Кодексу № 396-IX від 19.12.2019, ВВР, 2020, № 7, № 8, № 9, ст.48}.

1. Висування кандидатів у депутати, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови, старости розпочинається за 34 дні до дня голосування.

2. Право висування кандидатів у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, районної, міської, в тому числі міст Києва та Севастополя, районної у місті ради реалізується виборцями у відповідних багатомандатних виборчих округах через місцеві організації партій у порядку, передбаченому цим Законом.

Право висування кандидатів у депутати сільських, селищних рад реалізується виборцями в одномандатних виборчих округах через місцеві організації партій або шляхом самовисування у порядку, передбаченому цим Законом.

Право висування кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови, старости реалізується виборцями у відповідних єдиних одномандатних виборчих округах через місцеві організації партій або шляхом самовисування у порядку, передбаченому цим Законом.

3. Місцева організація партії може висувати кандидатів на місцевих виборах за умови, що відповідна місцева (республіканська в Автономній Республіці Крим, обласна, районна, міська, районна у місті) організація партії зареєстрована в установленому законом порядку, з урахуванням обмежень частини другої статті 12 цього Закону.

4. Особа не може бути висунута кандидатом у депутати у багатомандатному виборчому окрузі більше ніж до однієї місцевої ради відповідного рівня (більше ніж до однієї обласної, однієї районної, однієї міської, однієї районної в місті ради).

Особа, яка висунута кандидатом у депутати в одномандатному виборчому окрузі, кандидатом на посаду сільського, селищного, міського голови або старости, не може одночасно бути висунута у будь-яких інших одномандатних, єдиних одномандатних виборчих округах з будь-яких місцевих виборів.

5. Особа, з урахуванням вимог частини четвертої цієї статті, може одночасно бути висунута кандидатом у депутати місцевих рад, кандидатом на посаду сільського, селищного, міського голови або старости шляхом висування місцевою організацією лише однієї політичної партії або лише шляхом самовисування.

Закон України «Про вибори народних депутатів України» {Закон втратив чинність, крім положень щодо організації та проведення проміжних виборів і заміщення народних депутатів України, обраних у загальнодержавному виборчому окрузі, повноваження яких достроково припинені, що діють до наступних чергових або позачергових виборів народних депутатів України, на підставі Кодексу № 396-IX від 19.12.2019, ВВР, 2020, № 7, № 8, № 9, ст.48}.

Запитання для перевірки знань:

1. Які основні принципи виборчого процесу в Україні?
2. Які види місцевих виборів існують в Україні та чим вони відрізняються?
3. Який порядок і строки проведення місцевих виборів передбачені законодавством України?
4. Хто є суб’єктами виборчого процесу та які їхні повноваження?
5. Яким є порядок висування кандидатів у депутати на місцевих виборах?
6. Які основні етапи організації виборчого процесу в Україні?
7. Які особливості організації виборів народних депутатів України?
8. Які права та обов’язки мають суб’єкти виборчого процесу під час виборів народних депутатів?

Методичні рекомендації:

Лекція проводиться у форматі обговорення з елементами кейс-методу, з метою формування у студентів системного розуміння механізмів організації виборчого процесу в Україні та ролі виборів у забезпеченні функціонування представницької влади. Особливу увагу слід приділити аналізу Виборчого кодексу України та розумінню того, як вибори забезпечують легітимність представницьких органів влади. Здобувачі ознайомляться із законодавчими основами виборчого процесу в Україні, ключовими поняттями виборів, різновидами місцевих виборів, порядком та строками їх проведення, а також роллю суб’єктів виборчого процесу у формуванні органів представницької влади.

Література:

1. Виборчий Кодекс України від 19.12.2019 № 396-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text

2. Головне про місцеві вибори 2020: ключові тези. Серія вебінарів. К., 2020. 42 с.
3. Когут Г., Литвин В., Осипчук М., Сабатюк Ю., Сау А. Діяльність місцевих депутатів та їхніх команд. Міжнародний республіканський інститут Інститут Політичної Освіти. К., 2021. 176 с.
4. О'Коннелл Ш., Смут С., Саллі Абі Халіл. Навички проведення виборчих кампаній: посібник NDI. 2020. 260 с .
5. Про вибори народних депутатів: Закон України від 17.11.2011 № 4061-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17#Text
6. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text
7. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text
8. Про місцеві вибори: Закон України від 14.07.2015 № 595-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19#Text
9. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001 № 2365-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text
10. Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30.06.2004 № 1932-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-15#Text

Лекція 9. Регламенти і процедури в представницьких органах влади.

9.1. Регламенти і процедури в органах місцевого самоврядування.
9.2. Прийняття рішень в органах місцевого самоврядування.
9.3. Статут територіальної громади.
9.4. Матеріальна і фінансова основа місцевого самоврядування.

9.1. Регламенти і процедури в органах місцевого самоврядування.

Регламент ради затверджується виключно на пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради.

Не пізніш як на другій сесії затверджується регламент роботи відповідної ради, а також положення про постійні комісії ради.

15. Порядок проведення першої сесії ради, порядок обрання голови та заступника (заступників) голови районної у місті, районної, обласної ради, секретаря сільської, селищної, міської ради, скликання чергової та позачергової сесій ради, призначення пленарних засідань ради, підготовки і розгляду питань на пленарних засіданнях, прийняття рішень ради про затвердження порядку денного сесії та з інших процедурних питань, а також порядок роботи сесії визначаються регламентом ради з урахуванням вимог Конституції України, цього Закону, законів України "Про статус депутатів місцевих рад", "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності" та інших законів. До прийняття регламенту ради чергового скликання застосовується регламент ради, що діяв у попередньому скликанні.

Перелік, функціональна спрямованість і порядок організації роботи постійних комісій визначаються регламентом відповідної ради та Положенням про постійні комісії, що затверджується радою з урахуванням вимог Закону України "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності" щодо реалізації повноважень ради у здійсненні державної регуляторної політики постійними комісіями відповідної ради.

9.2. Прийняття рішень в органах місцевого самоврядування.

Місцеві ради є ключовими органами місцевого самоврядування в Україні, відповідальними за прийняття рішень, що впливають на життя громади. Ефективність їх роботи значною мірою залежить від чітко визначених правових процедур прийняття та виконання рішень. У цій статті розглянемо правові аспекти процесу прийняття та виконання рішень місцевих рад, а також практику їх застосування.

Правові основи:

Основними нормативно-правовими актами, що регулюють діяльність місцевих рад в Україні, є:

Конституція України:

- Встановлює основні принципи місцевого самоврядування та закріплює право громадян на участь в управлінні місцевими справами.

Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні":

- Детально регламентує порядок організації та діяльності місцевих рад, їх повноваження, процедури прийняття рішень.

Регламент місцевої ради:

- Внутрішній документ, що визначає порядок роботи ради, її структурних підрозділів та депутатських комісій.

Порядок прийняття рішень

Процес прийняття рішень місцевими радами включає кілька основних етапів:

Підготовка проектів рішень:

- Проекти рішень можуть готуватися депутатами, постійними комісіями, виконавчими органами ради або за ініціативою громадян. Вони повинні відповідати чинному законодавству та бути обґрунтованими.

Обговорення на комісіях:

- Проекти рішень розглядаються постійними комісіями ради, які дають свої висновки та рекомендації.

Винесення на пленарне засідання:

- Проекти рішень, що пройшли обговорення на комісіях, виносяться на розгляд пленарного засідання ради. На цьому етапі депутати можуть вносити пропозиції та поправки.

Голосування:

- Рішення місцевої ради приймаються більшістю голосів від загального складу ради, якщо інше не передбачено законом або регламентом ради. Голосування може бути відкритим або таємним, залежно від характеру питання.

Оформлення прийнятих рішень:

- Після прийняття рішення оформлюються відповідно до вимог діловодства, підписуються головою ради та оприлюднюються.

Виконання рішень

Виконання рішень місцевих рад здійснюється виконавчими органами ради. Основні етапи виконання включають:

Планування виконання:

- Розробка планів заходів щодо реалізації прийнятих рішень, визначення відповідальних осіб та строків виконання.

Контроль за виконанням:

- Постійні комісії ради та виконавчі органи здійснюють контроль за реалізацією рішень, проводять моніторинг та оцінку ефективності виконання.

Звітування про виконання:

- Виконавчі органи ради звітують перед радою про хід та результати виконання рішень. За необхідності, вносяться корективи або додаткові заходи.

Практика застосування

На практиці порядок прийняття та виконання рішень місцевих рад може стикатися з низкою проблем:

Нестача кваліфікованих кадрів:

Обмежені ресурси та нестача кваліфікованих працівників можуть ускладнювати процес підготовки та виконання рішень.

Політичні конфлікти:

Політичні розбіжності між депутатами можуть призводити до затягування процесу прийняття рішень або блокування окремих ініціатив.

Стаття 59 Закону України “Про місцеве самоврядування”.

1. Рада в межах своїх повноважень приймає нормативні та інші акти у формі рішень.

2. Рішення ради приймається на її пленарному засіданні після обговорення більшістю депутатів від загального складу ради, крім випадків, передбачених цим Законом. При встановленні результатів голосування до загального складу сільської, селищної, міської ради включається сільський, селищний, міський голова, якщо він бере участь у пленарному засіданні ради, і враховується його голос.

Рішення ради щодо безоплатної передачі земельної ділянки комунальної власності у приватну власність (крім земельних ділянок, що перебувають у користуванні громадян, та випадків передачі земельної ділянки власнику розташованого на ній жилого будинку, іншої будівлі, споруди) приймається не менш як двома третинами голосів депутатів від загального складу ради.

3. Рішення ради приймаються відкритим поіменним голосуванням, окрім випадків, передбачених пунктами 4 і 16 статті 26, пунктами 1, 29 і 31 статті 43 та статтями 55, 56 цього Закону, в яких рішення приймаються таємним голосуванням. Результати поіменного голосування підлягають обов’язковому оприлюдненню та наданню за запитом відповідно до Закону України "Про доступ до публічної інформації". На офіційному веб-сайті ради розміщуються в день голосування і зберігаються протягом необмеженого строку всі результати поіменних голосувань. Результати поіменного голосування є невід’ємною частиною протоколу сесії ради.

4. Рішення сільської, селищної, міської ради у п'ятиденний строк з моменту його прийняття може бути зупинено сільським, селищним, міським головою і внесено на повторний розгляд відповідної ради із обґрунтуванням зауважень. Рада зобов'язана у двотижневий строк повторно розглянути рішення. Якщо рада відхилила зауваження сільського, селищного, міського голови і підтвердила попереднє рішення двома третинами депутатів від загального складу ради, воно набирає чинності.

5. Акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування нормативно-право

6. Виконавчий комітет сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради в межах своїх повноважень приймає рішення. Рішення виконавчого комітету приймаються на його засіданні більшістю голосів від загального складу виконавчого комітету і підписуються сільським, селищним, міським головою, головою районної у місті ради.

7. У разі незгоди сільського, селищного, міського голови (голови районної у місті ради) з рішенням виконавчого комітету ради він може зупинити дію цього рішення своїм розпорядженням та внести це питання на розгляд відповідної ради.

8. Сільський, селищний, міський голова, голова районної у місті, районної, обласної ради в межах своїх повноважень видає розпорядження.

9. Рішення виконавчого комітету ради з питань, віднесених до власної компетенції виконавчих органів ради, можуть бути скасовані відповідною радою.

10. Акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування з мотивів їхньої невідповідності Конституції або законам України визнаються незаконними в судовому порядку.

11. Акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування підлягають обов’язковому оприлюдненню та наданню за запитом відповідно до Закону України "Про доступ до публічної інформації". Проекти актів органів місцевого самоврядування оприлюднюються в порядку, передбаченому Законом України "Про доступ до публічної інформації", крім випадків виникнення надзвичайних ситуацій та інших невідкладних випадків, передбачених законом, коли такі проекти актів оприлюднюються негайно після їх підготовки.

В актах та проектах актів органів та посадових осіб місцевого самоврядування не може бути обмежено доступ до інформації про витрати чи інше розпорядження бюджетними коштами, володіння, користування чи розпорядження державним чи комунальним майном, у тому числі про умови отримання цих коштів чи майна, прізвища, імена, по батькові фізичних осіб та найменування юридичних осіб, які отримують ці кошти або майно, а також до іншої інформації, обмеження доступу до якої заборонено законом.

12. Акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування, які відповідно до закону є регуляторними актами, розробляються, розглядаються, приймаються та оприлюднюються у порядку, встановленому Законом України "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності".

9.3. Статут територіальної громади.

Статут на основі Конституції та законів України з урахуванням історичних, культурних та інших особливостей територіальної громади, визначає її самоідентифікацію та гарантії реалізації права жителів на залучення до прийняття рішень органами місцевого самоврядування. Акти органів місцевого самоврядування не можуть суперечити Статуту та можуть бути скасовані в судовому порядку з підстав невідповідності Статуту.

Статутом територіальної громади визначаються:

1) цілі розвитку територіальної громади;

2) символіка територіальної громади;

3) особливості організації управління територіальною громадою;

4) форми залучення жителів територіальної громади до прийняття органами місцевого самоврядування рішень, порядок врахування їх результатів;

5) особливості створення та діяльності органів самоорганізації населення на території громади;

6) взаємовідносини органів місцевого самоврядування з органами самоорганізації населення, інститутами громадянського суспільства;

7) форми громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб;

8) засади відкритості та прозорості діяльності органів місцевого самоврядування, порядок їх реалізації;

9) порядок звітування органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб перед громадою та порядок поточного інформування про свою діяльність;

10) визначення особливо цінних об’єктів та територій громади, особливостей їх відчуження та режимів використання;

11) інші положення, що не суперечать закону.

9.4. Матеріальна і фінансова основа місцевого самоврядування

Право комунальної власності

1. Територіальним громадам сіл, селищ, міст, районів у містах належить право комунальної власності на рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, землю, природні ресурси, підприємства, установи та організації, в тому числі банки, страхові товариства, а також пенсійні фонди, частку в майні підприємств, житловий фонд, нежитлові приміщення, заклади культури, освіти, спорту, охорони здоров'я, науки, соціального обслуговування та інше майно і майнові права, рухомі та нерухомі об'єкти, визначені відповідно до закону як об'єкти права комунальної власності, а також кошти, отримані від їх відчуження.

2. Підставою для набуття права комунальної власності є передача майна територіальним громадам безоплатно державою, іншими суб'єктами права власності, а також майнових прав, створення, придбання майна органами місцевого самоврядування в порядку, встановленому законом.

3. Територіальні громади сіл, селищ, міст, районів у містах безпосередньо або через органи місцевого самоврядування можуть об'єднувати на договірних засадах на праві спільної власності об'єкти права комунальної власності, а також кошти місцевих бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, установ та організацій і створювати для цього відповідні органи і служби.

4. Районні та обласні ради від імені територіальних громад сіл, селищ, міст здійснюють управління об'єктами їхньої спільної власності, що задовольняють спільні потреби територіальних громад.

Визначення місцезнаходження комунального підприємства, установи, організації, що перебуває в управлінні відповідної районної, обласної ради, яке зазначається в Єдиному

державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань при державній реєстрації зазначеного комунального підприємства, установи, організації як юридичної особи або державній реєстрації змін до відомостей про таку юридичну особу, здійснюється відповідно до статті 93 Цивільного кодексу України.

5. Органи місцевого самоврядування від імені та в інтересах територіальних громад відповідно до закону здійснюють правомочності щодо володіння, користування та розпорядження об'єктами права комунальної власності, в тому числі виконують усі майнові операції, можуть передавати об'єкти права комунальної власності у постійне або тимчасове користування юридичним та фізичним особам, укладати договори в рамках державно-приватного партнерства, у тому числі концесійні договори, здавати їх в оренду, продавати і купувати, використовувати як заставу, вирішувати питання їхнього відчуження, визначати в угодах та договорах умови використання та фінансування об'єктів, що приватизуються та передаються у користування і оренду.

6. Доцільність, порядок та умови відчуження об'єктів права комунальної власності визначаються відповідною радою. Доходи від відчуження об'єктів права комунальної власності зараховуються до відповідних місцевих бюджетів і спрямовуються на фінансування заходів, передбачених бюджетами розвитку.

7. Майнові операції, які здійснюються органами місцевого самоврядування з об’єктами права комунальної власності, не повинні ослаблювати економічних основ місцевого самоврядування, скорочувати обсяги доходів місцевих бюджетів, зменшувати обсяг та погіршувати умови надання послуг населенню.

8. Право комунальної власності територіальної громади захищається законом на рівних умовах з правами власності інших суб'єктів. Об'єкти права комунальної власності не можуть бути вилучені у територіальних громад і передані іншим суб'єктам права власності без згоди безпосередньо територіальної громади або відповідного рішення ради чи уповноваженого нею органу, за винятком випадків, передбачених законом.

9. Сільські, селищні, міські, районні в містах (у разі їх створення) ради мають право:

1) вносити пропозиції про передачу або продаж у комунальну власність відповідних територіальних громад підприємств, установ та організацій, їх структурних підрозділів та інших об'єктів, що належать до державної та інших форм власності, якщо вони мають важливе значення для забезпечення комунально-побутових і соціально-культурних потреб територіальних громад;

2) на переважне придбання в комунальну власність приміщень, споруд, інших об'єктів, розташованих на відповідній території, якщо вони можуть бути використані для забезпечення комунально-побутових та соціально-культурних потреб територіальних громад;

3) мати об'єкти комунальної власності за межами відповідних адміністративно-територіальних одиниць.

10. Публічна інформація у формі відкритих даних щодо об’єктів права власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об’єктів їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад, оприлюднюється та регулярно оновлюється, в тому числі за результатами інвентаризації, що проводиться згідно із законодавством, на єдиному державному веб-порталі відкритих даних та на офіційних веб-сайтах органів місцевого самоврядування відповідно до Закону України "Про доступ до публічної інформації".

Місцеві бюджети.

1. Органи місцевого самоврядування в селах, селищах, містах, районах у містах (у разі їх створення) самостійно складають та схвалюють прогнози відповідних місцевих бюджетів, розробляють, затверджують і виконують відповідні місцеві бюджети згідно з Бюджетним кодексом України.

2. Районні та обласні ради затверджують районні та обласні бюджети, які формуються з коштів державного бюджету для їх відповідного розподілу між територіальними громадами або для виконання спільних проектів та з коштів, залучених на договірних засадах з місцевих

бюджетів для реалізації спільних соціально-економічних та культурних програм, контролюють їх виконання.

3. Складання і схвалення прогнозів районних і обласних бюджетів, складання і виконання відповідних бюджетів здійснюють відповідні державні адміністрації згідно з Бюджетним кодексом України.

4. Самостійність місцевих бюджетів гарантується власними та закріпленими за ними на стабільній основі законом загальнодержавними доходами, а також правом самостійно визначати напрями використання коштів місцевих бюджетів відповідно до закону.

5. Втручання державних органів у процес складання, затвердження і виконання місцевих бюджетів не допускається, за винятком випадків, передбачених цим та іншими законами.

Участь держави у формуванні доходів місцевих бюджетів

1. Держава фінансово підтримує місцеве самоврядування, бере участь у формуванні доходів місцевих бюджетів, здійснює контроль за законним, доцільним, економним, ефективним витрачанням коштів та належним їх обліком. Вона гарантує органам місцевого самоврядування доходну базу, достатню для забезпечення населення послугами на рівні мінімальних соціальних потреб. У випадках, коли доходи від закріплених за місцевими бюджетами загальнодержавних податків та зборів перевищують мінімальний розмір місцевого бюджету, держава вилучає із місцевого бюджету до державного бюджету частину надлишку в порядку, встановленому Бюджетним кодексом України.

2. Мінімальні розміри місцевих бюджетів визначаються на основі фінансових нормативів бюджетної забезпеченості з урахуванням економічного, соціального, природного та екологічного стану відповідних територій виходячи з рівня мінімальних соціальних потреб, встановленого законом.

Доходи місцевих бюджетів

1. Доходи місцевих бюджетів формуються за рахунок власних, визначених законом, джерел та закріплених у встановленому законом порядку загальнодержавних податків, зборів та інших обов'язкових платежів.

2. Доходи місцевих бюджетів районних у містах рад (у разі їх створення) формуються відповідно до обсягу повноважень, що визначаються відповідними міськими радами.

3. Склад доходів місцевих бюджетів визначається Бюджетним кодексом України та законом про Державний бюджет України.

4. Доходи місцевого бюджету зараховуються до загального або спеціального фонду місцевого бюджету відповідно до вимог Бюджетного кодексу України та закону про Державний бюджет України.

5. У складі надходжень спеціального фонду місцевого бюджету виділяються надходження бюджету розвитку, які формуються відповідно до вимог Бюджетного кодексу України.

6. Кошти державного бюджету, що передаються у вигляді дотацій та субвенцій, затверджуються у законі про Державний бюджет України для кожного відповідного місцевого бюджету згідно з Бюджетним кодексом України.

7. Кошти, передані державою у вигляді дотацій та субвенцій, можуть розподілятися Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласними, міськими (міст республіканського Автономної Республіки Крим і міст обласного значення), районними радами між відповідними місцевими бюджетами та використовуватися для фінансування спільних проектів відповідних територіальних громад.

Видатки місцевих бюджетів

1. Видатки, які здійснюються органами місцевого самоврядування на потреби територіальних громад, їх розмір і цільове спрямування визначаються відповідними рішеннями про місцевий бюджет; видатки, пов'язані із здійсненням районними, обласними радами заходів щодо забезпечення спільних інтересів територіальних громад, - відповідними рішеннями про районний та обласний бюджети.

2. Сільські, селищні, міські, районні в містах (у разі їх створення) ради та їх виконавчі органи самостійно розпоряджаються коштами відповідних місцевих бюджетів, визначають напрями їх використання.

3. Районні, обласні бюджети виконують місцеві державні адміністрації в цілях і обсягах, що затверджуються відповідними радами.

4. Видатки місцевого бюджету формуються відповідно до розмежування видатків між бюджетами, визначеного Бюджетним кодексом України, для виконання повноважень органів місцевого самоврядування.

5. Видатки місцевого бюджету здійснюються із загального та спеціального фондів місцевого бюджету відповідно до вимог Бюджетного кодексу України та закону про Державний бюджет України.

6. У складі витрат спеціального фонду місцевого бюджету виділяються витрати бюджету розвитку.

7. Кошти бюджету розвитку спрямовуються на реалізацію програм соціально-економічного розвитку відповідної території, пов'язаної із здійсненням інвестиційної діяльності, здійснення інших заходів, пов'язаних з розширеним відтворенням, а також на погашення місцевого боргу.

Використання вільного залишку коштів місцевих бюджетів

Перевищення залишку коштів загального фонду місцевого бюджету над оборотним залишком бюджетних коштів на кінець бюджетного періоду становить вільний залишок коштів місцевих бюджетів, який використовується на проведення витрат місцевого бюджету згідно із змінами до рішення про місцевий бюджет.

Збалансування місцевих бюджетів.

Фінансове забезпечення витрат, пов'язаних із здійсненням органами місцевого самоврядування повноважень органів виконавчої влади та виконанням рішень органів державної влади.

Запитання для самоперевірки знань:

1. Що таке регламент представницького органу влади і яку роль він відіграє в його діяльності?
2. Які основні принципи організації роботи представницьких органів місцевого самоврядування визначаються регламентом?
3. Як формується порядок денний сесії місцевої ради?
4. Який порядок підготовки, розгляду та ухвалення рішень у місцевих радах?
5. Що таке Статут територіальної громади та його значення?
6. Які основні розділи повинен містити Статут територіальної громади?
7. Яким чином забезпечується відкритість і прозорість процедур ухвалення рішень у місцевих радах?
8. У чому полягає матеріальна і фінансова основа місцевого самоврядування?
9. Які контрольні механізми застосовуються щодо рішень, прийнятих представницькими органами місцевого самоврядування?
10. Як регламент та статут територіальної громади взаємопов’язані між собою у системі правового забезпечення місцевого самоврядування?

Методичні рекомендації:

Лекція проводиться у форматі лекції-дискусії з елементами аналізу нормативних документів та практичних кейсів з діяльності представницьких органів місцевого самоврядування. Метою лекції є формування у здобувачів знань і навичок щодо регламентів, процедур ухвалення рішень, організаційних принципів діяльності місцевих рад, а також розуміння значення статуту територіальної громади та матеріально-фінансової основи місцевого самоврядування. Здобувачам рекомендується самостійно опрацювати приклади рішень місцевих рад, звертаючи увагу на структуру, правові підстави та процедурні аспекти їх прийняття.

Література:

1. Білий Б. Детальний чи загальний регламент місцевої ради: пошук оптимальної моделі для ефективного самоврядування. Децентралізація. 2024. URL: https://decentralization.ua/news/19083

2. Регламент місцевої ради: архітектура демократичного врядування на місцевому рівні. Громадський постір. 2025. URL: https://www.prostir.ua/?library=rehlament-mistsevoji-rady-arhitektura-demokratychnoho-vryaduvannya-na-mistsevomu-rivni

3. Регламент як основний нормативний акт, що регулює організаційно-процедурні питання діяльності виконавчого комітету. Децентралізація. 2023. URL: https://decentralization.ua/news/16704

4. Методичні рекомендації щодо розроблення Статуту територіальної громади. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. 2019. URL: https://decentralization.ua/uploads/library/file/391/Recommend.pdf

5. Примірний статут територіальної громади. Примірне положення про старосту: практичний посібник з питань організації роботи органів місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад. К., 2016. 69 с. URL: https://auc.org.ua/sites/default/files/library/m1print.pdf

6. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.1991 № 2939-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text

7. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text

ЛЕКЦІЯ 10. Організація роботи депутатів місцевих рад.

10.1. Статус депутатів місцевих рад.

10.2. Депутат місцевої ради - представник інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу.

10.3. Індивідуальні та колективні форми реалізації депутатом місцевої ради своїх повноважень у виборчому окрузі.

10.4. Сесійні та позасесійні форми роботи депутата місцевої ради у раді та її органах.

10.1. Статус депутатів місцевих рад.

Закон України «Про статус депутатів місцевих рад» відповідно до Конституції України, Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні", інших законів України визначає правовий статус депутата сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради (далі - місцева рада) як представника інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу та рівноправного члена місцевої ради, встановлює гарантії депутатської діяльності та порядок відкликання депутата місцевої ради.

Статус депутата місцевої ради визначається Конституцією України, цим Законом та іншими законами України.

Стаття 2. Депутат місцевої ради - представник інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу

1. Депутат сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради (далі - депутат місцевої ради) є представником інтересів територіальної громади села, селища, міста чи їх громад, який відповідно до Конституції України і закону про місцеві вибори обирається на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування на строк, встановлений Конституцією України.

2. Депутат місцевої ради як представник інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу зобов'язаний виражати і захищати інтереси відповідної територіальної громади та її частини - виборців свого виборчого округу, виконувати їх доручення в межах своїх повноважень, наданих законом, брати активну участь у здійсненні місцевого самоврядування.

Стаття 3. Депутат місцевої ради - повноважний і рівноправний член відповідної ради

1. Депутат місцевої ради є повноважним і рівноправним членом відповідної ради - представницького органу місцевого самоврядування.

2. Депутат місцевої ради відповідно до цього Закону наділяється всією повнотою прав, необхідних для забезпечення його реальної участі у діяльності ради та її органів.

Стаття 4. Виникнення і строк повноважень депутата місцевої ради

1. Депутат місцевої ради набуває свої повноваження в результаті обрання його до ради відповідно до Закону України "Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів".

2. Повноваження депутата місцевої ради починаються з дня відкриття першої сесії відповідної ради з моменту офіційного оголошення підсумків виборів відповідною територіальною виборчою комісією і закінчуються в день відкриття першої сесії цієї ради нового скликання, крім передбачених законом випадків дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради або ради, до складу якої його обрано.

3. Повноваження депутата місцевої ради, обраного замість того депутата, який вибув, або на повторних виборах, починаються з дня заслуховування на черговому після виборів депутата місцевої ради пленарному засіданні відповідної місцевої ради повідомлення територіальної виборчої комісії про підсумки виборів.

4. Інформація про підсумки виборів доводиться територіальною виборчою комісією до відома відповідної місцевої ради. Спори щодо набуття повноважень депутатів місцевої ради вирішуються судом.

Стаття 5. Дострокове припинення повноважень депутата місцевої ради

1. Повноваження депутата місцевої ради припиняються достроково за наявності перелічених підстав, засвідчених офіційними документами, без прийняття рішення відповідної ради у разі:

1) його відкликання за народною ініціативою у встановленому цим Законом порядку;

3) припинення його громадянства України або виїзду на постійне проживання за межі України;

4) обрання або призначення його на посаду, зайняття якої згідно з Конституцією України і законом не сумісне з виконанням депутатських повноважень;

5) обрання його депутатом іншої місцевої ради;

6) визнання його судом недієздатним або безвісно відсутнім;

7) набрання законної сили обвинувальним вироком суду, за яким його засуджено до позбавлення волі, або набрання законної сили рішенням суду, яким його притягнуто до відповідальності за вчинення корупційного правопорушення або правопорушення, пов’язаного з корупцією, та застосовано покарання або накладено стягнення у виді позбавлення права займати посади або займатися діяльністю, що пов’язані з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування;

7^{-1}) набрання законної сили рішенням суду про визнання його активів чи активів, набутих за його дорученням іншими особами або в інших передбачених статтею 290 Цивільного процесуального кодексу України випадках, необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави;

8) його смерті.

2. Повноваження депутата місцевої ради можуть припинятися достроково також за рішенням відповідної ради у зв'язку:

1) з набранням законної сили обвинувальним вироком суду, за яким його засуджено до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі;

2) з особистою заявою депутата місцевої ради про складення ним депутатських повноважень;

3) з несплатою аліментів на утримання дитини, що призвела до виникнення заборгованості, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за дванадцять місяців з дня пред’явлення виконавчого документа до примусового виконання.

3. Спори щодо дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради вирішуються судом.

7. У разі дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради вибори чи заміщення депутата, який достроково припинив повноваження, проводяться відповідно до закону про місцеві вибори.

Стаття 6. Поєднання депутатської діяльності з виконанням виробничих або службових обов'язків

1. Депутат місцевої ради здійснює свої повноваження, не поривaючи з виробничою або службовою діяльністю.

2. Депутат місцевої ради, обраний секретарем сільської, селищної, міської ради, головою, заступником голови районної, обласної, районної у місті ради, працює у відповідній раді на постійній основі і не може суміщати свою службову діяльність з іншою роботою, у тому числі на громадських засадах (за винятком викладацької, наукової та творчої у позаробочий час), займатися підприємницькою діяльністю, одержувати від цього прибуток, якщо інше не передбачено законом.

3. За рішенням обласної, Київської та Севастопольської міських рад депутат, обраний головою постійної комісії з питань бюджету, може працювати в раді на постійній основі.

Стаття 7. Несумісність статусу депутата місцевої ради з деякими посадами та видами діяльності

1. Депутат місцевої ради, який перебуває на посаді керівника місцевого органу виконавчої влади чи на іншій посаді, на яку поширюються вимоги Конституції та законів України щодо обмеження сумісництва, не може поєднувати свою службову діяльність на цій посаді з посадою сільського, селищного, міського голови, секретаря сільської, селищної, міської ради, голови та заступника голови районної у місті, районної, обласної ради, а також з іншою роботою на постійній основі в радах, їх виконавчих органах та апараті.

2. Депутат місцевої ради не може використовувати свій депутатський мандат в цілях, не пов'язаних з депутатською діяльністю.

3. Депутат місцевої ради не може мати іншого представницького мандата.

Стаття 8. Депутатська етика

1. Депутат місцевої ради як представник інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу та член ради, здійснюючи депутатські повноваження, повинен дотримуватися таких правил депутатської етики:

1) керуватися загальнодержавними інтересами та інтересами територіальної громади чи виборців свого виборчого округу, від яких його обрано;

2) не використовувати депутатський мандат в особистих інтересах чи в корисливих цілях;

3) керуватися у своїй діяльності та поведінці загальновизнаними принципами порядності, честі і гідності;

4) не розголошувати відомостей, що становлять державну або іншу таємницю, яка охороняється законом, інших відомостей з питань, що розглядалися на закритих засіданнях ради чи її органів і не підлягають за їх рішенням розголошенню, та відомостей, які стосуються таємниці особистого життя депутата місцевої ради або виборця, що охороняється законом, чи стали йому відомі у зв'язку з його участю в депутатських перевірках;

5) не допускати образливих висловлювань, не використовувати у публічних виступах недостовірні або неперевірені відомості стосовно органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ і організацій, їх керівників та інших посадових чи службових осіб, депутатських груп, фракцій, окремих депутатів місцевих рад;

6) не приймати будь-яких гонорарів, подарунків, не отримувати винагород безпосередньо чи опосередковано за дії, пов'язані зі здійсненням ним депутатських повноважень.

2. Регламентом ради чи статутом відповідної територіальної громади можуть бути встановлені також інші правила депутатської етики та заходи впливу щодо тих депутатів місцевих рад, які порушують ці правила.

3. На депутатів місцевих рад поширюється дія Закону України "Про запобігання корупції".

Депутати місцевих рад зобов’язані щороку до 1 квітня подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за минулий рік відповідно до Закону України "Про запобігання корупції", а також дотримуватися інших вимог фінансового контролю, передбачених зазначеним Законом.

Стаття 9. Депутатське посвідчення та нагрудний знак депутата місцевої ради

1. Після набуття депутатом місцевої ради повноважень йому видаються посвідчення і нагрудний знак.

2. Зразки посвідчень і нагрудних знаків депутата місцевої ради, а також Положення про них затверджуються Верховною Радою України.

10.2. Депутат місцевої ради - представник інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу.

Стаття 10. Обов'язки депутата місцевої ради у виборчому окрузі

1. У виборчому окрузі депутат місцевої ради зобов'язаний:

1) підтримувати зв’язок з виборцями, місцевою організацією політичної партії, яка висунула його кандидатом у депутати місцевої ради, відповідною територіальною громадою, а також громадськими організаціями, трудовими колективами підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, органами місцевого самоврядування, місцевими органами виконавчої влади, розташованими на відповідній території;

2) не рідше одного разу на півріччя інформувати виборців про роботу місцевої ради та її органів, про виконання планів і програм економічного і соціального розвитку, інших місцевих програм, місцевого бюджету, рішень ради і доручень виборців;

3) брати участь у громадських слуханнях з питань, що стосуються його виборчого округу, в організації виконання рішень ради та її органів, доручень виборців, у масових заходах, що проводяться органами місцевого самоврядування на території громади або виборчого округу;

4) вивчати громадську думку; вивчати потреби територіальної громади, інформувати про них раду та її органи, брати безпосередню участь у їх вирішенні;

5) визначити і оприлюднити дні, години та місце прийому виборців, інших громадян; вести регулярний, не рідше одного разу на місяць, прийом виборців, розглядати пропозиції, звернення, заяви і скарги членів територіальної громади, вживати заходів щодо забезпечення їх оперативного вирішення.

2. Депутат місцевої ради може бути в будь-який час відкликаний за народною ініціативою у встановленому цим Законом порядку.

Стаття 11. Права депутата місцевої ради у виборчому окрузі

1. У виборчому окрузі депутат місцевої ради має право:

1) офіційно представляти виборців свого виборчого округу та інтереси територіальної громади в місцевих органах виконавчої влади, відповідних органах місцевого самоврядування, підприємствах, установах і організаціях незалежно від форми власності з питань, що належать до відання органів місцевого самоврядування відповідного рівня;

2) брати участь з правом дорадчого голосу у засіданнях інших місцевих рад та їх органів, загальних зборах громадян за місцем проживання, засіданнях органів самоорганізації населення, що проводяться в межах території його виборчого округу;

3) порушувати перед органами і організаціями, передбаченими пунктом 1 частини першої цієї статті, та їх посадовими особами, а також керівниками правоохоронних та контролюючих органів питання, що зачіпають інтереси виборців, та вимагати їх вирішення;

4) доступу до медіа комунальної форми власності з метою оприлюднення результатів власної депутатської діяльності та інформування про роботу ради в порядку, встановленому відповідною радою;

5) вносити на розгляд органів і організацій, передбачених пунктом 1 частини першої цієї статті, та їх посадових осіб пропозиції з питань, пов'язаних з його депутатськими повноваженнями у виборчому окрузі відповідно до закону, брати участь у їх розгляді.

2. При здійсненні депутатських повноважень депутат місцевої ради має також право:

1) на депутатське звернення, депутатський запит, депутатське запитання;

2) на невідкладний прийом;

3) вимагати усунення порушень законності і встановлення правового порядку.

3. Депутат місцевої ради є відповідальним перед виборцями свого виборчого округу і їм підзвітним. У своїй роботі у виборчому окрузі взаємодіє з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, органами самоорганізації населення, трудовими колективами, об'єднаннями громадян.

10.3. Індивідуальні та колективні форми реалізації депутатом місцевої ради своїх повноважень у виборчому окрузі.

Стаття 12. Розгляд депутатом місцевої ради пропозицій, заяв і скарг громадян

1. Депутат місцевої ради розглядає пропозиції, заяви і скарги громадян, які надійшли до нього, вживає заходів до їх своєчасного, обґрунтованого вирішення; вивчає причини, які породжують скарги громадян, і вносить свої пропозиції щодо їх усунення до органів місцевого самоврядування, до місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян; систематично веде прийом громадян.

2. Депутат місцевої ради може направляти одержані ним пропозиції, заяви і скарги до відповідних органів, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, об'єднань громадян, якщо вирішення питань належить до їх повноважень, які зобов'язані розглянути їх відповідно до закону і про результати повідомити заявника, а також депутата місцевої ради.

3. Депутат місцевої ради в межах своїх повноважень здійснює контроль за розглядом відповідними органами підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, органами об'єднань громадян надісланих ним пропозицій, заяв, скарг виборців.

4. Місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації державної і комунальної форм власності, їх посадові особи зобов'язані сприяти депутатові місцевої ради в організації прийому громадян, розгляді їх пропозицій, заяв, скарг, у створенні інших необхідних для його депутатської діяльності умов.

Стаття 13. Депутатське звернення.

1. Депутатське звернення - викладена в письмовій формі вимога депутата місцевої ради з питань, пов'язаних з його депутатською діяльністю, до місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, а також керівників правоохоронних та контролюючих органів, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, розташованих на території відповідної ради, здійснити певні дії, вжити заходів чи дати офіційне роз'яснення з питань, віднесених до їх компетенції.

2. Місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та їх посадові особи, а також керівники правоохоронних та контролюючих органів, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, розташованих на території відповідної ради, до яких звернувся депутат місцевої ради, зобов'язані у десятиденний строк розглянути порушене ним питання та надати йому відповідь, а в разі необхідності додаткового вивчення чи перевірки дати йому відповідь не пізніш як у місячний строк.

3. Якщо депутатське звернення з об'єктивних причин не може бути розглянуто у встановлений строк, депутату місцевої ради зобов'язані письмово повідомити про це з обґрунтуванням мотивів необхідності продовження строку розгляду.

4. Депутат місцевої ради може взяти участь у розгляді свого звернення, про що місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та їх посадові особи, керівники підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, розташованих на території відповідної ради, повинні йому повідомити завчасно, але не пізніш як за п'ять календарних днів.

5. Якщо депутат місцевої ради не задоволений результатами розгляду свого звернення або якщо місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та їх посадові особи, керівники підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, розташованих на території відповідної ради, ухиляються від вирішення порушеного у зверненні

питання у встановлений строк, він має право внести депутатський запит відповідно до статті 22 цього Закону.

Стаття 14. Право депутата місцевої ради на невідкладний прийом та на одержання необхідної інформації

1. Депутат місцевої ради на території відповідної ради має право на невідкладний прийом посадовими особами місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, керівниками підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, розташованих на території відповідної ради, з питань депутатської діяльності.

2. Посадові особи місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, керівники підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, розташованих на території відповідної ради, на звернення депутата місцевої ради надають йому довідкові матеріали та іншу інформацію, необхідні для здійснення депутатських повноважень.

3. Порядок відвідування депутатом місцевої ради підприємств, установ і організацій, діяльність яких пов'язана з державною або іншою таємницею, що охороняється законом, встановлюється відповідними нормативно-правовими актами.

Стаття 15. Право депутата місцевої ради вимагати усунення порушення законності

1. Депутат місцевої ради як представник інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу у разі виявлення порушення прав та законних інтересів громадян або інших порушень законності має право вимагати припинення порушень, а в необхідних випадках звернутися до відповідних місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, а також до правоохоронних і контролюючих органів та їх керівників з вимогою вжити заходів щодо припинення порушень законності.

2. У разі виявлення порушення законності депутат місцевої ради має право на депутатське звернення до керівників відповідних правоохоронних чи контролюючих органів.

3. Місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, об'єднання громадян, керівники підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, до яких звернувся депутат місцевої ради, зобов'язані негайно вжити заходів до усунення порушення, а в разі необхідності - до притягнення винних до відповідальності з наступним інформуванням про це депутата місцевої ради.

4. У разі невжиття відповідних заходів посадові особи місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та керівники правоохоронних і контролюючих органів, до яких звернувся депутат місцевої ради, несуть адміністративну або кримінальну відповідальність, встановлену законом.

Стаття 16. Звіти депутата місцевої ради перед виборцями та зустрічі з ними

1. Депутат місцевої ради зобов’язаний не рідше одного разу на рік звітувати про свою роботу перед виборцями у порядку, визначеному законом та прийнятими відповідно до нього статутом територіальної громади, рішенням районної чи обласної ради.

Депутат місцевої ради звітує про свою роботу під час проведення відкритої зустрічі у спосіб, що дає змогу виборцям поставити запитання, висловити зауваження та внести пропозиції. Письмовий звіт депутата місцевої ради про свою роботу оприлюднюється на офіційному веб-сайті відповідної ради та розміщується у приміщенні відповідної ради не пізніше ніж за сім календарних днів до дня проведення відкритої зустрічі. Рада визначає орієнтовні строки проведення звітів депутатів місцевої ради перед виборцями.

2. Звіт депутата місцевої ради повинен містити відомості про його діяльність у раді та в її органах, до яких його обрано, а також про його роботу у виборчому окрузі, про прийняті радою та її органами рішення, про хід їх виконання, про особисту участь в обговоренні, прийнятті та в організації виконання рішень ради, її органів, а також доручень виборців свого виборчого округу.

3. Звіт депутата місцевої ради може бути проведено в будь-який час на вимогу зборів виборців за місцем проживання, трудової діяльності або навчання, а також органів самоорганізації населення.

4. Депутат місцевої ради не пізніш як за сім днів повідомляє виборців про час і місце проведення звіту через місцеві медіа або в інший спосіб.

5. Місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, керівники підприємств, установ і організацій державної і комунальної форм власності зобов'язані сприяти депутатам місцевих рад в організації їх звітів (зустрічей) перед (з) виборцями шляхом надання приміщень, інформаційних та інших довідкових матеріалів, необхідних депутату місцевої ради, на прохання депутата здійснювати інші заходи, пов'язані з проведенням його звіту (зустрічі) перед (з) виборцями, у тому числі сприяти оповіщенню виборців про час і місце його (її) проведення. Рішення з питань організації звітів (зустрічей) депутата з виборцями приймається на засіданні місцевої ради.

6. Депутат місцевої ради інформує раду та її виконавчі органи про результати обговорення його звіту, зауважень і пропозицій, висловлених виборцями на адресу ради та її органів, а також про доручення, дані депутатові у зв'язку з його депутатською діяльністю.

7. Витрати, пов'язані з проведенням звітів депутатів місцевої ради перед виборцями та їх зустрічей з ними, здійснюються за рахунок відповідних місцевих бюджетів у межах затверджених на ці цілі видатків.

8. Звіти і зустрічі депутатів місцевої ради з виборцями висвітлюються медіа.

Стаття 17. Доручення виборців

1. Виборці можуть давати своєму депутатові місцевої ради доручення на зборах під час його звітів чи зустрічей з питань, що випливають з потреб відповідного виборчого округу чи територіальної громади в цілому.

2. Доручення виборців не повинні суперечити законодавству України, а їх виконання має належати до відання місцевих рад та їх органів.

3. Доручення виборців депутатові місцевої ради має бути підтримане більшістю учасників зборів.

4. Доручення виборців, виконання яких потребує прийняття відповідною радою або її виконавчим органом рішення, фінансових або інших матеріальних витрат, доводяться депутатом місцевої ради до відома відповідної ради або її органів.

5. Рада та її органи аналізують доручення виборців, дані депутатам місцевої ради, та з урахуванням матеріальних, в тому числі і фінансових, можливостей приймають відповідні рішення щодо їх реалізації. Рішення з цих питань доводяться до відома депутатів місцевої ради та територіальної громади.

6. Доручення виборців враховуються при розробці планів і програм економічного та соціального розвитку відповідної території, місцевих економічних програм, складанні бюджету, а також при підготовці рішень з інших питань.

7. Депутат місцевої ради бере участь в організації виконання доручень виборців як одноособово, так і в складі постійних і тимчасових комісій ради або в складі утвореної з цією метою депутатської групи, може залучати до їх виконання органи самоорганізації населення, а також виборців відповідного виборчого округу.

8. Контроль за виконанням доручень виборців здійснюється відповідними радами, їх органами та депутатами місцевих рад. Органи, які в межах своїх повноважень забезпечують реалізацію доручень виборців, один раз на рік інформують раду про хід їх виконання.

9. Депутат місцевої ради періодично інформує своїх виборців про результати розгляду радою та її виконавчими органами доручень виборців та особисту участь в організації їх виконання.

Стаття 18. Обов'язки депутата місцевої ради у раді та її органах

Депутат місцевої ради зобов'язаний:

1) додержуватися Конституції та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, регламенту ради та інших нормативно-правових актів, що визначають порядок діяльності ради та її органів;

2) брати участь у роботі ради, постійних комісій та інших її органів, до складу яких він входить, всебічно сприяти виконанню їх рішень;

3) виконувати доручення ради, її органів, сільського, селищного, міського голови чи голови ради; інформувати їх про виконання доручень.

Стаття 19. Права депутата місцевої ради у раді та її органах

1. Депутат місцевої ради користується правом ухвального голосу з усіх питань, що розглядаються на засіданнях ради та її органів, до складу яких він входить. Депутат місцевої ради набуває права ухвального голосу з моменту визнання його повноважень.

Кожний депутат місцевої ради у раді та її органах, до складу яких він входить, має один голос. Депутат місцевої ради, який не входить до складу відповідного органу ради, може брати участь у його роботі з правом дорадчого голосу.

2. Депутат місцевої ради має право:

1) обирати і бути обраним до органів відповідної ради;

2) офіційно представляти виборців у відповідній раді та її органах;

3) пропонувати питання для розгляду їх радою та її органами;

4) вносити пропозиції і зауваження до порядку денного засідань ради та її органів, порядку розгляду обговорюваних питань та їх суті;

5) вносити на розгляд ради та її органів пропозиції з питань, пов'язаних з його депутатською діяльністю;

6) вносити на розгляд ради та її органів проекти рішень з питань, що належать до їх відання, поправки до них;

7) висловлюватися щодо персонального складу утворюваних радою органів і кандидатур посадових осіб, які обираються, призначаються або затверджуються радою;

8) порушувати питання про недовіру сільському, селищному, міському голові, розпуск органів, утворених радою, та звільнення посадових осіб місцевого самоврядування;

9) брати участь у дебатах, звертатися із запитами, ставити запитання доповідачам, співдоповідачам, головуючому на засіданні;

10) вносити пропозиції про заслуховування на пленарному засіданні ради звіту чи інформації будь-якого органу або посадової особи, підзвітних чи підконтрольних раді, а також з питань, що віднесені до компетенції ради, інших органів і посадових осіб, які діють на її території;

11) порушувати в раді та її органах питання про необхідність перевірки роботи підзвітних та підконтрольних раді органів, підприємств, установ, організацій;

12) виступати з обґрунтуванням своїх пропозицій та з мотивів голосування, давати довідки;

13) ознайомлюватися з текстами виступів у стенограмах чи протоколах засідань ради та її органів до їх опублікування;

14) оголошувати на засіданнях ради та її органів тексти звернень, заяв, пропозицій громадян або їх об'єднань, якщо вони мають суспільне значення;

15) об'єднуватися з іншими депутатами місцевої ради в депутатські групи, фракції, які діють відповідно до регламенту ради.

3. Депутат місцевої ради може передати головуючому тексти свого невиголошеного виступу, пропозицій і зауважень з обговорюваного питання для включення до протоколу засідання ради або її органу, в якому він бере участь.

4. Порядок реалізації зазначених прав депутатів місцевих рад визначається цим Законом, іншими законами України, які регулюють діяльність місцевих рад та їх органів, а також регламентом відповідної ради.

10.4. Сесійні та позасесійні форми роботи депутата місцевої ради у раді та її органах.

Стаття 20. Участь депутата в сесіях місцевої ради та засіданнях її органів

1. На сесіях місцевої ради депутати місцевої ради на основі колективного і вільного обговорення розглядають і вирішують питання, віднесені до відання відповідної ради.

2. Депутат місцевої ради, крім секретаря ради, голови районної у місті, районної, обласної ради та їх заступників, повинен входити до складу однієї з постійних комісій, що утворюються радою.

Депутат місцевої ради за дорученням відповідної ради або постійної комісії, до складу якої його обрано, бере безпосередню участь у підготовці питань для розгляду на сесіях ради та засіданнях постійної комісії.

3. Депутат місцевої ради зобов'язаний бути присутнім на пленарних засіданнях ради, засіданнях постійної комісії та інших органів ради, до складу яких він входить. У разі неможливості бути присутнім на засіданні депутат місцевої ради повідомляє про це особу, яка очолює відповідний орган.

4. Рада, до якої обрано депутата, має право заслуховувати його звіти про виконання рішень ради, на пленарних засіданнях періодично інформує депутатів місцевої ради про хід виконання рішень, прийнятих радою, реалізацію пропозицій і зауважень, внесених ними, а також з інших важливих питань діяльності ради та її органів.

5. У разі пропуску депутатом протягом року більше половини пленарних засідань ради або засідань постійної комісії, членом якої він є, невиконання ним без поважних причин рішень і доручень ради та її органів відповідна рада може звернутися до виборців з пропозицією про відкликання такого депутата у встановленому законом порядку.

Стаття 21. Депутатський запит і депутатське запитання

1. Депутатський запит - це підтримана радою вимога депутата місцевої ради до посадових осіб ради і її органів, сільського, селищного, міського голови, керівників підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, які розташовані або зареєстровані на відповідній території, а депутата міської (міста обласного значення), районної, обласної ради - також до голови місцевої державної адміністрації, його заступників, керівників відділів і управлінь з питань, які віднесені до відання ради.

2. Депутатське запитання - це засіб одержання депутатом місцевої ради інформації або роз'яснення з тієї чи іншої проблеми. Відповідь на запитання може бути оголошено на сесії ради або дано депутату місцевої ради в індивідуальному порядку. Запитання не включається до порядку денного сесії, не обговорюється і рішення по ньому не приймається.

Стаття 22. Порядок розгляду депутатського запиту

1. Депутатський запит може бути внесений депутатом місцевої ради або групою депутатів попередньо або на пленарному засіданні ради у письмовій чи усній формі. Запит підлягає включенню до порядку денного пленарного засідання ради.

2. Депутатський запит обговорюється у разі необхідності на пленарному засіданні місцевої ради.

3. Рада може зобов'язати відповідний орган подати у встановлений нею строк звіт про виконання рішення по запиту депутата місцевої ради.

4. Орган або посадова особа, до яких звернуто депутатський запит, зобов'язані у встановлений радою строк дати офіційну письмову відповідь на нього відповідній раді і депутату місцевої ради. Якщо запит з об'єктивних причин не може бути розглянуто у встановлений радою строк, то орган або посадова особа зобов'язані письмово повідомити раді та депутатові місцевої ради, який вніс запит, і запропонувати інший строк, який не повинен перевищувати один місяць з дня одержання запиту. Відповідь на запит у разі необхідності розглядається на пленарному засіданні ради.

5. Депутат місцевої ради має право дати оцінку відповіді на свій депутатський запит. За результатами відповіді на депутатський запит може бути проведено обговорення, якщо на цьому наполягає не менше 1/4 присутніх на засіданні депутатів місцевої ради. Посадових осіб, до яких звернуто запит, своєчасно інформують про дату та час обговорення відповіді на запит радою. Вони або уповноважені ними особи мають право бути присутні на цьому засіданні ради.

За результатами розгляду відповіді на депутатський запит рада приймає відповідне рішення.

Стаття 23. Пропозиції і зауваження, висловлені депутатами місцевої ради на сесіях ради

1. Пропозиції і зауваження, висловлені депутатами місцевої ради на сесіях ради або передані в письмовій формі головуючому на її пленарних засіданнях, розглядаються радою або за її дорученням постійними комісіями ради чи надсилаються на розгляд підзвітним і

підконтрольним органам та посадовим особам місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, керівникам відповідних підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, які зобов'язані розглянути ці пропозиції і зауваження у строки, встановлені радою, і про результати розгляду повідомити безпосередньо депутатів місцевої ради, які внесли пропозиції чи висловили зауваження, а також відповідну раду.

2. Рада та її виконавчі органи забезпечують виконання пропозицій і зауважень депутатів місцевої ради, схвалених радою, інформують депутатів про реалізацію пропозицій і зауважень, внесених ними на сесіях рад.

Стаття 24. Право депутата місцевої ради порушувати питання про перевірку діяльності виконавчих органів ради, місцевих державних адміністрацій, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, брати участь у здійсненні контролю за виконанням рішень ради

1. Депутат місцевої ради має право порушувати в раді та її органах питання про необхідність проведення перевірок з питань, віднесених до компетенції відповідної ради, діяльності розташованих на її території підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, виконавчих органів ради, а депутати обласних, районних рад - відповідних місцевих державних адміністрацій в частині повноважень, делегованих їм обласними, районними радами, а також за дорученням ради або її органів брати участь у перевірках виконання рішень ради.

2. Депутат місцевої ради має право вносити пропозиції щодо усунення недоліків і порушень керівникам підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, і органів, діяльність яких перевірялася відповідно до частини першої цієї статті, а також органам, яким вони підпорядковані, порушувати питання про притягнення до відповідальності осіб, з вини яких сталося порушення.

У разі виявлення порушень законодавства України депутат місцевої ради звертається з цього приводу до відповідних органів державної влади.

3. Про результати перевірки та пропозицій щодо них депутат місцевої ради доповідає раді або її органу, за дорученням яких здійснювалася перевірка.

4. Депутат місцевої ради за дорученням ради бере участь у депутатських перевірках з питань, які належать до відання ради, здійсненні контролю за виконанням рішень ради.

Стаття 25. Депутатські групи

1. Для спільної роботи по здійсненню депутатських повноважень у виборчих округах депутати місцевих рад можуть на основі їх взаємної згоди об'єднуватися в депутатські групи.

2. Депутати місцевої ради об'єднуються в депутатські групи за єдністю території їх виборчих округів, спільністю проблем, які вони вирішують, або іншими ознаками.

3. Повноваження депутатських груп є похідними від повноважень депутата місцевої ради, передбачених цим Законом.

4. Членство депутата місцевої ради в депутатській групі не звільняє його від персональної відповідальності за здійснення своїх депутатських повноважень у виборчому окрузі.

Стаття 26. Порядок утворення депутатських груп

1. Депутатська група може бути утворена в будь-який час протягом строку повноважень ради даного скликання за рішенням зборів депутатів місцевої ради, які виявили бажання увійти до її складу. Депутатська група складається не менш як з трьох депутатів місцевої ради. Депутатська група в районній, міській, районній у місті, обласній, Київській та Севастопольській міських радах складається не менш як із п'яти депутатів.

2. Депутати місцевої ради, які входять до складу депутатської групи, обирають особу, яка очолює депутатську групу.

3. Депутатська група реєструється відповідною місцевою радою за поданням особи, яка очолює депутатську групу, до якого додається підписане депутатами цієї групи письмове повідомлення про сформування депутатської групи із зазначенням її назви, персонального складу та партійної належності членів групи та депутатів, які уповноважені представляти групу.

4. Депутатські групи можуть утворюватися на визначений ними період, але не більше ніж на строк повноважень відповідних рад.

5. Організація діяльності депутатських груп визначається відповідною місцевою радою.

6. Діяльність депутатської групи припиняється:

1) у разі вибуття окремих депутатів місцевої ради, внаслідок чого її чисельність стає меншою, ніж встановлено частиною першою цієї статті;

2) у разі прийняття депутатами місцевої ради, які входять до її складу, рішення про розпуск депутатської групи;

3) після закінчення строку, на який депутати місцевої ради об'єдналися в депутатську групу, або строку повноважень відповідних рад.

7. Рада сприяє діяльності зареєстрованих нею депутатських груп, координує їх роботу і може заслуховувати повідомлення про їх діяльність.

8. Інші питання діяльності депутатських груп визначаються регламентом ради.

Стаття 27. Депутатські фракції

1. Депутатські фракції місцевих рад формуються на партійній основі депутатами місцевих рад (крім депутатів сільських, селищних рад).

2. Депутати сільських та селищних рад на основі єдності поглядів або партійного членства можуть об'єднуватися у депутатські фракції місцевих рад. До складу депутатських фракцій можуть входити також позапартійні депутати сільської та селищної ради, які підтримують політичну спрямованість фракцій.

4. Депутат місцевої ради може входити до складу лише однієї депутатської фракції. Після відповідного оформлення матеріалів про утворення депутатської фракції головуючий на пленарному засіданні відповідної місцевої ради інформує депутатів місцевої ради про реєстрацію такої депутатської фракції, її кількісний склад.

6. Інші питання створення та діяльності депутатських фракцій визначаються регламентом місцевої ради.

Стаття 28. Права депутатських груп, фракцій

Депутатські групи, фракції мають право:

1) на пропорційне представництво в постійних та тимчасових комісіях ради;

2) попередньо обговорювати кандидатури посадових осіб, яких обирає, призначає чи затверджує рада;

3) на гарантований виступ свого представника на пленарному засіданні ради з кожного питання порядку денного сесії ради;

4) об'єднувати зусилля з іншими групами, фракціями для створення більшості в раді чи опозиції;

5) здійснювати інші права, передбачені законами України.

Стаття 29. Участь депутата місцевої ради в роботі інших органів місцевого самоврядування

Депутат місцевої ради має право брати участь з правом дорадчого голосу в роботі інших органів місцевого самоврядування при розгляді ними питань та прийнятті рішень, що зачіпають інтереси виборців його виборчого округу чи територіальної громади, від яких його обрано.

Стаття 29^{-1}. Помічники-консультанти депутата місцевої ради

1. Депутат місцевої ради може мати до п'яти помічників-консультантів, які працюють на громадських засадах.

2. Персональний підбір кандидатур на посаду помічника-консультанта депутата місцевої ради, організацію їх роботи та розподіл обов'язків між ними здійснює особисто депутат місцевої ради, який несе відповідальність щодо правомірності своїх рішень.

3. Умови діяльності та кількість помічників-консультантів депутата місцевої ради визначаються Положенням про помічника-консультанта депутата місцевої ради, яке затверджується відповідною радою.

4. Помічником-консультантом депутата місцевої ради може бути лише громадянин України, який має загальну середню освіту, з урахуванням обмежень, передбачених статтею 27 Закону України "Про запобігання корупції". Помічник-консультант депутата місцевої ради у

своїй роботі керується Конституцією України та законодавством України, а також Положенням про помічника-консультанта депутата відповідної місцевої ради.

5. Помічник-консультант депутата місцевої ради має право:

1) входити і перебувати у приміщеннях відповідної місцевої ради за пред'явленням посвідчення помічника-консультанта, дотримуючись встановленого порядку;

2) одержувати надіслану на ім'я депутата місцевої ради поштову й телеграфну кореспонденцію, відправляти її за дорученням депутата місцевої ради;

3) за дорученням депутата місцевої ради брати участь в організації вивчення громадської думки, потреб територіальної громади, інформувати про них депутата відповідної місцевої ради та вносити пропозиції щодо шляхів їх вирішення;

4) за письмовим зверненням депутата місцевої ради та за згодою посадових осіб органів місцевого самоврядування користуватися копіювально-розмножувальною та обчислювальною технікою.

6. Помічник-консультант депутата місцевої ради зобов'язаний:

1) дотримуватися вимог Конституції України, законодавства України, а також Положення про помічника-консультанта депутата відповідної ради;

2) при виконанні своїх обов'язків не допускати дій, що можуть негативно впливати на виконання повноважень депутата місцевої ради, утримуватися від заяв та вчинків, що компрометують депутата місцевої ради;

3) за дорученням депутата місцевої ради вивчати питання, необхідні депутату місцевої ради для здійснення його депутатських повноважень, готувати по них відповідні матеріали;

4) допомагати депутату місцевої ради в організації проведення звітів і зустрічей з виборцями;

5) допомагати депутату місцевої ради в розгляді надісланих на його ім'я поштою або поданих на особистому прийомі виборцями пропозицій, заяв і скарг громадян та вирішенні порушених у них питань;

6) надавати депутату місцевої ради організаційно-технічну та іншу необхідну допомогу при здійсненні ним депутатських повноважень.

7. Помічнику-консультанту депутата місцевої ради видається посвідчення, в якому має бути зазначено номер посвідчення, назву місцевої ради, прізвище депутата місцевої ради, номер його виборчого округу, а також те, що помічник-консультант депутата місцевої ради працює на громадських засадах у відповідній раді. Посвідчення помічника-консультанта депутата місцевої ради, опис якого затверджується відповідною радою, видається місцевою радою за письмовим поданням депутата місцевої ради. Посвідчення помічника-консультанта депутата місцевої ради вважається недійсним і підлягає поверненню до відповідної ради по закінченню повноважень депутата місцевої ради або за його письмовим поданням.

Запитання для самоперевірки знань:

1. У чому полягає правовий статус депутата місцевої ради як представника територіальної громади?

2. Які основні права та обов’язки депутата місцевої ради визначені законодавством України у контексті здійснення представницької влади?

3. Як організовується діяльність депутата під час реалізації його представницьких повноважень у пленарних засіданнях ради та постійних комісіях?

4. Які форми взаємодії депутата з виборцями забезпечують реалізацію принципу представництва на місцевому рівні?

5. Що таке депутатський запит, звернення, запитання та яку роль вони відіграють у здійсненні представницької функції депутата?

6. Який порядок внесення та розгляду депутатських запитів, звернень і запитань у місцевих радах як інструментів представницької діяльності?

7. Яким чином забезпечується звітність депутатів місцевих рад перед виборцями як форма підзвітності представницької влади?

Методичні рекомендації:

Здобувачам освіти доцільно попередньо ознайомитись із законодавчими актами, що визначають правовий статус депутатів місцевих рад (зокрема, Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» та Законом України «Про статус депутатів місцевих рад»). Особливу увагу варто звернути на: роль депутата як носія представницької влади на місцевому рівні; взаємозв'язок між депутатом і територіальною громадою; інструменти реалізації представницьких повноважень (запити, звернення, звіти, участь у засіданнях та комісіях). Під час лекції буде акцентовано увагу на механізмах забезпечення підзвітності та відповідальності депутатів, а також на етичних стандартах поведінки представників влади. Для активної участі в лекції-обговоренні слід підготувати приклади практичних ситуацій або кейсів із діяльності місцевих рад, які ілюструють ефективність чи проблемність реалізації представницьких функцій.

Література:

1. Депутатський контроль – важлива складова діяльності. Центр політичної освіти. К., 2021. URL: https://politosvita.ba.org.ua/novyny/deputatskyj-kontrol-vazhlyva-skladova-diyalnosti/

2. Конституція України. Верховна Рада України: Конституція України № 254к/96-ВР 28.06.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

3. Представницька влада у державотворчому процесі України: монографія / В.А.Гошовська, В.С.Куйбіда [та ін.]. – К. : НАДУ, 2018. – 398 с. – Наукова школа вітчизняного парламентаризму. Серія "Бібліотека народного депутата".

4. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text

5. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11.07.2002 № 93-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15#Text

Лекція 11. Діяльність місцевих депутатів та їх команд.

11.1. Основні гарантії депутатської діяльності.

11.2. Процедура відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою.

11.3. Сучасні виклики депутатської діяльності в умовах воєнного стану.

11.4. Аналітика та оцінювання ефективності депутатської роботи.

11.1. Основні гарантії депутатської діяльності.

Стаття 30. Непорушність повноважень депутата місцевої ради. Забезпечення умов для їх здійснення

1. Депутат місцевої ради наділений усією повнотою повноважень, передбачених цим та іншими законами України. Ніхто не може обмежити повноваження депутата місцевої ради інакше як у випадках, передбачених Конституцією та законами України.

2. Місцеві ради та їх органи забезпечують необхідні умови для ефективного здійснення депутатами місцевих рад їх повноважень.

3. Рада та її органи сприяють депутатам місцевих рад в їх діяльності шляхом створення відповідних умов, забезпечення депутатів документами, довідково-інформаційними та іншими матеріалами, необхідними для ефективного здійснення депутатських повноважень, організовують вивчення депутатами місцевих рад законодавства, досвіду роботи рад.

4. Депутат місцевої ради не несе відповідальності за виступи на засіданнях ради та її органів, за винятком відповідальності за образу чи наклеп.

5. На час виконання депутатських повноважень депутату місцевої ради надається відстрочка від призову на строкову військову чи альтернативну (невійськову) службу. У зв'язку з депутатською діяльністю депутат місцевої ради також звільняється від проходження навчальних зборів.

6. Місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, керівники підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, зобов'язані сприяти депутатам місцевої ради у здійсненні їх депутатських повноважень.

Стаття 31. Особливості повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення депутату місцевої ради

1. Повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення депутату місцевої ради може бути здійснено відповідно Генеральним прокурором, заступником Генерального прокурора, керівником відповідної обласної прокуратури.

Прокурор, який здійснив повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення депутату місцевої ради, повідомляє про це відповідну місцеву раду не пізніше наступного робочого дня з дня повідомлення про підозру.

2. Суд, який обрав запобіжний захід стосовно депутата місцевої ради, повідомляє про це відповідну місцеву раду не пізніше наступного робочого дня з дня застосування запобіжного заходу.

Стаття 32. Звільнення депутата місцевої ради від виробничих або службових обов'язків для виконання депутатських повноважень

1. На час сесії чи засідання постійної комісії місцевої ради, а також для здійснення депутатських повноважень в інших передбачених законом випадках депутат місцевої ради звільняється від виконання виробничих або службових обов'язків.

2. У разі здійснення депутатських повноважень у робочий час депутату місцевої ради за основним місцем роботи відшкодовуються середній заробіток та інші витрати, пов'язані з депутатською діяльністю, за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету.

Стаття 33. Охорона трудових та інших прав депутата місцевої ради

1. У разі обрання депутата місцевої ради на виборну посаду у раді, на якій він працює на постійній основі, трудовий договір з ним за попереднім місцем роботи припиняється відповідно до законодавства. Обраний на виборну посаду у відповідній раді, на якій він працює на постійній основі, депутат місцевої ради, який перебуває на службі у військових формуваннях чи правоохоронних органах держави, прикомандировується до місцевої ради із залишенням на цій службі.

З працівником, якого прийнято на роботу (посаду), що її виконував (займав) депутат місцевої ради, укладається строковий трудовий договір; цей договір розривається у разі повернення депутата місцевої ради на роботу, але не пізніш як через три місяці після припинення повноважень депутата місцевої ради.

2. Депутату місцевої ради, який працював у раді на постійній основі, після закінчення таких повноважень надається попередня робота (посада), а за її відсутності - інша рівноцінна робота (посада) на тому самому або, за згодою депутата, на іншому підприємстві, в установі, організації.

У разі неможливості надання відповідної роботи (посади) на період працевлаштування за колишнім депутатом місцевої ради зберігається, але не більше шести місяців, середня заробітна плата, яку він одержував на виборній посаді у раді, що виплачується з відповідного місцевого бюджету. У разі, якщо колишній депутат місцевої ради має право на пенсійне забезпечення або йому призначена пенсія за віком, по інвалідності, у зв'язку із втратою годувальника, за вислугу років відповідно до закону, за ним не зберігається середня заробітна плата, яку він одержував на виборній посаді в раді.

Час, коли колишній депутат тимчасово не працював у зв'язку з неможливістю надання йому попередньої або рівноцінної роботи (посади) безпосередньо після закінчення строку його повноважень, зараховується, але не більше шести місяців, до страхового стажу і стажу роботи (служби) за спеціальністю, за якою депутат працював до обрання у місцеву раду, де він виконував свої обов'язки на постійній основі.

Якщо на день закінчення повноважень депутат місцевої ради проходив військову службу у зв’язку з призовом на строкову військову службу, військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, військову службу за призовом осіб із числа резервістів в

особливий період або військову службу за контрактом під час дії особливого періоду, гарантії, передбачені цією статтею, надаються після його звільнення з військової служби.

3. Депутат місцевої ради може бути звільнений з роботи з ініціативи власника або уповноваженого ним органу від займаної посади, виключений з навчального закладу за умови його попередження в порядку, встановленому законом. Про таке попередження відповідний власник або уповноважений ним орган письмово повідомляє не менш ніж за 15 днів відповідну місцеву раду.

4. Час роботи депутата у місцевій раді на постійній основі зараховується до загального і безперервного стажу роботи (служби) депутата, а також стажу роботи (служби) за тією спеціальністю, за якою він працював до обрання на виборну посаду в раді.

Стаття 33^{-1}. Підвищення професійного рівня депутатів місцевих рад

1. Депутат місцевої ради має право на підвищення своєї кваліфікації.

2. Порядок організації підвищення кваліфікації депутатів місцевих рад визначає відповідна рада.

Стаття 34. Право депутата місцевої ради на безплатний проїзд

Депутат місцевої ради користується на території відповідної ради правом безплатного проїзду на залізничному, автомобільному і водному транспорті незалежно від форми власності, а також на всіх видах міського пасажирського транспорту (за винятком таксі). У разі якщо вся територія відповідної ради знаходиться в межах населеного пункту, то право безоплатного проїзду депутата місцевої ради поширюється на всю територію населеного пункту. Порядок та умови безплатного проїзду депутатів місцевих рад визначаються Кабінетом Міністрів України.

Стаття 35. Надання депутату місцевої ради інформаційної та юридичної допомоги

Відповідна рада та її виконавчі органи забезпечують депутатів місцевих рад офіційними виданнями та інформаційними матеріалами ради, організують допомогу їм з правових питань депутатської діяльності, надають можливість депутатам ознайомитися з рішеннями ради та її органів, розпорядженнями відповідної місцевої державної адміністрації, актами підприємств, установ та організацій, розташованих на відповідній території.

Стаття 36. Відповідальність за невиконання вимог закону щодо забезпечення гарантій депутатської діяльності

1. Невиконання посадовими особами вимог закону щодо забезпечення гарантій депутатської діяльності тягне за собою відповідальність згідно із законом.

2. Публічна образа депутата місцевої ради, опублікування або поширення іншим способом завідомо неправдивих відомостей про нього, а також намагання в будь-якій формі вплинути на депутата місцевої ради, членів його сім'ї з метою перешкодити депутату виконувати свої повноваження, змусити його до вчинення неправомірних дій тягне за собою відповідальність згідно з законом.

11.2. Процедура відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою.

Стаття 37. Підстави для відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою

1. Підставами для відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою можуть бути:

1) порушення депутатом місцевої ради положень Конституції України і законів України, що встановлено судовим рішенням, яке набрало законної сили;

2) пропуск депутатом місцевої ради протягом року більше половини пленарних засідань ради або засідань постійної комісії, невиконання ним без поважних причин обов’язків депутата місцевої ради у виборчому окрузі, передбачених статтею 10 цього Закону;

3) невідповідність практичної діяльності депутата місцевої ради основним принципам і положенням передвиборної програми місцевої організації політичної партії, від якої його обрано депутатом, чи програмі політичної партії, від місцевої організації якої його обрано;

4) невиконання депутатом місцевої ради передбачених статтею 16 цього Закону зобов’язань звітувати перед виборцями та проводити зустрічі з ними;

5) невходження депутата, обраного в багатомандатному виборчому окрузі, до фракції місцевої організації партії, за виборчим списком якої він обраний, або припинення членства депутата місцевої ради у фракції.

Стаття 38. Пропозиції про відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою

1. Право вносити пропозицію про відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою (не раніше ніж через рік з моменту набуття таких повноважень) мають місцева організація політичної партії, від якої його обрано депутатом, а також громадяни України, які є виборцями відповідного виборчого округу.

2. Рішення про внесення пропозиції щодо відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою виборцями приймається на зборах виборців у кількості не менше:

1) 30 осіб для відкликання депутата сільської, селищної ради;

2) 100 осіб для відкликання депутата міської ради міста районного значення та районної у місті ради;

3) 300 осіб для відкликання депутата міської ради міста обласного значення та районної у місті ради;

4) 150 осіб для відкликання депутата районної ради;

5) 400 осіб для відкликання депутата обласної, Київської, Севастопольської міської ради.

3. Не пізніш як за два дні до дня проведення зборів виборців, на яких буде розглядатися питання про внесення пропозиції щодо відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою, про дату, місце та час їх проведення організаторами цих зборів повідомляються регіональні та/або місцеві медіа. Представникам медіа гарантується безперешкодний доступ на збори виборців, на яких розглядається питання про внесення пропозиції щодо відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою.

У разі прийняття на зборах виборців рішення щодо внесення пропозиції про відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою на цих зборах утворюється ініціативна група для збирання підписів виборців відповідного виборчого округу на підтримку пропозиції про відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою (далі - ініціативна група), до складу якої можуть бути включені виборці відповідного округу, та затверджується її персональний склад. Кількість членів ініціативної групи у разі відкликання депутата має становити:

1) сільської, селищної, міської (міста районного значення) ради - не менше 10 осіб;

2) районної, міської (міста обласного значення), районної в місті ради - не менше 50 осіб;

3) обласної, Київської, Севастопольської міської ради - не менше 100 осіб.

4. У протоколі зборів виборців, на яких розглядається питання про внесення пропозиції щодо відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою, зазначається дата, місце проведення зборів, кількість їх учасників, інформація про обрання головуючого та секретаря зборів виборців, хід обговорення питання про внесення пропозиції щодо відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою, у тому числі щодо встановленої підстави для відкликання депутата, передбаченої статтею 37 цього Закону, результати голосування, зміст прийнятого рішення про внесення пропозиції щодо відкликання депутата місцевої ради, персональний склад ініціативної групи, відомості про особу, визначену бути офіційним представником ініціативної групи, а також про встановлену форму підписного листа для збирання підписів на підтримку ініціативи про відкликання депутата місцевої ради (далі - підписний лист), зразок якого є додатком до протоколу зборів виборців. Протокол підписується головуючим на зборах та секретарем зборів. Додатком до протоколу зборів також є перелік їх учасників, у якому зазначаються прізвище, власне ім’я (усі власні імена) та по батькові (за наявності), число, місяць і рік народження, відомості про громадянство, серію та номер паспорта громадянина України (тимчасового посвідчення громадянина України для осіб, недавно прийнятих до громадянства України), адресу місця проживання, засоби зв’язку (контактний телефон), що засвідчуються підписом кожного учасника зборів.

5. До протоколу зборів, на яких було прийняте рішення про внесення пропозиції щодо відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою, додаються письмові заяви про

згоду кожної особи, включеної до ініціативної групи, на входження до її складу, а також письмова заява про згоду визначеної особи бути офіційним представником ініціативної групи. Участь особи, яка пропонується до складу ініціативної групи, в зборах виборців необов'язкова, за умови подання нею власноручно написаної заяви про згоду бути членом ініціативної групи. Ця заява, а також заява про згоду особи бути офіційним представником ініціативної групи, має обов'язково містити: прізвище, власне ім'я (усі власні імена) та по батькові (за наявності), число, місяць і рік народження, відомості про громадянство, серію та номер паспорта громадянина України (тимчасового посвідчення громадянина України для осіб, недавно прийнятих до громадянства України), адресу місця проживання, місце роботи, посаду, засоби зв'язку (контактний телефон). До заяви додаються ксерокопії першої та другої сторінок паспорта громадянина України та сторінок, де зазначаються відомості про місце проживання відповідно до Закону України "Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні" (копії лицьового та зворотного боку паспорта громадянина України у формі картки, що містить безконтактний електронний носій, та довідки про місце проживання чи тимчасового посвідчення громадянина України для осіб, недавно прийнятих до громадянства України) кожної запропонованої особи.

6. Бути офіційним представником ініціативної групи, входити до її складу не можуть посадові та службові особи органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, військовослужбовці, судді, працівники судів та правоохоронних органів.

7. Офіційний представник ініціативної групи, її член не може бути звільнений з роботи, переведений на нижчу посаду з підстав, пов'язаних із виконанням його обов'язків в ініціативній групі.

8. Забороняється проводити збори виборців щодо відкликання депутата місцевої ради в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, у місцях видачі заробітної плати, пенсій, допомоги, стипендій, інших соціальних виплат, надання благодійної допомоги.

9. Рішення про внесення пропозиції щодо відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою місцевою організацією політичної партії, від якої його обрано депутатом, приймається на зборах (конференції) цієї організації, які проводяться у порядку, передбаченому статутом політичної партії. Таке рішення приймається не менше ніж двома третинами голосів присутніх учасників (делегатів) зборів (конференції).

Про дату, час і місце проведення зборів (конференції), на яких буде розглядатися питання про внесення пропозиції щодо відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою, місцева організація політичної партії повідомляє медіа. Порядок акредитації представників медіа на таких зборах (конференції) визначає організатор заходу.

Стаття 39. Повідомлення про внесення пропозиції про відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою

1. У триденний строк після дня проведення зборів виборців, на яких було прийняте рішення про внесення пропозиції щодо відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою, особа, визначена офіційним представником ініціативної групи, повідомляє територіальну виборчу комісію, яка встановила результати відповідних місцевих виборів, про факт проведення зборів. До повідомлення додається витяг з протоколу зборів, у якому зазначаються дата, місце проведення зборів, кількість їх учасників, хід обговорення питання про внесення пропозиції щодо відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою, результати голосування, зміст прийнятого рішення, персональний склад ініціативної групи.

2. У триденний строк після дня проведення зборів (конференції) місцевої організації партії, на яких було прийняте рішення про внесення пропозиції щодо відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою, така організація партії повідомляє територіальну виборчу комісію, яка встановила результати відповідних місцевих виборів, про факт проведення зборів (конференції). До повідомлення додається витяг з протоколу зборів (конференції), в якому зазначаються дата, місце проведення зборів (конференції), кількість їх учасників

(делегатів), хід обговорення питання про внесення пропозиції щодо відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою, результати голосування, зміст прийнятого рішення.

Голова, а в разі його відсутності - заступник голови, а в разі відсутності голови та його заступника - секретар територіальної виборчої комісії на наступний день з дня одержання повідомлення про проведення зборів виборців чи зборів (конференції) місцевої організації політичної партії, на яких було прийняте рішення про внесення пропозиції щодо відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою, інформує депутата та місцеву раду.

Протокол зборів (конференції), на яких було прийняте рішення про внесення пропозиції щодо відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою, місцевою організацією політичної партії надсилається політичній партії для розгляду питання про відкликання депутата місцевої ради її вищим керівним органом.

Стаття 40. Збирання підписів на підтримку пропозиції про відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою виборцями

1. Ініціативна група має право виготовляти будь-яку кількість підписних листів з дотриманням встановленої форми підписного листа.

На підтримку пропозиції про відкликання депутата місцевої ради, обраного в багатомандатному виборчому окрузі, має бути зібрано підписи в кількості, що перевищує кількість голосів, поданих за нього на місцевих виборах, за результатами яких він був обраний депутатом.

На підтримку пропозиції про відкликання депутата місцевої ради, обраного у єдиному багатомандатному виборчому окрузі, має бути зібрана така кількість підписів, що є більшою за виборчу квоту, яка була визначена згідно із Виборчим кодексом України під час проведення виборів, за результатами яких він був обраний депутатом.

2. З дня, наступного за днем повідомлення територіальної виборчої комісії про створення ініціативної групи, починається збір підписів на підтримку пропозиції про відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою, який проводиться у строки:

1) у разі відкликання депутата сільської, селищної, міської (міста районного значення) ради - десять днів;

2) у разі відкликання депутата районної, міської (міста обласного значення), районної в місті ради - двадцять днів;

3) у разі відкликання депутата обласної, Київської, Севастопольської міської ради - тридцять днів.

3. Форма підписного листа для збирання підписів виборців на підтримку пропозиції про відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою встановлюється зборами виборців. Підписний лист повинен містити дату проведення зборів щодо відкликання депутата, порядковий номер підписного листа, зазначення адміністративно-територіальної одиниці, де збираються підписи (повну назву села, селища, міста (територіальної громади), у якому проводиться збір підписів, а також району, області або Автономної Республіки Крим, до складу яких вона входить), назву місцевої ради, до складу якої обрано депутата, його прізвище, власне ім’я (усі власні імена) та по батькові (за наявності), дату набуття депутатом повноважень, відомості про суб’єкта висування депутата (відповідна місцева організація партії чи шляхом самовисування), членом якої депутатської фракції (групи) чи позафракційним є депутат, а також про члена ініціативної групи, який збирає підписи (прізвище, власне ім’я (усі власні імена) та по батькові (за наявності), місце роботи і адресу місця проживання).

Крім того, підписний лист має містити дані про виборців, які підтримали пропозицію про відкликання депутата місцевої ради: порядковий номер виборця у підписному листі, прізвище, власне ім’я (усі власні імена) та по батькові (за наявності), число, місяць і рік народження, відомості про громадянство, серію та номер паспорта громадянина України (тимчасового посвідчення громадянина України для осіб, недавно прийнятих до громадянства України), адресу місця проживання, дату підписання, а також особистий підпис виборця.

4. Член ініціативної групи, який збирає підписи виборців, до початку їх збирання повинен власноручно внести до підписного листа відомості про себе, передбачені абзацом першим частини третьої цієї статті.

Виборець, який підтримує вимогу щодо відкликання депутата, власноручно на підписному листі зазначає своє прізвище, власне ім'я (усі власні імена) та по батькові (за наявності), число, місяць і рік народження, відомості про громадянство, серію та номер паспорта громадянина України (тимчасового посвідчення громадянина України для осіб, недавно прийнятих до громадянства України), адресу місця проживання, ставить на підписному листі дату підписання та свій підпис.

5. Забороняється збирати підписи в органах державної влади, органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях (крім партійних організацій), у місцях видачі заробітної плати, пенсій, допомоги, стипендій, інших соціальних виплат, надання благодійної допомоги.

6. Участь посадових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування у збиранні підписів виборців на підтримку пропозиції про відкликання депутата місцевої ради забороняється.

7. Забороняється платити коштами, товарами або послугами за підписи на підтримку пропозиції про відкликання депутата місцевої ради, а також перешкоджати виборцю у підтримці цієї пропозиції.

Стаття 41. Прийняття рішення про відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою

1. Після завершення збирання підписів, але не пізніше дня закінчення строку збору підписів, передбаченого частиною другою статті 40 цього Закону, заповнені підписні листи збираються офіційним представником ініціативної групи, прошиваються та скріплюються підписами офіційного представника та не менше трьох членів ініціативної групи із зазначенням кількості зібраних підписів та не пізніш як на другий день разом з протоколом зборів виборців, документами проведених зборів, передбаченими частинами четвертою і п'ятою статті 38 цього Закону, передаються до територіальної виборчої комісії, що встановила результати відповідних місцевих виборів.

2. Територіальна виборча комісія після надходження підписних листів та документів проведених зборів здійснює їх аналіз на відповідність їх оформлення вимогам цього Закону, перевіряє дотримання порядку збору підписів на підтримку пропозиції про відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою, вибірково перевіряє достовірність відомостей про громадян, що містяться в підписних листах, та їхніх підписів (не менше 10 відсотків від загальної кількості), за результатом чого приймає рішення, передбачене частиною шостою або сьомою цієї статті, у такі строки:

1) у разі відкликання депутата сільської, селищної, міської (міста районного значення) ради - протягом 10 днів з дня отримання матеріалів;

2) у разі відкликання депутата районної, міської (міста обласного значення), районної в місті ради - протягом 20 днів з дня отримання матеріалів;

3) у разі відкликання депутата обласної, Київської, Севастопольської міської ради - протягом 30 днів з дня отримання матеріалів.

З метою вибіркової перевірки достовірності відомостей про громадян у підписних листах на підтримку пропозиції про відкликання депутата місцевої ради територіальна виборча комісія скеровує запит до відповідного органу ведення Державного реєстру виборців.

Орган ведення Державного реєстру виборців здійснює відповідну перевірку з використанням відомостей Державного реєстру виборців та інформує територіальну виборчу комісію про результати такої перевірки не пізніш як на п'ятий календарний день з дня отримання запиту виборчої комісії.

З метою вибіркової перевірки достовірності підписів громадян України у підписних листах на підтримку пропозиції про відкликання депутата місцевої ради територіальна виборча комісія скеровує запит до відповідного територіального органу поліції.

Територіальний орган поліції здійснює відповідну перевірку шляхом вибіркового опитування громадян, відомості стосовно яких містяться у підписних листах, та інформує територіальну виборчу комісію про результати такої перевірки не пізніш як на п’ятий календарний день з дня отримання запиту виборчої комісії.

3. При встановленні на підставі підписних листів кількості виборців, які підтримали пропозиції про відкликання депутата місцевої ради, не враховуються підписи окремих виборців:

1) у разі відсутності у підписному листі всіх або окремих відомостей про виборця, який підтримує своїм підписом відкликання депутата місцевої ради, передбачених формою підписного листа, а також виявлення недостовірних відомостей про виборця;

2) записи та підписи, вчинені замість виборця іншою особою;

3) вчинені особою, яка не є виборцем відповідного багатомандатного, одномандатного виборчого округу або на день вчинення підпису не мала права голосу;

4) якщо підписи вчинені виборцем декілька разів;

5) якщо підпис вчинено виборцем з порушенням встановленого цим Законом строку.

4. При встановленні на підставі підписних листів кількості виборців, які підтримали відкликання депутата місцевої ради, не враховуються підписні листи:

1) якщо підписи виборців зібрані особою, яка не є членом відповідної ініціативної групи та/або на день збору підписів не мала права голосу;

2) у яких відсутні відомості або які містять недостовірні відомості про особу, яка збирала підписи виборців;

3) у яких підписи громадян України зібрані у місцях, визначених частиною п’ятою статті 40 цього Закону;

4) які не відповідають встановленій формі.

За результатами перевірки територіальна виборча комісія приймає рішення про підсумки збору підписів на підтримку пропозиції про відкликання депутата місцевої ради, в якому зазначаються підстави неврахування підписів окремих виборців та підписних листів (за наявності), а також загальна кількість підписів, зібрана на підтримку пропозиції про відкликання депутата місцевої ради.

5. Якщо при ініціюванні відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою дотримано вимоги статей 38-40 цього Закону, оформлення підписних листів та кількість підписів виборців, які підтримують пропозицію про відкликання депутата місцевої ради, відповідає вимогам цього Закону, територіальна виборча комісія приймає рішення про відкликання депутата за народною ініціативою (у разі якщо депутат був обраний шляхом самовисування) або про звернення до політичної партії, від місцевої організації якої обрано відповідного депутата, щодо відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою.

6. Якщо при ініціюванні відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою не дотримано вимоги статей 38-40 цього Закону та/або оформлення підписних листів або кількість підписів виборців, які підтримують пропозицію про відкликання депутата місцевої ради, не відповідає вимогам цього Закону та/або ініціативна група у встановлені цим Законом строки не подала до територіальної виборчої комісії підписні листи та протокол зборів виборців або подала їх після спливу встановлених строків, відповідна територіальна виборча комісія приймає рішення про припинення ініціативи щодо відкликання депутата місцевої ради.

7. Вищий керівний орган політичної партії розглядає звернення територіальної виборчої комісії щодо відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою чи протокол зборів (конференції) місцевої організації політичної партії, на якому прийнято рішення про внесення пропозиції щодо відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою, та приймає рішення про відкликання такого депутата за народною ініціативою або про відмову в задоволенні цієї пропозиції.

8. Рішення вищого керівного органу партії, прийняте відповідно до її статуту, передається до відповідної територіальної виборчої комісії, яка інформує про зміст рішення ініціативну групу.

9. На підставі рішення вищого керівного органу політичної партії про відкликання депутата, обраного шляхом висування місцевою організацією політичної партії, за народною ініціативою, а у разі якщо депутат був обраний шляхом самовисування, - на підставі свого рішення, передбаченого частиною п'ятою цієї статті, відповідна територіальна виборча комісія зобов'язана у порядку, передбаченому Виборчим кодексом України, визнати обраним депутатом наступного за черговістю кандидата у депутати від місцевої організації політичної партії або призначити проміжні вибори депутата у відповідному багатомандатному виборчому окрузі.

Стаття 46. Оскарження рішень, дій або бездіяльності виборчої комісії

Рішення, дії або бездіяльність виборчої комісії, що стосуються відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою, можуть бути оскаржені до суду в порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства України.

Стаття 47. Повторне порушення питання про відкликання депутата місцевої ради

Питання про відкликання депутата місцевої ради може бути порушено повторно у порядку, встановленому цим Законом, у будь-який час.

Стаття 48. Гарантії прав депутата місцевої ради при розгляді питання про його відкликання

1. Про дату, час і місце проведення зборів виборців, на яких буде розглядатися питання про внесення пропозиції щодо відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою, організатори таких зборів письмово повідомляють депутата, щодо якого розглядатиметься відповідне питання.

Такий депутат має право на гарантований виступ на зборах до моменту прийняття відповідного рішення для пояснення своєї позиції. Неприбуття на збори виборців депутата місцевої ради, який був належним чином повідомлений про них, не перешкоджає розгляду питання про внесення пропозиції щодо його відкликання за народною ініціативою.

Про дату, час і місце проведення зборів (конференції) місцевої організації політичної партії, на яких буде розглядатися питання про внесення пропозиції щодо відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою, місцева організація політичної партії письмово повідомляє депутата, щодо якого розглядатиметься відповідне питання. Такий депутат має право на гарантований виступ на зборах (конференції) до моменту прийняття відповідного рішення для пояснення своєї позиції. Неприбуття на збори (конференцію) депутата місцевої ради, який був належним чином повідомлений про них, не перешкоджає розгляду питання про внесення пропозиції щодо його відкликання за народною ініціативою.

Депутат місцевої ради має право бути присутнім під час розгляду вищим керівним органом політичної партії звернення територіальної виборчої комісії щодо його відкликання за народною ініціативою чи протоколу зборів (конференції) місцевої організації політичної партії, на якому прийнято рішення про внесення пропозиції щодо його відкликання, та при прийнятті відповідного рішення, а також на засіданнях територіальної виборчої комісії при розгляді нею питань, що стосуються його відкликання.

2. Депутат місцевої ради має право давати пояснення щодо суті питань стосовно його діяльності, робити відповідні заяви на засіданнях ради та її органів, зборах виборців, зборах (конференціях) об'єднань громадян. У встановленому законодавством порядку депутат місцевої ради може використовувати для роз'яснення своєї позиції медіа.

3. Депутат має право звернутися до місцевої ради з усною або письмовою заявою з приводу обставин, що стали підставою для порушення питання про його відкликання.

11.3. Сучасні виклики депутатської діяльності в умовах воєнного стану.

Сучасні виклики депутатської діяльності в умовах воєнного стану пов'язані з тим, що воєнний стан встановлює особливий правовий режим, який визначається Законом України «Про правовий режим воєнного стану», Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» та відповідними рішеннями Верховної Ради й Президента України. Він передбачає низку змін у роботі органів місцевого самоврядування та створює нові умови для здійснення депутатських повноважень. Депутати зберігають свої повноваження, але порядок їх реалізації змінюється відповідно до встановлених обмежень, що стосується скликання сесій, роботи комісій, доступу

до інформації та організації прийому громадян. Основними викликами в таких умовах є організаційно-процедурні, інформаційні, соціальні та безпекові аспекти. Організаційно-процедурні виклики включають необхідність переходу на дистанційні або змішані формати роботи, скорочення строків прийняття рішень, зміни у процедурі проведення сесій і громадських слухань, а також забезпечення безпеки під час публічних заходів. Інформаційні виклики пов'язані з обмеженим доступом до офіційної інформації через технічні або безпекові причини, загрозами інформаційної війни, поширенням дезінформації та потребою депутатів у медіаграмотності, а також необхідністю своєчасного інформування громади про зміни у роботі органів влади. Соціальні та комунікаційні виклики полягають у підвищених очікуваннях виборців щодо інформування та допомоги, зміні пріоритетів депутатської діяльності у бік гуманітарної допомоги та забезпечення базових потреб громадян, а також у необхідності застосування нових форматів комунікації — онлайн-прийомів, чатботів, гарячих ліній, соціальних мереж. Безпекові виклики стосуються ризиків для особистої безпеки депутатів та їхніх команд, організації безпечних зустрічей і прийомів виборців та координації з військовими адміністраціями та правоохоронними органами. Для адаптації депутатської діяльності в умовах війни практикою стає перехід на дистанційні формати роботи з використанням цифрових платформ, активне використання соціальних мереж та офіційних сайтів для інформування, організація мобільних приймалень та консультацій у місцях великого скупчення людей, створення кризових штабів при місцевих радах для оперативного реагування. У цих умовах депутати виконують не лише представницькі функції, але й координують гуманітарну допомогу, інформують населення, сприяють вирішенню критичних соціальних питань, співпрацюють з військовими адміністраціями та контролюють дотримання прав і свобод громадян. Таким чином, воєнний стан створює значні виклики для депутатської діяльності, які потребують гнучкості, швидкої адаптації, забезпечення підзвітності громади та постійної комунікації з виборцями, а ефективність роботи залежить від здатності депутатів швидко реагувати на зміни, координувати зусилля з іншими органами влади та громадськими інституціями.

Україна 24 лютого 2022 року опинилася у центрі найбільшої війни XXI сторіччя. Цей тра- гічний досвід є водночас унікальним для державних інституцій, які постали перед екстра ординарними викликами. Цей досвід є винятковим і для Верховної Ради, яка є демократично обраним парламентом великої європейської держави. Цій інституції відведена одна з ключових ролей у системі державного управління як мирного, так і воєнного часу. Її роль у системі прийняття рішень зумовила також важливість Верховної Ради як однієї з цілей для захоплення або знищення противником [1].

Виділено 6 факторів, які значною мірою допомогли Верховній Раді України зберегти свою легітимність та виконувати належну роль у системі прийняття рішень - дієздатна більшість, збереження організаційної спроможності, консолідація, символічна сталість та збереження достатнього рівня публічності й високого рівня громадської довіри:

1. Дієздатна більшість Зібравшись о 8 ранку 24 лютого, народні депутати 300 голосами затвердили Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні». 300 голосів - це рівень підтримки, потрібний для внесення змін до Конституції, одне з найвищих «порогових» значень підтримки. Це означає, що аргументи про неспроможність Верховної Ради приймати рішення були лише дезінформацією ворога, що основна маса депутатів не втекла за кордон. Отже, Парламент є повноважним приймати рішення, вводити воєнний стан, загальну мобілізацію, перерозподіляти кошти, приймати потрібні закони, вести війну.

2. Організаційна спроможність У Верховній Раді виявилося не тільки достатньо депутатів, щоб ухвалювати рішення (або навіть змінювати Конституцію, якби не було воєнного стану), але і збереглися всі критично необхідні організаційні структури та механізми, які дозволили ці рішення готувати і належно оформлювати (часто не на 100% у рамках Регламенту, але хоча б рамках Конституції). Безумовно, у цьому була заслуга конкретних людей — працівників Апарату, які і забезпечу вали роботу народних депутатів та структур Верховної Ради України.

3. Консолідація Протягом більшої частини 7 сесії депутати голосували майже одностайно. Десятки звичайних законів набирали більше 300 голосів. Така ситуація була особливо важливою для перших тижнів з 24.02.2022. Вона показала, що скільки-небудь значне проросійське представництво у Верховній Раді є вигадкою. Консенсусом серед українських парламентарів є збройний захист України. Навряд чи політичний процес (в сенсі politics) зникав на 100% навіть на початку вторгнення. Однак назовні цього не було помітно: ані намагань здобути електоральні бали, ані перегонів з популістичних обіцянок, ані парламентських торгів. Пізніше консолідація була підкреслена за рахунок позбавлення поодиноких проросійських депутатів мандатів та заборони проросійських партій.

4. Символічна сталість В умовах дезінформації та спроб показати, що існуючі раніше інституції не працюють, важливо було продемонструвати, що Парламент після 24.02.2022 є тим самим, що і до вторгнення. Це не нові законодавчі збори, які працюють за щойно встановленими правилами, а легітимно обраний Парламент, повноважна Верховна Рада України зі всією повнотою влади. У цьому контексті важливим було рішення проводити засідання у будівлі на вул. Грушевського, 5. Якби народні депутати вирішили збиратися в іншому, більш захищеному місці, це могло б сприйматися як втеча, посіяло б недовіру, поставило під сумнів всі прийняті в цьому новому місці рішення і те, що це та сама Верховна Рада України.

5. Достатній рівень публічності В умовах абсолютно реальної загрози життям народних депутатів України, працівників Апарату Верховної Ради необхідність обмеження інформації щодо роботи Парламенту була цілком виправданою. Однак рівень публічності, який залишився, був цілком достатнім для того, щоб спрацювали всі інші фактори, щоб, у першу чергу, громадяни України, а також наші союзники сприймали Верховну Раду як діючу, спроможну і легітимну інституцію. Телемарафон «Єдині новини», онлайн-медіа та соціальні мережі допомогли поширити інформацію про легітимний і працюючий український Парламент. Публічність, хоча і в обмеженому вигляді, забезпечила надійний захист від дезінформації та інформаційних атак.

6. Високий рівень громадської довіри Існування сукупності п’яти вказаних вище факторів, а особливо консолідації дієздатної більшості народних депутатів навколо цілі протистояння агресору зумовили нетривіально високий рівень схвалення та підтримки громадянами дій українського Парламенту. За результатами одного з соціологічних досліджень, рівень довіри громадян до Парламенту напередодні повномасштабного вторгнення - у грудні 2021 року - становив 11%. При проведенні аналогічного дослідження за тією ж методологією через рік - у грудні 2022 року - довіряли Парламенту вже 35% опитаних, а баланс довіри за той період змінився з -56% до +21. Важливо, що в перші місяці схвалення дій Верховної Ради України було ще значно вищим, що підтверджують результати іншого дослідження. Згідно з його результатами, аж 64% громадян схвалювали діяльність Верховної Ради і лише 22% мали негативне ставлення [1].

Обмеження доступу до інформації. Одразу з 24 лютого 2022 року засідання Верховної Ради України стали проводитися закрито та без онлайн-трансляцій. Оточення сто лиці ворожими військами та загроза ракетних обстрілів об’єктивно зумовили відсутність календарного плану роботи Верховної Ради, публічного розміщення порядків денних та будь-яких анонсів щодо наступних дат проведення засідань на офіційному сайті Парламенту. Рішення про обмеження інформації щодо роботи Верховної Ради України, прийняте на початку повномасштабного вторгнення, було важливим та правильним (що підтверджується рівнем підтримки цього рішення) для безпеки народних депутатів і працівників Апарату Верховної Ради України. Це рішення також сприяло зникненню популістично-політичної складової у роботі Парламенту та додало змістовності політичним дискусіям у законодавчому процесі. Проте відкритість роботи законодавчого органу є одним із механізмів збереження демократичних надбань українського парламентаризму останніх 30 років. Саме тому питання дотримання балансу безпеки діяльності Парламенту та його відкритості залишатиметься актуальним до завершення дії режиму воєнного стану [1].

Особливості законодавчого процесу. Введення воєнного стану радикально вплинуло на діяльність Погоджувальної ради депутатських фракцій (депутатських груп). Безпекова ситуація спричинила необхідність перенести роботу цього органу у закритий формат, що змінило його до невпізнаваності: від сутність телекамер перетворило Погоджувальну раду з майданчика для політичних заяв на реально діючий консультативно-дорадчий орган Парламенту [1].

Через виклики, з якими зіштовхнулася Верховна Рада України 24 лютого 2022 року, по-стало питання: як далі організовувати роботу Парламенту? Адже Регламент Верховної Ради України, який встановлює правила парламентської роботи, розрахований на «звичайний режим», на правила мирного часу. Регламент виявився не пристосованим до діяльності законодавчого органу в умовах повно- масштабної війни. Ніхто і не задумувався, що така необхідність колись настане. Тому після оголошення воєнного стану Парламент прийняв 299 голосами Постанову про організацію роботи Верховної Ради України у зв'язку з актом збройної агресії російської федерації проти України. Ця постанова забезпечувала виконання статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Прийняттям цієї Постанови Верховна Рада забезпечила безперер вність своєї роботи, розпочавши працювати в режимі одного пленарного засідання, яке не мало закриватися протягом усієї тривалості дії воєнного стану [1].

11.4. Аналітика та оцінювання ефективності депутатської роботи.

Одеська обласна організація ВГО "Комітет виборців України" в межах всеукраїнської громадської кампанії "Атестація депутатів місцевих рад" підготувала результати національного моніторингу діяльності понад 500 депутатів з 10 міських рад обласних центрів протягом четвертого року повноважень (листопад 2023-листопад 2024) [5].

Комплексне персональне оцінювання депутатів було проведено у 10 міських радах: Івано-Франківська, Кропивницького, Луцька, Львова, Миколаєва, Одеси, Сум, Харкова, Хмельницького та Чернігова. Оцінювання діяльності депутатів в зазначених міських радах здійснюють партнерські організації, які на постійній основі займаються просуванням принципів доброго врядування ОМС в відповідних містах. Моніторинг проведено партнерами нашої кампанії: в Івано-Франківську - ГО "Центр Політичних Студій", у Кропивницькому - КА "Громадські ініціативи", у Львові - ГО "ОПОРА Львів", у Луцьку - "Центром Політичного аналізу та виборчого консалтингу", у Миколаєві - ГО "Агентство економічного розвитку", в Одесі - Одеська обласна організація ВГО "Комітет виборців України", у Сумах - ГО "Місто розумних", у Харкові - ГО "Агенція місцевих ініціатив", у Хмельницькому - ГО "Хмельницька ініціатива", у Чернігові - ГО "Агенція міських ініціатив". Оцінювання здійснювалося за критеріями відкритості, прозорості, доброчесності та підзвітності. Застосовані критерії мають нормативне обґрунтування: відповідають законодавчо закріпленим обов'язкам депутатів місцевих рад і засновуються на сучасних практиках ефективного представництва, притаманних демократичному врядуванню на місцевому рівні [5].

За результатами моніторингу діяльність кожного депутата було оцінено за шкалою від 0 до 5 балів. Середній бал ради визначається як середнє арифметичне всіх персональних оцінок депутатів.

У 2024 році найвищу середню оцінку за об'єктивними показниками отримала Львівська міська рада (4,2 бали), тоді як найнижчі - Миколаївська та Чернігівська (по 2,4 бали).

У порівнянні з результатами минулого року міська рада Львова втретє очолює рейтинг, а середня оцінка ради залишилась майже на тому ж рівні (4,4 - у 2023 році). Поки це єдина рада, оцінка якої перетинає позначку у 4 бали.

Найменші оцінки третій рік поспіль демонструють Миколаїв та Чернігів, покращивши торішній середній бал лише на 0,1-0,2.

Найбільше за рік змінилися середні оцінки Хмельницької - з 2,5 до 3,7 балів - та Івано-Франківської міських рад - з 2,9 до 3,9 балів. Загалом це відбулося через оприлюднення більш повних відомостей про депутатів та їхні приймальні у Хмельницькому та підготовці звітів всіма депутатами у Івано-Франківську.

Найбільше втратила за середніми показниками Луцька міська рада - з 3,8 балів у 2023 до 3 балів у 2024 році. Четвертий рік роботи депутатів Луцькради продемонстрував значне погіршення показників звітування депутатів.

Міська рада Харкова отримала на 0,4 бали більше, ніж минулого року, завдяки впровадженню рекомендацій експертів "Атестації депутатів місцевих рад", зокрема й щодо звітування. На 0,5 бали збільшилася середня оцінка Одеської міської ради: з 2,4 до 2,9 балів - через більш активну публічну роботу депутатів та більшу кількість підготовлених звітів [5].

Середні оцінки міст Суми та Кропивницький залишились на рівні минулого року.

Відкритість інформації про місцевих депутатів

На сайтах рад не оновлюється інформація про депутатів та дані про їхні приймальні.

- Середній відсоток оприлюднення повних біографічних відомостей про депутатів у 10 радах дорівнює 53%, а повних даних про приймальні - 74%.
- У восьми радах наявні повні або часткові відомості про біографії всіх депутатів. Лише на сайтах Одеської та Харківської міських рад відсутні біографічні дані про депутатів ради (включно з фотокарткою) - 11% та 3% депутатів відповідно.
- Найменший рівень оприлюднення повних даних про контакти депутатів та їхні приймальні в Чернігові (34%) та Одесі (30%).

На 11% збільшився середній відсоток показника організації роботи приймалень та здійснення прийому виборців депутатами та складає 78%.

- Активніше стали інформувати про прийом та приймати громадян у Хмельницькому - 100% (більше на 25%, ніж торік), Одесі - 70% (більше на 17%) та Харкові - 74% (більше на 8%).

Середній відсоток рівня активної комунікації депутата з виборцями у соціальній мережі facebook у 10 міських радах склав 44%, що на 7% менше, ніж минулого року.

- На 46% зменшився рівень активної комунікації в соцмережі у депутатів Івано-Франківської міської ради, на 33% менше у Луцьку, на 19% - у Львові. Натомість активізували свою присутність у facebook на 9% більше обранців в Одеській та на 8% - у Харківській міських радах [5].

Прозорість діяльності місцевих депутатів

У середньому 59% депутатів у 10 міських радах сумлінно відвідували понад 90% засідань сесій за рік повноважень. Цей показник збільшився на 14% у порівнянні з минулим роком.

- Найбільше зросла кількість депутатів, які стали відвідувати всі або майже всі засідання сесій, у Сумах (більше на 40%, ніж минулого року), Луцьку (більше на 38%) та Миколаєві (на 27%).
- Найбільша кількість прогульників (тих, хто відвідав менше 50% засідань ради протягом року) у Кропивницькому - 24%, Миколаєві - 23% та Чернігові - 20%.
- У Львівській міській раді протягом четвертого року повноважень жоден депутат не пропустив більше половини пленарних засідань ради.

Середній показник відвідуваності понад 90% засідань постійних комісій - 48% (торік - 43%).

- Найбільш активно відвідують всі засідання постійних комісій у Харкові - 69% та Івано-Франківську (61%).
- Середній відсоток депутатів, що були відсутніми на понад 50% засідань постійних комісій, складає 14% (у 2023 році - 19%). Найбільше депутати прогулюють засідання постійних комісій у Чернігові (26%) та Миколаєві (24%).
- Відсутні депутати, які б пропустили більше половини засідань постійних комісій, лише в Івано-Франківській міській раді.

Підзвітність місцевих депутатів

Середній рівень підготовки звітів за рік повноважень у 10 міських радах складає 48% (більше, ніж торік, на 10%).

- Найбільше звітують у Львівській (92%) та Івано-Франківській (89%) міських радах. Найменша кількість депутатів, які прозвітували, у Чернігові (11%) та Луцьку (10%).
- Збільшився відсоток депутатів, які почали готувати персональні звіти у порівнянні з минулим роком у Хмельницькому (більше на 77%), Івано-Франківську (на 75%), Миколаєві (на 35%), Харкові (23%) та Одесі (на 13%). Варто зазначити, що минулого року в Хмельницькому та Харкові не прозвітував жоден депутат.
- Публічно прозвітували перед виборцями найбільше у Хмельницькій міській раді (77% депутатів) та Львівській міській раді (53%). Не звітував публічно цього року жоден депутат у Луцькій та Сумській міських радах.

Таким чином, протягом четвертого року повноважень у міських радах-обласних центрах спостерігається тенденція зростання активності депутатів у спілкуванні з виборцями через громадські приймальні та підготовку звітів. Найчастіше комунікація відбувається за односторонньою ініціативою депутата. З іншого боку, в міських радах існують певні виклики з оприлюдненням, оновленням та доступності для громадян інформації про депутатів на офіційних сайтах. Також на низькому рівні залишається організація зворотного зв'язку з громадянами в соцмережах, яку активно підтримують лише половина обранців [5].

Запитання для самоперевірки знань

1. Які основі гарантії депутатської діяльності?
2. Яка процедура відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою?
3. Які основні виклики можна визначити у депутатській діяльності в умовах воєнного стану?
4. Визначити основні сучасні виклики депутатської діяльності в умовах воєнного стану.
5. Яке значення має аналітичне оцінювання діяльності депутатів для розвитку місцевої демократії?
6. Які принципи доброго врядування лежать в основі громадських оцінювань діяльності депутатів?
7. Які нормативні документи визначають обов’язки депутатів, що використовуються як критерії оцінки їх ефективності?
8. Як показники відкритості, прозорості, доброчесності та підзвітності відображають реальний рівень представницької діяльності депутатів?

Методичні рекомендації:

Здобувачам вищої освіти доцільно попередньо ознайомитись із законодавчими актами, що визначають правовий статус депутатів місцевих рад, зокрема з: Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», Законом України «Про статус депутатів місцевих рад». Особливу увагу варто звернути на: гарантії депутатської діяльності; механізми захисту трудових прав депутата; процедуру відкликання; правові та організаційні виклики роботи депутатів в умовах воєнного стану; інструменти оцінювання ефективності депутатської діяльності. Під час лекції буде акцентовано увагу на сучасних викликах роботи депутатів місцевих рад, зокрема в умовах воєнного стану, а також на механізмах аналітики та оцінювання їх діяльності. Особливе значення матиме розгляд результатів громадських досліджень, що ілюструють практичну оцінку роботи депутатів за критеріями відкритості, прозорості, доброчесності та підзвітності.

Для активної участі в лекції-обговоренні слід підготувати приклади практичних кейсів із діяльності місцевих рад у різних громадах, що демонструють: успішні приклади реалізації представницьких функцій депутата; проблеми та виклики у здійсненні депутатської діяльності; особливості роботи депутатів у період воєнного стану; використання інструментів комунікації та звітування перед виборцями; застосування методів оцінювання ефективності депутатської роботи.

Література:

1. Воєнний парламентаризм: особливості роботи Верховної Ради України в умовах дії воєнного стану. Лабораторія законодавчих ініціатив. Вип. 1. 2022-2023. 62 с. URL: https://www.parlament.org.ua/wp-content/uploads/2024/07/chasopys_war_parliament_ukr.pdf

2. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text

3. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11.07.2002 № 93-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15#Text

4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

5. Якість роботи депутатів в обласних центрах: лідери, аутсайдери та ключові тенденції четвертого року повноважень місцевих рад. 2025. URL: https://attestation.in.ua/publications/yakist-roboti-deputativ-v-oblasnih-centrah-lideri-autsajderi-ta-kluchovi-tendenciyi-chetvertogo-roku-povnovazhen-miscevih-rad/2744/

Лекція 12. Виклики та перспективи запровадження інновацій у представницькій владі в умовах ризиків та кризових явищ.

12.1. Інновації в діяльності представницької влади: напрями розвитку громад під час воєнного стану.

12.2. Цифрові інновації в публічному управлінні: виклики та перспективи для представницької влади України в умовах ризиків і криз.

12.1. Інновації в діяльності представницької влади: напрями розвитку громад під час воєнного стану.

В умовах правового режиму воєнного стану та глибоких суспільних трансформацій в Україні, питання розвитку демократичних інновацій на місцевому рівні набувають особливої уваги. Громади стають простором, де реалізуються практики відкритого врядування, забезпечення прав людини та залучення громадян до процесу ухвалення рішень. Демократичні інновації сприяють підвищенню довіри до органів місцевого самоврядування, зміцненню соціальної згуртованості та формуванню нової культури взаємодії між владою і громадою. Розвиток таких практик є важливим питанням для України, адже він поєднує прагнення до європейських цінностей, зміцнення багаторівневого врядування та побудову інституційної спроможності на місцях. Саме на локальному рівні демократичні інновації мають найбільший вплив на всі сфери життєдіяльності, сприяючи ефективному використанню ресурсів, підзвітності влади та захисту прав громадян.

У грудні 2024 року за участі представників Конгресу місцевих та регіональних влад Ради Європи, органів місцевого самоврядування та Асоціації міст України, відбувся підсумковий захід «Демократичні інновації на місцевому рівні в Україні крізь призму відкритого урядування з прав людини». Українські громади отримали експертний супровід та фінансування для реалізації місцевих ініціатив, спрямованих на розвиток демократичних практик, забезпечення прозорості управління та захисту прав людини. До числа учасників увійшли десять громад, серед яких: Білгород-Дністровська, Більшівцівська, Дунаєвецька, Звягельська, Кам’янець-Подільська, Київська, Полтавська, Тернопільська, Фастівська та Шполянська громади [1].

Під час заходу експертами було зазначено, що в умовах виклики, спричинених повномасштабним вторгненням, органи місцевого самоврядування в Україні демонструють відданість демократичним цінностям, згуртованість та ефективну співпрацю задля відновлення і розвитку територіальних громад. Прикладом цього стали десять успішно реалізованих

ініціатив, спрямованих на впровадження демократичних інновацій, прозорого врядування та захисту прав людини. Ці практики мають не тільки локальне, але й міжнародне значення, оскільки досвід українських громад може бути корисним для впровадження демократичних стандартів та інноваційних рішень у європейських країнах і світі загалом. Завдяки таким ініціативам формується нова якість публічного управління, яка поєднує інноваційність, підзвітність та орієнтацію на потреби громадян. Рада Європи підтримує партнерство з українськими громадами, реалізуючи проєкти, спрямовані на посилення багаторівневого врядування та розвиток демократичних інституцій. Участь у таких ініціативах надає громадам можливість здійснювати обмін досвідом, розширювати міжнародну співпрацю та зміцнювати інституційну спроможність [1].

Інші питання стосувалися: залучення мешканців до встановлення діалогу між органами влади та громадами; важливості інноваційних підходів до відкритого врядування; забезпечення прав людини на місцевому рівні в Україні; створення передумов для повернення українців; а також відзначено, що важливим критерієм під час визначення обсягів фінансової підтримки є чисельність дітей та молоді в громаді та рівень залученості у житті громади [1].

Інновації, які впроваджували громади у зазначених проєктах, полягали у запровадженні нових форматів взаємодії влади і громади, цифрових інструментів, просторів для участі, а також механізмів підвищення прозорості та захисту прав. Так, у Білгород-Дністровській міській громаді Одеської області було реалізовано проєкт «Створення міського центру громадських прав», суть якого полягала у створенні простору для підвищення обізнаності мешканців громади, внутрішньо переміщених осіб, молоді, жінок та соціально незахищених верств населення щодо їхніх прав і можливостей, а також для надання правової допомоги та розвитку громадянського суспільства [1].

Проєкт «Відкритий доступ: Більшівцівська громада» успішно реалізований громадою Івано-Франківської області передбачав вдосконалення каналів комунікації та розширення інструментів відкритого врядування шляхом розвитку електронного урядування, підвищення прозорості місцевих рішень, запровадження електронного голосування та створення нових онлайн-ресурсів для ефективної взаємодії з громадянами [1].

Успішну практику має Дунаєвецька міська громада Хмельницької області в межах реалізації проєкту «Центр спільнотворення «Anthill». Проєкт передбачав створення доступного простору для різних соціальних груп, таких як діти, внутрішньо переміщені особи та ветерани, сприяння створенню нових соціальних зв’язків і підвищенню громадянської активності через заходи інтеграції та довкілля. Звягельська міська громада Житомирської області запровадила проєкт «Молодіжний простір «Молодь діє» на базі бібліотеки в селі Великий Молодьків», де було створено платформу для реалізації молодіжних ініціатив, розвитку творчих і соціальних проєктів та залучення молоді, внутрішньо переміщених осіб до активного життя громади. Створення платформи для відкритого діалогу між громадянами, бізнесом та владою, сприяння співпраці, проведенню освітніх та культурних заходів і реалізації творчих ідей за допомогою сучасних технологій було досягнуто в межах проєкту щодо перетворення частини муніципальної бібліотеки імені Костя Солухи на інноваційний простір «Мейкерспейс» у Камянець-Подільській місткій громаді Хмельницької області [1].

Успішним досвідом поділилася Київська міська громада в межах проєкту «Створення Освітнього центру» щодо забезпечення участі молоді, жінок та внутрішньо переміщених осіб у розробці рішень та сприяння зміцненню діалогу між мешканцями громади та місцевою владою. Проєкт «Ветеранський центр Полтави» (Полтавська міська рада), орієнтований на створення простору для комунікації, психологічної та юридичної підтримки, проведення тренінгів,

професійної освіти та культурних заходів для ветеранів і ветеранок, сприяючи їхній соціальній інтеграції та наданню доступу до необхідних ресурсів і послуг. Тернопільська міська громада запровадила проєкт «Інформаційна платформа «Портал мешканця» у додатку «е-Тернопіль», який забезпечив онлайн-доступ громадян і бізнесу до муніципальних послуг через зручну цифрову платформу [1].

Створення Антикорупційного кодексу та чат-боту «Антикор» стало можливим завдяки проєкту «Розбудова громади майбутнього: ефективне самоврядування без корупції» у Фастівський міській громаді Київської області. Проєкт «Школи солідарності: публічне державне врядування» у Шполянській міській громаді Черкаської області спряло підвищенню обізнаності жінок, внутрішньо переміщених осіб та молоді з правами та можливостями через лекції, тренінги та семінари задля зміцнення громадянської активності та солідарності [1].

Розробником інструменту інновацій «bE-Open» є Конгрес місцевий та регіональних влад Ради Європи. Цей онлайн-інструмент було створено в рамках діяльності Конгресу з метою підтримки органів місцевого та регіонального врядування у покращенні якості місцевої демократії, а також для громадян, зацікавлених у питаннях публічної етики, підзвітності, прозорості та участі громадян. В Україні bE-Open реалізується в межах Плану дій Ради Європи для України на 2023-2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова», зокрема через Центр експертизи багаторівневого врядування при Конгресі місцевих та регіональних влад Ради Європи. Інновації bE-Open для України спрямовані на підтримку органів місцевого самоврядування в їхніх зусиллях щодо покращення якості місцевої демократії. Цей онлайн-інструмент, розроблений Конгресом місцевих та регіональних влад Ради Європи, надає ресурси для впровадження етичних стандартів, прозорості, підзвітності та участі громадян у процесах місцевого врядування. В умовах воєнного стану в Україні інструменти bE-Open допомагають українським громадам:

- впроваджувати етичні стандарти для прийняття рішень та розподілу ресурсів;
- покращувати прозорість та підзвітність місцевих органів влади;
- залучати громадян до процесів ухвалення рішень;
- розвивати цифрові інструменти для комунікації з мешканцями;
- зміцнювати довіру між громадянами та владою [2].

Сучасний інноваційний підхід «творення відкритої політики» стосується розробки політичних стратегій, який ґрунтується на принципах прозорості, участі громадськості та колективної відповідальності. Він передбачає використання новітніх аналітичних інструментів, цифрових технологій і циклічного процесу ухвалення рішень. Різні завдання потребують різних моделей, тому відкритість політики не має єдиного алгоритму, оскільки це динамічний процес, що адаптується під потреби суспільства. Сучасні інноваційні підходи до відкритого формування політики допомагають органам влади виробляти більш обґрунтовані та ефективні рішення. Це забезпечується завдяки інтеграції співпраці, застосуванню цифрових інструментів, платформ відкритих даних, а також механізмів краудсорсингу та колективного розуму. Такі інновації відкривають нові можливості: залучення громадян через електронні платформи, створення алгоритмів для аналізу великих масивів даних. Це робить процес прийняття рішень більш адаптивним, інклюзивним і прозорим [3].

Використання відкритих даних, цифрових платформ та залучення громадян сприяє більш інклюзивним, ефективним і інноваційним рішенням у публічній політиці. Це підвищує довіру до органів влади, стимулює розвиток місцевих ініціатив та створює умови для більш гнучкого та адаптивного управління. Задля максимального використання переваг інновацій, місцеві органи влади можуть створювати робочі групи з питань відкритої політики. Такі групи можуть

публікувати дані для обґрунтування рішень та навчати посадовців ефективній роботі з цифровими інструментами. Це виступає фундаментом для прозорого, інноваційного та підзвітного врядування [3].

Творення відкритої політики стало важливою складовою демократичного розвитку України після Революції гідності 2014 року. Як органи місцевого самоврядування, так і державні установи активно впроваджують механізми залучення громадян до процесу прийняття рішень. Одним із основних інструментів цього процесу є створення громадських рад, що дає можливість безпосередньо враховувати думку громадськості при формуванні політики. Так, у травні 2021 року Міністерство цифрової трансформації України запровадило інноваційний інструмент електронного урядування та відкритих політик - платформу «СВОЇ». Ця система створена для вдосконалення взаємодії між органами місцевого самоврядування та громадянами, підвищення прозорості та доступності процесів прийняття рішень [3].

За допомогою платформи «СВОЇ» органи місцевого самоврядування можуть:

- створювати власні вебсайти;
- запускати чат-боти у Viber та Telegram для зручної комунікації з мешканцями;
- впроваджувати систему електронних петицій;
- реалізовувати механізми бюджету участі та електронних консультацій;
- використовувати геосистему «Відкрите місто» для інтерактивної взаємодії [3].

На сьогодні вже понад 40 українських громад долучилися до проєкту, серед яких найбільші міста країни: Одеса, Луцьк, Вінниця, Кам'янське, Тернопіль, Хмельницький та Сєвєродонецьк. Це свідчить про високий потенціал платформи «СВОЇ» у підвищенні ефективності місцевого врядування та розвитку відкритих політик в Україні [3].

В умовах розвитку місцевої демократії в Україні особливу увагу приділяють впровадженню інноваційних механізмів участі громадян у процесі прийняття рішень. Одним із таких важливих кроків є реалізація проєкту «Прозорі міста», який координується ГО Transparency International Ukraine. У межах цього проєкту 100 найбільших міст України отримують індивідуальні рекомендації, сформовані на основі оцінки їхнього стану у сфері відкритого врядування. Рекомендації стосуються, зокрема, творення відкритої політики та передбачають, що міські ради: забезпечують можливості для громадян брати участь у консультаціях та засіданнях комітетів; публікують проєкти рішень щонайменше за 20 робочих днів до їх обговорення; надають повні порядки денні засідань за 10 днів до пленарного засідання [3].

Ці практики спрямовані на підвищення прозорості, підзвітності та довіри громадськості до місцевих органів влади.

Додатковим інструментом підтримки стало видання «Довідкового громадського активіста», розробленого експертами проєкту USAID «Громадяни в дії» у співпраці з Інститутом політичної освіти. Довідник містить рекомендації та практичні механізми залучення громадян до творення відкритої політики, включно з типовими положеннями для місцевої демократії. Він допомагає органам місцевого самоврядування та громадським організаціям впроваджувати кращі практики відповідно до європейських стандартів належного управління [3].

Реалізація таких ініціатив створює передумови для більш інклюзивного, відкритого та ефективного врядування, що відповідає викликам сучасного розвитку українських громад.

Прикладом такого підходу є проєкт неурядової організації «Молодіжна платформа» щодо створення ефективної моделі участі молоді на місцевому рівні. Організація надає рекомендації щодо створення дорадчих молодіжних рад в органах місцевого самоврядування. На початку реалізації проєкту було засновано п'ять молодіжних рад у громадах Волинської області. Зараз

ініціатива поширюється та до неї долучаються багато міст України. Це свідчить про високий потенціал проєкту як прикладу успішної практики залучення молоді до процесів формування політики на місцевому рівні. Особливим прикладом механізму участі громадськості є практика м. Львова. У місті різні питання місцевого значення, що належать до компетенції органів місцевого самоврядування, можуть бути предметом громадських слухань. Організація таких слухань регламентується Положенням про порядок проведення громадських слухань у м. Львів, яке є додатком до Статуту територіальної громади. Секретаріат Львівської міської ради спільно з ініціатором визначає дату проведення слухань, а оголошення про них публікується на офіційному сайті міської ради протягом п’яти робочих днів після отримання заяви [3].

Експертний захід «Посилення демократичних процесів на місцевому рівні під час війни» відбувся у березні 2024 року у м. Київ. Організатором заходу виступив Центр розвитку інновацій у межах проєкту «Посилення демократичних процесів у територіальних громадах», підтриманого проєктом USAID «Демократичне врядування у Східній Україні». Демократія як цінність сучасного суспільства потребує активної участі громадян у процесах управління та ухвалення рішень. Це особливо актуально в умовах повномасштабного вторгнення, коли необхідно враховувати широкий спектр думок, щоб забезпечити збалансовані та ефективні рішення. Ця подія стала платформою для обговорення нових підходів до участі громадян у прийнятті рішень та представила результати дослідження стану демократії участі в умовах воєнного часу. Згідно з опитуванням, 56,4% громадян відчувають посилення співпраці між мешканцями та органами місцевого самоврядування [4].

Учасники заходу відзначили, що війна створює виклики, але водночас відкриває можливості для модернізації інструментів участі. Особливу увагу було приділено застосуванню цифрових інструментів для забезпечення прозорості та підзвітності. Серед інноваційних рішень визначено створення аналітичних дашбордів для оцінки рівня участі громадян, застосування модулів електронної демократії (eDem) у рамках платформи відбудови DREAM, а також розробка нових моделей громадських слухань та платформ для збору пропозицій від мешканців. Важливим результатом дискусій стало усвідомлення того, що демократія під час війни потребує поєднання прозорості, цифрових інструментів та активної взаємодії громади. Зроблено акцент на створенні єдиної платформи громадської участі, яка об’єднає різні інструменти в єдиний процес відновлення. Практичним результатом стала робота у групах із представниками громад, серед яких Підгородненська, Перещепинська, Новоодеська та Казанківська, з метою розробки планів стратегічного розвитку, що ґрунтуватимуться на демократичних принципах. Це включає збір і аналіз даних про громади, визначення сильних і слабких сторін та формування пропозицій для стратегічних документів [4].

У Звіті «Рівень залученості громадськості до прийняття рішень» (2024), який представлений Центром розвитку інновацій зазначається, що гуртування та побудова партнерських відносин з українськими та іноземними партнерами значно підвищує стійкість територіальних громад. За даними дослідження, 52,9% органів місцевого самоврядування мають постійні партнерські відносини з українськими благодійними організаціями, 44,1% - з іноземними партнерами, та стільки ж розвивають співпрацю з містами-побратимами. Крім того, 36,8% органів місцевого самоврядування повідомили про партнерство з іншими громадами України. Відзначено, що ефективність партнерських відносин зростає за умови доступу до знань про можливих партнерів. Онлайн-бази даних, довідники та спеціалізовані платформи (Devex, ReliefWeb, GuideStar) надають повні списки організацій, що працюють у різних секторах та регіонах світу. Особливу цінність мають міжнародні партнерства, які

оформлюються через угоди про співпрацю, міста-побратими та спільні проєкти з відновлення і розвитку [5].

Водночас дослідження показало, що 57,1% органів місцевого самоврядування не мають доступу до онлайн-переліку громадських організацій у громаді, а 60,3% не публікують таку інформацію. Наявність відкритих ресурсів полегшила б організацію допомоги, сприяла б мережуванню та формуванню нових партнерств. Важливим аспектом визначено готовність громад до волонтерства та реалізації гуманітарних ініціатив. Так, 47,3% опитаних мають досвід і бажання реалізовувати відповідні проєкти, проте майже чверть респондентів визнають, що потребують додаткових навичок. Це підкреслює необхідність проведення навчальних програм для підвищення спроможності громад. В умовах воєнного стану з'являються нові форми взаємодії, зокрема, це створення спільних просторів, активне використання месенджерів і соціальних мереж для швидкого інформування та вирішення проблем. Такі практики сприяють згуртованості громади, формуванню довіри та підвищенню соціальної відповідальності [5].

Налагоджена комунікація стає одним із ключових чинників сталого розвитку громад, забезпечення співпраці з бізнесом і залучення партнерів для відбудови та реконструкції. У Звіті надано рекомендації для зміцнення партнерства під час війни. Так, для органів місцевого самоврядування це: проведення регулярної роз'яснювальної роботи щодо безпеки громади; використання популярних каналів комунікації (месенджери, соціальні мережі) для інформування громадян; створення та підтримка громадських просторів з доступом до Wi-Fi; забезпечення відкритого доступу до засідань ради та публікацію важливої інформації; формування переліку громадських організацій та партнерів громади; залучення представників громадськості до процесів прийняття рішень. Інший блок рекомендацій сформовано для мешканців: ділитися досвідом та ініціативами, що мають соціальний ефект; активно користуватися інструментами участі; здійснювати громадський контроль за діяльністю місцевої влади; ініціювати партнерські проєкти та сприяти розвитку громади [5].

Проєкт «*UAct: Голос прозорої та демократичної відбудови»* вирізняється інноваційністю завдяки поєднанню цифрових технологій, нових форм участі громадськості та міжсекторної співпраці. Його перевагами є інструмент цифрової платформи #eIDEA, яка забезпечить єдиний простір для публічних консультацій, збору ідей, моніторингу реалізації рішень та прозорого інформування громадян. Платформа інтегрується в національну екосистему управління відновленням DREAM, створюючи єдину систему координації та контролю. Проєкт також передбачає розвиток мережування громадських організацій, інституціоналізацію процесів громадської участі та залучення вразливих груп населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, жінок і молоді. Через відкриті дані, інструменти громадського контролю та підзвітності цей проєкт створює нові можливості для прозорої, ефективної та інклюзивної відбудови громад України [6].

У межах проєкту Ради Європи «Зміцнення стійкості демократичних процесів через громадську участь під час війни та в післявоєнний період» у березні 2024 року відбулася конференція «Інноваційні методи залучення громадян: майбутнє деліберативної демократії в Україні». У заході взяли понад представників органів влади різних рівнів, організацій громадянського суспільства, а також національних та міжнародних експертів. Конференція стала платформою для обговорення важливих питань розвитку деліберативної демократії в умовах війни та післявоєнного відновлення. У центрі дискусій були механізми, що дозволяють громадянам брати активну участь у прийнятті рішень, а також впровадження громадських асамблей як інструменту, який сприяє досягненню консенсусу та врахуванню різних точок зору [7].

Експерти наголосили, що деліберативна демократія базується на відкритих, аргументованих обговореннях, які допомагають розв'язувати складні суспільні проблеми та залагоджувати конфлікти. Учасники конференції обговорили досвід використання деліберативних практик у країнах Ради Європи та представили кращі міжнародні практики організації громадських асамблей, включно з прикладами післявоєнного відновлення. У межах заходу було анонсовано, що у 2024 році проєкт Ради Європи надасть комплексну експертно-методичну підтримку впровадженню механізму громадських асамблей у Звягельській та Славутицькій пілотних громадах. Це стане важливим кроком у розвитку деліберативної демократії в Україні. Громадські асамблеї успішно функціонують у багатьох країнах світу, зокрема в Німеччині, Італії, Франції, Польщі, Бельгії, Канаді, Австралії, США, Колумбії та Південній Кореї. Їх використання в Україні може стати потужним інструментом формування інклюзивної, прозорої та стійкої демократичної системи у період післявоєнного відновлення [7].

Проєкт «Стійкі, відкриті та підзвітні демократії для Східного партнерства (Road4EaP) (2024-2026) є важливою ініціативою, спрямованою на посилення прозорості, підзвітності та інклюзивності урядування в Україні та інших країнах регіону. Його мета полягає у створенні стійких демократичних інститутів, які можуть протистояти корупції та ефективно реагувати на виклики сьогодення. Для українських громад та органів влади проєкт Road 4EaP відкриває низку інноваційних можливостей [8]:

1. інтеграція практик відкритого урядування – створення прозорих процедур прийняття рішень, публічного доступу до інформації та залучення громадян до формування політики на місцевому та державному рівнях. Це включає впровадження Планів дій у рамках Партнерства «Відкритий уряд», які визначають конкретні кроки для покращення підзвітності та прозорості;

2. розширення участі громадянського суспільства – проєкт стимулює тісну взаємодію між урядом, громадськими організаціями, журналістами та приватним сектором. Це дозволяє створювати більш інклюзивні рішення, що враховують різні точки зору та потреби громад;

3. цифрові інструменти для участі – поширення сучасних платформ та ресурсів, що забезпечують швидкий доступ до інформації, зручні механізми участі та зворотного зв'язку від громадян;

4. партнерство на міжнародному рівні – налагодження співпраці з країнами Східного партнерства та міжнародними організаціями для обміну досвідом, впровадження найкращих практик та спільної реалізації антикорупційних ініціатив;

5. навчання та зміцнення спроможностей – проведення тренінгів з лідерства, розвитку навичок відкритого врядування та антикорупційних практик для органів влади та громадських активістів [8].

Реалізація проєкту Road4EaP відкриває перспективу щодо змін: створення прозорих та інклюзивних процесів прийняття рішень; активне залучення громадянського суспільства до контролю та формування політик; зменшення рівня корупції через впровадження сучасних антикорупційних практик; формування нової культури врядування, заснованої на довірі, підзвітності та відкритості; зміцнення міжнародного партнерства та інтеграції України у європейські стандарти відкритого врядування [8].

Цей проєкт є прикладом інноваційного підходу до розвитку демократії в Україні, адже він поєднує технологічні рішення, інституційні реформи та активну участь громадськості, створюючи нову якість державного управління, що відповідає викликам сучасності.

Проєкт EU Unity4Community (2024-2026) є інноваційною ініціативою, спрямованою на посилення ролі організацій громадянського суспільства (далі - ОГС) як головних суб'єктів у відновленні та розвитку громад, а також на формування нової культури партнерства між владою

та громадським сектором. Він створює умови для активної участі громад у процесах реформ, євроінтеграції та відбудови після війни. Інноваційність проєкту полягає у комплексному підході до розвитку громад через: розвиток потенціалу ОГС та громад; формування мереж громадських просторів «Пункти Єдності»; грантову підтримку для розвитку місцевих ініціатив; інтеграцію реформ та євроінтеграцію на місцевому рівні [9].

Проєкт створює нову культуру співпраці між громадським сектором, владою та міжнародними партнерами, впроваджуючи комплексну тримодульну навчальну програму. Це дозволяє розвивати професійні компетенції місцевих активістів та представників ОГС для участі у відновленні громад та розробці стратегічних рішень. Створення 15 громадських просторів, де місцеві активісти, представники влади та громадяни можуть спільно обговорювати проблеми, розробляти проєкти та реалізовувати ініціативи - це унікальний інструмент інтеграції громади у процес прийняття рішень та відновлення. Надання грантів на суму 3,75 млн євро дозволяє ОГС реалізовувати дослідження, законодавчі ініціативи, просвітницькі програми та громадські проєкти. Це стимулює інновації, створює нові інструменти участі громадян та зміцнює потенціал ОГС.

Проєкт формує майданчики для діалогу між громадою, владою та експертами, що сприяє кращому розумінню реформ та шляхів євроінтеграції, а також їхньому впровадженню на місцевому рівні [9].

Очікувані результати після реалізації Проєкту вбачаються у: збільшенні кількості місцевих організацій, здатних ефективно впливати на розвиток громад; появі нових громадських просторів, які стануть центрами взаємодії та розвитку; підвищенні професійного рівня активістів та представників ОГС через навчання та грантову підтримку; поширенні культури відкритого, інклюзивного та підзвітного врядування [9].

В умовах сучасних викликів сталого розвитку та необхідності збереження ресурсів, проєкт «Zero Waste» (2024-2028) відкриває новий етап у розвитку муніципального управління відходами. Цей проєкт не лише запроваджує сучасні екологічні стандарти, але й пропонує інноваційні підходи до планування, реалізації та масштабування систем управління відходами в українських громадах. Він вирізняється комплексністю та застосуванням передових європейських практик, що створюють новий рівень управлінської спроможності. Завдяки глибоким аудитам та аналізу існуючих систем управління відходами, проєкт створює персоналізовані стратегії Zero Waste для Луцька, Херсона, Дергачів та Покровська. Це дозволяє врахувати місцеві потреби й умови та розробити оптимальні рішення [10].

Консорціум українських та європейських муніципалітетів створює платформу для обміну знаннями та досвідом. Європейські експерти не лише консультують, а й контролюють реалізацію проєкту, забезпечуючи відповідність кращим світовим практикам. Проєкт включає проведення освітніх семінарів та навчальних візитів, що підвищують професійний рівень місцевих фахівців. Це створює довгострокову інституційну спроможність для ефективного управління відходами. Запуск пілотних проєктів у кожній громаді дозволяє апробувати нові підходи в управлінні різними потоками відходів. Цей практичний досвід формує основу для масштабування рішень у всій Україні. Розроблені стратегії та методології відповідають стандартам ЄС, що створює основу для подальшої інтеграції українських міст у європейський простір сталого розвитку [10].

У сучасних умовах війни та інформаційних викликів роль незалежних медіа в Україні набуває особливого значення. Проєкт «Зміцнення незалежних ЗМІ для сильної України» (2024-2026) став важливим кроком для створення сучасної, стійкої та демократичної медійної екосистеми, яка не лише інформує громадян, але й активно формує громадський діалог на

місцевому рівні. Проєкт поєднує передові медіа-практики та нові інструменти залучення громадян, створюючи інноваційний підхід до підтримки свободи слова та демократичних цінностей. Інноваційність цього компонента полягає у комплексному підході, який поєднує управлінські консультації, фінансову підтримку, професійне наставництво та навчання з конструктивної журналістики. Це підвищує якість місцевих медіа та розширює їхній вплив. Унікальність проєкту полягає у залученні молоді (12-18 років) до демократичних процесів через створення спеціальних медійних платформ. Підтримка українського Суспільного медіа включає розвиток цифрових інструментів та створення інноваційного контенту. Через фінансову підтримку, навчання та розвиток медіа-платформ, проєкт створює умови для зменшення «інформаційних пустель» поза великими містами та посилює громадську довіру до медіа [11].

Європейський Союз сьогодні спрямовує 2,3% ВВП на дослідження та розробки (дані наведені станом на 11.01.2024 р.), визначаючи інновації поштовхом для досягнення стратегічних цілей, які полягають в реалізації Європейського зеленого курсу та просуванні цифрової трансформації щодо посилання глобальної конкурентоспроможності. Для України реалії повномасштабного вторгнення стали не лише викликами, але й відкрили нові можливості. Це відкриває простір для прискореного впровадження інновацій задля побудови нових систем (управлінських, технологічних тощо), здатних протистояти викликам. Втім, брак ресурсів, людського капіталу та фінансування стимулює пошук нестандартних рішень, які здатні компенсувати втрати й забезпечити вектор розвитку України. Ключову роль у підтримці України відіграє Європейський Союз. ЄС інвестує у посилення кіберстійкості, розвиток безпечних цифрових державних послуг та інтеграцію України у спільний європейський цифровий простір [12].

Важливим інструментом стала участь України у флагманській ініціативі Horizon Europe на рівних правах з країнами-членами ЄС. Це створює умови для українських науковців, стартапів і бізнесів долучатися до провідних дослідницьких проєктів, отримувати фінансування та партнерські зв’язки. Відкриття у Києві представництва Horizon Europe дозволить ще ефективніше використовувати потенціал цієї програми. Регіони України стають майданчиками для формування нової екосистеми інновацій. Саме тут створюються інкубатори стартапів, кластери цифрових послуг, муніципальні платформи для підтримки малого й середнього бізнесу. Пілотні програми з енергоефективності, «зелених» технологій, смарт-урбанізму та цифрових сервісів демонструють, як інновації можуть впливати на якість життя громадян навіть у воєнних умовах. Українська інноваційна екосистема перебуває у стані динамічного становлення. Підтримка ЄС у сфері цифрових трансформацій, участь у Horizon Europe та розвиток локальних ініціатив створюють фундамент подолання наслідків війни та формування конкурентних переваг на глобальні рівні [12].

Одним із викликів для України є консолідація науки, бізнесу та влади. Протягом багатьох років ці середовища розвивалися відокремлено, формували власні спільноти та механізми взаємодії. Війна та глобальні виклики вимагають нових рішень та ефективної співпраці задля розвитку інноваційної економіки. Одним із майданчиків для такого об’єднання стали Європейські дні досліджень та інновацій. Це щорічний флагманський захід Європейської Комісії, який спрямований на обговорення та формування майбутнього наукових досліджень і інновацій у Європі та за її межами. У 2024 році вперше відбулася в Івано-Франківську, який об’єднав понад 180 учасників (підприємці, науковці, стартапери та представники місцевої влади з Івано-Франківська, Калуша, Кам’янця-Подільського, Львова, Києва, Запоріжжя та Харкова). Основними темами для обговорення стали: роль інновацій у зміцненні економіки та наближенні перемоги; шляхи комерціалізації наукових розробок; можливості для налагодження партнерства

між бізнесом і науковим середовищем; доступ до фінансування інноваційних проєктів та перспективи самоокупності науки [12].

Попри значні втрати, яких зазнала українська науково-дослідна інфраструктура внаслідок російської агресії (15% її потужностей було пошкоджено або знищено) Україна продовжує активно інтегруватися у європейський дослідницький простір. Станом на листопад 2023 року українські учасники вже беруть участь у 110 грантових проєктах Horizon Europe із загальним фінансуванням у 27,6 млн євро. Фонд ЄС для України ухвалив інвестиції у розмірі 25 млн євро у Horizon Capital Growth Fund IV. Ці кошти спрямовані на розвиток малого та середнього бізнесу України та Молдови, з особливим акцентом на технологічні компанії та підприємства з потужним людським капіталом. Це перший інвестиційний проєкт Фонду ЄС для України та частиною ширшої ініціативи з підтримки економічної стабільності держави [12].

У серпні 2022 року Європейська Комісія започаткувала програму підтримки української інноваційної спільноти з бюджетом 20 млн євро. Завдяки спеціальним інструментам Європейської ради інновацій (EIC) передбачено фінансування щонайменше 200 українських стартапів, кожен з яких може отримати до 60 000 євро. Крім фінансової підтримки, EIC пропонує консалтинг та обмін досвідом, що відкриває для українських інноваторів доступ до нових ринків і партнерств. Розвиток інновацій в Україні має і соціальний вимір, який стимулює розвиток ветеранського підприємництва. Захисники України отримали унікальні знання та навички під час служби, створюють стартапи у сферах оборонних технологій, кібербезпеки, медицини та промисловості [12].

Програма MIT-Ukraine, створена у Центрі міжнародних досліджень Массачусетського технологічного інституту (MIT), має на меті мобілізувати науковий, технічний та академічний потенціал університету для підтримки України під час війни та під час її довгострокового відновлення. Програма залучає викладачів, студентів та дослідників MIT, формуючи спільні проєкти й прикладні дослідження, спрямовані на вирішення головних проблем України (зміцнення стійкості інфраструктури, модернізації економіки, охорони здоров’я, впровадження технологічних інновацій тощо). Виступаючи хабом для ініціатив, орієнтованих на Україну, MIT-Ukraine прагне об’єднати українські установи, експертів MIT та міжнародних партнерів задля створення рішень, що матимуть довготривалий вплив. Цей підхід відкриває для України нові можливості інтеграції в глобальну науково-інноваційну екосистему, а також сприяє поширенню передових практик у сфері стійкого розвитку, цифровізації та відновлення після війни [13].

12.2. Цифрові інновації в публічному управлінні: виклики та перспективи для представницької влади України в умовах ризиків і криз.

Питання розвитку цифрової демократії набувають особливого значення в умовах воєнного стану та подальшої євроінтеграції України. Використання базових інструментів е-демократії створює можливості для забезпечення прозорості, підзвітності та залучення громадян до прийняття рішень, що характеризує процеси демократичного врядування. Водночас цифрові інновації, зокрема е-опитування, е-петиції, е-звернення, а також інтеграція соціальних мереж, офіційних вебпорталів і месенджерів у діяльність органів місцевого самоврядування, розширюють спектр взаємодії між владою та громадянами. Вони компенсують обмеження, пов’язані з воєнними умовами та формують нові стандарти відкритості, підвищують ефективність комунікацій і сприяють розвитку сучасної політичної культури. Завдяки цифровим інноваціям громадяни отримують реальні можливості впливати на процеси ухвалення рішень, що зміцнює довіру до інститутів влади та пришвидшує інтеграцію України у європейський демократичний простір.

Міністерство цифрової трансформації України активно впроваджує інноваційні рішення, щоб зробити участь громадян у державному управлінні зручною, прозорою та доступною для кожного. Визначаються та встановлюються нові цифрові стандарти, створюючи державні сервіси нового покоління - без черг, бюрократії та корупції. Це суттєво зменшує бар'єри для комунікації з владою та підвищує ефективність прийняття рішень. Важливим напрямом у досягненні мети стало створення єдиної національної платформи взаємодії органів виконавчої влади з громадянами та інститутами громадянського суспільства – ВзаємоДія. Реалізація проєкту стала можливою завдяки підтримці Секретаріату Кабінету Міністрів України, Комітету Верховної Ради України з питань цифрової трансформації, Громадської ради при Мінцифрі та міжнародних партнерів: програми EGAP (Швейцарія), Програми розвитку ООН в Україні, проєкту Ради Європи та Національного Демократичного Інституту. Цей сервіс об'єднає всі інструменти електронної демократії в одному просторі: електронні звернення; е-петиції; публічні консультації; е-конкурси. ВзаємоДія значно спрощує процес комунікації з владою, який переведено в онлайн режим, а статус розгляду запитів відстежувати в особистому кабінеті [14].

Особлива увага приділяється забезпеченню доступу до участі для вразливих категорій громадян. Акценти зроблено на спрощенні процедур е-участі, зробити їх зрозумілими та доступними, налагодити безбар'єрний діалог між суспільством і державою. Вплив цифрових інновацій полягає у створенні прозорої, ефективної та доступної системи взаємодії між державою та громадянами. Платформа Взаємодія забезпечує швидкий доступ до інформації державних послуг, скорочує бюрократичні бар'єри та підвищує рівень підзвітності органів влади. Вона дає можливість громадянам брати активну участь у формуванні політики через електронні петиції, консультації та звернення, тим самим закріплюючи новий стандарт електронної демократії в Україні. Завдяки цифровим інноваціям комунікація між владою та суспільством стає більш оперативною, доступною та ефективною, що зміцнює довіру до інституцій та сприяє розвитку громадянського суспільства [14].

Інновації виступають підгрунтям для відкритого врядування. Цифрові інновації у ВзаємоДії створюють нові стандарти відкритості влади:

- прозорість – доступ до публічної інформації та публічних обговорень у єдиному цифровому просторі;

- доступність – всі інструменти зібрані в одному сервісі, без потреби шукати інформацію на різних ресурсах;

- підзвітність – відстеження статусу звернень в особистому кабінеті користувача [14].

У грудні 2023 року Міністерство цифрової трансформації України представило «Стратегію розвитку інновацій» України до 2023 року. Зокрема, визначено основні напрями та кроки для економічного й технологічного розвитку України у 2024-2030 роках. Одним із головних завдань є створення ефективної системи управління інноваціями, що забезпечить сталий розвиток та інтеграцію України у глобальний технологічний простір. Відповідальним органом за формування державної політики в цій сфері планується визначити Мінцифри. При міністерстві створять Раду з розвитку інновацій, до складу якої увійдуть представники органів державної влади, наукової спільноти, міжнародних партнерів та експертного середовища [15].

Нова організаційна модель інноваційного менеджменту включатиме декілька рівнів [15]:

- Міністерство цифрової трансформації України відповідатиме за посилення координації;

- Рада з розвитку інновацій – за обговорення, підготовку та погодження стратегій;

- заступники з цифрової трансформації (CDTO) у міністерствах – за формування інноваційної політики в різних галузях;

- CDTO на рівні області – за впровадження політики в регіонах;

- Державна агенція з розвитку інновацій за реалізацію стратегій та пошук інвестиційних інновацій [15].

До пріоритетних напрямів віднесено: MedTech – розвиток медицини з допомогою технологій та DefenseTech – військові та оборонні технології (2024-2027); AgriTech – агротехнології та імерсивні технології (XR) (2024-2023); AUV – безпілотні технології, BioTech – біологічні, технічні та хімічні науки, використання біології в інших галузях (2025-2035). Наскрізними пріоритетами визначено: штучний інтелект, напівпровідники, кібербезпека, Fluid Economy, EdTech (освітній напрям) [15].

Нова організаційна модель щодо інноваційного менеджменту та запровадження інновацій, запропонована Міністерством цифрової трансформації, окреслює інституційні рамки, визначає пріоритетні напрями розвитку високотехнологічних секторів. Водночас важливо, що інноваційні перетворення в Україні відбуваються не тільки на рівні урядових стратегій, а й у ширшому контексті цифрової трансформації держави.

У цьому напрямі ключову роль відіграє Комітет з питань цифрової трансформації Верховної Ради України IX скликання, у березні 2023 року провів захід «Як поширити базові інструменти е-демократії на всі територіальні громади». У слуханнях взяли участь понад 100 осіб, серед яких народні депутати України, представники органів виконавчої влади, бізнесу та громадських організацій. Учасника наголошено, що питання свободи та демократії залишаються пріоритетами і цілями. Особливого значення набуває електронна демократія, що є невід'ємною частиною відкритих даних. Також, зроблено наголос, що до повномасштабного вторгнення в Україні сформувалась потужна спільнота е-демократії, а її інструменти широко впровадженні на національному та місцевому рівні. Станом на 2021 рік Україна увійшла у двадцятку країн з найвищим розвитком е-демократії та демонструвала успіхи у процесах її запровадження [16].

Воєнні дії негативно вплинули на процеси демократизації суспільного життя, особливо у сфері цифрової демократії. Втім, електронне урядування та цифрові послуги залишаються ефективним інструментом державного управління. Цифровізація виступає одним із ключових чинників стійкості та інституційної спроможності української держави в умовах війни. Динаміка розвитку концепції «держава у смартфоні» засвідчує прискорення процесів цифрової трансформації, що знаходить підтвердження у зростанні кількості користувачів цифрових послуг. Зокрема, за даними Міністерства цифрової трансформації (станом на 2023 рік), додатком «Дія» користуються понад 18 млн громадян. Це свідчить про високий рівень довіри суспільства до цифрових сервісів та ефективність інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій у сферу публічного управління. Практика воєнного часу доводить, що цифрові технології стали одним із найрезультативніших інструментів розв'язання ключових управлінських завдань та забезпечення безперервності державного управління в умовах кризових викликів [16].

Електронна демократія характеризується як філософський підхід до розвитку суспільства, а її базові інструменти поширюються на всі територіальні громади та активізації роботи з відкритими даними. Відновлення Єдиного державного вебпорталу відкритих даних стало основним напрямом у забезпеченні прозорості та підзвітності влади. Використання відкритих даних дозволить організувати ефективний процес відбудови України та залучити міжнародну підтримку. Особливу роль у розвитку цифрової демократії відіграє активність громадян. Ініціативи, такі як ІТ-армія, проєкт *є-Ворог, Дія.Бізнес* та платформа *е-армія,* демонструють, що інноваційні рішення стають дієвим механізмом розвитку держави. Ці

досягнення свідчать про величезний потенціал України в сфері цифрових технологій та формують фундамент для подальшої демократизації та стійкого розвитку суспільства [16].

Україна має значний досвід у розвитку та впровадженні електронної демократії, використовуючи цей інструмент не лише як засіб комунікації між владою та громадянами, а й як важливу складову сучасної політичної культури. За даними Центру розвитку інновацій, станом на серпень 2018 року, майже 1 млн активних користувачів було залучено до використання сервісів е-демократії. Експерти цього Центру відзначають, що ця цифра свідчить про зростання довіри до цифрових інструментів участі та готовності українців активно взаємодіяти з державою у новому форматі. Електронна демократія охоплює різноманітні механізми та інструменти участі у формуванні місцевих бюджетів. Такий підхід сприяє підвищенню прозорості публічного управління та залученню громадян до ухвалення рішень. На думку експертів, подальший розвиток е-демократії в Україні в контексті запровадження інновацій має відбуватися у кількох напрямках:

- розширення фунціоналу цифрових інструментів для більш глибокої участі громадян у прийнятті рішень;
- посиленню інклюзивності, де кожен громадянин, незалежно від віку чи місця проживання, мав можливість скористатися електронними сервісами;
- інтеграція інструментів е-демократії у систему державного управління на всіх рівнях;
- зміцнення довіри через підвищення прозорості та захищеності цифрових платформ [17].

Комітет з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування систематично впроваджує інноваційні інструменти для діалогу з громадами. Одним із таких рішень є електронна Платформа консультацій з органами місцевого самоврядування, яка відкриває можливості проведення онлайн-опитувань представників органів влади на місцях. Впровадження ініціативи стало можливим завдяки підтримці Швейцарсько-української програми EGAP та громадської організації «ДЕСПРО», що системно сприяють цифровій трансформації регіонів і розвитку електронної демократії в Україні. Так, в завдяки використанню цифрових технологій Комітет отримує інструмент для швидкого збору та аналізу актуальної інформації щодо викликів, які виникають під час реалізації законодавства. Такий підхід забезпечує більш тісний зворотний зв’язок, сприяє поінформованості про підготовку рішень на державному рівні та дозволяє враховувати позицію місцевого самоврядування. Це відповідає принципам Європейської Хартії місцевого самоврядування та наближає Україну до європейських стандартів управління. [18].

На Платформі проходить друге тестове опитування на тему змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», яке триватиме до 16 вересня 2024 року. Представників громад запрошують долучитися до процесу та висловити власні пропозиції щодо ключових аспектів реформування місцевого самоврядування. У перспективі Платформа має стати ефективним цифровим майданчиком для діалогу між парламентом та громадами, що підвищить якість законотворчого процесу та демократичність управління [18].

Також підтвердженням просування цифрових інновацій є результати дослідження Центру розвитку інновацій, яке представлено у межах проєкту «Посилення демократичних процесів у територіальних громадах» (2023), що реалізувався за підтримки проєкту USAID «Демократичне врядування у Східній Україні», а також масштабне дослідження стану демократії в умовах воєнного стану. У ньому взяли участь 68 представників органів місцевого самоврядування з 22 областей України (крім Тернопільської та Закарпатської областей) та 204 мешканців з усіх регіонів, серед яких 49 внутрішньо переміщені особи. Не зважаючи на воєнні виклики, 56,4 %

опитаних громадян зазначили, що помітили посилення співпраці між мешканцями та місцевою владою у вирішенні питань громад. Ця тенденція свідчить про зростання ролі горизонтальних зв'язків та довіри на локальному рівні. Водночас результати виявили низку проблем, зокрема: 17,6 % ОМС обмежують доступ до засідань місцевої ради та проєктів рішень; 58,8 % ОМС не опублікували звіти про використання бюджетних коштів за 2023 рік. Втім, понад 20 % органів місцевого самоврядування реалізували громадський бюджет у 2023 році, що засвідчило продовження практики прозорості та участі [19].

Дослідження продемонструвало, що цифрові інновації стали основою збереження та розвитку демократії участі в умовах війни. Найпоширенішими цифровими інструментами взаємодії з владою, яка використовують громадянами є: е-опитування - 38,2 %; е-звернення – 32,4 %; е-петиції – 28,4 %. Органи місцевого самоврядування активно застосовують цифрові комунікаційні канали для взаємодії з громадянами: соціальні мережі – 85,3 %; офіційні вебсайти громад – 79,4 %; канали/групи у месенджерах – 75 %. Крім того, 50 % ОМС повідомили про створення нових громадських просторів взаємної підтримки, а 32,4 % - про впровадження інноваційних способів комунікації у громадах [19].

Цифрові інновації у сфері демократії участі полягають у створенні та застосуванні нових технологічних інструментів і платформ, які роблять взаємодію між владою та громадянами більш прозорою, швидкою та доступною, враховуючи умови воєнного стану. Їхнє запровадження у практичному вимірі орієнтоване на: подолання бар'єрів фізичної присутності, зменшення впливу безпекових ризиків, підвищення прозорості та підзвітності влади, формування нової цифрової управлінської культури.

Інновації, що запроваджуються Комітетом з питань цифрової трансформації, зосереджені у напрямі цифровізації політичних процесів та модернізації інструменті функціонування політичних партій. Це передбачає:

- впровадження електронних сервісів для реєстрації партій та вступу до них;
- створення єдиного реєстру політичних партій та членів партій;
- автоматизацію подолання фінансової звітності через цифрові платформи;
- розвиток інформаційно-аналітичних систем для підтримки роботи партій та кандидатів;
- застосування цифрових форматів проведення зборів і конференцій;
- підвищення прозорості політичної діяльності та фінансування за рахунок відкритих даних [20].

Отже, інновації спрямовані на підвищення ефективності, прозорості та доступності політичної діяльності, що є ключовим кроком у реформі політичних партій та розвитку електронної демократії в Україні.

Активно запроваджуються цифрові інструменти у діяльності політичних партій. Зокрема, представники НАЗК зазначили про активну роботу над розробкою порталу Politdata. Це система, яка врегульовує питання подання фінансової звітності політичних партій за допомогою електронних сервісів. Розроблено єдину інформаційно-аналітичну систему Центральної Виборчої Комісії, яка передбачає різні сервіси як для політичних партій та їх кандидатів. Вказано на перевагах цифрових інструментів, які значно спрощують та прискорюють роботу політичних партій, роблять їх більш сильними, ефективними та демократичними. Цифровізація політичних партій має меті підвищення прозорості та відкритості їх діяльності, зміцнення довіри виборців та підвищення ефективності представництва суспільних інтересів [20].

Швидкий розвиток технологій вимагає від управлінських систем здатності оперативно адаптуватися до інновацій, що стає головною компетенцією. Успішну практику має хакатон ETHKyiv Impuls, який виступає платформою, що поєднує навчання, практику та співпрацю,

створюючи можливості для поглибленого опанування блокчейн-технологій та Web3. Захід, організований командою Ethereum Ukraine у жовтні 2024 року, орієнтований як на новачків, які отримають базові знання у сфері децентралізованих фінансів (DeFi), так і на досвідчених фахівців, які зможуть удосконалити свої навички у створенні цифрових продуктів на основі блокчейну. У межах хакатону учасники матимуть змогу брати участь у воркшопах, зокрема з розробки власних Uniswap V4 Hooks від експерта Atrium University, реалізувати власні проєкти, налагоджувати комунікацію та формувати команди для спільної розробки інноваційних продуктів. Це інструмент технологічного розвитку, що формує нові компетенції та сприяє розвитку української цифрової екосистеми, особливо в контексті стрімкої глобалізації Web3 та DeFi-технологій [21].

Уряд Швейцарії надає Україні значну підтримку в умовах відновлення після повномасштабного вторгнення та є стратегічним партнером з цифровізації. У 2024 році ухвалено рішення про виділення 58,7 млн швейцарських франків із загального бюджету міжнародного співробітництва на період 2024-2028 років. Ці кошти спрямовані на впровадження важливих антикорупційних сервісів, здійснення системних реформ та відновлення постраждалих регіонів. Особлива увага приділяється сферам охорони здоров'я, освіти та гуманітарного розмінування. За оцінкою останніх результатів, вдалося запустити багато зручних сервісів для українців, які спрямовані на зменшення бюрократії та корупції [22].

Проєкт «Електронне урядування для підзвітності та участі» (EGAP), реалізується за підтримки Swiss Development&Cooperation (SDC), який співпрацює з Урядом України з 2015 року. Спільними зусиллями створено портал «Дія», яким зараз користуються понад 20 млн українців із зручними застосунками «єМалятко», реєстрація місця проживання, ID-паспорт та ін. [22]. Програма міжнародної технічної допомоги «Електронне урядування для підзвітності влади та участі громад» стала першою в Україні ініціативою, спрямованою на системний цифровий розвиток держави, підвищення якості життя громадян через створення зручних, прозорих і доступних сервісів. Також ініціатива спрямована на забезпечення рівного доступу до державних послуг, особливо мешканців віддалених районів. Це полегшує взаємодію з органами влади, зменшує необхідність збору паперових документів на надає можливості ініціювати власні проєкти щодо розвитку громад. Ключовими напрямами діяльності EGAP визначено [23]:

- цифровізація державних послуг – створення ефективних і зручних онлайн сервісів для громадян та бізнесу;
- впровадження інструментів електронної демократії – розвиток платформ для участі громадян у прийнятті рішень;
- цифрова трансформація регіонів та громад – створення сучасної інфраструктури для рівного доступу до цифрових сервісів;
- допомога в розробленні державних політик – експертна підтримка у впровадженні інноваційних рішень;
- покращення цифрових начинок населення – освітні програми та тренінгів;
- підтримка IT-стартапів – створення умов для розвитку інноваційного бізнесу [23].

Реалізація цього проєкту продемонструвала, як технології перетворюються в інструменти для побудови прозорої, відкритої та держави. Цифрові інновації перетворюються у реальні можливості впливати на прийняття рішень та розвиток громад.

Цифрові інновації запроваджуються у сфері оборони України та допомагають протистояти військовій агресії. Міністерство цифрової трансформації у співпраці з Міністерством оборони, Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством стратегічної промисловості, Міністерством економіки та РНБО створило кластер *Brave1*, який

став унікальною платформою, який об'єднує державу, бізнес, та інноваційні стартапи. Ця ініціатива функціонує як середовище для прискорення розвитку та впровадження оборонних інновацій. Понад 900 українських виробників зареєстрували близько 2 тисяч розробок, це - безпілотні комплекси, засоби радіоелектронної боротьби, наземні роботизовані системи та інші сучасні технології. Важливим елементом роботи кластера є чітка система оцінки інновацій. Кожен проєкт проходить експертизу: військові експерти Генштабу оцінюють його технологічність та актуальність, бізнес-експерти визначають перспективність. У разі позитивної оцінки розробка може отримати державний грант на впровадження. На сьогодні вже надано 201 грант загальною сумою 3,5 млн доларів США. Інноваційна екосистема Brave1 активно підтримується інвестиційними партнерами, до числа яких входять українські та міжнародні організації, що вкладають ресурси у розвиток оборонних технологій. Це створює умови для швидкого впровадження інновацій у військову практику та формує нову економічну екосистему в Україні. Кластер Brave1 підтверджує, що цифрові інновації у сфері оборони визначаються як стратегічний інструмент підвищення обороноздатності держави [24].

Інноваційність законопроєкту №9593 «Про внесення змін до статті 115 Закону України «Про електронні комунікації» (щодо сприяння у забезпеченні сталого функціонування електронних комунікаційних мереж та надання електронних комунікаційних послуг, а також заборони демонтажу електронних комунікаційних мереж в умовах надзвичайних ситуацій, надзвичайного та воєнного стану)» полягає у запровадженні нових підходів до захисту та стабільного функціонування електронних комунікаційних мереж. Документ забороняє їх демонтаж в умовах надзвичайних ситуацій чи воєнного стану, що гарантує безперервність зв'язку для населення, органів влади та об'єктів критичної інфраструктури. Вперше на законодавчому рівні мережі розглядаються як елемент національної безпеки, а не лише сфера бізнесу. Важливим нововведенням є також залучення органів місцевого самоврядування до підтримки та відновлення пошкоджених мереж, що створює нову модель партнерства між державою, громадами та провайдерами. Такий підхід відповідає сучасним міжнародним практикам і формує нову управлінську парадигму, в якій електронні комунікації визнаються одним із важливих ресурсів для стійкості держави та суспільства [25].

У травня 2024 року у Франції відбулася одна з найбільших європейських конференція VivaTech 2024 об'єднала стартапи, інвесторів, корпорації та провідних світових експертів у сфері інновацій. Україну на конференції представили 14 інноваційних компаній, а також представники Комітету з питань цифрової трансформації, як обговорили питання щодо перспектив технологічного розвитку перспектив технологічного розвитку та інтеграції України у глобальні ринки. Особливу увагу на VivaTech було приділено штучному інтелекту, новітнім технологіям, індустрії ігор та кіберспорту. У межах конференції українська делегація долучилася до низки спеціальних заходів: майстер-клас акселераційної програми Mazar X Factory, організований у партнерстві з Women Business Angels, де учасники ознайомилися з особливостями французької технологічної екосистеми; конкурс стартапів за участю України, Грузії, Молдови та Вірменії, де здобув перемогу український проєкт Deus Robotic; Ukrainian Tech Night, який зібрав понад 150 представників технологічних компаній та державних інституцій з України та Франції для обговорення можливостей партнерства. Учасниками заходу було відзначено, що участь України у VivaTech 2024 є важливим кроком для інтеграції у глобальну інноваційну екосистему та демонструє здатність українських стартапів конкурувати на міжнародному рівні. Цифрові інновації визначають майбутній розвиток цифрової економіки, зокрема, в частині, формування нових бізнес-зв'язків, просуванні інноваційних процесів та трансформаційних ідей [26].

Зарубіжний експерт (Gough J., 2024) зазначає, що воєнні дії в Україні є не тільки випробуванням, але й визначаються як потужні каталізатори інновацій. Технологічні рішення пов'язані із цифровими інноваціями, як активно виникають та поширюються у відповідь на нагальні потреби суспільства. Прикладами цього є системи оповіщення про повітряну тривогу, які швидко інтегрувалися у повсякденне життя, та нові цифрові інструменти, що забезпечують комунікацію, безпеку та ефективності. За часів кризи інновації стають інструментами розвитку та пріоритетними чинниками у формуванні стійкості та адаптації до зовнішніх та внутрішніх ризиків. Українська практика в умовах запровадження правового режиму воєнного стану продемонструвала, що криза та інновації нерозривно пов'язані між собою [27].

Цифрові інновації в Україні в умовах війни поєднують державні сервіси, бізнес-рішення та безпекові інструменти та створюють новий рівень функціонування суспільства, в тому числі, під час бойових дій. Gough J., 2024 виділив дев'ять основних цифрових інновацій, які отримали поширення в умовах воєнного стану [27]:

1. Застосунок «Дія» забезпечує понад 70 державних послуг у мобільному форматі та надає українцям доступ до цифрового паспорта;

2. Бізнес. Дія. Сіті створює умови для швидкої реєстрації бізнесу та ведення діяльності навіть у кризових умовах. Це дозволяє українським компаніям залишатися конкурентоспроможними, залучати іноземних інвесторів і підтримувати економіку під час війни;

3. Безпека. Є-тривога – це рятувальна програма, яка забезпечує миттєве оповіщення користувача в обраному ним регіоні. Він інтегрується з Alerts in Ukraine та Telegram-каналами, які надають зібрану спільнотою інформацію про тип загрози;

4. Безпека: картографування повітряної тривоги надає дані про повітряні тривоги по всій Україні в режимі реального часу. Він інтегрується з додатком єТривога, формуючи єдину платформу, що дає громадянам максимально оперативну та точну інформацію про загрози;

5. Розвідка: карта окупованих територій у реальному часі. DeepStateMAP представляє собою розвідувальну інтерактивну карту України, яка створена на основі відкритих даних;

6. Логіка та зв'язок: інновації поштового сервісу. Поштова служба України прискорила перехід на цифрові технології, щоб стати однією з найнадійніших поштових служб у світі, незважаючи на конфлікт;

7. Подорожі та логістика: додаток «Укрзалізниця». Це цифровий додаток забезпечує зручний доступ до залізничних послуг у режимі онлайн. Він дозволяє купувати квитки, спрощує мобільність громадян у складних умовах війни та стає важливим інструментом збереження зв'язку між регіонами;

8. Інновації Monobank – перший в Україні цифровий банк, що повністю функціонує через мобільний додаток. Користувачі можуть відкривати рахунки без додаткових перевірок, здійснювати миттєві перекази та мікрокредитування. Це створює швидкий доступ до фінансових ресурсів навіть у кризових умовах для громадян та бізнесу;

9. Spend with Ukraine: маркетплейс для українських товарів - об'єднує українських виробників та світових споживачів, створюючи платформу для просування українських товарів та послуг. Це не лише стимулює економіку, а й формує міжнародну підтримку України, перетворюючи цифрову торгівлю на важливий елемент економічної стійкості в умовах воєнного стану [27].

Підсумовуючи зазначимо, аналіз практик інноваційного розвитку українських громад у період воєнного стану показав, що інноваційність має багатовимірний характер і реалізується у кількох взаємопов'язаних напрямах:

1) Цифрова трансформація місцевого самоврядування. Впровадження цифрових платформ, сервісів та інструментів електронної демократії забезпечує прозорість, підзвітність і відкритість діяльності органів місцевого самоврядування. Це створює умови для оперативної комунікації з громадянами, розширює доступ до послуг та сприяє активній участі громадян у процесі ухвалення рішень;

2) Інклюзивність та розвиток демократичних практик. Інноваційні підходи спрямовані на створення нових форматів участі, зокрема громадських асамблей, молодіжних рад, просторів для діалогу та співтворення. Це дозволяє залучати вразливі групи населення, внутрішньо переміщених осіб, жінок і молодь до формування політики, що підсилює соціальну згуртованість і підвищує довіру до влади;

3) Міжсекторальне партнерство та міжнародна підтримка. Формування довготривалих партнерських відносин із вітчизняними та міжнародними організаціями створює умови для акумулювання фінансових ресурсів, розширення експертного потенціалу та забезпечення системного обміну знаннями та досвідом;

4) Інституційна відкритість та прозоре врядування. Формування публічних стандартів доступу до інформації, розбудова реєстрів і відкритих баз даних стають основою для підзвітності та контролю за діями органів влади. Це сприяє розширенню потенціалу громад щодо залучення партнерів і донорів;

5) Розвиток громадянської відповідальності та волонтерських практик. Високий рівень мобілізації громадянського суспільства знаходить вияв у розширенні волонтерських ініціатив та гуманітарних програм. Водночас зростає потреба у розвитку компетентностей та навчальних програм, що зміцнюють інституційну спроможність громад і розширюють можливості для участі вразливих категорій населення;

6) Екологічні та інфраструктурні інновації. У сучасних умовах інновації виходять за межі технологічного виміру, охоплюючи також напрями екологічної модернізації, сталого розвитку та адаптації до європейського зеленого курсу. Це сприяє поєднанню відновлення територій із довгостроковими стратегічними цілями сталого розвитку;

7) Інтеграція у європейський простір. Участь українських громад та інноваційних ініціатив у міжнародних програмах і партнерствах забезпечує залучення до глобального дослідницького простору, стимулює розвиток стартапів та сприяє інтеграції України у європейську систему публічного врядування.

У проєктах, що реалізуються в Україні в умовах воєнного стану, зазвичай відображаються такі групи напрямів: цифрова трансформація та електронне урядування (впровадження електронних сервісів, розвиток платформ для онлайн участі); прозорість та підзвітність (відкриті дані, інструменти антикорупційного контролю, посилення механізмів аудиту та моніторингу); інституційна модернізація та управлінська спроможність (кадровий розвиток, оптимізація управлінських структур, створення нових інституцій); громадська участь та співтворення політики (залучення громадян до спільного прийняття рішень, партнерство з громадянським суспільством і бізнесом); антикризове управління та стійкість (швидке реагування на ризики, формування сценарного планування та управління ризиками, розробка інноваційних моделей відновлення); фінансові та економічні інновації (нові інструменти фінансування, розвиток інноваційної економіки та стартапів); екологічна та зелена трансформація (проєкти сталого розвитку, енергоефективності та енергозбереження); соціальні інновації (нові моделі надання соціальних послуг; інтеграція вразливих груп у процес прийняття рішень; освітні та медичні інновації).

Аналіз розвитку цифрової демократії в Україні в умовах воєнного стану та подальшої євроінтеграції засвідчив, що цифрові інновації стали одним із ключових чинників підвищення стійкості державного управління та модернізації політичної культури. Використання інструментів е-демократії (е-звернення, е-петиції, е-консультації, е-опитування) у поєднанні з розвитком національних платформ, зокрема «ВзаємоДія», сприяє підвищенню прозорості та підзвітності влади, зміцненню довіри суспільства до інституцій та розширює можливості громадян брати участь у формуванні політики. Цифрові рішення дозволяють компенсувати обмеження воєнного часу, забезпечуючи безперервність комунікацій і залучення громадян до ухвалення рішень навіть у кризових умовах. Водночас особливого значення набуває інклюзивність цифрових сервісів, що забезпечує доступність для вразливих груп населення та формує нові стандарти безбар'єрного діалогу між державою і суспільством.

Створення єдиної інституційної моделі інноваційного менеджменту, ініційованої Міністерством цифрової трансформації України, окреслює пріоритетні напрями розвитку високотехнологічних секторів (MedTech, DefenseTech, AgriTech, BioTech та ін.), інтегруючи цифрові інновації у ширший контекст державної політики. Впровадження електронних платформ, зокрема Платформи консультацій з органами місцевого самоврядування, створює новий формат взаємодії між владою та громадами, забезпечуючи швидкий збір, аналіз та врахування громадських пропозицій. Це підвищує прозорість, ефективність та демократичність процесів прийняття рішень, наближаючи Україну до європейських стандартів управління. В умовах воєнного стану цифрові інновації стають критично важливими для збереження функціональності державних сервісів, безпеки, комунікації та мобільності громадян (застосунки «Дія», «єТривога», цифрові платформи для взаємодії громадян з владою, сервіси для бізнесу).

Створення кластера Brave1 демонструє, що цифрові інновації можуть бути стратегічним інструментом підвищення обороноздатності країни. Інтеграція технологій, стартапів та державних структур створює ефективну екосистему для швидкої розробки та впровадження оборонних рішень. Участь України у міжнародних заходах, зокрема VivaTech 2024, підтверджує її готовність інтегруватися у глобальну інноваційну екосистему. Це створює можливості для розвитку стартапів, залучення інвестицій та просування українських технологій на світовому рівні.

Запитання для самоперевірки знань:

1. Що розуміють під інноваціями в діяльності представницької влади?
2. Які основні напрями розвитку громад у період воєнного стану?
3. Які виклики стоять перед представницькою владою під час воєнного стану?
4. Як цифрові інновації впливають на ефективність публічного управління в умовах ризиків і криз?
5. Які приклади цифрових інновацій у публічному управлінні застосовуються в Україні?
6. Які основні перспективи запровадження інновацій у представницькій владі?
7. Яким чином цифрові технології можуть підвищити прозорість та підзвітність місцевих рад?
8. Які ризики та загрози пов'язані з впровадженням цифрових інновацій у публічне управління?
9. Як інновації можуть сприяти відновленню громад після війни?
10. Які приклади успішної реалізації інновацій у представницькій владі відомі в Україні чи світі?

Методичні рекомендації:

Здобувачам освіти доцільно заздалегідь ознайомитись із поняттям інновацій у діяльності представницької влади та особливостями їх впровадження в умовах ризиків і кризових явищ. Особливу увагу варто приділити основним напрямам розвитку громад у період воєнного стану, специфіці цифрових інновацій у публічному управлінні та їх впливу на ефективність діяльності представницьких органів влади, а також викликам та перспективам інноваційного розвитку представницької влади в Україні. Для ефективного засвоєння матеріалу рекомендується провести аналіз сучасних кейсів впровадження цифрових інновацій у роботі місцевих рад, порівняти досвід громад щодо застосування інновацій у воєнний та післявоєнний період, підготувати короткі усні або письмові відповіді на запитання для самоперевірки знань, взяти участь у дискусії щодо викликів та перспектив розвитку представницької влади за допомогою інновацій, а також підготувати пропозиції або рекомендації щодо застосування інновацій у діяльності місцевої ради на прикладі конкретної громади. Методичні рекомендації передбачають активну взаємодію студентів під час заняття, обговорення практичних прикладів та проведення аналітичної роботи з використанням сучасних досліджень та публікацій.

Література:

1. Десять українських громад представили свої демократичні інновації. *Об'єднання громад*. 13 грудня 2024. URL: https://www.auc.org.ua/novyna/desyat-ukrayinskyh-gromad-predstavyly-svoyi-demokratychni-innovaciyi

2. Відкритого місцевого самоврядування та публічної етики: ласкаво просимо на bE-Open. *bE-Open*. URL: https://www.beopen-congress.eu/UK/

3. Україна. *bE-Open*. URL: https://www.beopen-congress.eu/UK/38-country.html?souscat=10#souscat_10

4. Демократія під час війни: залучення громадськості до прийняття рішень на місцевому рівні! *Центр розвитку інновацій*. URL: https://cid.center/democracy-in-time-of-war/

5. Рівень залученості громадськості до прийняття рішень. Аналіз результатів опитування представників громадського суспільства та органів місцевого самоврядування. *Центр розвитку інновацій*. 2024. URL: https://new.cid.center/wp-content/uploads/2024/11/ukr_riven_zaluchenosti_gromadskosti.pdf

6. UAct: Голос прозорої та демократичної відбудови. *Центр розвитку інновацій.* 20 серпня 2024. URL: https://cid.center/project/repellat-sed-qui-id-cum/

7. Деліберативна демократія: проєкт Ради Європи готується до пілотування інструменту громадських асамблей в двох українських громадах. *Офіс Ради Європи в Україні*. 29 березня 2024. URL: https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/deliberative-democracy-the-council-of-europe-project-on-civic-participation-will-be-piloting-the-citizens-assemblies-mechanism-in-ukrainian-communities

8. Resilient, Open and Accountable Democracies for the Eastern Partnership (Road4EaP). *Moving Forward Together.* URL: https://eu4ukraine.eu/en/projects-en/eu-project-page-en?id=2449

9. EU Unity4Community. *Moving Forward Together*. URL: https://eu4ukraine.eu/en/projects-en/eu-project-page-en?id=2451

10. Zero Waste cities in Ukraine. *Moving Forward Together*. URL: https://eu4ukraine.eu/en/projects-en/eu-project-page-en?id=2923

11. Strengthening Independent Media for a strong democratic Ukraine. *Moving Forward Together.* URL: https://eu4ukraine.eu/en/projects-en/eu-project-page-en?id=2394

12. Екосистема інновацій: як в регіонах України формують сприятливе середовище для ідей, людей та бізнесу. *Прямуємо разом*. 11 січня 2024. URL: https://eu4ukraine.eu/media-ua/publications-ua/innovation-ecosystem-ua.html

13. The MIT-Ukraine Program is committed to mobilizing MIT's scientific and technical expertise in support of Ukraine. *MIT-Ukraine*. URL: https://ukraine.mit.edu

14. Мінцифра робить інструменти електронної демократії доступними для всіх. *Урядовий портал: єдиний веб-портал органів виконавчої влади України.* 20 травня 2021. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/mincifri-robit-instrumenti-elektronnoyi-demokratiyi-dostupnimi-dlya-vsih

15. Мінцифри представило Стратегію розвитку інновацій України - про що в ній ідеться. 15 грудня 2023. URL: https://ain.ua/2023/12/15/minczyfry-predstavylo-strategiyu-rozvytku-innovaczij-ukrayiny/

16. «Цифровізація сьогодні є найкращим прикладом стійкості та спроможності української держави. Ми маємо стали лідером у розвитку електронної демократії», – Комітет з питань цифрової трансформації. *Комітет з питань цифрової трансформації Верховної Ради України*. 06 березня 2023 р. URL: https://komit.rada.gov.ua/news/main_news/74583.html

17. Майже 1 млн активних українців вже користуються інструментами е-демократії. *Громадський простір*. 09 серпня 2018. URL: https://www.prostir.ua/?news=majzhe-1-mln-aktyvnyh-ukrajintsiv-vzhe-korystuyutsya-instrumentamy-e-demokratiji

18. Профільний парламентський комітет впроваджує електронну Платформу консультацій з органами місцевого самоврядування. *Децентралізація*: офіційний веб-сайт. 11 вересня 2024. URL: https://decentralization.ua/news/18604

19. Результати дослідження стану демократії участі під час повномасштабної війни на місцевому рівні: аналітичний дашборд. *Децентралізація*: офіційний веб-сайт. 23 лютого 2023. URL: https://decentralization.ua/news/17714?page=2

20. Комітет з питань цифрової трансформації провів круглий стіл на тему «Реформа політичних партій і цифрові інновації». *Комітет з питань цифрової трансформації Верховної Ради України*. 13 листопада 2024 р. URL: https://komit.rada.gov.ua/news/main_news/75734.html

21. Навчайтесь та створюйте інновації долучившись до міні хакатону ETHKyiv Impulse. *Комітет з питань цифрової трансформації Верховної Ради України.* 15 жовтня 2024 р. URL: https://komit.rada.gov.ua/news/main_news/75679.html

22. Швейцарія продовжує підтримку України у сфері цифровізації. *Комітет з питань цифрової трансформації Верховної Ради України*. 13 червня 2024 р. URL: https://komit.rada.gov.ua/news/main_news/75465.html

23. Програма EGAP. *EGAP Program*. URL: https://egap.in.ua

24. Впроваджуємо інновації заради перемоги. *Комітет з питань цифрової трансформації Верховної Ради України*. 11 червня 2024 р. URL: https://komit.rada.gov.ua/news/main_news/75464.html

25. Забезпечимо стабільне функціонування електронних комунікаційних мереж. *Комітет з питань цифрової трансформації Верховної Ради України*. 05 червня 2024 р. URL: https://komit.rada.gov.ua/news/main_news/75445.html

26. VivaTech 2024 – Конференція, яка сприяє створенню майбутнього. *Комітет з питань цифрової трансформації Верховної Ради України*. 29 травня 2024 р. URL: https://komit.rada.gov.ua/news/main_news/75436.html

27. Gough J. Using tech to build lifelines. *Infinite Lambda*. January, 4, 2024. URL: https://infinitelambda.com/top-digital-innovations-ukraine/

Лекція 13. Сучасні форми залучення громадян на рівні місцевого самоврядування.

13.1. Громадські слухання.
13.2. Електронна петиція.
13.3. Громадський бюджет.
13.4. Місцева ініціатива.
13.5. Консультативно-дорадчі органи.

13.1 Громадські слухання.

Громадські слухання – це інструмент участі жителів у процесі формування та реалізації місцевих рішень, який визначено статтею 13 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні".

Мета проведення громадських слухань:

- для жителів громади – зустрітись з депутатами та посадовими особами місцевого самоврядування, заслухати їх думки та пояснення з питань, які турбують жителів та внести свої пропозиції;
- для влади – це можливість залучити жителів до обговорення важливих питань та проєктів рішень, надати громадянам можливість поділитися думками, висловити свої зауваження та пропозиції, і головне – отримати підтримку рішення влади щодо втілення запланованого.

Громадські слухання — одна із форм здійснення місцевого самоврядування безпосередньо жителями територіальної громади з усіх питань, що належать до відання місцевого самоврядування.

Згідно пункту 6 статті 13 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" Статутом територіальної громади визначаються:

- порядок ініціювання, підготовки та проведення громадських слухань;
- територія проведення громадських слухань;
- порядок прийняття пропозицій громадських слухань;
- порядок розгляду пропозицій громадських слухань посадовими особами та виконавчими органами ради;
- порядок інформування жителів про результати розгляду та реалізацію пропозицій громадських слухань;
- інші питання, пов'язані з проведенням громадських слухань.

Питання, з яких обов'язково проводяться громадські слухання:

- прийняття, внесення змін до Статуту територіальної громади;
- проєкти програмних документів (концепцій, програм, стратегій, планів), крім стратегічного плану розвитку територіальної громади та змін до нього;
- проєкт бюджету місцевого самоврядування;
- інші питання, визначені законом або Статутом територіальної громади.

Пунктом 3 статті 13 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" визначено виключний перелік ініціаторів громадських слухань. Це:

- ініціативна група жителів;
- сільська, селищна, міська рада;
- сільський, селищний, міський голова;
- виконавчий орган сільської, селищної, міської ради;
- постійна депутатська комісія;
- орган самоорганізації населення - у межах території своєї діяльності;
- староста - у межах відповідного старостинського округу.

Ініціативна група жителів складається з визначеної ініціаторами кількості осіб та має право ініціювати громадські слухання. Щоб увійти до ініціативної групи необхідно бути жителем територіальної громади, що підтверджується задекларованим чи зареєстрованим місцем проживання або ж довідкою про взяття на облік у відповідній територіальній громаді як

внутрішньо переміщеної особи, та досягти віку 14 років. Громадські слухання можуть проводитися на території всієї територіальної громади або в окремих її частинах (у межах міста, одного чи кількох районів у місті, села, селища, мікрорайону, кварталу, вулиці, майдану, площі, бульвару, проспекту, шосе, шляху, провулка, узвозу, проїзду, будинку).

Пропозиції щодо вирішення питань місцевого значення, внесені результатами громадських слухань, підлягають обов'язковому розгляду з прийняттям відповідного рішення органами та посадовими особами місцевого самоврядування, до компетенції яких належить порушене питання, протягом 30 календарних днів з дня проведення громадських слухань. Рішення, прийняте за результатами розгляду пропозицій громадських слухань, підлягає оприлюдненню із зазначенням обґрунтування для врахування пропозиції чи вмотивованої відмови.

Принципи та підходи процедури ініціювання та проведення громадських слухань. Громадські слухання проводяться на засадах добровільності, відкритості, прозорості, свободи висловлювань, політичної неупередженості та з обов'язковим розглядом пропозицій, поданих під час їх проведення. Ніхто не може бути примушений до участі або неучасті в громадських слуханнях. Громадські слухання мають відкритий характер. Кожен може взяти участь у громадських слуханнях. Уся інформація щодо громадських слухань розміщується на офіційних вебсайтах органів місцевого самоврядування, розповсюджується в засобах масової інформації та поширюється іншими способами відповідно до визначених місцевою радою процедур.

Кожен має право виступити на громадських слуханнях в порядку, який встановлений описаними процедурами. Під час ініціювання, підготовки, проведення, а також після проведення громадських слухань не може чинитися перешкод для діяльності представників засобів масової інформації. Громадські слухання не можуть використовуватися для політичної, у тому числі передвиборчої агітації. Подані на громадських слуханнях пропозиції розглядаються органами місцевого самоврядування та їх посадовими особами у визначені строки, і за результатами такого розгляду обов'язково приймаються рішення. Кожен учасник громадських слухань має право робити аудіо-, відеозапис або вебтрансляцію громадських слухань. Приміщення, у якому планується провести громадські слухання, має відповідати принципу безбар'єрності. Процедура ініціювання громадських слухань має передбачати принцип "мовчазної згоди". Тобто, якщо орган місцевого самоврядування не відреагував на ініціативу жителів щодо проведення громадських слухань у визначені процедурами терміни, це не означає, що ініціатори не мають права проводити таких слухань. Органи місцевого самоврядування надають організаційну та технічну допомогу у проведенні громадських слухань.

Громадські слухання збираються з метою розгляду питань місцевого значення. Громадські слухання можливо ініціювати і через інструмент електронних петицій. Цю процедуру необхідно прописати у Статуті та/чи Положенні про громадські слухання. Жителі громади можуть використовувати передбачені у законодавстві форми громадської участі навіть за відсутності Статуту територіальної громади [2].

13.2. Електронна петиція.

Електронна петиція - це особлива форма колективного звернення громадян до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування, яке обов'язкове до розгляду за умови набрання необхідної кількості голосів.

Переваги е-петицій: легкість у використанні; швидкість подачі петиції; можливість відслідковувати процес та етап, на якому перебуває петиція; охоплення вразливих груп населення, традиційно виключених та обмежених в активній участі в процесі прийняття рішень; залучення широких верств населення в стислі строки.

Документами, якими регулюється процедура подання та розгляду електронних петицій на місцевому рівні:

Закон України "Про звернення громадян". Стаття 23-1 визначає: - порядок подання електронної петиції - авторство та відповідальність автора за зміст петиції- дату початку збору підписів та інформацію щодо загальної кількості та переліку осіб, які підписала електронну петицію - дату оприлюднення електронної петиції - інші відомості, передбачені законом;

Статут територіальної громади. Визначає вимоги до кількості підписів громадян на підтримку електронної петиції до органу місцевого самоврядування та строку збору підписів.

Процедура подання петиції:

1. Перевірте чи заявлена вами проблема та варіант її рішення відносяться до повноваження того органу, до якого направляються. Подати петицію до органів місцевої влади можуть лише ті, хто живуть у цій громаді. Приналежність визначається за місцем реєстрації проживання.

2. Зайдіть на сайт органу влади, до якого хоче подати петицію, зареєструйтесь чи авторизуйтесь і створіть петицію. Електронна петиція до органу місцевого самоврядування має бути належним чином оформлена та зареєстрована. Заповніть спеціальну форму на відповідному електронному ресурсі та розмістіть текст. Відповідальність за зміст електронної петиції несе автор (ініціатор).

3. Зберіть необхідну кількість підписів на підтримку поданої петиції. Докладіть максимум зусиль: поінформуйте і переконайте якнайбільшу кількість жителів громади підтримати вашу петицію і проголосувати за неї. Електронна петиція, яка в установлений строк не набрала необхідної кількості голосів на її підтримку, розглядається як звернення громадян відповідно до Закону України «Про звернення громадян». Відповіді на такі петиції оприлюднюються на вебсайті ради.

4. Отримайте відповідь на електронну петицію про результати розгляду порушених у ній питань із відповідним обґрунтуванням. Уповноважений виконавчий орган або посадова особа, у разі прийняття рішення про підтримку електронної петиції, готує план заходів для вирішення питання, порушеного електронною петицією.

Якщо електронна петиція містить клопотання про її розгляд на громадських слуханнях, автор (ініціатор) петиції має право представити її на слуханнях. Строк розгляду електронної петиції продовжується на строк, необхідний для проведення громадських слухань. Жителі громади можуть використовувати передбачені у законодавстві форми громадської участі навіть за відсутності Статуту територіальної громади [10].

13.3. Громадський бюджет.

В сучасному українському законодавстві існує багато інструментів громадської участі, які вже успішно працюють в українських громадах. До найбільш дієвих можна віднести:

- громадські слухання;
- петиції;
- бюджет участі (громадській бюджет);
- консультативно-дорадчі органи при органах влади;
- участь у сесіях та засіданнях постійних комісій місцевих рад;
- інструменти цифрової демократії (онлайн-платформи, опитування, відкриті дані).

Ці механізми не лише забезпечують зворотний зв’язок, а й створюють відчуття відповідальності та спільної причетності до розвитку громади.

Розглянемо детальніше один із інструментів громадської участі «Бюджет участі» або «Громадській бюджет».

«Бюджет участі» та «громадський бюджет» – це різні назви одного й того ж механізму. Обидва терміни є взаємозамінними та точно передають ідею інструменту, завдяки якому мешканці можуть безпосередньо впливати на розподіл частини коштів місцевого бюджету шляхом подання власних проєктів та участі в голосуванні. Це форма прямої демократії, яка дозволяє кожному мешканцю бути не лише спостерігачем, а й ініціатором змін.

У традиційному річному циклі впровадження бюджету участі можна виділити наступні етапи:

1. Ініціювання процесу – це стартовий і надзвичайно важливий етап, який визначає подальший успіх усієї ініціативи. Це не просто бюрократична формальність, а момент, коли громада вирішує: ми готові ділитися відповідальністю за розвиток нашого міста чи села. Саме тут закладається дух партнерства між владою та мешканцями.

1.1. Прийняття політичного рішення про впровадження бюджету участі.

Орган місцевого самоврядування (міська/селищна/сільська рада) ухвалює рішення про запровадження бюджету участі, як інструменту прямої демократії. Зазвичай це рішення сесії ради або розпорядження голови громади.

1.2.Формування робочої групи з представників влади та громади.

2. Розробка та затвердження положення про Бюджет участі (громадській бюджет) – це ключовий етап, який встановлює правила гри для всіх учасників процесу. Без чіткого положення бюджет участі не може функціонувати прозоро та ефективно.

Основні моменти, які мають бути зазначені у положенні:

- мета та принципи бюджету участі (прозорість, рівність доступу, підзвітність);
- категорії проєктів (малі, великі, інфраструктурні, соціальні тощо);
- хто може подавати проєкти (вік, місце проживання, кількість підписів підтримки);
- критерії допустимості (відповідність стратегії громади, бюджетні обмеження);
- процедура голосування (електронне, паперове, змішане);
- порядок реалізації та звітування.

У цій частині варто зауважити, що всі основні моменти Положення про бюджет участі (громадській бюджет) можуть відображатись у Статуті територіальної громади. У такому випадку у Положенні слід деталізувати відповідальних виконавців (структурні підрозділи виконкому), процедури та терміни розгляду проектів, процедуру голосування, актуальну тематику проектів тощо.

3. Інформаційно-освітня кампанія – це серцева артерія бюджету участі, яка забезпечує залучення мешканців, формує довіру до процесу та підвищує якість поданих проєктів. Без неї навіть найкраще Положення залишиться на папері.

3.1 Проведення тренінгів, зустрічей, роз’яснень. Це крок потрібен щоби пояснити мешканцям, що таке бюджет участі, як подати проєкт, як голосувати, які проєкти мають шанси на реалізацію. Часто представники місцевої влади зазначають, що жителі не до кінця усвідомлюють стратегічний напрям розвитку громади. Це призводить до того, що проєкти, подані в рамках бюджету участі, або не відповідають пріоритетам територіальної громади, або дублюють заходи, вже передбачені чинними програмами. Для ефективного співробітництва важливо, щоб громада та влада поділяли спільне бачення розвитку, працювали як команда, розуміли один одного та підтримували ініціативи. Саме тому доцільно організувати відкритий презентаційний захід для жителів — аби донести ключові напрямки розвитку громади, заохотити до участі та надихнути на нові ідеї.

Можливі формати:

- тренінги для авторів проєктів (як писати заявки, як оцінити бюджет, як презентувати ідею);
- інформаційні зустрічі у громадах (в бібліотеках, школах, ЦНАПах);
- кава з громадою – неформальні обговорення з мешканцями;
- вебінари та онлайн-консультації — особливо актуально для віддалених або маломобільних груп.

Для таких роз’яснень варто залучити працівників виконкому, депутатів, старост, громадських активістів.

3.2.Поширення інформації через ЗМІ, соцмережі, офіційний сайт громади.

Слід охопити якомога ширшу аудиторію, мотивувати до участі, інформувати про строки та правила.

Можливі інструменти:

- офіційний сайт громади – розділ «бюджет участі» з усіма документами, календарем, інструкціями;
- соцмережі (Facebook, Instagram, Telegram) — пости, сторіз, відео, прямі ефіри;
- місцеві медіа – статті, інтерв’ю, оголошення;
- друковані матеріали – буклети, листівки, плакати в школах, бібліотеках, ЦНАПах;
- відеоролики – короткі пояснення «як подати проєкт», «як проголосувати».

При реалізації цього кроку дуже важливо адаптувати мову та формат до різних вікових і соціальних груп. Також варто дбати про рівномірність охоплення інформаційною кампанією всієї території громади, а не тільки центральної садиби чи кількох населених пунктів. Цей етап — це не просто «інформування», а створення культури участі.

4. Подання проєктів – це момент, коли мешканці переходять від ідеї до дії. Саме тут народжуються ініціативи, які можуть змінити життя громади. Щоб цей етап був ефективним, важливо забезпечити доступність, підтримку та чіткі правила.

Цей період є одним із найінтенсивніших і найвідповідальніших у річному циклі реалізації бюджету участі. У цей час координаторам варто тимчасово зменшити обсяг основних посадових обов'язків, щоб вони могли зосередитися на комунікації з мешканцями та на супроводі їхніх проєктів.

Профільні спеціалісти мають демонструвати високий рівень професійної підготовки, бути відкритими до діалогу, привітними та з розумінням ставитись до потреб авторів ініціатив, розуміючи їхні мотиви та труднощі.

Окрему увагу слід приділити ефективній взаємодії з технічною підтримкою електронної платформи – це дасть змогу швидко реагувати на технічні труднощі, які можуть виникати під час подання проєктів і реєстрації користувачів.

5. Перевірка проєктів

На цьому етапі і працівники відповідальних структурних підрозділів, і члени комісії, і керівництво громади мають чітко усвідомлювати, що їх завдання полягає не у відборі проєктів, а в їхньому аналізі й доопрацюванні. Рішення щодо того, які ініціативи будуть реалізовані, приймають самі мешканці шляхом голосування — саме в цьому і полягає основна ідея бюджету участі. Відмовити в участі у голосуванні можна лише тоді, коли реалізація проєкту є неможливою з об'єктивних причин, чітко визначених у Положенні про бюджет участі. Використання інших підстав для відхилення ініціатив суперечить духу інструменту, нівелює громадську активність і може призвести до втрати довіри та мотивації з боку участі мешканців у подальших етапах.

5.1. Технічна оцінка

Що перевіряється:

- Чи можливо реалізувати проєкт у запропонованій локації (земельна ділянка, доступ до комунікацій тощо);
- Чи не суперечить проєкт містобудівній документації;
- Чи не дублює вже заплановані заходи в бюджеті громади.

Хто здійснює: профільні відділи (архітектура, ЖКГ, освіта тощо).

5.2. Фінансова оцінка.

Що перевіряється:

- Чи відповідає кошторис встановленим лімітам (наприклад, до 500тис.грн);
- Чи реалістично оцінено вартість матеріалів, робіт, послуг;
- Чи не передбачено витрат, які не можуть фінансуватись з бюджету;

Результат: за потреби автору пропонують скоригувати бюджет

5.3. Юридична оцінка.

Що перевіряється:

- Чи не порушує проєкт чинне законодавство;
- Чи має громада повноваження реалізовувати проєкт (наприклад, не можна фінансувати об'єкти, що не належать громаді);
- Чи не порушуються авторські права або права третіх осіб;

5.4. Прийняття рішення про допуск.

Якщо проєкт відповідає всім критеріям – його допускають до голосування.

Якщо у проєкті є незначні недоліки – автору дають час на доопрацювання.

Якщо реалізація проєкту неможлива – проєкт може бути відхилений, але лише з чітким обґрунтуванням, передбаченим у Положенні.

6. Голосування – це кульмінаційний момент бюджету участі, коли мешканці громади безпосередньо впливають на те, які проєкти будуть реалізовані за кошти місцевого бюджету. Саме тут проявляється суть інструменту — пряма демократія в дії.

Перед початком голосування варто організувати широку інформаційну компанію, яка б донесла до мешканців суть конкурсу громадських проєктів, пояснила доступні способи голосування та ознайомила з проєктами, які пройшли до етапу голосування. Це має бути найінтенсивніша комунікаційна активність, спрямована на три головні завдання:

- Підвищити обізнаність жителів, щодо можливостей участі через інструмент громадського бюджету;
- Спростити процес голосування, пояснивши алгоритми та доступні варіанти голосування;
- Надати повну інформацію про проєкти, за які громадяни можуть віддати свій голос, включаючи їхній зміст, цілі та очікувані результати.

6.1. Підготовка до голосування

Оприлюднення списку допущених проєктів: на сайті громади, у соцмережах, друкованих матеріалах.

Інформаційна кампанія: пояснення, як голосувати, де і коли, за що саме.

Визначення строків: зазвичай голосування триває від 7 до 21 дня (строки для кожного (або окремого) виду проектів можуть бути зазначені у Положенні).

6.2. Форми голосування

– Електронне голосування:

Через спеціальні онлайн-платформи (наприклад, Громадський бюджет).

Ідентифікація – через BankID, електронний підпис або інші засоби.

Зручно, швидко, доступно з будь-якого місця.

-Паперове голосування:

У визначених пунктах (ЦНАПи, бібліотеки, школи). Виборець заповнює бюлетень і опускає його в скриньку. Часто використовується для охоплення старших або маломобільних мешканців.

- Змішане голосування.

6.3. Правила голосування

- Кількість голосів: зазвичай кожен мешканець має право проголосувати за 1-5 проєктів.
- Віковий ценз: часто – від 14 або 16 років (визначається Положенням).
- Прозорість: результати голосування публікуються відкрито, з рейтингом проєктів.

7. Визначення переможців – це завершальний і надзвичайно відповідальний етап голосування, коли громада дізнається, які саме проєкти отримають фінансування. Він має бути максимально прозорим, об’єктивним і відкритим для громадського контролю.

7.1. Формування рейтингу проектів.

– Після завершення голосування система (електронна або змішана) автоматично або вручну підраховує кількість голосів, відданих за кожен проєкт.

– Рейтинг формується за спаданням кількості голосів.

– У разі однакової кількості голосів можуть застосовуватись додаткові критерії, визначені в Положенні (наприклад, пріоритетність тематики, черговість подання, географічна рівномірність).

– Перевірка достовірності голосів: модератори або технічна служба перевіряють, чи не було дублювання, фальсифікацій або помилок у реєстрації голосів.

7.2. Оголошення результатів.

- Офіційне оприлюднення списку переможців на сайті громади, у соцмережах, місцевих ЗМІ.
- Публікація повного рейтингу всіх проєктів – не лише переможців, щоб забезпечити прозорість.

- Інформування авторів: кожен автор отримує повідомлення про результати – як у разі перемоги, так і в разі не проходження.
- Публічне визнання: у багатьох громадах організовують урочисті заходи, нагородження або прес-конференції для авторів-переможців.

8. Реалізація проектів – це етап, коли ідеї мешканців перетворюються на реальні зміни в громаді. Він вимагає чіткої координації, прозорого фінансування та постійного моніторингу, щоб забезпечити якість і довіру до процесу.

8.1. Фінансування проєкту з бюджету громади.

Джерело коштів: проєкти-переможці фінансуються з місцевого бюджету в межах суми, передбаченої на бюджет участі (наприклад, 1–5% бюджету розвитку).

Розпорядник коштів: зазвичай — відповідний структурний підрозділ органу місцевого самоврядування (управління ЖКГ, освіти, культури тощо).

Форма реалізації:

Через бюджетні програми (включення до кошторису відповідного розпорядника).

Через тендери або закупівлі відповідно до законодавства (Prozorro).

Терміни: реалізація має відбуватись у межах бюджетного року, якщо інше не передбачено Положенням.

8.2. Контроль за виконанням.

Відповідальні особи: визначаються в рішенні про реалізацію (зазвичай — працівники профільного відділу).

Форми контролю:

Технічний нагляд за виконанням робіт (особливо для інфраструктурних проєктів).

Фінансовий контроль — звіти про використання коштів.

Громадський моніторинг — автори проєктів та активісти можуть відстежувати хід реалізації.

9. Моніторинг і звітування – це завершальний, але не менш важливий етап бюджету участі. Саме тут громада отримує відповідь на запитання: “Що ми реалізували? Як це вплинуло на життя мешканців? Чи варто продовжувати?”

9.1. Публічні звіти про реалізацію

Хто звітує: відповідальні структурні підрозділи ОМС, які реалізовували проекти.

Форма звітування:

- Текстові звіти з описом виконаних робіт
- Фото- та відеозвіти
- Інфографіка з бюджетними витратами

Де публікується:

- На офіційному сайті громади.
- У соцмережах, місцевих медіа.
- На онлайн-платформах бюджету участі (якщо використовуються).

9.2. Оцінка ефективності процесу

Що оцінюється:

- Якість реалізованих проектів;
- Дотримання строків і бюджету;
- Рівень залучення мешканців (кількість поданих проєктів, голосів);
- Вплив проєктів на громаду (соціальний, економічний, екологічний ефект);

Хто проводить:

- Внутрішні аналітики ОМС;
- Зовнішні експерти або громадські організації;
- Самі мешканці — через опитування, фокус-групи, відкриті обговорення.

Інструменти:

- Анкети зворотного зв’язку
- Онлайн-опитування
- Публічні консультації.

Сьогодні вже не потрібно доводити, що бюджет участі є дієвим інструментом – його успішне впровадження в багатьох громадах підтверджується численними результатами та накопиченим досвідом. Водночас, незважаючи на позитивні приклади, існує загроза, що цей механізм може втратити сталість і перетворитися на формальність або бути повністю знецінений.

Перша загроза полягає в тому, що на стартових етапах громади зазвичай отримують потужну зовнішню підтримку — від експертів, консультантів, міжнародних і донорських організацій, що супроводжується високим ентузіазмом виконавців. Це допомагає зробити перші кроки, сформувати досвід та досягти помітних результатів. Проте без належного аналізу, підбиття підсумків і систематизації процесу, після завершення такої зовнішньої допомоги громади можуть порушити безперервність у впровадженні бюджету участі, що призведе до зниження ефективності інструменту.

Друга проблема – кадрова нестабільність і відсутність окремих посад для адміністрування цього процесу. Роботою над бюджетом участі займаються посадовці, які вже мають велике навантаження в умовах багатозадачності. Через часту зміну кадрів у комісіях з бюджету участі залучаються нові люди, які не завжди мають належну підготовку чи досвід. У результаті може втрачатися напрацьований досвід попередників, знижується якість реалізації механізму, а інтерес керівництва до інструменту поступово згасає.

Отже, ключем ефективності бюджету участі є не лише кількість реалізованих проєктів, а насамперед – якість управління цим інструментом. Потрібна системна стратегія, яка включає навчання, документацію процедур, передачу досвіду, а також політичну волю продовжувати впровадження незалежно від зовнішньої підтримки.

Тільки перетворивши бюджет участі на сталій елемент місцевої демократії – із закріпленими процесами, підготовленими кадрами та довірою мешканців -громади зможуть утримати ефективність цього інструменту та зберегти активність своїх жителів надовго [1].

13.4. Місцева ініціатива.

Місцева ініціатива — це письмова пропозиція з питань, які віднесені до відання місцевого самоврядування, внесена з метою розгляду на засіданні ради та ухвалення відповідного рішення. Вона має форму офіційної письмової пропозиції або ж форму проєкту рішення. Згідно статті 9 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» жителі мають право ініціювати розгляд радою у порядку місцевої ініціативи будь-якого питання, віднесеного до повноважень органів місцевого самоврядування.

Переваги місцевої ініціативи: місцева ініціатива подається до місцевої ради у вигляді пропозиції або конкретного проєкту рішення готового до голосування депутатами; депутати отримують проєкт рішення або пропозицію, що знаходиться у сфері компетенції органів місцевого самоврядування та допущене до голосування; підписанти місцевої ініціативи знають, що мають однодумців, а ініціативна група зробить усе можливе, щоб це рішення було підтримане місцевими депутатами.

Згідно із Законом України “Про місцеве самоврядування в Україні” цей інструмент має бути затверджений та деталізований на місцевому рівні через ухвалення Статуту територіальної громади.

Статут територіальної громади має визначати: порядок внесення місцевої ініціативи на розгляд ради; вимоги щодо кількісного складу та порядку створення ініціативної групи; кількість підписів, яку необхідно зібрати на підтримку місцевої ініціативи; порядок і спосіб збору підписів; порядок інформування жителів про результати розгляду та реалізацію місцевої ініціативи радою; інші питання щодо реалізації місцевої ініціативи.

Ініціатива може стосуватися будь-якого питання, віднесеного до повноважень органів місцевого самоврядування, як-от: пропозиції облаштувати притулок для тварин, встановити новий світлофор на перехресті, створення ветеранського простору, дитячого майданчика, перегляд нормативних чи дозвільних актів або питання щодо земельних відносин, соціальних, адміністративних, освітніх, медичних послуг тощо.

Місцева ініціатива не може містити: заклики до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України; пропаганду війни, насильства, жорстокості, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, заклики до вчинення терористичних актів; посягання на права і свободи людини, інформацію, яка принижує честь і гідність, права та законні інтереси осіб; матеріали та вислови, які становлять загрозу національним інтересам і національній безпеці України; матеріали та заклики, які містять передвиборну агітацію, рекламу товарів, робіт та послуг; назву юридичної чи фізичної особи без її на це згоди.

Місцева ініціатива може бути внесена безпосередньо жителями, що формують ініціативну групу з-поміж жителів територіальної громади та досягли 14 років. Місцева ініціатива не може бути внесена депутатами ради, посадовими особами органів місцевого само врядування. Місцева ініціатива не виноситься на розгляд виключно у випадках, коли її предмет не відноситься до відання місцевого самоврядування або вона подана ініціаторами, що не є суб'єктами подання місцевої ініціативи. Про це обов'язково повідомляється ініціаторам. Розгляд проєкту рішення чи питання, поданого в порядку місцевої ініціативи, відбувається відповідно до вимог регламенту ради на черговому засіданні. У регламенті визначаються процедури розгляду місцевої ініціативи.

Алгоритм ухвалення рішень з питань місцевої ініціативи.

Після обговорення проєкту рішення, поданого в порядку місцевої ініціативи, він обов'язково ставиться на голосування:

За результатами розгляду питань, поданих у порядку місцевої ініціативи, рада ухвалює рішення;

Рішення місцевої ради, ухвалене за результатами розгляду місцевої ініціативи, підлягає оприлюдненню.

Місцева рада в межах своїх повноважень може:

1. Прийняти місцеву ініціативу. В такому випадку зазначаються конкретні заходи для її реалізації, календарний план їх виконання та відповідальні за це посадові особи.

2. Відхили місцеву ініціативу. В такому випадку зазначаються причини цього рішення.

3. Частково врахувати місцеву ініціативу. В такому випадку зазначаються причини цього рішення і заходи для реалізації частини врахованої пропозиції, календарний план їх виконання та відповідальні за це посадові особи.

4. Відправити проєкт рішення на доопрацювання. В такому випадку після доопрацювання проєкт рішення виноситься на розгляд ради на найближчому засіданні.

Жителі територіальної громади мають право оскаржити:

- безпідставне повернення повідомлення про внесення місцевої ініціативи для усунення недоліків, не реєстрацію, невчасну реєстрацію місцевої ініціативи, неправомірну відмову в розгляді місцевої ініціативи;
- недотримання посадовими та службовими особами строків, визначених локальними актами;
- бездіяльність щодо розгляду місцевої ініціативи чи неприйняття рішення за результатами розгляду місцевої ініціативи;
- невиконання вимог щодо оприлюднення інформації та документів, що стосуються ініціювання, підготовки, розгляду місцевої ініціативи та прийняття рішення за його результатами;
- неповідомлення уповноваженого представника ініціативної групи про розгляд місцевої ініціативи;
- розгляд місцевої ініціативи органами ради чи самою радою без участі ініціативної групи, ненадання можливості для виступу;
- інші дії чи бездіяльність, що порушують вимоги розроблених процедур [6].

13.5. Консультативно-дорадчі органи.

Консультативно-дорадчі органи є однією із форм участі жителів у вирішенні питань місцевого значення (стаття 61 Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні"). Вони є колегіальні.

Консультативно-дорадчий орган (КДО) — це колегіальна установа або орган, який створений при органі влади на постійній чи тимчасовій основі з метою забезпечення участі громадян в управлінні справами через проведення консультацій із громадськістю, попереднього обговорення питань, віднесених до компетенції органу публічної влади та здійснення громадського контролю за його діяльністю.

Правовою основою утворення та діяльності таких органів є Конституція України, закони та інші нормативно-правові акти.

Статус консультативно-дорадчого органу, повноваження, основні напрями і форми діяльності визначаються положенням про конкретний орган, яке прийнято ОМС громади.

КДО може мати різні назви (залежно від сфери, складу, функцій). Наприклад, Громадська рада, Молодіжна рада, Рада ВПО, Поважна рада, Рада учасників АТО/ООС тощо).

Консультативно-дорадчі органи є дієвим інструментом врахування голосу та побудови демократії. Участь мешканців у КДО є обов'язковим елементом розвитку громад. Цей важливий аспект взаємодії відкриває двері до ефективного прийняття рішень та сприяє активному залученню громадськості у формуванні стратегій та програм для місцевого розвитку.

Участь у консультативно-дорадчих органах дозволяє мешканцям висловлювати свої думки та робити важливий внесок у процеси прийняття рішень, сприяючи вбудованій демократії.

Ця співпраця формує систему, де громада взаємодіє із владою та іншими зацікавленими сторонами, зміцнюючи взаєморозуміння. Такий підхід є ключовим для успішного розв'язання різноманітних проблем та викликів, що стоять перед громадою, а також забезпечує врахування думки представників різних суспільних верств населення.

Як дізнатися, чи утворено у вашій громаді КДО?

1. Перевірити інформацію на офіційних ресурсах ОМС / громади (офіційний сайт, офіційні групи в соціальних мережах), а також на інформаційний стендах ОМС.

На що звернути увагу, щоб пришвидшити пошук:

1. Окремі сайти можуть містити окремі вкладки (підкладки) у своїй структурі, мати рубрику/категорію щодо цього питання.

А отже шукаємо вкладки «громадськості», «участь громадськості», «співпраця з мешканцями», «для мешканців громади», «консультативно-дорадчі органи», «КДО» тощо.

Як правило, інформація, що нас цікавить знаходиться в таких вкладках.

2. Також можемо використати пошук за «ключовими словами», на офіційному сайті використовуємо інструмент «пошук» в якому вводимо вищезазначені словосполучення, також пробуємо варіанти назв найпоширеніших КДО (Молодіжна рада, Громадська рада, Рада ВПО).

3. Інколи інформацію про створення КДО можемо знайти у блоці «документи», «прийняті рішення», «для ознайомлення».

2. Звернутися з питанням на особистому прийомі у представника ОМС, через форму «питання / відповіді» на офіційному сайті ОМС.

3. Звернутися до ОМС зі зверненням або із запитом щодо доступу до публічної інформації щодо факту наявності існуючого (існуючих) КДО в громаді.

ЗВЕРТАЄМО ВАШУ УВАГУ: доволі часто в громаді утворено кілька КДО, тому доцільно у зверненні/запиті ставити питання щодо надання інформації стосовно всіх КДО, які утворені в громаді.

РЕКОМЕНДАЦІЯ: Рекомендуємо обрати третій спосіб, тому що дуже часто на офіційних сайтах відсутня повна та достатня інформація.

Обираючи між такими інструментами як особисте звернення та запит на доступ до публічної інформації (інформаційний запит) рекомендуємо обрати останній та звертатися до представників органів влади у порядку, визначеному Законом України «Про доступ до публічної інформації», оскільки в цьому випадку загальний строк для надання відповіді на ваш запит представником ОМС складатиме 5 робочих днів з дати отримання, а у випадку просто звернення загальний строк надання відповіді становить 30 днів.

Щодо правил оформлення запиту на інформацію варто дотримуватися вимог, які встановлені статтею 19 Закону України «Про доступ до публічної інформації».

Законодавцем встановлено, що запит на інформацію може бути індивідуальним або колективним. Запити можуть подаватися в усній, письмовій чи іншій формі (поштою, факсом, телефоном, електронною поштою) на вибір запитувача.

РЕКОМЕНДАЦІЯ: Обрати письмову форму (для наявності доказу відправлення, що відсутній при простому усному зверненні, та направити запит електронною поштою (для економії ресурсів та пришвидшення отримання вашого запиту ОМС).

Формуйте запит просто та чітко.

Одна із запорук своєчасного отримання інформації — належно сформований запит. Що простіше він оформлений, то більше шансів швидко отримати інформацію. Більшість розпорядників публічної інформації стикаються з проблемою інформаційно обтяженого запиту, зі змісту якого неможливо визначити, який саме документ людина запитує.

А отже, запит не повинен містити зайвої інформації, такої як:

- передумови написання запиту;
- як цей документ стосується безпосередньо вас;
- для яких цілей ви його запитуєте;
- новели запитуваного документу.

Інформаційний запит подається в довільній формі, проте має містити такі реквізити згідно з вимогами Закону України «Про доступ до публічної інформації»:

1) ім'я (найменування) запитувача, поштову адресу або адресу електронної пошти, а також номер засобу зв'язку, якщо такий є;

2) загальний опис інформації або вид, назву, реквізити чи зміст документа, щодо якого зроблено запит, якщо запитувачу це відомо;

3) підпис і дату за умови подання запиту в письмовій формі.

З метою спрощення процедури оформлення письмових запитів на інформацію особа може подавати запит через заповнення відповідних форм запитів на інформацію, які можна отримати в розпорядника інформації та на офіційному вебсайті відповідного розпорядника. Зазначені форми мають містити стислу інструкцію щодо процедури подання запиту на інформацію, її отримання тощо.

У разі, якщо з поважних причин (інвалідність, обмежені фізичні можливості тощо) особа не може подати письмовий запит, його має оформити відповідальна особа з питань доступу до публічної інформації, обов'язково зазначивши в запиті своє ім'я, контактний телефон, та надати копію запиту особі, яка його подала.

Якщо КДО утворений у громаді, то, відповідно, можна подати заяву із зазначенням бажання долучитися до КДО як член або експерт [4].

Механізми демократії та залучення, які мають бути відображені в статуті.

1. Громадські слухання. Це зустріч жителів громади з представниками влади, на якій обговорюються важливі місцеві питання, до яких жителі можуть вносити пропозиції. Громадські слухання прості з точки зору організації їх проведення, а кожний учасник може висловити свою думку. Влада має розглянути всі ухвалені на слуханнях пропозиції в обов’язковому порядку та своєчасно.

2. Загальні збори громадян за місцем проживання. За своїм змістом дещо нагадують громадські слухання. Це також зустріч жителів, які обговорюють питання та вносять обов’язкові для розгляду владою пропозиції. Але загальні збори проводяться на певній території та розглядають питання цієї території. Процедура їх проведення значно складніша. Щоб бути правомочними, на них мають бути присутніми більш як половина мешканців відповідної території.

3. Місцеві ініціативи. Це можливість для громадян внести на розгляд сесії ради питання, яке є в її компетенції. Просто кажучи, ініціативні громадяни готують проєкт рішення з актуального питання. Цей проєкт має бути підтриманий певною частиною жителів громади. І якщо ініціатива внесена з дотриманням процедури, має бути обов’язково розглянута на сесії за

участю ініціаторів. Місцеві ініціативи дають можливість громадянам напряму вносити проєкти рішення на розгляд сесії.

4. Органи самоорганізації населення (ОСН). Для вирішення питань місцевого значення жителі можуть створювати органи самоорганізації населення. Вони створюються за територіальним принципом у межах будинку, кварталу, вулиці, села тощо і наділяються законом певними повноваженнями. У статуті доцільно прописати загальні принципи діяльності ОСН у громаді.

5. Консультативно-дорадчі органи. Умовно їх можна поділити на громадські ради та тимчасові дорадчі органи. Громадські ради можуть бути загальної дії та спеціалізовані (молодіжні, ради ВПО, ради підприємців, жіночі ради тощо). Тимчасові дорадчі органи створюються для вирішення конкретних питань у формі робочих груп, комітетів, комісій тощо. Головне — щоб до їх складу були включені представники громадськості. Дорадчі органи розглядають питання, які належать до компетенції органу, що їх утворив та вносить по цих питаннях пропозиції, які мають рекомендаційний характер для влади.

6. Публічні консультації. Форми проведення консультацій можуть бути найрізноманітнішими. Важливо, щоб процес проведення консультацій був системним: теми консультацій наперед сплановані, кожна консультація завчасно анонсована, а за результатом її проведення оприлюднюється звіт. Публічні консультації дають можливість прямого спілкування влади та громадян, а також отримання зворотного зв'язку.

7. Громадські експертизи. Законодавство надає право громадянам проводити громадські експертизи, експертизи нормативних актів, зокрема антикорупційні експертизи. Сильною стороною такого інструменту є глибоке занурення громадян у певні сфери місцевої політики, можливість знайомитися з публічною інформацією, надавати пропозиції та отримувати обґрунтовані відповіді. Проблемою є складність самої процедури проведення експертизи, адже в громаді мають бути активісти певного фаху, які можуть працювати з документами.

8. Електронні петиції. Це особлива форма колективного звернення громадян до органу місцевого самоврядування, яке обов'язкове до розгляду за умови набрання необхідної кількості голосів. Сильна сторона: простота і зручність. Не потрібно збирати підписи під питанням у реальному режимі, все робиться онлайн.

9. Форми залучення громадян до бюджетного процесу. Існує чимало форм залучення громадян до бюджетного процесу, що робить його більш прозорим та ефективним. Крім уже звичних бюджетних слухань, нині застосовуються Громадський бюджет, Бюджет для громадян, Громадський бюджетний аудит. Важливою умовою для реалізації зазначених інструментів є наявність у громаді активних громадян, які розуміються на бюджетному процесі та можуть бути фахово долучені [3].

Запитання для самоперевірки знань;

1. Що таке громадські слухання та яка їх основна мета?
2. Хто може ініціювати проведення громадських слухань?
3. У чому полягає сутність електронної петиції?
4. Які основні етапи проходить електронна петиція до розгляду органом влади?
5. Що таке громадський бюджет і для чого він створюється?
6. Хто має право подавати проєкти до громадського бюджету?
7. Що означає поняття «місцева ініціатива»?
8. Як місцева ініціатива може впливати на рішення місцевої ради?
9. Яку роль відіграють консультативно-дорадчі органи при місцевих радах?
10. Як участь громадян у цих формах сприяє розвитку місцевої демократії?

Методичні рекомендації:

Матеріали даної лекції передбачають самостійну підготовку здобувачів до лекції-обговорення. Під час заняття будуть зроблені акценти на основних формах участі громадян у процесі прийняття рішень на місцевому рівні, зокрема на громадських слуханнях,

електронних петиціях, громадському бюджеті, місцевих ініціативах та консультативно-дорадчих органах.

Лекція-обговорення спрямована на усвідомлення здобувачами сутності сучасних інструментів демократії участі, їх правового регулювання та практичного застосування в діяльності органів місцевого самоврядування. Передбачено порівняння різних форм залучення громадян, аналіз їх ефективності, а також обговорення реальних прикладів реалізації громадських ініціатив у територіальних громадах України.

Попереднє ознайомлення з матеріалами лекції є важливим для розуміння ролі громадян у процесі управління на місцевому рівні, усвідомлення принципів прозорості, підзвітності та партнерства між владою і громадою. Під час заняття доцільно звернути увагу на порівняльний аналіз форм громадської участі, їх переваги та обмеження, а також на законодавчі механізми забезпечення участі мешканців у вирішенні питань місцевого значення. Опанування теми сприятиме формуванню практичних навичок громадянської активності, розвитку критичного мислення щодо участі населення у місцевому самоврядуванні та підготовці до подальшого вивчення питань місцевої демократії, публічного управління та громадського контролю.

Література:

1. Бюджет громадських ініціатив. Фінансування та процедури громадського голосування. Інститут громадянського суспільства. 03.07.2025. URL: https://www.csi.org.ua/books/byudzhet-gromadskyh-inicziatyv-finansuvannya-ta-proczedury-gromadskogo-golosuvannya/

2. Громадські слухання. Міжнародний фонд Відродження. URL: https://dobrochyn.org.ua/wp-content/uploads/2015/10/gromadski-sluhannya-final.pdf#:~:text

3. Дев’ять способів залучити жителів до рішень у громаді. Хмельницька обласна рада. URL: https://km-oblrada.gov.ua/devyat-sposobiv-zaluchyty-zhyteliv-do-rishen-u-gromadi/

4. Консультативно-дорадчий орган. Мукачівська районна державна адміністрація. URL: https://www.mukrayon.gov.ua/novyna/shcho-take-konsultatyvno-doradchyy-organ

5. Місцева ініціатива. Міжнародний фонд відродження. URL: https://www.prostir.ua/?library=informatsijni-buklety-formy-hromadskoji-uchasti-znaj-zastosovuj-ta-vplyvaj

6. Місцеві петиції онлайн. Взаємодія. URL: https://petition.diia.gov.ua

7. Про доступу до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI**.** URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text

8. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text

9. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text

10. Електронна петиція. Міжнародний фонд Відродження. URL: https://dobrochyn.org.ua/wp-content/uploads/2015/10/gromadski-sluhannya-final.pdf#:~:text

Лекція 14. Асоціації органів місцевого самоврядування.

14.1. Порядок створення та припинення діяльності асоціації.

14.2. Повноваження та органи управління асоціації.

14.3. Гарантії діяльності і відповідальність органів управління асоціацій.

14.4. Міжнародні зв’язки асоціацій органів місцевого самоврядування України.

14.1. Порядок створення та припинення діяльності асоціації.

Закон України «Про асоціації органів місцевого самоврядування» від 16.04.2009 № 1275-VI.

Асоціації органів місцевого самоврядування та їх добровільні об'єднання (далі - асоціації) - добровільні неприбуткові об'єднання, створені органами місцевого самоврядування з метою більш ефективного здійснення своїх повноважень, узгодження дій органів місцевого

самоврядування щодо захисту прав та інтересів територіальних громад, сприяння місцевому та регіональному розвитку.

Принципи створення та діяльності асоціацій

1. Асоціації створюються і діють на принципах:

1) законності;

2) добровільності;

3) рівноправності членів;

4) самоврядності;

5) самостійності у визначенні напрямів своєї діяльності;

6) відкритості і публічності.

Статус асоціацій

1. Асоціації створюються із всеукраїнським та місцевим статусом.

2. Всеукраїнськими є асоціації, що об'єднують більше половини органів місцевого самоврядування відповідних територіальних рівнів. Всеукраїнські асоціації зобов'язані щорічно до 31 грудня подавати інформацію щодо кількості своїх членів до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації (легалізації) об’єднань громадян, інших громадських формувань.

3. Місцева асоціація може бути створена не менш як трьома органами місцевого самоврядування.

Членство в асоціаціях

1. Членами асоціацій можуть бути сільські, селищні, міські, районні у містах, районні та обласні ради.

2. Орган місцевого самоврядування може бути членом лише однієї всеукраїнської асоціації.

3. У діяльності всеукраїнської асоціації може брати участь місцева асоціація як колективний член у порядку та формах, визначених статутами всеукраїнської та місцевої асоціацій.

Найменування та символіка асоціації

1. Найменування асоціації складається з двох обов'язкових частин - загальної та індивідуальної. Загальна частина найменування містить слово "асоціація" чи слово, яким позначається добровільне об'єднання асоціацій, та має відтворювати статус асоціації. Індивідуальна частина найменування має відрізнятися від найменувань уже зареєстрованих в установленому порядку асоціацій. Індивідуальна частина найменування всеукраїнської асоціації має містити назву територіального рівня органів місцевого самоврядування, які об'єднує ця асоціація.

2. Асоціація може мати скорочене найменування, яке визначається в її статуті.

3. Асоціація, зареєстрована в установленому порядку, має виключне право на використання свого найменування.

4. Асоціації можуть мати та використовувати власну символіку, порядок затвердження та використання якої визначається відповідно до статуту.

5. Символіка асоціації не може містити державні символи України, символіку державних органів та Збройних сил України, а також зареєстровану відповідно до закону символіку юридичних осіб.

Право асоціацій на об'єднання

1. Асоціації можуть на добровільних засадах засновувати спілки (конгреси, союзи тощо) шляхом укладення між собою угод про співробітництво та взаємодопомогу.

Засади взаємовідносин між асоціаціями та державними органами

1. Асоціації у своїй статутній діяльності не залежні від державних органів, їм не підзвітні і не підконтрольні, крім випадків, передбачених законом.

2. Забороняється будь-яке втручання у статутну діяльність асоціацій та їх об'єднань з боку державних органів, їх посадових та службових осіб.

3. Державні органи сприяють діяльності асоціацій.

4. Державні органи при прийнятті рішень з питань місцевого та регіонального розвитку, а також при визначенні основних напрямів державної політики щодо місцевого самоврядування взаємодіють з асоціаціями на засадах, визначених цим Законом.

5. Асоціаціям забороняється втручатися в діяльність державних органів.

Створення асоціації

1. Рішення про ініціювання створення асоціації приймається сільською, селищною, міською, районною у місті, районною, обласною радою. У цьому рішенні визначаються особи, уповноважені сільською, селищною, міською, районною у місті, районною, обласною радою для участі в установчих зборах (конференції, з'їзді) асоціації, та обсяг їх повноважень.

2. Рішення про створення асоціації приймається на установчих зборах (конференції, з'їзді) асоціації, оформляється протоколом, невід'ємною частиною якого є:

реєстр присутніх учасників установчих зборів (конференції, з'їзді) асоціації;

копії рішень усіх органів місцевого самоврядування, прийнятих відповідно до частини першої цієї статті, засвідчені їх печатками;

відомості про осіб, які обрані до виконавчого органу асоціації (прізвище, ім'я, по батькові, рік народження, місце проживання, займана в асоціації посада, місце основної роботи).

3. Установчими зборами (конференцією, з'їздом) асоціації затверджується статут асоціації, обираються органи її управління. Установчі збори (конференція, з'їзд) асоціації визначає уповноважених осіб на проведення державної реєстрації асоціацій, вирішує інші питання, пов'язані із створенням асоціації.

Статут асоціації

1. Асоціація діє на підставі статуту.

2. У статуті асоціації визначаються:

1) найменування асоціації;

2) статус асоціації;

3) місцезнаходження асоціації;

4) мета створення та завдання асоціації;

5) умови членства в асоціації, права та обов'язки її членів, представництво членів асоціації, порядок прийняття нових членів, підстави та форми відповідальності членів у разі невиконання ними статутних обов'язків;

6) органи управління асоціації;

7) порядок утворення та організаційні форми діяльності органів управління асоціації, їх компетенція, порядок прийняття ними рішень;

8) порядок створення та статус регіональних (місцевих) відділень асоціації;

9) джерела надходження і порядок використання коштів та іншого майна асоціації, порядок внутрішніх звітності та контролю;

10) розмір та порядок сплати членських внесків;

11) порядок затвердження та використання символіки асоціації;

12) порядок внесення змін до статуту асоціації;

13) порядок припинення асоціації і вирішення майнових питань у разі її ліквідації.

Державна реєстрація асоціації

1. Асоціація підлягає обов'язковій державній реєстрації.

2. Державна реєстрація асоціації органів місцевого самоврядування здійснюється у порядку, визначеному Законом України "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань".

3. Асоціація забезпечує внесення змін до відомостей про асоціацію, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, в порядку, визначеному Законом України "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань", у тижневий строк після прийняття рішень з цих питань.

4. Рішення про внесення змін до відомостей про асоціацію, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, приймається в порядку, визначеному статутом асоціації, та оформляється протоколом засідання відповідного уповноваженого органу.

Невід'ємною частиною протоколу засідання уповноваженого органу є реєстр учасників, в якому зазначаються: прізвище, ім'я, по батькові особи, її посада.

Припинення асоціації

1. Асоціація припиняється шляхом її реорганізації (злиття, приєднання, поділу) або ліквідації у порядку, визначеному її статутом, або за рішенням суду.

2. Державна реєстрація припинення асоціації проводиться у порядку, встановленому Законом України "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань".

3. У разі якщо згідно із щорічною інформацією всеукраїнської асоціації кількість членів всеукраїнської асоціації стає меншою, ніж передбачено частиною другою статті 3 цього Закону, суб'єкт державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань звертається до суду для скасування державної реєстрації такої асоціації, що тягне за собою припинення юридичної особи.

14.2. Повноваження та органи управління асоціації.

Повноваження асоціації

1. На виконання статутних завдань асоціація здійснює такі повноваження:

1) об'єднує зусилля органів місцевого самоврядування щодо захисту прав і законних інтересів відповідних територіальних громад, розв'язання спільних для територіальних громад проблем, обміну досвідом, створення умов для більш ефективного здійснення повноважень місцевого самоврядування;

2) розробляє та подає державним органам пропозиції щодо розвитку місцевого самоврядування, які підлягають обов'язковому розгляду у порядку, встановленому цим Законом;

3) надає методичну, правову та інформаційну допомогу органам місцевого самоврядування у здійсненні ними своїх повноважень;

4) сприяє підвищенню ефективності підготовки та перепідготовки посадових осіб місцевого самоврядування, підвищенню їх кваліфікації;

5) узагальнює та поширює досвід діяльності органів місцевого самоврядування з питань соціально-економічного та культурного розвитку;

6) сприяє органам місцевого самоврядування у підготовці проектів їх актів, програм соціально-економічного та культурного розвитку територіальних громад;

7) засновує медіа, здійснює видавничу діяльність;

8) готує пропозиції щодо структури та штату виконавчих органів сільських, селищних, міських, районних у місті, районних та обласних рад, а також умов оплати праці їх працівників;

9) готує пропозиції щодо типових (примірних) статутів територіальних громад, положень про виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у місті рад, органи самоорганізації населення;

10) обстоює інтереси територіальних громад за зверненням органів місцевого самоврядування, які не є членами асоціації, із суспільно важливих питань;

11) здійснює інші повноваження.

2. Крім повноважень, передбачених частиною другою цієї статті, всеукраїнська асоціація також:

1) бере участь у роботі консультативно-дорадчого органу з питань місцевого самоврядування при Голові Верховної Ради України;

2) готує висновки до проектів законів України, інших нормативно-правових актів з питань, що стосуються місцевого і регіонального розвитку;

3) готує та подає до Міністерства фінансів України пропозиції до проекту закону про Державний бюджет України в частині, що стосується показників місцевих бюджетів та міжбюджетних трансфертів;

4) бере участь у розробленні проектів загальнодержавних програм щодо розвитку регіонів, проектів та програм місцевого і регіонального розвитку;

5) представляє і захищає місцеві та регіональні інтереси органів місцевого самоврядування при прийнятті державними органами рішень щодо соціально-економічного та культурного розвитку територій;

6) організовує або бере участь в організації та проведенні загальнонаціональних конкурсів на кращий проект чи програму місцевого і регіонального розвитку;

7) сприяє методичному забезпеченню навчання депутатів місцевих рад, сільських, селищних, міських голів, спеціалістів, які працюють у системі місцевого самоврядування, та підготовці, перепідготовці і підвищенню кваліфікації службовців органів місцевого самоврядування;

8) готує пропозиції до Положення про атестацію посадових осіб місцевого самоврядування.

Органи управління асоціації

1. Органами управління асоціації є загальні збори (конференція, з'їзд) уповноважених представників органів місцевого самоврядування - членів асоціації, виконавчий орган та інші органи, передбачені статутом.

2. Вищим органом управління асоціації є загальні збори (конференція, з'їзд).

3. Загальні збори (конференція, з'їзд) приймають рішення з будь-яких питань діяльності асоціації, у тому числі тих, що віднесені статутом асоціації або передані рішенням загальних зборів (конференції, з'їзду) до компетенції виконавчого органу асоціації.

4. Виконавчий та інші органи асоціації утворюються у порядку, визначеному її статутом.

Представництво членів асоціації

1. Представництво членів асоціації в її органах управління здійснюють сільський, селищний, міський голова, голова районної у місті, районної, обласної ради або інша особа, уповноважена відповідною радою.

14.3. Гарантії діяльності і відповідальність органів управління асоціацій.

Гарантії діяльності асоціацій

1. Діяльність асоціацій в Україні гарантується державою.

2. Асоціації мають право на захист своїх прав та законних інтересів у суді.

Відповідальність органів управління асоціацій, їх посадових осіб за порушення законодавства. Органи управління асоціацій, їх посадові особи при здійсненні повноважень несуть відповідальність, передбачену законом

14.4. Міжнародні зв’язки асоціацій органів місцевого самоврядування України.

Зацікавленість органів місцевого самоврядування України в міжнародних зв'язках і української держави у сприйнятті міжнародних стандартів місцевого самоврядування може бути виявлена і зафіксована у формі мотивації. Така мотивація може бути структурована і складається з трьох рівнів-завдань, що реалізуються в рамках організаційно-правових форм діяльності органів місцевого самоврядування, передбачених Конституцією і законодавством України про місцеве самоврядування і вирішуваних проблем, що відрізняються за типологією.

Міжнародні зв´язки органів місцевого самоврядування і муніципальних асоціацій України із зарубіжними партнерами та міжнародними неурядовими організаціями місцевих влад здійснюються на правовій основі шляхом підписання угод (договорів) про співробітництво (порідднення, партнерство, дружбу і взаємодопомогу, спільну діяльність та ін.), в яких закріплюються основні цілі й організаційно-правові форми такої взаємодії. Незважаючи на те, що такі угоди укладаються між суб´єктами різних держав, вони не є угодами міжнародного характеру, а мають чинність актів локального регулювання.

Так, одним із напрямків роботи Всеукраїнської асоціації органів місцевого самоврядування «Асоціація міст України» відповідно до її статуту є налагодження взаємодії та співпраці з органами місцевого самоврядування зарубіжних країн, їх асоціаціями та міжнародними організаціями, що опікуються питаннями місцевого самоврядування.

Асоціація міст України розвиває зв'язки з міжнародними організаціями та об'єднаннями органів місцевого самоврядування інших країн; бере участь у діяльності Ради європейських муніципалітетів та регіонів і Світової організації «Об'єднані міста та органи місцевого самоврядування»; готує проектні пропозиції та, у разі схвалення, здійснює впровадження проектів, спрямованих на розвиток місцевого самоврядування; сприяє налагодженню побратимських зв'язків міст України з містами інших країн Європи та світу.

Вперше в історії представники найбільш впливових асоціацій місцевого самоврядування - Республіки Молдова, Румунії та України — зібрались разом, щоб домовитись про взаємодію та співпрацю заради розвитку і процвітання територіальних громад, які вони представляють підтримати єдині європейські підходи до розвитку системи місцевого самоврядування і загалом місцевої демократії, обговорити дорожню карту руху муніципалітетів шляхом вступу до Європейського Союзу.

Зустріч відбулася 18 січня 2024 року у румунському місті Клуж-Напока, адміністративному центрі жудецу (повіту) Клуж.

Українську сторону на заході представляла Всеукраїнська Асоціація об'єднаних територіальних громад, що від самого моменту створення побудована на визнаних у Європі підходах і розвивається на базі методології, рекомендованої Радою Європи для асоціацій органів місцевого самоврядування, найбільш динамічна у розвитку і репрезентативна асоціація місцевого самоврядування України.

Congresul autoritatilor locale si regionale din Moldova (CALM), Конгрес місцевих і регіональних органів влади Молдови, був заснований у 1990-х роках на основі принципу добровільного членства, і наразі його членами є близько 800 місцевих органів влади Республіки Молдова першого та другого рівнів із нинішніх 898 суб'єктів.

CALM є найважливішою національною асоціацією, яка захищає та представляє інтереси місцевої влади. Він діє як місцевий посередник у діалозі з урядом та лобіює інтереси місцевого населення. Крім суто представницьких завдань, CALM виконує різні види діяльності, що становлять спільний інтерес, і надає допомогу та підтримку місцевим органам влади, наприклад, консультації з юридичних, фінансових та технічних питань.

Asociaţia Comunelor din România (ACoR), Асоціація комун Румунії – об'єднання, створене у 1997 році з метою представництва, підтримки та захисту інтересів комун, які є однією з основних форм місцевого самоврядування в Румунії, поширення ідеалів та принципів, викладених у Європейській хартії місцевого самоврядування. Сьогодні ACoR об'єднує більше 75% сільських і селищних комун Румунії, пишається більше, ніж 5 тисячами підготовлених публічних службовців та більше 25 реалізованими проектами, більше 15 розробленими курсами навчання і підвищення кваліфікації. Це одна з найвпливовіших румунських асоціацій місцевого самоврядування, яка також вагомо представлена і в європейських інституціях, зокрема, Конгресі місцевих і регіональних влад Європи, Європейському комітеті регіонів, Світовій Раді Об'єднаних міст та місцевих влад (United Cities and Local Governments).

Запитання для самоперевірки:

1. Що таке асоціація органів місцевого самоврядування і з якою метою вона створюється?
2. Який порядок створення асоціацій органів місцевого самоврядування в Україні?
3. Які умови є підставою для припинення діяльності асоціації?
4. Хто приймає рішення про ліквідацію або реорганізацію асоціації?
5. Які основні завдання та повноваження мають асоціації органів місцевого самоврядування?
6. Які органи управління діють у складі асоціації та які їхні функції?
7. Як формується керівництво асоціації та яким чином воно підзвітне членам об'єднання?
8. Які гарантії діяльності асоціацій органів місцевого самоврядування передбачені законодавством?

9. У чому полягає відповідальність органів управління асоціацій за прийняті рішення?

10. Які основні напрями міжнародного співробітництва асоціацій місцевого самоврядування України?

11. З якими міжнародними організаціями співпрацюють українські асоціації органів місцевого самоврядування?

12. Як міжнародна діяльність сприяє розвитку місцевого самоврядування в Україні?

Методичні рекомендації:

Матеріали даної лекції передбачають самостійну підготовку здобувачів освіти до лекції-обговорення. Під час заняття будуть зроблені акценти на ключових питаннях, пов'язаних зі створенням, діяльністю, повноваженнями та міжнародними зв'язками асоціацій органів місцевого самоврядування. Лекція-обговорення спрямована на формування у здобувачів розуміння сутності асоціацій як форми добровільного об'єднання органів місцевого самоврядування для захисту їхніх інтересів, координації діяльності та представлення позицій органів влади на національному й міжнародному рівнях. Попереднє ознайомлення з матеріалами лекції є важливим для усвідомлення ролі асоціацій у розвитку місцевого самоврядування, підвищенні його ефективності та зміцненні співробітництва між громадами. Особливу увагу слід звернути на порядок створення асоціацій, їхні статутні повноваження, фінансову автономію, гарантії діяльності та відповідальність органів управління. Опанування теми сприятиме розумінню значення партнерства громад, формуванню аналітичного підходу до оцінки діяльності асоціацій, розвитку навичок критичного мислення щодо ролі таких організацій у становленні ефективної системи місцевої демократії.

Література:

1. Асоціація міст України. URL: https://auc.org.ua

2. Асоціація органів місцевого самоврядування: міжнародна співпраця громад – ключ до розвитку та підтримки України. Прес центр. URL: https://www.prcenter.info/asocziacziya-organiv-misczevogo-samovryaduvannya-mizhnarodna-spivpraczya-gromad-klyuch-do-rozvytku-ta-pidtrymky-ukrayiny/

3. Про асоціації органів місцевого самоврядування: Закон Україн від 16.04.2009 № 1275-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1275-17#Text

4. Про асоціацію. Всеукраїнська асоціація органів місцевого самоврядування «Всеукраїнська асоціація громад». URL: https://communities.org.ua/about-vag/

5. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text

6. Роль асоціацій органів місцевого самоврядування. URL: https://polaris.org.ua/documents/library/219/Article-on-LGAs-final_UA_copy_1.pdf

7. Співпраця організацій громадянського суспільства і органів місцевого самоврядування, як основа політики згуртованості на шляху до євроінтеграції. ОТГ Всеукраїнська асоціація. 2024. URL: https://hromady.org/spivpracya-organizacij-gromadyanskogo-suspilstva-i-organiv-miscevogo-samovryaduvannya/

Лекція 15. Формування та здійснення громадського контролю в представницьких органах влади.

15.1. Правові основи здійснення громадського контролю представницьких органів влади.

15.2. Процедури громадського контролю представницьких органів влади в державах світу та в Україні.

15.3. Складові запровадження громадського контролю представницьких органів влади.

15.4. Методи громадського контролю представницьких органів влади.

15.1. Правові основи здійснення громадського контролю представницьких органів влади.

Відповідно до результатів звіту Participatory democracy tools: European standards and practices (2017) спільно з Європейським комітетом з демократії та управління (CDDG), з урахуванням думки Спеціального радника Ради Європи, основною нормативно-правовою базою для запровадження інструментів місцевої демократії в Україні є Конституція України (1996), Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997), Закон України «Про доступ до публічної інформації» (2011), Закон України «Про інформацію» (1992), Закон України «Про звернення громадян» (1996). Вище зазначені нормативно-правові документи та ратифіковані Україною Рекомендації Європейського Союзу забезпечують основу для запровадження інструментів громадської участі.

На законодавчому рівні в Україні визначено наступні інструменти участі громадян: - місцевий референдум (можливість проведення місцевого референдуму передбачена в Конституції України (1996) і Законі України «Про місцеве самоврядування» (1997); однак, запровадження даного інструменту є неможливим через відсутність спеціального Закону «Про місцевий референдум»); - запит на публічну інформацію (закони України «Про доступ до публічної інформації» (2011), «Про інформацію» (1992), «Про органи самоорганізації населення» (2001); - запити громадян (Закон України «Про звернення громадян», 1996); - прийом громадян (Закон України «Про звернення громадян», 1996); - електронні петиції (Закон України «Про звернення громадян», 1996); - місцева ініціатива (процедури місцевої ініціативи повинні бути викладені в уставах територіальних громад) (Закон України «Про місцеве самоврядування», 1997); - загальні збори (Закон України «Про місцеве самоврядування») (Закон України «Про місцеве самоврядування», 1997); - органи самоорганізації (закони України «Про місцеве самоврядування», 1997; «Про органи самоорганізації населення», 2001); - громадські слухання (Закон України «Про місцеве самоврядування», 1997).

Законом України «Про доступ до публічної інформації» (2011, в редакції від 01.05.2015), передбачено, що громадський контроль за забезпеченням розпорядниками інформації доступу до публічної інформації здійснюється депутатами місцевих рад, громадськими організаціями, громадськими радами, громадянами особисто шляхом проведення відповідних громадських слухань, громадської експертизи тощо

Слід відзначити, що в Україні було зроблено декілька спроб щодо прийняття Закону «Про громадський контроль» (Пояснювальна записка до проекту Закону 169 «Про громадський контроль, 2015). В даному законопроєкті під громадським контролем пропонувалось визначити суспільну діяльність громадських об'єднань, предметом якої є здійснення нагляду за відповідністю діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб Конституції України, законам України, іншим нормативно-правовим актам та за дотриманням ними державної дисципліни. Зазначалось, що запропонована концепція громадського контролю сприяла б вирішенню низки завдань, а саме:

- сприяння недопущенню або ініціювання усунення раніше допущених порушень Конституції України, законів України, інших нормативно-правових актів, державної дисципліни органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовим особами (об'єктами громадського контролю);

- забезпечення дотримання об'єктами громадського контролю прав фізичних і юридичних осіб;

- формування суспільної оцінки діяльності об'єктів громадського контролю;

- постійна громадська експертиза рішень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;

- підвищення ефективності діяльності об'єктів громадського контролю.

У Пояснювальній записці (Пояснювальна записка до проекту Закону «Про громадський контроль», 2015) визначались принципи громадського контролю:

- незалежність суб’єктів громадського контролю від інших громадських об’єднань, політичних партій, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб;
- справедливість, об'єктивність та неупередженість здійснення громадського контролю;
- повнота та всебічність вивчення предмета громадського контролю;
- недопустимість зловживання правом здійснення громадського контролю;
- обґрунтованість та доведеність результатів громадського контролю;
- відкритість, прозорість та публічність процесу проведення громадського контролю.

15.2. Процедури громадського контролю представницьких органів влади в державах світу та в Україні.

Конституція США гарантує кожному громадянину право на громадську участь та політичну рівність. Втім, в рамках плюралістичної теорії управління існує думка, що політична влада належить конкуруючим групам інтересів, і саме вони здійснюють вплив на урядові рішення. Представники елітарної теорії демократії стверджують, що саме еліта здійснює громадський контроль, а інші просто не мають ніякого впливу, так як не належать до політичної еліти. В Конституції Японії (The constitution of Japan) визначається верховенство права, колегіальність управління, непорушність та недоторканність прав людини. Влада поділяється на три гілки влади (законодавчу, виконавчу та судову). Відповідно до Конституції діяльність Уряду заснована на довірі народу, влада виходить з народу, повноваження здійснюються представниками народу. Такий підхід демонструє первинність виконавчої влади, що відсуває на «друге» місце принципи парламентаризму, традиції публічного обговорення державних справ, домінуюча роль бюрократії, громадський контроль носить досить обмежений характер. Слід зазначити, що сьогодні дана країна проявляє високу ступінь адаптивності та здатності до само трансформації (це проявляється у незацікавленості громадськості до ідеології), а з іншої - дотримується багатовікових традицій та демонструє дотримання цінностей східної цивілізації. В джерелах українських дослідників розглядаються дієві інструменти громадського контролю в Японії (Громадський контроль у державних фінансах: «спільне бюджетування» поукраїнськи, 2014). Зокрема, виділено спільне бюджетування, яке здійснюється через Спостережну раду з питань оприлюднення інформації та захисту персональних даних. Громадськість має право отримати вичерпну інформацію про чиновників і про державні рішення, однак Рада, окрім задоволення запитів від громадськості, також відповідає за захист конфіденційної інформації.

Однією з найкращих зарубіжних представницьких практик, є досвід Канади. В рамках федеральної системи Канади повноваження уряду розподіляються між федеральним урядом та 10 провінційними урядами. Громадяни Канади обирають представників, які будуть представляти їхні інтереси на різних рівнях: федеральному, провінційному або територіальному та муніципальному (місцевому). Конституція Канади гарантує різні сфери відповідальності для федерального Парламенту та провінційних законодавчих органів. Відповідно до Конституції Парламент має владу на територіях, але на практиці багато цієї влади віддається у самостійне розпорядження територій.

На сайті Міністерства місцевого самоврядування та модернізації Норвегії у публікації More about local democracy (2011) зазначається, що вже понад 170 років громадяни обирають власні представницькі органи в муніципалітетах та місцевих радах. Відзначається позитивна тенденція щодо зростання демократичної ролі місцевих та повітових органів влади. З боку держави підтримується концепція «держави добробуту» навколо місцевих та повітових органів, на які покладено відповідальність за якісне надання громадських послуг. Місцева та повітова влада зацікавлені у залучені громадян до управління на місцевому рівні та постійному здійсненні громадського контролю з боку мешканців, так як відповідальність лежить в основі демократичної системи. Місцева адміністрація враховує громадську думку, постійно визначає рівень та якість надання муніципальних послуг та здійснює контроль за місцевим бюджетом. Сама концепція муніципалітету пов'язана з ідеєю громади - місцева громада та її мешканці виконують спільні завдання, приймають спільні рішення та визначають проблемні питання для подальшого вирішення. Це передбачає залучення громадян до процесу прийняття рішень

муніципалітету та місцевої ради на основі відповідальності не лише посадових осіб, але й мешканців. Одним із найважливіших напрямів діяльності місцевої ради є визначення кращої альтернативи та прийняття відповідного рішення на її основі. Важливою умовою для функціонування інституту муніципалітету як органу політичного визначення пріоритетів на основі співучасті з громадянами визначається його автономність стосовно центральної влади.

В Швеції система управління засновується на владі народу, як висвітлюється в публікації (The Swedish system of government, 2020) Шведського Інституту (Swedish Institute (SI). У публікації констатується, що громадяни мають право голосу, тим самим визначають яка саме політична партія буде представлена в шведському парламенті, окружних радах та муніципалітетах. Іншими способами впливу на шведську політику є участь в референдумах, вступ до політичної партії або брати участь в обговоренні звітів наданих урядом. Конституція складається із чотирьох основних законів: Урядовий акт, Закону про престолонаслідування, Закону про свободу преси, Закон про свободу вираження поглядів, саме вони мають пріоритет перед іншими. Урядовий акт гарантує громадянам прав на свободу вільного доступу та отримання інформації, на проведення демонстрацій, створення політичних партій та громадських осередків та вільне віросповідання. Закон про свободу преси встановлює принципи публічного доступу до офіційних документів, які стосуються роботи парламенту. Уряду та інших державних установ. Відповідно до цього Закону громадяни мають можливість вивчати офіційні документи в любий для них зручний час. У 1992 році був прийняти Закон про свободу вираження поглядів, який багато в чому відображає положення попереднього Закону по відношенню у забороні цензури, встановлює рівень свободи передачі інформації та право на автономність. Парламент Швеції є представницьким органом, який приймає рішення, а Уряд їх виконує.

15.3. Складові запровадження громадського контролю представницьких органів влади.

Форми здійснення громадського контролю: моніторинг та висвітлення його результатів; стратегічне планування; розробку програм; публічні слухання; обстеження; створення громадських консультаційних та наглядових комітетів, рад, контролюючих комітетів, інспекцій тощо; загальні збори; незалежний бюджетний аналіз; звіти; з'їзди та конференції; форуми та зльоти; мітинги, демонстрації, пікетування; соціологічні та статистичні дослідження; громадські слухання; громадську експертизу; публікації в ЗМІ та ЗМК; участь в діяльності колегіальних органів влади; перевірки; аналіз звернень громадян; місцеву ініціативу; електронні петиції, консультації; нагляд; народну законодавчу ініціативу; співробітництво.

Функції громадського контролю: залучення уваги органів влади до проблем; усунення зловживань суб'єктами публічного управління; контролю над дотриманням прав людини; підвищення якості державних послуг, роботи суб'єктів державного управління; журналістських розслідувань; доступу до інформації; наукових, публіцистичних та художніх творів; «суду присяжних» (у Великобританії це метод громадської експертизи правових актів або змін до них); громадських розслідувань тощо.

15.4. Методи громадського контролю представницьких органів влади.

Методика громадського контролю представницьких органів влади розуміється як сукупність способів та прийомів з певною деталізацією у формі інструкцій, правил, алгоритмів, на основі методичного інструментарію. Методика дозволяє втілити той чи інший метод у відповідності до форми та процедури здійснення громадського контролю представницьких органів влади для територіальної громади.

1. Підготовчий етап (визначення способів, прийомів, інструкцій, алгоритмів). Даний етап характеризується активним залученням громадян до управління справами на місцевому рівні, передбачає не лише інформування громадськості про наміри діяльності органу влади (або прийняття відповідного рішення), але й врахування пропозицій мешканців громади. На підготовчому етапі доцільним є запровадження місцевих ініціатив, які характеризується як одна із форм безпосередньої участі громадян у місцевому самоврядуванні. Врахування звернень мешканців громади, що надходили до органу представницької влади, посадових осіб місцевого

самоврядування, депутатського корпусу (в тому числі врахування е-петицій. Доцільним на цьому етапі є проведення консультацій з громадськістю з боку посадових осіб органів представницької влади. Органи влади демонструють відкритість та налаштованість до діалогу, формування суб'єкт-суб'єктних відносин (рівність учасників управлінського процесу, системний діалог, врахування думок та пріоритетів); формування здатності до самостійних активних дій з боку громади; безпосередня участь у керуванні процесами місцевого розвитку мешканців населеного пункту, спонукання органів місцевого самоврядування до дій, в тому числі шляхом висунення пропозицій з метою покращення самоврядності територіальної громади. Громадське обговорення характеризується як важлива форма розгляду та обговорення громадських питань, що потребують першочергового вирішення, а також внесення громадськістю проєктів відповідних рішень. На даному етапі обов'язковою є участь компетентних представників органу представницької влади, представників громади та громадських об'єднань.

2. Процес здійснення громадського контролю: Громадський контроль на даному етапі здійснюється за принципами: - незалежності суб'єктів громадського контролю від інших громадських об'єднань, політичних партій, представницьких органів влади, їх посадових осіб та депутатів; - справедливості, об'єктивності та неупередженості здійснення громадського контролю; - повноти та всебічності вивчення предмета громадського контролю; - недопустимості зловживання правом здійснення громадського контролю; - обґрунтованості та доведеності результатів громадського контролю; - відкритості, прозорості та публічності процесу проведення громадського контролю.

3. Отримання відповідних результатів за підсумками перевірки: експертний висновок надається громадськими експертами (групою, склад якої затверджується заздалегідь), на його основі прийматися рішення про застосування суб'єктом заходів громадського контролю у вигляді громадської експертизи або перевірки в подальшому. Створення робочої групи для вирішення тих чи інших питань (представники громадськості, представників органу представницької влади, громадських об'єднань та консультативно-дорадчих органів).

4. Створення громадської платформи для пошуку шляхів вирішення проблемної ситуації за участю громадськості та представників органу влади: - пропозиція (зауваження) (звернення громадян, де висловлюються порада, рекомендація щодо діяльності органу представницької влади об'єднаної територіальної громади, депутатів, посадових осіб, а також висловлюються думки щодо врегулювання суспільних відносин та умов життя громадян, вдосконалення процедур громадських ініціатив, громадської обговорень тощо); - визначення цілей і пошук альтернатив, пропонуються альтернативи щодо вирішення будь-якого питання через он-лайн платформи, проведення дискусій, планування спільних засідань та обговорень.

5. Оцінювання та коригування прийняття рішень та діяльності органу влади: Оцінка діяльності органу представницької влади щодо даної методики: оцінка організації заходів з впровадження громадського контролю та управління ризиками на об'єкті перевірки; оцінка фактичного виконання запроваджених системою громадського контролю відповідних процедур; оцінка заходів координації і нагляду за функціонуванням громадського контролю та управління ризиками; оцінка якості внутрішнього контролю органу влади.

Врахування зарубіжного досвіду щодо методів громадського контролю представницьких органів влади надає можливість значно розширити спектр застосування методів, зокрема: метод фокус-групи є одним з найбільш оперативних та ефективних способів збору та аналізу соціальної інформації; метод PPB (Planning Programming Budget System); метод управління за цілями; метод визначення цілей і пошук альтернатив; метод контролю цільового бюджетування; метод громадської ініціативи; метод «do-ocracy» («роби охайно»); право запропонувати альтернативи щодо вирішення конкретних питань; громада має можливість отримувати доступ на трансляцію в режимі реального часу; онлайн консультації поділяються на три етапи: відкрита консультація; публікація зворотного зв'язку; результат консультації; методи громадського журі та методи публічного діалогу спрямовані на формування конструктивного діалогу органу влади з громадськістю; метод інформаційно-просвітницької роботи серед громадян та формування

громадянських комтепентностей; використання нових технологій, соціальних мереж та методів спільного проєктування; метод «Відкритих дверей»; метод соціального проєктування; метод спільного планування; створення спеціальних платформ на основі методів консолідації та розповсюдження інформації (використання методів лише білої пропаганди); методи спілкування, методи проведення дискусій, метод координації, комунікативні методи, методи онлайн-консультування.

Запитання для самоперевірки знань:

1. Що розуміється під поняттям «громадський контроль» у контексті діяльності представницьких органів влади?
2. Які нормативно-правові акти України регламентують здійснення громадського контролю?
3. Яку роль відіграють органи місцевого самоврядування у забезпеченні механізмів громадського контролю?
4. У чому полягає значення громадського контролю для підвищення ефективності представницької влади?
6. Які форми та процедури громадського контролю найбільш поширені у країнах Європейського Союзу?
7. Які міжнародні стандарти (наприклад, рекомендації Ради Європи, ООН) стосуються механізмів громадського контролю?
8. Як реалізується процедура громадських слухань в Україні?
9. У чому полягають відмінності між процедурами громадського контролю на центральному та місцевому рівнях влади?
10. Які цифрові інструменти використовуються у світі для посилення громадського контролю за діяльністю влади?
11. Яку роль відіграють інститути громадянського суспільства у здійсненні контролю за владою?
12. У чому полягає значення електронного урядування у формуванні механізмів громадського контролю?
13. Які ризики та бар'єри можуть виникати при запровадженні громадського контролю?
16. Які основні методи громадського контролю застосовуються у сучасній практиці публічного управління?
17. Як інноваційні технології (електронні платформи, відкриті дані, штучний інтелект) трансформують механізми громадського контролю?

Методичні рекомендації:

Матеріали даної лекції передбачають самостійну підготовку здобувачів освіти до лекції-дискусії. Під час заняття будуть зроблені акценти на ключових питаннях, пов'язаних із сутністю, правовими основами, процедурами, складовими та методами здійснення громадського контролю в діяльності представницьких органів влади. Лекція спрямована на формування у здобувачів розуміння ролі громадського контролю як важливого інструменту демократичного врядування, що забезпечує підзвітність, прозорість і відкритість влади перед суспільством. У ході заняття увага буде зосереджена на аналізі національного та міжнародного досвіду запровадження механізмів громадського контролю, порівнянні різних моделей його реалізації, а також на оцінці впливу цифрових технологій і інноваційних практик на ефективність комунікації між владою та громадянами. Особливу увагу слід звернути на правові основи здійснення громадського контролю**,** процедури його реалізації в Україні та світі**,** організаційні та інституційні складові впровадження контролю, а також методи його здійснення, зокрема через громадські слухання, електронні петиції, відкриті дані, публічні консультації й моніторинг діяльності органів влади.

Опанування теми сприятиме розумінню сутності взаємодії між представницькою владою та громадянським суспільством, розвитку аналітичного та критичного мислення щодо ефективності існуючих механізмів громадського контролю, а також формуванню практичних навичок оцінки відкритості, прозорості й підзвітності представницьких органів влади в умовах інноваційного розвитку та цифровізації публічного управління.

Література:

1. Дейнеко О.О. Локальний громадський активізм як компонент соціальної згуртованості в об'єднаних громадах: особливості, прояви, агенти. Актуальні проблеми філософії та соціології. 2020. Вип. 26. С. 51-57.

2. Кулешов В.В. Громадський контроль представницьких органів влади в умовах децентралізації: дисер. на здобут. ступ. доктора філософії у галузі знань 281 «Публічне управління та адміністрування». ОРІДУ НАДУ при Президентові України, 2021. 283 с.

3. Іжа М., Голинська О., Матвєєнко І. Підготовка кадрів місцевого самоврядування в Україні: нові виклики та перспективи. Актуальні проблеми державного управління № 1(82). 2021. С. 10-19.

4. Матвєєнко І.В., Кулешов В.В., Співвіднесення дефініції «громадського контролю» органів представницької влади у вітчизняних наукових підходах. Теорія та практика державного управління: збірник наукових праць. Х. : Вид-во ХарРІД НАДУ «Магістр», 2020. Вип. 3 (70). С. 24-33.

5. Громадський контроль за діяльністю влади: методи та інструменти. 2023. NKU. URL: https://nku.com.ua/gromadskyj-kontrol-za-diyalnistyu-vlady-metody-ta-instrumenty/

6. Громадський контроль активних українців - потужний і дієвий спосіб протидії та попередження корупції. URL: https://vynogradivska-gromada.gov.ua/news/1723620253/

7. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.1991 № 2939-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text

8. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text

9. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text

10. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text